ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

TEFSİR

YAZARLAR
Prof. Dr. Yakup ÇİÇEK
Prof. Dr. Muhsin DEMİRCİ
Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN

DEVLET KİTAPLARI
İKİNCİ BASKI
.........................., 2019

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI ....: 6761
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ..: 1024

EDİTÖR

Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN

TÜRKÇE

Ahmet POLAT

GÖRSEL TASARIM

Azime İMSAK

Sami ÇELİK

Recep KÜÇÜKŞAHİN

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI

Hasan TOPAL

REHBERLİK UZMANI

Esra DEMİR

ISBN 978-975-11-4623-6

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 25.06.2018 gün ve 12254648 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 28.05.2019 gün ve 10443977 sayılı yazısı ile ikinci defa 164.702 adet basılmıştır.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

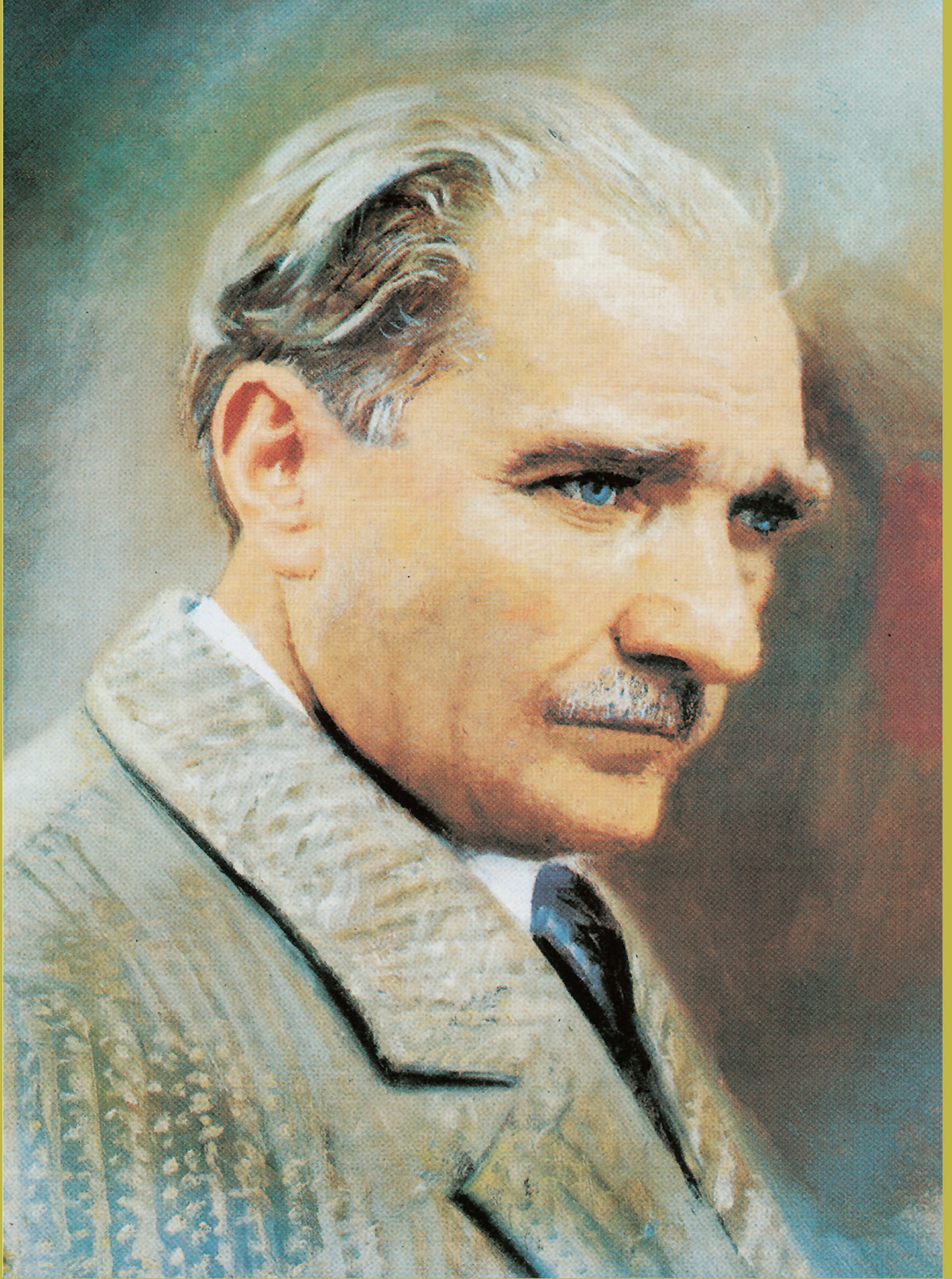
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

3. ÜNİTE: TEFSİR TARİHİ

4. ÜNİTE: KUR’AN'I ANLAMA VE YORUMLAMA

5. ÜNİTE: ÖRNEK METİNLERLE KUR’AN TEFSİRİ

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ünite kapağı

Ünite başlığı

Hazırlık soruları

Ünite başlığı

Bazı ayetlerin orjinal metinleri verilmiştir.

Konu metni

Etkinlik kutusu

Sayfa numarası

Bazı etkinlikleri kitabınızın üzerinde yapabilirsiniz.

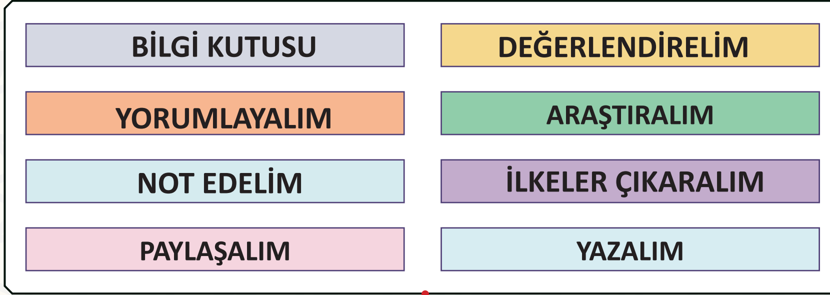
Değerlendirme soruları:
(Açık uçlu
Çoktan seçmeli
Boşluk doldurma
Doğru/Yanlış)

Sözlük
Kitabınızda geçen belli başlı kavramların anlamlarına buradan kolayca ulaşabilirsiniz.

Kaynakça
Kitabınız hazırlanırken faydalanılan belli başlı kaynakların listesi

ETKİNLİK KUTULARI

Yukarıda bazı örnekleri verilen etkinliklerle, işlenen konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak ilave bilgiler verilmiştir. Bu bilgileri yeri geldiğinde yorumlamanız, defterinize not etmeniz, paylaşmanız veya ilkeler çıkartmanız istenmektedir.

Kitabınızında bulunan karekodlar sayesinde kitabınızın PDF'sine, ünitelere ve işlenen konu ile ilgili mater-yallere ulaşabilirsiniz

KISALTMALAR

(a.s.)	: aleyhisselam
b.	: bin
bk.	: bakınız
C	: cilt
(c.c.)	: celle celalühü
çev.	: çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz.	: hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Araştırma Vakfı
md.	: madde
nşr.	: neşriyat
ö.	: ölüm tarihi
(r.a.)	: radıyallahu anh
s.	: sayfa
(s.a.v.)	: sallallahu aleyhi ve sellem
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
trc.	: tercüme
üni.	: üniversite
yay.	: yayınları

1. ÜNİTE

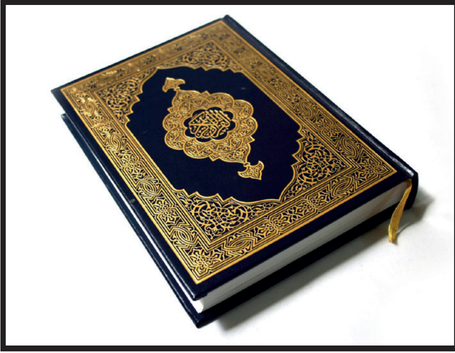
KUR'AN-I KERİM TARİHİ

Hazırlık Soruları

- İslamiyet öncesi Arap Yarımadası'nda hangi dinler yer alıyor olabilir?
- Vahiy kelimesinin anlamını sözlüklerden bulup öğreniniz.
- Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed (s.a.v.) zamanında hangi malzemelere yazılmış olabilir?
- Hz. Osman (r.a.) Mushaf'ı hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- Furkân suresi 1, Âl-i İmrân suresi 138 ve Yûnus suresi 57. ayetlerin anlamlarını Kur'an-ı Kerim meallerinden okuyunuz.

"... O (Allah) doğruyu yanlıştan ayıran (furkanı) kitabı indirdi..."
(Âl-i İmrân suresi, 4. ayet)

NOT EDELİM

Kuran'ın indiriliş amacını şöyle özetleyebiliriz:

Birincisi, önceki kitaplarda yer alan tahrifatı düzeltmek.
(bk. Bakara suresi, 75-79. ayetler)

İkincisi, insanlığın ihtiyaçlarının artması ve evrensel bir kitaba ihtiyaç duyulması.
(bk. Mâide suresi, 13-14. ayetler)

NOT EDELİM

Hz. Âdem (a.s.) peygamberden Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar bütün peygamberler tevhid dini İslam'ı tebliğ etmişlerdir.
(bk. Bakara suresi, 128-137. ayetler)

Kur'an, önceki kitapların tahrifini düzelten ve insanları doğru inanca yönlendiren evrensel bir kitaptır.

1. Kur'an-ı Kerim ve Gönderiliş Amacı

Kur'an, Allah'ın (c.c.) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Cebrâil (a.s.) aracılıyla indirdiği, mushaflara yazılan, mütevâtir bir yolla naklolunan ve okunmasıyla ibadet edilen ilahi sözlerdir.[1] Bu yüce kitabın birçok ismi vardır: Kitâb, Furkan (hak ile bâtılı ayıran), Mesânî (bıkılmadan tekrar tekrar okunan), Kelâmullah, Nûr, Hüdâ (hidayet rehberi), Rahmet, Şifâ, Zikr, Hikmet, Hak, Tenzîl, Rûh, Mev'ize (öğüt), Urvetü'l-Vüskâ (sağlam kulp) isimleri bunlar arasındadır. Bu isimlerin her biri Kur'an'ın bir özelliğini dile getirmektedir.

Yüce Allah insanı, en güzel bir surette yaratmış;[2] ona akıl, irade, sorumluluk ve dış dünyaya egemen olma kudreti bahşetmiştir[3]. Yüce Yaratıcı gökleri, yerleri ve bunların içinde bulunanları insanın hizmetine tahsis ederek[4] onu, olgunluğun en üst noktasına yükseltmiştir. Bütün bunlar insanın yaradanına kulluk görevini yerine getirmesi içindir.[5]

İnsan varlığını ve sahip olduğu her şeyi Allah'ın (c.c.) sonsuz merhametine borçludur. İnsanın yaratılış gayesine uygun yaşayabilmesi için bir yol göstericiye ihtiyacı vardır. Aksi halde, insan aklı ve duyguları onun kulluk görevini yerine getirmesine yetmez.

Bunun yanı sıra insanoğluna hayır-şer, güzel-çirkin, iyi-kötü arasında bir tercih yapma kabiliyetiyle beraber nefis, hevâ[6] ve unutkanlık[7] gibi duygular da verilmiştir. Bu sebepledir ki, insanı en doğruya, en güzele ulaştıracak vahye ihtiyaç vardır. İşte bu da Kur'an-ı Kerim'dir. Çünkü o, insana en doğru yolu gösteren bir hidayet rehberidir.[8] Söz konusu hidayet de insanı hem dünyada hem de ahirette mutluluğa götürecek ahlaki ve hukuki ilkeler bütünüdür.

Kur'an-ı Kerim, insanoğlunun hayatta karşılaşacağı problemlere yönelik çözümler sunar. Bu yüzdendir ki onun dışında hiçbir yol, insanlığı huzura kavuşturacak nitelikte ve mükemmellikte değildir. Çünkü o, dünyada adaleti gerçekleştirecek toplumlar inşa etmek, ahirette de her Müslümanın ebedî hayatını teminat altına almak üzere gönderilmiştir.

1 Zerkânî, Menâhilu'l-İrfân, C 1, s. 19; Subhî Sâlih, Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân, s. 31.
2 bk. Tin suresi, 4. ayet; Teğâbûn suresi, 3. ayet.
3 Mehmet Erdoğan, Akıl-Vahiy Dengesi Açısından Sünnet, s. 3.
4 bk. Bakara suresi, 29. ayet; İbrahîm suresi, 32. ayet.
5 bk. Zâriyât suresi, 56. ayet.
6 bk. Furkân suresi, 43. ayet; Câsiye suresi, 23. ayet.
7 bk. Tâhâ suresi, 115. ayet.
8 bk. İsrâ suresi, 9. ayet.

2. Kur’an-ı Kerim’in Nüzul Ortamı

Kur’an-ı Kerim 610 yılında Mekke’de vahyedilmeye başlanmıştır. O devirde Arap toplumundaki egemen inanç sistemi putperestlikti. Kaynakların belirttiğine göre, İslam’dan önce cahiliye Araplarının tapındıkları çok sayıda putu vardı ve bunların 360 tanesi Kâbe’de bulunuyordu. O devirde Arap toplumunda Hanifler diye bilinen ve Allah’a inanan azınlık bir gurup vardı, fakat egemen inanç sistemi putperestlikti. Ayrıca bir çok Mekkeli kendi evinde bir put bulunduruyordu. Herhangi bir müşriğin yolculuğa çıkacağı zaman en son dokunacağı, dönüşte de saygı için ilk başvuracağı varlık bu put idi. Müşrikler; putların etrafında tavaf yapar, onlar için kurbanlar keser ve çeşitli zamanlarda onlara hediyeler verirlerdi. Müşrik Araplar, Allah’ın (c.c.) kızları olarak kabul ettikleri meleklere ve cinlere de tapıyorlardı.[9] Tabiatıyla böyle bir inanç Allah (c.c.) inancını temelden bozmuş, sosyal hayatın çürümesine yol açmıştı. Kur’an-ı Kerim işte böyle bir ortamda inmeye başladı. Maksat insanı ve toplumu, Allah’ın (c.c.) iradesine uygun bir şekilde yeniden inşa etmekti. Kur'an, bu işlevini çok kısa bir zamanda yerine getirmiştir.

EKONOMİK ORTAM	Hayvancılık	Ticaret ve kervancılık	Tarım, özellikle hurma yetiştirme		
KÜLTÜREL ORTAM	Okuryazarlığın az olması	Şiire önem verilmesi	Sözlü kültürün yaygın olması ve güçlü hitabet		
SOSYAL ORTAM	Kabile hayatı	İnsanların sınıflara ayrılması	İçki ve kumarın yaygın olması	İnsan haklarının ihlal edilmesi	
DİNÎ ORTAM	Putperestlik	Haniflik	Hristiyanlık Yahudilik	Mecûsîlik	Sâbiîlik

3. Vahyin Geliş Süreci

Vahiy, Allah’ın (c.c.) insanlığa iletmek istediği mesajları peygamberlere çok gizli ve süratli bir şekilde ulaştırmasıdır.

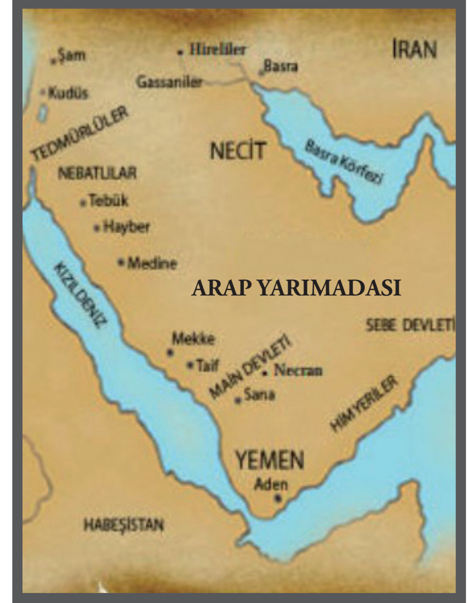
Kur’an-ı Kerim, Allah Teâlâ’nın insanla iletişim kurmasının ancak üç yolla mümkün olduğunu haber vermektedir. Şûrâ suresi 51. ayette bu yollar şöyle ifade edilmektedir:

﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَرَٓائِ حِجَابٍ
اَوْيُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِاِذْنِهِ مَا يَشَٓاءُ اِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ﴾

9 bk. Sâffât suresi, 158. ayet; Zuhruf suresi, 19-20. ayetler.

BİLGİ KUTUSU

Kur’an-ı Kerim, tevhide dayalı bir inanç oluşturmak ve şirkin her türlüsünü kaldırmak için indirilmiştir.

Kur'an-ı Kerim, Arap Yarımadası’nda Mekke şehrinde nazil olmaya başlamıştır.

NOT EDELİM

“Şüphesiz, biz onu (Kur’an’ı) Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen ne bileceksin! Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve Ruh [Cebrail (a.s.)] o gecede Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir.”

(Kadir suresi, 1-5. ayetler)

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim, insan hayatını üç boyuttan kuşatır:

1. Uzunluk boyutu: Doğumdan ölüme kadar süren dönemi kapsar. (bk. Hicr suresi, 99. ayet)
2. Genişlik boyutu: Hayatın tüm bölümlerini kapsamasıdır. (bk. Bakara suresi, 208 ayet)
3. Derinlik boyutu: İhlas, huşu ve ihsan bütünlüğünde kuşatıcıdır. (bk. Beyyine suresi 5. ayet)

Cebrâil (a.s.) Peygamberimize Alak suresinin ilk beş ayetini Mekke şehri yakınlarındaki Nur Dağı'nın Hira Mağarası'nda getirmiştir.

YAZALIM

En'âm suresi, 121. ayet.
Fussilet suresi, 12. ayet.
Zilzâl suresi, 5. ayet.
Mâide suresi, 111. ayet.
Kasas suresi, 7. ayet.
Tâ-hâ suresi, 38. ayet.

Yukarıdaki ayetleri Kur'an-ı Kerim meallerinden bularak vahiy kavramının hangi anlamlarda kullanıldığını defterinize yazınız.

"Allah (c.c.) bir insan ile ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderir de izniyle dilediğini vahyeder. O, pek yücedir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir."

Bu ayet vahyin şu üç şekilde gerçekleştiğini söyler: Vahiy ilham yoluyla, perde arkasından konuşma ile, Cebrâil'in (a.s.) vahiy getirmesi ile.

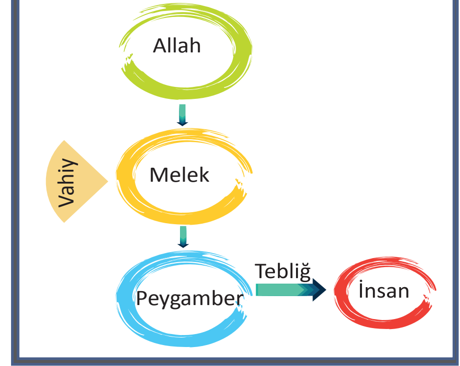
Hz. Muhammed (s.a.v.) kırk yaşındayken Mekke'de Hira mağarasında ilk vahiy gelmiştir. Fakat o günden önce kendisinde bazı değişiklikler gözlenmişti. O, artık kendisini günlük yaşamdan uzak tutuyor, Hira mağarasına gidiyor, orada tefekküre dalıyordu. Gördüğü rüyalar gerçek çıkıyor, özellikle eşi Hatice bu değişimleri farkediyordu. Henüz kendisine peygamberlik verilmeden önce birtakım hadiseler Hz. Peygamber'e rüya yoluyla gösteriliyor, sonra da onlar rüyada gösterildiği şekilde gerçekleşiyordu. Bir müddet devam eden bu dönem sona erince Allah Resûlü'ne peygamberlik verildiği açıklanmış ve bunun gereği olarak da Kur'an-ı Kerim vahyedilmeye başlanmıştır.[10]

Kur'an, Allah (c.c.) tarafından Hz. Peygamber'e vahiy meleği Cebrâil (a.s.) aracığıyla gönderilmiştir. Cebrâil (a.s.), vahyi bazen kendi suretinde bazen de insan suretinde görünerek getirmiştir. Cebrail (a.s.), Hz. Peygamber'e Hira Mağarası'nda Alak suresinin ilk beş ayetini getirdiği zaman ve Miraç hadisesi olmak üzere iki kez kendi aslî suretinde gözükmüştür.[11] Peygamberimiz bunu şu şekilde açıklamıştır. *"... Bazen de melek bana insan kılığına girerek gelir, benimle konuşur. Ben de onun söylediğini iyice bellerim."*[12] Bu hadis bize gösteriyor ki, Hz. Peygamber böyle bir durumda hem konuşulan sözleri işitiyor hem de konuşanı bizzat görüyordu. Nitekim iman, İslam ve ihsân konusunu soru ve cevap yoluyla Müslümanlara öğretmek üzere Cibrîl insan suretinde gelmiş, bu olay "Cibrîl hadisi" diye meşhur olmuştur.[13]

Hz. Peygamber'e vahiy geldiği sırada bazen çıngırak yahut zil sesine benzer bir ses duyulurdu. Hz. Âişe'nin naklettiği bir hadise göre, Allah Resûlü bu sesle gelen vahiy sırasında çok sıkıntı çekiyordu: "Vahiy bazen bana zil çalar (yahut çıngırak sesi) gibi bir sesle gelir. Bu benim için vahyin en ağır olanıdır. O (hal) beni terkedince Cebrâil'in ne dediğini bellemiş olurum."[14] Demek ki Hz. Muhammed (s.a.v.) bu sesi duyar duymaz meleğin vahiy getirdiğini anlıyor, tam o esnada Cebrâil (a.s.) getirdiği vahyi ona takdim ediyordu.

10 Mennâu'l-Kattân, Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân, s. 103.
11 Yusuf Şevki Yavuz, "Vahiy", TDV İslam Ansiklopedisi, C 42, s. 441.
12 Buhârî, Bed'u'l-Vahy, 2; Müslim, Fedâil, 23.
13 bk. Müslim, İmân, 1.
14 Yusuf Şevki Yavuz, "Vahiy", TDV İslam Ansiklopedisi, C 42, s. 441.

Cebrâil'in (a.s.) araya girmeden Allah'ın (c.c.) doğrudan Peygamberimize seslendiği özel durumlar vardır. Bu tarz vahiyde Peygamber kendisine hitap eden Yüce Allah’ı görmez fakat konuşmasını dinler. Hz. Musâ (a.s.) ve Hz. Muhammed’e (s.a.v.) mahsus olan[15] bu iletişim, insani nitelikler içerisinde gerçekleşen bir konuşma olarak algılanmamalıdır. Çünkü o, Hz. Peygamberin beşerî vasıflardan soyutlanarak Yüce Allah ile ruhanî bir tarzda konuşmasından ibarettir. Allah Resûlü’ne beş vakit namaz emri yanında[16] Bakara suresinin son iki ayeti bu şekilde verilmiştir.[17]

Resûlullah, farklı şekillerde vahiy almıştır. Kur’an vahyinin geliş yolu, Hz. Peygamber’in Cebrâil (a.s.) ile iletişim kurarak bizzat ondan vahiy aldığı bir yoldur. Allah Resûlü Kur’an vahyine mazhar olduğu esnada birtakım manevi sarsıntılara maruz kalmıştır.

Kur’an’ın vahiy süreci yirmi üç yıl devam etmiş ve 632’de sona ermiştir. Resûlullah vahiy yoluyla aldığı ayetleri muhataplarına tebliğ etmiştir. Onları kendisi ezberlediği gibi sahabe de ezberlemiş, ayrıca vahiy kâtiplerine yazdırmıştır.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Peygamber'e vahiy telaffuzu ve kıraatı birlikte indirilmiştir.
(bk. Furkân suresi, 32. ayet)

4. Vahyin Yazılması ve Korunması

Kuşkusuz Hz. Peygamber’in asli görevlerinden birincisi, vahiy yoluyla gelen Kur’an metnini insanlara tebliğ etmekti.[18] Allah Resûlü bir taraftan tebliğ vazifesini yerine getirirken diğer taraftan da Kur’an’ın korunması amacıyla sahabîleri, Kur’an’ı okumaya ve ezberlemeye teşvik ediyordu.[19] Müslümanlar yeni bir dine girmenin verdiği heyecanla Kur’an metnini okuyor ve ezberliyorlardı. Ancak, Hz. Peygamber nâzil olan Kur’an vahyinin sadece ezberlenmesini yeterli bulmuyor, vahiy kâtiplerine Kur’an’ı yazdırıyordu.

Peygamberimiz kendisine vahyedilen Kur’an ayetlerini görevlendirdiği vahiy kâtiplerine yazdırmıştır.

Peygamberimiz risaletinin başlangıcından itibaren Kur’an'ı yazdırmak için okuma yazma bilen sahabîlerden bazılarını vahiy kâtibi olarak görevlendirmişti. Peygamberimiz’e vahiy geldiği zaman hemen kâtiplerinden birini çağırır ve gelen vahyi eksiksiz yazdırırdı. Bu amaçla Zeyd b. Sabit, Ali b. Ebi Talib, Muaz b. Cebel, Ubey b. Ka‘b gibi kişileri farklı zamanlarda vahiy katibi olarak görevlendirmişti.”[20] Vahiy süreci içerisinde Allah Resûlü'nün başka sahabilerine de vahiy yazdırdığı böylece vahiy kâtibi sayısının 40’ı geçtiği bildirilmektedir.

BİLGİ KUTUSU

Hz Peygamber (s.a.v.) devletin her kademesine atama yaparken Kur’an bilenlere öncelik vererek, Kur’an bilenleri önemsemiştir.
(bk. Buhârî, Meğâzî, 53)

15 Mennâu’l-Kattân, Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân, s. 38.
16 bk. Buhârî, Salât, 1; Hac, 76; Enbiyâ, 5; Tevhid, 37.
17 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 2, s. 996.
18 bk. Mâide suresi, 67. ayet.
19 bk. Buhârî, Fedâilu’l-Kur’ân, 20.
20 İbn Hacer, Fethu’l-Bârî bi Sahîhi Şerhi’l-Buhârî, C 9, s. 22.

BİLGİ KUTUSU

Vahiy kâtiplerinin sayısı kırka kadar ulaşmıştır. Mekke'de ilk vahiy kâtibi Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh, Medine'de ise Ubey b. Ka'b'tır. Daha sonra da bu işi devamlı olarak Zeyd b. Sabit yapmıştır.

ARAŞTIRALIM

Kur'an-ı Kerim'in kitap hâline getirilmesine neden ihtiyaç duyulmuştur? Araştırınız.

Hz. Peygamber, vahiy katiplerinin yazdığı ayetleri gözden geçiriyor, hata varsa anında düzelttiriyordu. Vahiy kâtiplerinden Zeyd b. Sâbit (r.a.) bu hususu şöyle anlatmıştır: *"Resûlullah bana vahiy yazdırıyor ve bitirince de yazdığım vahyi okutturuyordu. Eğer herhangi bir yanlış veya noksan bulursa bunu hemen düzelttiriyordu. Ben de ondan sonra kalkıp söz konusu vahyi insanlara bildiriyordum."*[21] Böylece Resûlullah'ın tashihinden geçen Kur'an metni, yine onun emriyle çoğaltılıyor, Müslümanların bir kısmı bu çoğaltılan nüshaları alıyor ve kendileri için özel nüshalar yazıyorlardı.

Kur'an'ın korunması ile ilgili yapılan işlerden birisi de inen vahiylerin Cebrâil'e (a.s.) arz edilmesidir. Arz, "sunmak, takdim etmek" demektir. Her sene Ramazan ayında Allah Resûlü kendisine o yıla kadar gönderilen ayetleri Cebrâil'e (a.s.) okuyordu. Buna da arz denilmektedir. Hadisler bu mukâbelenin zaman olarak geceleyin yapıldığını gösterir.[22] Kur'an vahyinin tamamlandığı Peygamber'in vefat yılında ise arz Ramazan ayı boyunca iki defa vuku bulmuştu. Bu bir anlamda Kur'an'ın baştan sona iki defa hatmedilmesi demekti. Bugün Müslümanların Ramazan ayında yaptığı mukâbele geleneği arz sünnetine uymanın bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

DEĞERLENDİRELİM

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vahiy kâtibi Zeyd b. Sabit diyor ki: "Yemame Savaşı'nda ashabın öldürülmesinin ardından Hz. Ebu Bekir (r.a.) beni çağırttı. Yanına vardım, Hz. Ömer de (r.a.) oradaydı. Hz. Ebu Bekir bana dedi ki: Hz. Ömer gelip bana, 'Yemame'de Kur'an hafızları çok zayiat verdi. Bu gibi durumlarda hafızların ölmesiyle Kur'an'ın birçoğunun zayi olmasından endişe ederim. Bana kalırsa Kur'an'ın bir araya getirilmesi için bir emir çıkarman gerekir.' dedi. Ben de Hz. Ömer'e şöyle cevap verdim: 'Resûlullah'ın yapmadığı bir işi nasıl yapabilirim?' Hz. Ömer, 'Vallahi, bu hayırlı bir teşebbüstür.' dedi. Sonra bu iş üzerinde o kadar durdu ki bana söyleye söyleye sonunda Allah (c.c.), kalbimi bu işe ikna etti, ben de onun görüşünü benimsedim. Bu sözlerden sonra Hz. Ebu Bekir, bana, 'Sen akıllı ve güvenilir bir gençsin. Resûlullah'a gelen vahyi yazıyordun. Kur'an'ı araştır ve onu bir araya topla!' dedi. Bunun üzerine ben, 'Ebu Bekir (r.a) bana dağlardan birini taşıma vazifesi verse bu teklif ettiği işten daha ağır gelmezdi.' diye düşündüm. Sonra onlara, 'Sizler, Resûlullah'ın yapmadığı bir işi nasıl yapıyorsunuz?' dedim. Hz. Ebu Bekir, bana, 'Allah'a (c.c.) yemin ederim ki bu hayırlı bir iştir.' dedi. Hz. Ebu Bekir ısrarında devam edip durdu. Nihayet Allah (c.c.), Hz. Ebu Bekir ile Ömer'in akıllarını yatırdığı ve göğüslerini ferahlandırdığı bu işe, benim de gönlümü ferahlandırdı. Bunun üzerine ben de Kur'an'ın peşine düşüp gereği gibi araştırdım ve onu yazılı bulunduğu hurma dallarından, ince taş levhalardan ve hafızların ezberlerinden topladım."

(Buhârî, Fedâilü'l Kur'ân, s. 3)

Yukarıdaki metni Kur'an-ı Kerim'in mushaf hâline getirilmesinin önemi açısından değerlendiriniz.

21 Nûruddîn Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, C 1, s. 152; C 8, s. 257.
22 bk. Buhârî, Fedâilu'l-Kur'ân, 7; Ahmed b. Hanbel; Müsned, C 1, s. 326-363.

Vahyin gelişi sona erdiğinde Kur'an bir kitap haline getirilmemişti. Hz. Ebû Bekir (r.a.) halife seçildikten sonra yapılan Yemâme savaşında yüz kırk civarında kurrâ sahabî şehit düşmüştü.[23] Bu durum başta Hz. Ömer (r.a.) olmak üzere sahabede ayetlerin muhafazası konusunda endişe oluşturdu. İstişareler sonucu ayetlerin bir mushaf haline getirilmesi kararlaştırıldı. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.), Zeyd b. Sâbit'i (r.a.) çağırarak ona Kur'an'ı cem etme görevini verdi. Zeyd de sahabeye duyuru yaptı ve ellerinde Kur'an metnine dair yazılı nüshası bulunanların iki şahitle bu metinleri kendisine getirip teslim etmelerini istedi. Bu ayetleri cem işi bir sene içinde tamamlandı. Bu şekilde oluşturulan mushaf, halife Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) teslim edildi. Mushaf onun yanında korundu, vefatından sonra ikinci halife Hz. Ömer'e (r.a.) teslim edildi. Hz. Ömer'in (r.a.) şehit edilmesinin ardından kızı Hz. Hafsa'ya (r.a.) bu mushaf emanet olarak verildi.

Kur'an'ı korumak amacıyla girişilen faaliyetlerden biri de onun istinsahı yani çoğaltılmasıdır. Kur'an, Hz. Osman'ın (r.a.) devlet başkanlığı esnasında çoğaltılmıştır.[24] Böyle bir meselenin gündeme getirilmesinde Kur'an-ı Kerim'in okunmasıyla ilgili ihtilaflar başı çekiyordu.

Kaynakların ifadesine göre; komisyon, çoğaltma işini beş sene devam ettirerek yedi adet mushaf istinsâh edip bunlardan birini Medine'de bırakmış; diğerlerini de Mekke, Kûfe, Basra, Şam, Yemen ve Bahreyn'e göndermiştir.[25]

Kur'an'ın çoğaltılıp belli başlı İslami merkezlere gönderilmesine rağmen, Kur'an'ı okuma güçlükleri ve yanlışlıkları hâlâ devam ediyordu. Çünkü hareke ve şeklen birbirine benzeyen harfleri birbirinden ayırmak için noktalar henüz Kur'an'a konulmamıştı. Gerçi bu yazıyı sahabe hatasız bir şekilde okuyabiliyordu. Ancak hicri birinci asrın yarısından itibaren İslam'ı kabul edenlerin Arapça bilmemeleri, Kur'an'ı yanlış okumalarına sebebiyet veriyordu. Meselâ rivayete göre Osman b. Ebî Şeybe

﴿ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْفِيلِۜ ﴾[26]

ayetinin başındaki [اَلَمْ] soru ve nefiy edatını hurûf-ı mukattaa kabul ederek "elif-lâm-mîm" şeklinde, Hamza ez–Zeyyât da

﴿ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ ﴾[27]

23 Mustafa Sâdık Râfiî, İ'câzu'l-Kur'ân, s. 17.
24 Süyûtî, Târîhu'l-Hulefâ, s. 153.
25 bk. İbn Ebî Dâvûd, Kitabu'l-Mesâhif, s. 34.
26 Fîl suresi, 1. ayet.
27 bk. Bakara suresi, 1. ayet.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Osman Dönemi'nde çoğaltılan mushaflardan üç tanesi zamanımıza kadar gelebilmiştir. Bunlardan biri Topkapı Sarayı'nda (Hırka-ı Saâdet Dairesi'nde TSMK, nr. 44/32); biri Taşkent'te (Eski Eserler Müzesi) diğeri de Londra'da (British Library, nr. 2165) bulunmaktadır.

ARAŞTIRALIM

Kur'an-ı Kerim'in kitap hâline getirilmesine neden ihtiyaç duyulmuştur? Araştırınız.

DEĞERLENDİRELİM

"Şüphesiz o zikri (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz."
(Hicr suresi, 9. ayet)

Yukarıdaki ayeti okuyarak Kur'an'ın korunmuşluğu açısından değerlendiriniz.

ayetini [لَا زَيْتَ فِيهِ] şeklinde okumuştu.[28] Bu durumda doğru ve kolay okumayı sağlayacak bazı işaretleri Kur'an'a koymak gerekiyordu. İşte bunu ilk düşünen Basra Valisi Ziyâd b. Sümeyye (ö. 673) olmuştur. O, devrin dilbilimcisi Ebü'l-Esved ed-Düeli'den (ö. 688) bir sistem geliştirmesini istedi. Başlangıçta bu teklifi kabul etmeyen ed-Düelî, bir şahsın Tevbe 3. ayetteki bir kelimenin harekesini yanlış okuduğuna şahid olunca kararından vazgeçerek teklifi kabul etti. Düelî yanına bir kâtip alarak işe koyuldu. Düelî, ayetleri yavaş yavaş okuyor kâtip de farklı bir renkle fetha için harfin üstüne, kesre için altına, ötre için de önüne bir nokta koyuyordu.[29] Tamamlanan her sahife Ebü'l-Esved tarafından kontrol ediliyordu. Bu titiz çalışma sonunda Kur'an baştan sona harekelenmiş oldu.

Harekeleme işinden sonra harflerin noktası olmadığı için okumada yine de bazı zorluklar vardı. Irak Valisi Haccâc, b. Yûsuf (ö. 713) bu konudaki eksikliği sezmişti. Haccâc Nasr b. Âsım'dan (ö. 708) ve Yahya b. Ya'mer'den (ö. 746) bu iş için önlem almasını istemişti. Hareke ve harfler için konan noktaların karışmasının önüne geçmek için harflerin noktalamasında farklı renk mürekkep kullanılmıştır.[30] Bugün kullandığımız hareke ve nokta sistemini Halil b. Ahmed (ö. 791) geliştirerek bu işe son şeklini vermiştir.[31]

DEĞERLENDİRELİM

Buhâri (ö. 870) Kur'an'ın çoğaltılmasıyla ilgili ihtilafların sebebini şöyle anlatır: "Ermenistan ve Azerbaycan'ın fethinde düşmana karşı birlikte savaşan Suriyeli ve Iraklı askerler arasında okuma farklılıkları ortaya çıkmıştı. Askerlerin Kur'an'ı farklı şekillerle okumalarından etkilenen Huzeyfe b. el-Yemân, Hz. Osman'a (r.a.) geldi ve ona, 'Ey Müminlerin Emiri! Kalk, şu ümmet Yahudi ve Hristiyanların kitaplarında düşmüş oldukları ihtilafa düşmeden önce bu işin çaresine bak.' dedi. Bunun üzerine Hz. Osman (r.a.), Hz. Ömer'in (r.a.) kızı (Peygamber Efendimizin eşi) Hafsa'ya (r.a.) "Sendeki sahifeleri bize gönder, onları mushaflarda çoğaltalım, sonra sana iade ederiz." diye haber yolladı. Hafsa da bu mushafı Hz. Osman'a (r.a.) gönderdi. O, mushaf gelir gelmez Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. ez-Zübeyr, Sa'îd b. el-Âs ve Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm'ı çağırarak onlara, Kur'an'ı istinsah etmelerini (çoğaltmalarını) emretti. Bu zatlar da Kur'an'ı çoğalttılar. Osman Kureyşli olan bu üç kişiye: 'Siz, Kur'an'dan herhangi bir konuda Zeyd ile ihtilâfa düşerseniz onu, Kureyş lehçesiyle yazınız. Çünkü Kur'an onların diliyle inmiştir.' dedi. Sayfalar mushaflarda çoğaltılınca da Hz. Osman (r.a.) bu sayfaları Hafsa'ya iade etti. Ardından da çoğaltılan mushaflardan çeşitli beldelere birer tane gönderdi ve gönderilen bu Mushafların dışındaki Kur'an nüshalarının yakılmasını emretti."

(Buhârî, Fedâilu'l-Kur'ân, 3)

Yukarıdaki metni okuyunuz ve Kur'an'ın çoğaltılmasının önemi açısından değerlendiriniz.

28 bk. İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 94. [Bu okumaya göre söz konusu ibare "Onda yağ yoktur." şeklinde bir anlama gelmektedir. Halbuki ayetin asıl manası "Onda (Kur'an'da) şüphe yoktur." şeklindedir.]
29 İbn Ebî Dâvûd, Kitabu'l-Mesâhif, s. 144.
30 İbn Ebî Dâvûd, Kitabu'l-Mesâhif, s. 141; İsmail Hakkı İzmirli, Tarih-i Kur'an, s. 16.
31 İsmail Hakkı İzmirli, Târih-i Kuran, s. 16.

5. Tefsirden Tefekküre

5.1. Fâtiha Suresi ve Tefsiri

سُورَةُ الْفَاتِحَةِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ ﴿١﴾
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢﴾ اَلرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ ﴿٣﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدّ۪ينِ ﴿٤﴾
اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَع۪ينُ ﴿٥﴾ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَق۪يمَ ﴿٦﴾ صِرَاطَ
الَّذ۪ينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالّ۪ينَ ﴿٧﴾

Fâtiha Suresi

1. Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla.
2. Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.
3. O, Rahmân ve Rahîmdir.
4. Ödül ve ceza gününün hakimidir.
5. Rabbimiz, sadece sana kulluk eder ve yalnız senden yardım isteriz.
6. Bizi doğru yola ilet.
7. Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna; gazaba uğramışların, azıp sapmışların yoluna değil!

Fâtiha, açılış ve başlangıç anlamına gelmektedir. Nüzûl tarihine göre beşinci, mushaf tertibine göre ilk suredir. Tamamı bir defada indirilen ilk Mekkî suredir. Nakledildiğine göre Allah Resûlü, Ebû Saîd b. Muallâ isimli sahabeye Kur'an'daki en yüce surenin Fâtiha suresi olduğunu söylemiştir.[32] Tamamı 7 ayettir.

﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ ﴿١﴾﴾

Cümlesi kısaca besmele olarak isimlendirilir. Bu cümle girişilen işe güç yetirmek için gereken kuvvet ve kudretin Allah (c.c.) tarafından verildiğini ifade etmektedir. Buradaki [اَلرَّحْمٰنِ] kelimesi "çok merhamet eden" [اَلرَّح۪يمِ] ise "sonsuz merhamet eden" anlamına gelir. Rahmân'da sınırsız bir çokluk vardır; Rahîm'de ise sonsuzluk söz konusudur. Böylece rahmân nimetlerin Yüce Yaratıcıdan taşması, iyilik ve ihsanların yağması; rahîm ise söz konusu fiilin kesintiye uğramadan devam etmesi anlamına gelmektedir.[33]

﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢﴾﴾

Ayetindeki *hamd*, isteğe bağlı olarak yapılan bir iyiliğe karşı gönülden iyilik sahibine saygı duymak ve onu övmek demektir.[34] Bu kelime Türkçede medh (övgü) anlamına gelir; ancak

BİLGİ KUTUSU

Fatiha suresi için Kur'an'da "Seb'ul-Mesânî" ismi ayrıca zikredilmektedir.

BİLGİ KUTUSU

Besmelede geçen Rahmân ve Rahîm isimlerinden Rahmân; her insanı kuşatan, Rahîm ise ahirette sadece inananlara gösterilecek bir rahmeti ifade eder.

(bk. Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 42)

32 bk. Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân, 9.
33 Reşid Rızâ, Menâr Tefsiri, C 1, s. 65.
34 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 55.

bu, hamdın tam karşılığı değildir. Çünkü medh hem canlılığı ve iradesi olan hem de olmayan varlıklar için söz konusu olabilir. Meselâ inci ve güzel bir at methedilebilir. Ancak buna hamd denmez. Bu manada hamd ancak inciyi ve atı yaratıp bağışlayan Allah'a (c.c.) yapılır.[35] Bundan dolayı denilebilir ki, "Hamd yalnız âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." Hamde layık olan yalnız O'dur.

Yüce Allah'ın "er-Rahmân" ismi her canlıya rahmet eden anlamına gelir.

Kısaca bu ayet her türlü hamd, şükür, tesbih, tekbir ve tebcilin (yüceltmenin), âlemlerin Rabbi olan Allah'a (c.c.) yapılması gerektiğini gösterir. Çünkü O, tektir, eşi ve benzeri yoktur, her şeyin yaratıcısı, rızık vericisi ve terbiye edicisidir. O'ndan başkasına hamd etmek şirktir. Bu da en büyük zulüm demektir.[36]

Bu ayetteki Rahmân ve Rahîm kelimeleri ile ilk ayetteki rabbü'l-âlemîn arasında şöyle bir ilişki vardır: Yüce Allah bu iki ayette önce kendisini âlemlerin Rabbi, sonra da rahmân ve rahîm olarak niteler. Çünkü Rabbü'l-âlemin ifadesinde bir heybet, bir azamet, rahmân ve rahîmde ise engin bir sevgi ve acıma söz konusudur. Bu da Allah Teâlâ'nın korku ile ümit halini birleştirdiği anlamına gelir.[37] Bu husus başka ayetlerde de vurgulanan, müminlerin korku ile ümit arası bir hayat tarzını benimsemeleri gerektiği prensibine işaret eder. "**(Resûlüm!) Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver. Benim azabımın acı verici bir azap olduğunu da bildir.**"[38] ayetlerinde bu husus açıkça ifade edilmektedir.

Görüldüğü gibi, Kur'an bir taraftan ilahi merhametten bahsederek ümidi, azaptan söz ederek korkuyu öne çıkarmaktadır. Çünkü, korku unsuru insanı Allah'a (c.c.) saygısızlık etmekten korumakta; ümit ise Allah'a (c.c.) yaklaştırıp cennet isteğine yoğunlaştırmaktadır. Ancak bu iki unsurdan biri diğerine ağır basarsa, o zaman da beklenen sonucun alınması mümkün olmaz. Başka bir deyişle ne korkudan vazgeçip ümide bağlanmak ne de ümidi bir kenara atıp korku ile yaşamak doğrudur. Yapılması gereken şey, Kur'an-ı Kerim'in gösterdiği ve mutasavvıfların da korku ile ümit arası yaşam (beyne'l-havf ve'r-recâ) diye formüle ettikleri temel bir prensibi hayata geçirmektir.[39]

"Kim bir kardeşinin ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir."
(Müslim, Birr, 58)

35 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 56.
36 bk. Lokman suresi, 13. ayet.
37 Kurtubî, el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an, C 1, s. 139.
38 Hicr suresi, 49-50. ayetler.
39 Muhsin Demirci, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 200-201.

﴿ مَالِكِ يَوْمِ الدّ۪ينِۜ ﴾ ٤

Mâlik kelimesi, “sahip, hâkim” anlamındadır. *Yevm* de süresi değişik vakit dilimlerini ifade eden bir zaman birimidir. Ancak burada onunla kıyâmet günü kastedilmiştir. [مَالِكِ يَوْمِ الدّ۪ينِ] ayeti herkesin dünya hayatında yaptığının karşılığını alacağı kıyâmet gününde, Yüce Allah’ın (c.c.) her varlık üzerinde tam bir otoritesinin olduğunu anlatır.

﴿ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَع۪ينُۜ ﴾ ٥

Ayetindeki ibâdet kelimesi sözlükte “kulluk etmek, boyun eğmek” manalarına gelir.[40] İslami literatürde ise kişinin, Yüce Allah’ın (c.c.) ululuğunu kabul etmesi, O’na tam bir teslimiyetle boyun eğmesi diye tanımlanır.[41] [نَسْتَع۪ينُ] kelimesi de “Yardım isteriz.” demektir.

“De ki: Şüphesiz namazım, diğer ibadetlerim, hayatım ve ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir.” (En'am suresi, 162. ayet)

Kur’an-ı Kerim, insanın gücünün sınırlı olduğunu vurgular. Bu sebeple insanlar ihtiyaç anında hem diğer insanlardan hem de insanüstü güçlerden yardım istemeye kendilerini mecbur hissederler. Fakat onların bu iki kaynaktan yardım isteme şekilleri, usûl ve sistemleri ilahi irşada kulak asmadıkları zamanlarda şirke ve bâtıla sapmalarına sebep olmuş; böylece birçok batıl dua ve ibadet ortaya çıkmıştır. İşte bu ayet-i celîle, kulluk ederken ve yardım isterken yöneleceğimiz en doğru ve isabetli adresi bize göstermektedir.[42]

BİLGİ KUTUSU

Kulun Allah’tan (c.c.) ilk istediği şey hidayettir.

Görüldüğü gibi ayetteki her iki fiil de [نَعْبُدُ / نَسْتَع۪ينُ] çoğul olarak zikredilmiştir. Bu da müminlerin bir bütün teşkil etmelerinin ve *ben* değil *biz* ilkesini yerleştirip fertle toplum arasındaki dengeyi kurmalarının gerekliliğine işaret etmektedir. Burada bizi oluşturan bağ esasen imandır, eşsiz olan Allah’a (c.c.) kulluktur.[43]

﴿ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَق۪يمَۙ ﴾ ٦

Ayetinde zikredilen hidâyet sözcüğü, doğru yola iletmek, yol göstermek ve irşâd etmek gibi anlamlara gelir. Râğıb İsfahânî’ye (öl. 1108) göre bu kelimenin dört anlamı vardır:

1. Bütün mükelleflere, akıl, anlayış ve kabiliyetleri nisbetinde zarûri bilgi vermek,
2. İnsanları peygamberlerin lisanıyla doğru yola çağırmak,
3. İslam davetine kulak verenlere imân nasip etmek,
4. İslam'ı yaşayanları ahirette cennete koymak.[44]

40 Âsım Efendi, Kâmus Tercümesi, “a-b-d” md., C 1, s. 201.
41 Yusuf Kardâvî, İbâdet, s. 40.
42 Heyet, Kur’an Yolu, C 1, s. 62.
43 Heyet, Kur’an Yolu, C 1, s. 62.
44 Râğıb el-İsfahânî, el-Müfredat fî Ğarîbi'l-Kur'ân, “h-d-y” md.

PAYLAŞALIM

Fâtiha suresi genelinde "ederiz, dileriz" şeklinde çoğul fiiller kullanılması dikkat çekicidir.

Surelerde bu şekilde "ben" yerine "biz" dilinin kullanılmasının sebebi ne olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

"Nimet verdiklerinin yoluna ilet..." (Fatiha suresi, 7. ayet)

Bu yaklaşıma göre hidayet insana yöneliktir. İnsan bir başkasını, bu dört irşad çeşidinden sadece hakka davet etmek ve doğru yolu tanıtmak suretiyle hakikate yönlendirebilir.

[وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ] **"Her toplum için bir hâdî (davetçi) vardır."**[45] ayeti bu tarz bir irşadı konu edinmektedir.

[اَلصِّرَاطَ] sözcüğü lügatta "üzerinde yürünülen ana yol, cadde" anlamına gelir. [اَلْمُسْتَقِيمَ] ise "dosdoğru" anlamında bir kelimedir ve [اَلصِّرَاطَ] nin sıfatıdır. İkisi birlikte "dosdoğru yol, ana yol" anlamını ifade eder ki, o da İslam'dır.[46] Çünkü yaratanla yaratılan, Allah (c.c.) ile kul, akıl ile vahiy, hürriyet ile cebir, haksızlıkla adâlet, iyi ile kötü vb. hususlar ancak İslam dini tarafından yerli yerine konularak denge sağlanmıştır.[47] Kur'an'a göre bu da Yüce Allah'ın iradesinin bir sonucudur.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir. Müslüman namazda [اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ] '*Bize doğru yolu göster!*' dediğinde neyi kastetmektedir? O, henüz hidayete tam olarak ulaşamadığını, Allah'tan (c.c.) kendisini hidayete erdirmesini mi? Yoksa hidayete ermekle birlikte yoldan çıkması her zaman mümkün olduğu için Yüce Allah'ın onun ayaklarını doğru yoldan kaydırmamasını mı? Bize göre, müminin amacı, hidayette sebatı istemek olmalıdır. Çünkü hayat boyunca hiçbir insanın -Allah'ın (c.c.) yardımı olmadan- hidayette devamlılığı söz konusu değildir. Onun için Allah (c.c.) bize bu ifade ile hidayette sebatın yolunu öğretmiştir.

﴿ صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالّ۪ينَ ﴿٧﴾ ﴾

ayetinde yer alan nimetten maksat, doğru bir şekilde yaşayarak Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmanın sonucu olarak bahşedilen hakiki ve sürekli nimetlerdir.

"Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştır."[48]

Bu nimetlere mazhar olanlar da Nisâ suresi 69. ayette ifade edildiği gibi, Yüce Allah'ın nübüvvet görevi verdiği elçiler, Hz. Ebû Bekir gibi her şeyini Allah (c.c.) yolunda feda eden özü sözü bir olan üstün şahsiyetler, arzın her yerine Allah'ın (c.c.) dinini götürmek için çabalayan ve bu uğurda gerekirse gözünü kırpmadan canını veren şehidler ve Allah'ın (c.c.) rızasına uygun, insanlık için faydalı işler yapan mümin kullardır. Buna göre bir Müslüman, namaz esnasında

﴿ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَق۪يمَ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذ۪ينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ... ﴾

45 Ra'd suresi, 7. ayet.
46 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 121.
47 Heyet, Kur'an Yolu, C 1, s. 63.
48 Nisâ suresi, 69. ayet.

dediğinde, Nisâ suresi 69. ayette kastedilen kimselerin yolunu talep etmiş demektir. Çünkü sözü edilen gruplar doğru bir yaşantı sürmeleri sebebiyle kurtuluşa erenlerdir.

Kendilerine nimet verilenler, Allah (c.c.)'ın gazabına uğramaktan ve sapıklıktan emin olanlardır.[49] Görüldüğü gibi Fâtiha suresinin son cümlesi ile bir önceki cümle arasında sıkı bir anlam ilişkisi vardır. Çünkü öncesinde olumlu, sonrasında ise olumsuz bir talep yer almıştır. Bu durumda mümin bir kul,

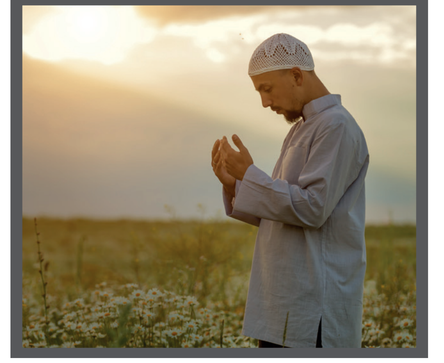
﴿ صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالّ۪ينَ ﴾

derken bir taraftan meşrû olanı arzu ettiğini, diğer taraftan da meşrû olmayanı ötelediğini beyan etmiş olmaktadır.

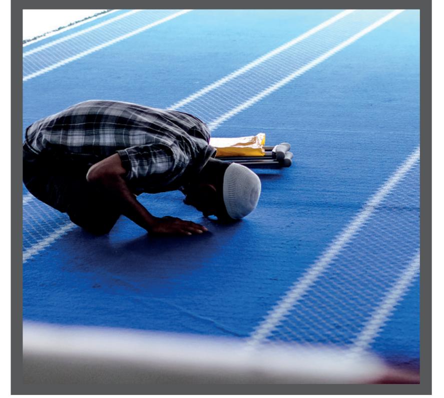
Bazı İslam alimlerine göre "gazaba uğrayanlar'' Allah'ın (c.c.) mesajından tam olarak haberdar olup, mahiyetini anlayan ama kabul etmeyenlerdir. Sapkınları ise ya hakikatin kendilerine hiç ulaşmadığını ya da hakikati kabul etmelerini güçleştirecek kadar değişmiş ve bozulmuş insanlar şeklinde tanımlamışlardır.[50]

Burada insanlığın tarihsel tecrübesine de bir atıf yapılarak yolun doğrusu ve eğrisi hakkında bir başka ölçüt ve delil daha verilmektedir. İslam yalnızca Allah (c.c.) kitabında böyle buyurduğu için doğru yol değildir, aynı zamanda tarih boyunca ilahi irşadı reddedenlerin tecrübeleri de doğru yolun İslam olduğunu göstermektedir. Bu sebeple doğru yolu arayanlar ve üzerinde bulundukları yolun sağlamasını yapmak isteyenler, dönüp tarihe bakmak, gerçek mutluluğu bulanlarla sapanlar ve Allah'ın (c.c.) gazabına uğrayanların yol ve yöntemlerini incelemek durumundadırlar. Tarihte hem örnekler hem de alınacak ibretler vardır. Örnekler, peygamberlerin izlerinden giden fert ve ümmetlerde, ibretler ise onlara cephe alan ve Cenâb-ı Hakk'a meydan okuyanlarda görülmektedir. Bazı rivayetlerde sapanların "Hıristiyanlar", ilahi gazaba uğrayanların da "Yahudiler" olarak açıklanması,[51] Müslümanların o sırada en iyi tanıdıkları toplum olmalarından dolayıdır.".

Fâtiha'nın bu ayeti, bir duâ cümlesi olup surenin sonunda, "Rabbimiz! Duâmızı kabul buyur!" anlamında "Âmin." denilmektedir. Allah Resûlü'nün de Fâtiha'dan sonra *âmin* dediği ve ashâbına böyle demelerini emrettiği ifade edilmektedir.[52] Konuyla ilgili başka hadisler meleklerin de bu duaya âmin dediklerini anlatır.[53] Bu yüzden cemaatle namaz kılarken Fâtiha'nın sonunda mutlaka âmin denilmesi gereklidir.[54]

"... Bana dua edin, duânıza cevap vereyim..."
(Mü'min suresi, 60. ayet)

"Doğruluğun (kendisi olan bu Kur'an'ı sürekli gündeme getiren) ve onu tüm kalbiyle benimseyenler, işte onlar muttakilerdir."
(Zümer suresi, 33. ayet)

DEĞERLENDİRELİM

"Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştır."
(Nisâ suresi, 69. ayet)

Yukarıdaki ayeti, Fatihâ suresinin 7. ayeti ile birlikte değerlendiriniz.

49 Ebu'l-Berekât en-Nesefî, Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, C 1, s.33.
50 Reşid Rızâ, Menâr Tefsiri, C 1, s. 68.
51 bk. Müsned, C 4, 378; Tirmizî, Tefsîr, 2.
52 bk. Müslim, Salât, 72-76.
53 bk. Buhârî, Ezân, 112-113.
54 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 145.

5.2. Bakara Suresi 1-5. Ayetler ve Tefsiri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓ ۚ ﴿١﴾ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ هُدًى لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُق۪يمُونَ
الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَٓا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ
وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ اُو۬لٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.

1. Elif Lâm Mîm.
2. Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.
3. Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar.
4. Onlar sana indirilene de senden önce indirilenlere de inanırlar. Ahirete de kesin olarak inanırlar.
5. İşte onlar Rablerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır."

Bakara suresi mushaf tertibine göre 2., iniş sırası itibariyle de 87. suredir. Adını 67-71. ayetlerde anlatılan bakara (sığır) kurban etme olayından almaktadır. Abdullah b. Abbas'a (r.a.) göre büyük bir kısmı hicretin ilk iki yılında olmak üzere tamamı Medine'de indirilmiştir. Ayet sayısı 286'dır. Burada sadece ilk beş ayet ele alınacaktır.

﴿ الٓمٓ ۚ ﴿١﴾ ﴾

"Elif Lâm Mîm" Kur'an'daki 29 surenin başında yer alan bu tür harf kümelerine hurûf-ı mukattaa denir. Bu harfler tekli, ikili, üçlü, dörtlü ve beşli bir kompozisyon oluşturmaktadırlar. Tamamı 14 farklı harf olup, Kur'an-ı Kerim'de 13 ayrı biçimde görünmektedir.[55]

﴿ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ هُدًى لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٢﴾ ﴾

Bu ayetteki el-kitap sözcüğü yazılı şey, yazı, mektup, mesaj, not, vesika ve akit gibi anlamlara gelir.[56] Kur'an-ı Kerim'de 245 yerde zikredilen bu kelime ile yerine göre Kur'an, Tevrât ve Levh-i Mahfûz kastedilir. Ayrıca *el-kitâb* lafzı Kur'an'ın isimlerinden birisidir. Ayette Kur'an-ı Kerim kastedilmiştir. Bu ayetin içinde yer aldığı Bakara suresinin iniş tarihi göz önüne alınırsa Kur'an, o zaman henüz tamamlanmamıştır. Vahyi tamamlanmamış bir metin için de tabiki kitaptan söz edilemez. Hal böyle iken ona kitap denilmesinin sebebi ne olabilir? Zemahşerî bu soruya şu cevabı verir: ''Allah Teâlâ söz konusu ayette, tamamını indirmeyi vaat ettiği bir Kur'an metninden söz ettiği için ona "*kitap*" ismini vermiştir. Şayet böyle olmasaydı henüz vahyi tamamlanmamış bir metin için kitap ismini kullanmazdı."[57]

NOT EDELİM

* Hurûf-ı mukattaa vahyin muhataplarına bir tembihtir.

* Kur'an, Allah'ın (c.c.) kelamı olduğuna inanmayan müşriklere "Bu harflerden bir benzer kitap da siz oluşturun." meydan okumasıdır.

(bk. Bakara suresi, 23. ayet)

55 Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, C 1, s. 5-9; C 2, 6-8.
56 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, "k-t-b" md.
57 Zemahşerî, el-Keşşâf, C 1, s. 143.

Şunu da belirtelim ki, ayetteki [لَا رَيْبَ فِيهِ] ifadesi, hem söz konusu kitabın Allah'tan (c.c.) geldiği hem de muttakiler için bir rehber ve klavuz olduğu hususundaki muhtemel şüpheleri ortadan kaldırmaktadır.

Muttaki ise nefsini günaha götüren şeylerden koruyup Allah'ın (c.c.) emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınan kimse demektir.[58] Tanımda bahsedilen bu temel özellikleri taşıyanlar Kur'an'ı hayatında layıkıyla rehber edinen kimselerdir.

﴿ اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَۙ ٣ ﴾

Bu ayette, üzerinde durulması gereken üç konu vardır. Biri gayb, diğerleri de namaz ve infaktır. Gaybın terim anlamı "ister fizikte ister fizik ötesinde olsun zâhiri ve bâtınî duyuların alanı dışında kalan ve akıl yoluyla mahiyeti idrak edilemeyen şey" anlamına gelir.[59] Bu tanıma göre gaybın temel vasfı, duyular ve akılla ulaşılamaz oluşudur. Çünkü gayb başta fizik ötesi alanı ifade etmektedir. Bu alanda geçerli olan bilgi kaynağı da akıl ve duyular üstü bir niteliğe sahip olan vahiydir. İşte gayba inanmak akıl ve duyular ile kavranamayan vahye iman etmek, mümin olmak da bu özellikteki bir imana sahip olmak demektir.

Bu ayette üzerinde durulması gereken ikinci konu namazdır. Nübüvvetin başından itibaren belli vakitlerde kılınan namaz, hicretten bir buçuk yıl önce Miraç gecesinde 5 vakit olarak farz kılınmıştır.[60] Namazın farz olduğunu ifade eden Kur'an nassı, **"...Şüphesiz namaz müminler üzerine vakitleri belirlenmiş bir yükümlülüktür."**[61] ayetidir. Allah Resûlü'nün sünnetinde de namaz hem dinin direği olarak tanımlanmış[62] hem de söz konusu ibadetin önemli bir unsuru olan secde, kulun Allah'a (c.c.) en yakın olduğu hal olarak nitelendirilmiştir.[63] Çünkü secdede itaat, boyun eğme ve teslimiyet gibi kulluğun en belirgin vasıfları vardır. Bu itibarla o, insanı Allah'a (c.c.) yaklaştırmakta ve ona, huzurunda bulunduğu varlığın kudret ve yüceliğini hissettirmektedir.

Yüce Allah namaz sayesinde kudretini, azabını, rahmetini, insanın zihnine nakşederek onu her türlü fenalık ve kötülükten alıkoymaktadır. Bu husus, **"Sana vahyedilen kitabı oku ve dosdoğru namaz kıl; çünkü dosdoğru kılınan namaz çirkin ve kötü işlerden alıkor."**[64] ayetinde dile getirilmektedir.

58 Râğıb el-İsfahânî, el-Müfredat fî Ğarîbi'l-Kur'ân, "v-k-y" md.
59 İbnu'l-Esîr, en-Nihâye Garîbî'l-Hadîs, C 3, s. 177.
60 Namazın Miraç'ta farz kılınmasıyla ilgili bk. Tirmizî, Salât, 45.
61 Nisâ suresi, 103. ayet. Ayrıca bk. Hûd suresi, 114. ayet; İsrâ suresi, 78. ayet.
62 bk. Tirmizî, İmân, 8; Ahmed b. Hanbel, Müsned, C V, s. 231, 237.
63 bk. Müslim, Salât, 215; Nesâî, Mevâkît, 35.
64 Ankebût suresi, 45. ayet.

İLKELER ÇIKARALIM

Bakara suresinin ilk beş ayetini okuyunuz ve çıkardığınız ilkeleri aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....

BİLGİ KUTUSU

Namaz ibadeti Miraç gecesinde beş vakit olarak düzenlenmiştir.

"Eğer kalbinin yumuşamasını istiyorsan fakiri doyur, yetimin başını okşa!"
(İbn-i Hanbel, Müsned, C 2, s. 263, 387)

BİLGİ KUTUSU

"Ey Adem oğlu, infak et (malını hayır yolunda sarf et ki) sana da infak olunsun (Allah sana karşılığını hem bu dünyada ve hemde ahirette versin)."

(Buhari, tevhid 35, Müslim, Zekat 36)

NOT EDELİM

Peygamberimiz;

- *"Namaz mü'minin miracıdır."*
- *"Namaz dinin direğidir."*
- *"Namaz kula hesabı sorulacak ilk ameldir."*
- *"Namaz gözünün nurudur."* buyurmuştur.

(Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 3, s. 128, 199)

BİLGİ KUTUSU

"Sadaka belayı ve kötü ölümü def eder."

(Buhari, Zekat, 21)

Bu da namazın manevi anlamda insanı temizlemesi demektir. Bununla birlikte namaz insanı bir taraftan şükretmeye, diğer taraftan da sabır ve mücadeleye alıştırmak suretiyle ruh sağlığı bakımından da büyük bir fonksiyon icra etmektedir. Namazın cemaatle kılındığı zaman da müminleri aynı safta toplaması sebebiyle birliktelik şuuru pekiştirme gibi bir fonksiyonu söz konusudur.

Ayette üzerinde durulması gereken üçüncü konu ise infaktır. İnfak; "nafaka verme, besleme, geçindirme, yedirip içirme, hak yolunda malını harcama, sarfetme" demektir.[65] [وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ] denilerek harcanan malın tamamını değil bir kısmını ifade etmektedir. Ayrıca [مَا] infakın sadece mal ile değil ilimle, fikirle ve bedenen yapılan yardımlarla olabileceğine de işaret etmektedir. [رَزَقْنَاهُمْ] ifadesi de yapılacak infakın başkasının malından değil, insanın kendi malından olmasını zaruri kılmaktadır. [يُنْفِقُونَ] fiiline gelince o da verilecek malın ihtiyaç gidermek maksadına yönelik olması gerektiğini beyan etmektedir. Çünkü bu fiilde "ihtiyaçları karşılama" anlamı vardır. Buna göre infak, bazı müfessirlerin dediği gibi miktarı belli olan zekâtı değil, kişinin hem aile bireyleri, komşuları hem de akraba ve ihtiyaç sahipleri için yaptığı tüm harcamaları içine almaktadır.[66]

﴿وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝٤﴾

Bu ayette Yüce Allah hem Allah Resûlü'ne (s.a.v.) hem de ondan önceki peygamberlere imanı şart koşmuştur. Çünkü peygamberler İslam binasının mimarlarıdır. Bu yüzden her peygamber gönderildiği dönemin şartlarıyla ilgili bazı esasları getirmiş, böylece İslam binası son elçi Hz. Peygamber ile birlikte en mükemmel yapısına kavuşmuştur.

Peygamberlere iman şart olduğu gibi ahirete iman etmek de gereklidir. Çünkü ahirete imân, bir mükâfaat ve ceza gününün varlığını kabul etmek, herkesin bu dünyada yapıp ettiklerinden dolayı Allah'ın (c.c.) huzurunda sorguya çekileceğine inanmak demektir. Böylesi bir iman duygusu da tabiatıyla insanı, yaptığı işlerde hukuki ve ahlaki bakımdan bir takım yaptırımlara zorlamaktadır.

Ahiret inancı ayrıca adaletin, doğruluğun, dürüstlüğün iyilik ve güzelliğini; zulmün, haksızlığın ve her türlü kötülüğün de çirkinliğini, fertlerin gönüllerine yerleştirerek insanlar arasındaki ilişkileri olumlu şekilde geliştirdiği gibi, milletler ve toplumlar arasındaki bağların sağlam bir hale gelmesini de temin etmektedir.

İnsan hangi seviyede bir hayat yaşarsa yaşasın, mutlaka bir takım zorluklarla, sıkıntılarla, acılarla, ızdıraplarla karşı karşıyadır. İşte ahirete iman kişilere, hayatın bütün bu olumsuzluklarına karşı ümit ve yaşama azmi vererek acılarını hafifletmekte ve zor durumlara katlanmalarını temin etmektedir. Aksi takdirde hayatın bu zor yüküne insanın tahammül etmesi mümkün değildir.

65 Râğıb el-İsfahânî, el-Müfredat fî Ğarîbi'l-Kur'ân, "n-f-k" md; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, "n-f-k" md.
66 Mâverdî, en-Nüket ve'l-Uyûn, C 1, s. 69.

﴿ أُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾٥

Bu ayet de hidayete mazhar olup kurtuluşa ereceklerin, ancak muttakiler olduğunu bize haber vermektedir. Bir başka ifade ile Kur'an'ın rehberliğinde hidayete erenler; gayba inanan, namazı dosdoğru kılan, infakta bulunan, hem Hz. Peygamber'e hem de ondan önceki elçilere indirilenlere ve ahirete kesin iman edenlerdir. İşte kurtuluşa erecekler de sadece onlardır.

5.3. Alak Suresi 1-5. Ayetler ve Tefsiri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذ۪ي خَلَقَۚ ١ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍۚ ٢ اِقْرَاْ وَرَبُّكَ
الْاَكْرَمُۙ ٣ اَلَّذ۪ي عَلَّمَ بِالْقَلَمِۙ ٤ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْۜ ٥

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.
1. Yaratan Rabbinin adıyla oku!
2. O, insanı alaktan yarattı.
3. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır.
4. O, kalemle yazmayı öğretendir,
5. İnsana bilmediğini öğretendir.

Mekke'de inmiştir. Baştaki beş ayetin Hz. Peygamber'e ilk indirilen ayetler olduğu için bu sure ilk inen sure olarak nitelendirilir. Sure adını ikinci ayetteki *alak* kelimesinden alır. Ayrıca ''İkra'' ve ''İkra Bismi Rabbike'' isimleri de verilmiştir.[67] Tamamı 19 ayettir.

"... Rabbinin adıyla oku!"
(Alak suresi, 1. ayet)

Bu surenin ilk beş ayeti vahiy tarihinin ilk inen ayetleridir. Hz. Âişe şöyle anlatır: *"Allah'ın elçisi Hira mağarasında bulunduğu bir esnada vahiy meleği gelip ona, 'Oku!', dedi, o da, 'Ben okuma bilmem.', cevabını verdi. Resûlullah devamını şöyle anlattı: 'O zaman melek beni tuttu, takatim kesilinceye kadar sıktı, sonra bırakıp tekrar: 'Oku!', dedi. Ben de: 'Okuma bilmem.', dedim. İkinci kez beni tuttu, takatim kesilinceye kadar sıktı ve bıraktı, yine bana: 'Oku!', dedi. Ben de: 'Okuma bilmem.', dedim. Yine beni tuttu, üçüncü defa sıktı ve bıraktı, sonra bana:* ***'Yaratan Rabbin adıyla oku, O insanı aşılanmış bir yumurtadan yarattı. O keremi sonsuz Rabbin adıyla oku. O kalemle öğretti. İnsana bilmediği şeyleri öğretti.'*** *dedi."*[68]

﴿ اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذ۪ي خَلَقَۚ ﴾١

Surenin [اِقْرَاْ] "oku" emriyle başlamış olması ve bu emrin iki defa tekrar etmesi, okumanın insan hayatındaki önemini göstermektedir. Bu emrin ilk muhatabı Hz. Peygamber'dir. Ancak mesajı onun şahsında bütün müslümanlara yöneliktir. Ayrıca Yüce Allah ayette okunacak şeyin nesnesini

67 Tâhir b. Âşûr, Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr, C 30, s. 433.
68 Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, 1, 3; Müslim, İmân, 73, 252.

"Nun. Kaleme ve kalemin yazdığı satırlara andolsun."
(Kalem suresi, 1. ayet)

"O Allah ki, yarattığı her şeyi güzel yapmıştır."
(Secde suresi, 7. ayet)

NOT EDELİM

"Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."

(Bakara suresi, 261. ayet)

de belirtmemiştir. Bu da O'nun, Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere okunacak her şeyin okunmasını istediği anlamına gelelebilir. Ancak bu okuma [بِاسْمِ رَبِّكَ] ifadesine göre Allah Teâlâ'nın ismiyle başlamalıdır. Hz. Peygamber'in de dediği gibi, *"Besmele ile başlamayan hiçbir önemli iş başarıya ulaşamaz."*[69]

﴿ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍۚ ﴿٢﴾ ﴾

2. ayete göre insan "yapışmak, asılmak, kan emen kurtçuk, değerli şey"[70] anlamlarına gelen alaktan yaratılmıştır. Alak, aynı zamanda anne rahminde döllenen zigot demektir. Onun maddi diyebileceğimiz bu anlamları yanında, bir de "ilgi, sevgi, şefkat, aşk" gibi manevi anlam boyutu da vardır.[71] Buna göre Yüce Allah'ın (c.c.) insanı sevgi ve şefkat hamuruyla yoğurup yaratmasından, bunun sevgi sonucu gerçekleşmesinden söz edilebilir. O halde diyebiliriz ki, Allah'ın (c.c.) insanı alaktan yaratması hem maddi hem de manevi boyutuyla gerçekleşmiştir.

﴿ اِقْرَاْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُۙ ﴿٣﴾ اَلَّذ۪ي عَلَّمَ بِالْقَلَمِۙ ﴿٤﴾
عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْۜ ﴿٥﴾ ﴾

3-5. ayetlerin ilkinde geçen [اِقْرَأْ] ve [اَلْاَكْرَمُ] sözcükleri dikkat çekicidir. Oku anlamına gelen [اِقْرَأْ] emir fiili surenin ilk ayetinde de vardır. Burada tekrar edilmesi, okuyup bir şeyler öğrenebilmenin ancak tekrarla mümkün olduğunu göstermek içindir. [اَلْاَكْرَمُ] sözcüğü ise "keremi sonsuz, cömertliği sınırsız olan" anlamındadır. Bu sıfatın bir yansıması olarak Yüce Allah kullarına karşı son derece cömerttir, hiçbir şeyi onlardan esirgememiştir. Nitekim 4. ayette Yüce Yaratıcının insana kalemle yazı yazmayı öğretmesi yahut yazma kabiliyeti vermesi insana yönelik en büyük keremidir. Çünkü kalem, yazı yazmanın ve bilgiyi korumanın en önemli aracıdır. Bu yüzdendir ki Taberî (ö. 922), kalemi, Allah'ın (c.c.) insanoğluna verdiği en büyük nimet olarak nitelendirmiştir.[72] Ancak bu aracı kullanmayı bilmeden onu işlevsel hâle getirmek mümkün değildir. O halde öncelikle onu tanımak ve kullanmasını öğrenmek gerekmektedir. Öğrenmek de tabii ki bir ustanın yol göstermesiyle gerçekleşmektedir. Burada ele almış olduğumuz ayete göre o usta da Yüce Allah'tır. Yazı yazmak bir yetenek işidir ve bu yeteneği de Allah Teâlâ insana vermiştir. Dolayısıyla yazı sanatını öğrenmeye çalışan her insan, sadece kendi özünde var olan bu yeteneğin üzerini açmış olmaktadır.

69 Münâvî, Feyzü'l-Kadîr, C 5, s. 13; Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 60.
70 Râğıb el-İsfahânî, el-Müfredat fî Ğarîbi'l-Kur'ân, "a-l-k" md.
71 Heyet, Kur'an Yolu, C 5, s. 652.
72 Taberî, Câmiu'l-Beyân, C 34, s. 527.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

Cevaplayalım

1. Vahyin anlamını yazınız.

2. Kur’an-ı Kerim’in hangi yollarla korunduğu hakkında bilgi veriniz.

3. Allah (c.c.), Kur’an-ı Kerim’i hangi amaçlarla insana göndermiştir?

4. Hz. Peygamber'e ilk vahiy nerde ve ne zaman gelmiştir?

5. İslamiyet öncesinde Arabistan’daki dinî, ekonomik ve kültürel ortamın özellikleri nelerdir?

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

6. Kur’an-ı Kerim hangi sahabenin başkanlığında kitap hâline getirilmiştir?

A) Hz. Ebu Bekir
B) Hz. Zeyd b. Sabit
C) Hz. Ömer
D) Hz. Ali
E) Hz. Osman

7. Kur’an-ı Kerim’in “Hak ile batılı birbirinden ayıran” anlamına gelen ismi hangisidir?

A) el-Furkan
B) ez-Zikr
C) el-Kitap
D) el-Mev’iza
E) el-Hüdâ

8. Kur’an-ı Kerim’in doğru okunmasına yönelik işaretleri ilk olarak kim koymuştur?

A) Ziyad b. Sümeyye
B) Yahya b. Ya’mer
C) Nasr b. Asım
D) Ebu’l-Esved ed-Düelî
E) Halil b. Ahmed

9. Aşağıdakilerden hangisi ilk vahiy kâtiplerinden birisi değildir?

A) Abdullah b. Sa’d b. Ebî Serh
B) Ubeyy b. Ka’b
C) Zeyd ibn Sabit
D) Hamza ez–Zeyyât
E) Amr ibn el-As

10. *''Ahiret inancı adâletin, doğruluğun, dürüstlüğün iyilik ve güzelliğini; zulmün, haksızlığın ve her türlü kötülüğün de çirkinliğini, fertlerin gönüllerine yerleştirerek insanlar arasındaki ilişkileri olumlu şekilde geliştirdiği gibi, milletler ve toplumlar arasındaki bağların sağlam bir hale gelmesini de temin etmektedir.''*

Buna göre aşağıdakilerden hangisi ahiret inancının sağladığı faydalardan <u>değildir</u>?

A) Toplumsal ilişkilere fayda sağladığı

B) Adalet ve iyiliğe katkı sağladığı

C) Kötülükleri önlediği

D) Hayalcilikle toplumu oyaladığı

E) Milletleri yakınlaştırdığı

C. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü/sözcükleri yazınız.

Boşlukları dolduralım	***Yahudiler ve Hristiyanlar, mukabele, Kureyş, istinsah, Alak***	**11.** Hz. Peygamber'in her Ramazan ayında Kur'an'ı Cebrail (a.s.) ile karşılıklı okumalarına ……………………denir.
		12. Kur'an-ı Kerim'in çoğaltılmasında ihtilafa düşüldüğünde ………………lehçesi esas alınmıştır.
		13. Kur'an'ı çoğaltma işlemine …………. denir.
		14. Baştaki beş ayeti Hz. Peygamber'e indirilen ilk ayetler olduğu için bu sure ilk inen sure olarak nitelendirilir. Sure adını ikinci ayetteki ……….. kelimesinden alır.
		15. Adî b. Hâtim Hz. Peygamber'e gazaba uğrayanlarla sapanların kimler olduğunu sormuş o da "……………………………..dır." buyurmuştur.

D. Aşağıdaki cümlelerin başına ifade doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

(…..)	**16.** Kur'an, Yüca Allah'ın Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Cebrâil (a.s.) aracılığıyla indirdiği, mushaflara yazılan, mütevâtir bir yolla nakledilen ve okunmasıyla ibadet edilen ilahi sözlerdir.
(…..)	**17.** Kur'an-ı Kerim 612 yılında Mekke'de vahyedilmeye başlanmıştır.
(…..)	**18.** Resûlullah'a gelen vahye dair ilk işaretler uykuda gördüğü sadık rüyadır. O sırada gördüğü bir rüya sabah aydınlığı gibi ortaya çıkardı.
(…..)	**19.** Her sene Ramazan ayında Allah Resûlü kendisine o yıl içinde gönderilen ayetleri Cebrâil'e okuyordu. Buna karşılaştırma denilmektedir.
(…..)	**20.** Muttaki; kendisini günaha götüren şeylerden koruyup Allah'ın (c.c.) emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınan kimse demektir.

2. ÜNİTE

TEFSİR İLMİ VE KAVRAMLARI

Hazırlık Soruları

- Tefsir kelimesinden ne anlıyoruz?
- Tefsir, tevil, meal ve tercüme kelimelerinin anlamlarını ve birbirinden farklılıklarını sizce nedir?
- Hucurât suresinin 10-12 ayetleri hangi konulardan bahsetmektedir?
- Zan ne demektir?
- Hurûf-i mukattaa nedir?

1. Tefsir İlminin Tanımı ve Amaçları

YORUMLAYALIM

“Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifa ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet kaynağı olan Kur’an geldi.”

(Yûnus suresi, 57. ayet)

Yukarıdaki ayeti okuyarak ayetin anlamını yorumlayınız.

Tefsir, Kur’an ayetlerinin okunuşlarını, manalarını ve taşıdıkları hükümleri inceleyen ve bununla ilgili usul ve teknikler ortaya koyan ilimdir.

O, Kur’an-ı Kerim’i Allah’ın (c.c.) muradına uygun bir şekilde anlaşılmasını hedefler ve buna yönelik yöntem ve teknikler ortaya koyar. Tefsir, hadis ve fıkıh gibi ilimlere zemin hazırladığından, ilimler arasında özel bir konuma sahiptir. Tefsir ilmi ile uğraşan, özellikle Kur’an’ı tefsir eden kimseye müfessir denir. Tefsir tarihi ise başlangıçtan günümüze kadar Kur’an’ı anlama konusunda yapılan çalışmaları, belirli bir disiplin anlayışı içinde ele alan ilim dalıdır.

Kur’an-ı Kerim insanlığa şifa, rehber ve rahmet kaynağı olmak üzere[1] Yüce Allah tarafından Hz. Muhammed’e (s.a.v.) indirilmiş son kitaptır. İnsanların dünya ve ahiret mutluluğunu gaye edinen Kur’an, itikadi, ahlaki ve hukuki alanlarda insanlığa yol gösteren bilgi ve ölçüler sunar. Müslümanlar dinlerini, hayatın anlam ve amacını, nasıl yaşamaları gerektiğini öncelikle ondan öğrenirler. Böylece duygu ve düşüncelerini, söz ve davranışlarını geliştirme imkânı bulurlar. Bu nedenle Kur’an’ın tefsirine her zaman ihtiyaç duyulmuştur. Tefsire ihtiyacın sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

ARAŞTIRALIM

Kur’an’da mecaz, kinaye, teşbih gibi edebi sanatlar içeren birer ayet araştırınız.

Kur’an’ın ilk tefsir edeni, Kur’an’ın kendisidir. Peygamberimiz (s.a.v.) de risalet görevinin bir gereği olarak açıklanmaya ihtiyaç duyulan bazı ayetlerini tefsir etmiştir. Onun ahirete irtihal etmesi, ardından İslam’ın daha geniş bir coğrafyaya yayılması ve yeni birtakım meselelerin ortaya çıkması Müslümanları Kur’an’ı tefsir etmeye yöneltmiştir.

Ayetlerin doğru anlaşılması için, içinde geçen kelime ve kavramların incelenmesi gerekir.

Kur’an’da mecaz, kinaye, teşbih gibi edebi sanatlar bulunur. Bu sanatları kavranması için tefsire ihtiyaç vardır.

Kur’an-ı Kerim’de güneş, ay gibi gök cisimlerinin durumları,[2] göklerin ve yerin yaratılması, kâinatın işleyişi, dünyanın düzeni gibi hususları bildiren ayetler, farklı bilimsel alanlardan istifade edilerek tefsir edilir.

Kur’an’ın evrensel mesajı, tefsir sayesinde anlaşılabilir. Bunun için Kur’an günümüzde pek çok dile çevrilmiştir.

"O (Allah), gökleri ve yeri örneksiz yaratandır..."

(Bakara suresi, 117. ayet)

Tefsir ilminin amacı, Kur’an-ı Kerim ayetlerinin mana ve maksatlarını açıklayarak Kur’an’ın anlaşılmasına yardımcı olmak ve insanlığa bu ilahi mesajı tanıtmaktır. Bir ayeti tefsir ederken o ayetin indiği dönemi ve inişine sebep olan soru veya olayı bilmek, ilgili diğer ayetleri göz önünde bulundurmak gerekir.

1 bk. Yûnus suresi, 57. ayet.
2 bk. Enbiyâ suresi, 30. ayet.

İnsanı diğer varlıklardan ayıran özelliklerin başında, onun vahye muhatap olması gelir. Çünkü insan algıladığı şeyler üzerinde düşünme yeteneğine sahiptir. Yüce Allah'ın mesajlarını insana iletmesinin sebebi de budur.

Kur'an insana rehberlik eder ve onu doğruya yönlendirir. Bu yönlendirme, Kur'an'ın doğru anlaşılmasına ve yaşanılan çağla ilişkisinin doğru kurulmasına bağlıdır. Bunun için öncelikle Kur'an'ın insan hayatındaki rolünün kavranması ve Kur'an'la insan arasında sağlıklı ve canlı bir ilişkinin kurulabilmesi gerekir. Tefsir bu amacın gerçekleşmesini sağlamaya çalışan ilimdir. Kur'an, indirildiğinden bu yana insanlık tarihinin en fazla okunan ve yorumlanan kitabıdır.[3] Yüce Allah, bu kitabı daha iyi anlaşılsın diye elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.) ve onun mensup olduğu kavmin diliyle göndermiştir. Diğer peygamberler de kendi kavimlerinin diliyle vahiy almıştır. Nitekim ayette **"Biz her peygamberi ancak kendi kavminin dili ile gönderdik ki onlara iyice anlatabilsin..."**[4] buyurulur.

Her insan Allah'ın (c.c.) kitabını indirildiği dilden okumak ve anlamak imkânına sahip olmayabilir. Bundan dolayı Kur'an, Arapçayı bilmeyenler için farklı dillere çevrilmiş ve tefsirleri yazılmıştır. Çeviriler Kur'an'ın doğru bir şekilde anlaşılmasında tek başına yeterli değildir. Kur'an, lafzı ve anlam derinliğiyle eşsiz bir kitaptır. Onun anlamının ve edebî inceliklerinin çeviriye aktarılması mümkün olmadığından tefsiri yapılmalıdır. Tefsir de Allah'ın (c.c.) vahiyle gelen sözlerini daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Allah'ın (c.c.) ilmi o kadar geniştir ki, biz ancak O'nun Kur'an'da olan sözlerini anlamakla ve uygulamakla sorumluyuz. Şu ayet O'nun ilminin sınırsızlığını anlatır: **"De ki, Rabbimin sözlerini (bilgisini) yazmak için denizler mürekkep olsa hatta bir o kadar da eklense denizler tükenir, Rabbimin sözleri yine tükenmez."**[5]

Kur'an'ı anlamada, onun ilke ve yöntemlerine bağlı kalmak, ayetlerin gerçek anlamlarına ulaşabilmek açısından çok önemlidir.Tefsir ilmi oluşturduğu alt disiplinlerle Kur'an'ı her yönüyle derinlemesine inceler, Kur'an üslubunun niteliklerini açıklar. Kelimelerin ve terkiplerin hakiki, mecazi ve kinayeli manalarını, işaretlerini, delaletlerini gösterir. Kur'an lafızlarını sınıflar ve inceler. Anlam yönünden kapalı lafızlara açıklık getirir, kıssalara ve olaylara dair bilgiler verir, Kur'an'daki Arapça olmayan kelimeleri ve eş anlamlı ifadeleri inceler, ayetlerin indiriliş sebeplerini, nâsih ve mensûhunu açıklar. Böylece Tefsir ilmi, Kur'an ayetlerinin doğru anlaşılmasında önemli bir görev yerine getirir.

NOT EDELİM

"De ki, Rabbimin sözlerini (bilgisini) yazmak için denizler mürekkep olsa hatta bir o kadar da eklense, denizler tükenir, Rabbimin sözleri (ilmi) yine tükenmez."

(Kehf suresi, 109. ayet)

NOT EDELİM

"Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık..."

(Hucurât suresi, 13. ayet)

3 Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, s. 23.
4 İbrâhîm suresi, 4. ayet.
5 Kehf suresi, 109. ayet.

Kur'an, ayetleri üzerinde derinlemesine düşünmemizi ister.[6] Bu tür tavsiyeler; Kur'an'ın açıklanıp yorumlanması gereken bir kitap olduğunu göstermektedir. Bu nedenledir ki Hz. Peygamberle başlayan tefsir faaliyeti onun vefatı sonrasında da devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir.

Sahabe, Kur'an ayetlerini kendi dillerinde olduğu için kolayca anlıyorlardı. Ayrıca onlar ayetlerin iniş sebeplerini de biliyorlardı. Bazen gelen ayetlerde anlamadıkları bir şey olursa Hz. Peygamber'e soruyor ve ondan öğreniyorlardı. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Kur'an ayetlerinin tefsir edilmesi çalışmalarına devam edildi. Çünkü İslam hızla yayılmaktaydı ve yeni Müslüman olan toplumlar Kur'an'ın indirildiği dili bilmiyorlardı. Ayrıca bu insanların ayetleri doğru anlamaları için vahyin geldiği ortamı ve ayetlerin iniş sebeplerini de bilmeleri gerekiyordu. Bu süreç içerisinde tefsir ilmi daha kapsamlı ve uzmanlık gerektiren bir ilim dalına dönüştü.

Her ilim dalının olduğu gibi Tefsir ilminin de kendine özgü kavramları vardır. Tefsîr, te'vîl, tercüme ve meal bu ilmin temel kavramlarıdır.

BİLGİ KUTUSU

Tefsir ile Tevilin Farkları

Tefsir ve tevil kavramları arasında bazı anlam farklılıkları mevcuttur. Bu farklılıkları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Tefsir, Hz. Peygamber ve sahabeden geldiği için kesinlik arz eder; ancak tevil herhangi bir karîneden (delilden) dolayı lafzın muhtemel manalarından birisini tercih etmek anlamı taşıdığı için katiyet (kesinlik) ifade etmez. Çünkü kaynağı itibariyle tefsir tevkifî/ilahi beyanlara, tevil bireysel ictihâtlara dayalıdır.
2. Tefsir, genellikle ayetlerin lafızlarında, tevil ise manalarında görülür. Başka bir ifadeyle tefsir lafzın gerçek anlamını ve konusunu beyan ederken, tevil lafızlarda kastedilen anlamları ortaya koyar.
3. Tefsirde hakikate delalet ettiği için ekseriyetle tek bir anlam, tevilde ise yoruma müsait olması nedeniyle birden çok anlam söz konusudur.
4. Tefsir hakikat yoluyla lafızların zahirî manalarını, tevil ise onların içsel anlamlarını ortaya çıkarmaktadır.

Yapılan tanımlarda her ne kadar tefsirle tevil arasında birtakım farklılıklar gözetilmiş ise de günümüzde tevil yerine de tefsir kavramı kullanılmaktadır.

(bk. Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 20; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s. 214-215)

6 bk. Muhammed suresi, 24. ayet.

2. Tefsir İlminin Temel Kavramları

2.1. Tefsir

Tefsir kelimesi, fe-se-re kökünden tef'îl kalıbında türetilmiş bir isimdir. Bu kelime sözlükte "hastalığı teşhis için idrara bakmak, bir şeyi beyan etmek, açıklamak, izhar etmek, üzeri kapalı bir şeyi açmak, aydınlatmak ve keşfetmek" gibi anlamlara gelir.[7] Bir ilim dalı olarak tefsir, Kur'an ayetlerinin okunuşlarını, manalarını ve delalet ettikleri hükümleri inceleyen ilimdir.[8]

2.2. Tevil

Tevil kelimesi, Arapça *evl* kökünden türemiştir. Sözlükte, "bir şeyi aslına, varacağı yere ve kaynağına döndürmek" demektir. Terim olarak ise "Bir ayetin muhtemel anlamlarından birini tercih ederek ona göre tefsir etmektir."[9] Te'vîl, ayetin mana çerçevesi içinde yapılan en geniş faaliyettir. Tefsir ve tevil, başlangıçta aynı anlamda birbirinin yerine kullanılmaktaydı. Nitekim İmam Mâturîdî (ö. 944) tevili tefsir anlamında kullanarak tefsirine Tevilâtu'l-Kur'an adını vermiştir. Tefsir ve tevil zamanla farklı iki kavrama dönüşmüştür. Müfessir, tefsir veya tevil yaparken belirli usul ve kaidelere uyar.

Tevil bir tercih, bir istinbat olduğundan içtihadî bir etkinliktir. Bu nedenle tevil bir sebep veya bir delilden dolayı bir ayetin zahirî Mealinın dışında "Kur'an ve Sünnete uygun bir şekilde olmak üzere yorumlanması" anlamında da kullanılır. Müşkil ayetlerin telifi ve müteşâbih ayetlerin açıklığa kavuşturulması gibi durumlarda tevile gidilir. Bu yapılırken Yüce Allah'ın ayette kastettiği maksadın dışına taşmamak esastır.

Tevil yaparken şu şartlar göz önünde bulundurulur:

1. Tevile gidilen mana, ayetin delalet ettiği manalardan olmalıdır.
2. Tevile gidilen mana hiç bir ayete ters düşmemelidir.
3. Tevile gidilen mana, şer'i bir delile dayanmalıdır.[10]

Ayetler tefsir veya tevil edilirken, ilgili usul ve kurallara uyulmalı, zorlama veya rastgele tevillere gidilmemelidir.

YORUMLAYALIM

"De ki, Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa hatta bir o kadar da eklense, denizler tükenir, Rabbimin sözleri yine tükenmez."
(Kehf suresi, 109. ayet)

Yukarıdaki ayeti okuyunuz ve Kur'an'ın tefsiri açısından yorumlayınız.

BİLGİ KUTUSU

Bir müfessirde bulunması gereken bazı özellikler şu şekilde sıralanabilir:

1. Arap dilini çok iyi bilmek.
2. Kur'an ilimlerine vakıf olmak.
3. Kur'an'ın geneline hakim olmak.
4. Hz. Peygamber'in sünnetini iyi bilmek.
5. Nüzul ortamını ve nüzul sebeplerini bilmek.
6. Dini ilimlerin yanı sıra sosyoloji, psikoloji, tarih gibi ilimlerin verilerinden haberdar olmak.
7. Sahabe ve tâbiin görüşlerini bilmek.

(Abdülhamit Birışık, "Müfessir", DİA, C 31, s. 499)

7 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, C 4, s. 367.
8 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 20.
9 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, C 11, s. 32-33.
10 Muhammed Ebu Zehra, Usûlü'l-Fıkh, s. 135.

2.3. Meal ve Tercüme

Meal, *evl* kökünden türetilmiş bir kelime olup[11] bir sözün anlamını yaklaşık olarak tercüme etmektir. Terim olarak ise Kur'an-ı Kerim'in kısa açıklamalarla bir başka dile çevrilmesidir.

Tercüme, sözlükte "bir sözü bir dilden başka bir dile çevirmek, nakletmek" anlamına gelir. Terim olarak tercüme, bir sözün başka bir dildeki karşılığını bularak Mealini o dile aktarmaktır. Tercüme yapan kişiye ise tercüman veya mütercim denir.[12]

Tercüme de ikiye ayrılır. Bunlar lafzi tercüme ve manevi tercümedir. Lafzi tercüme, bir metnin bütün özellikleriyle başka bir dile aynen tercüme edilmesidir. Buna harfî tercüme de denir. Manevi tercüme ise metnin sadece mealinin başka bir dile aktarılmasıdır. Buna tefsirî tercüme de denir. Hangi tarzı tercih ederse etsin mütercimin asıl metnin anlam ve gayesine bağlı kalması ve her iki dilin özelliklerini iyi bilmesi gerekir.

Kur'an'ı bütün incelikleriyle, mealiyle ve maksadıyla bir başka dile tercüme etmek mümkün değildir. Bu nedenle, onun çevirisini açıklamalarla desteklemek gerekir. Kur'an'ın bir başka dile çevirisine tercüme değil de meal denmesinin sebebi budur.

Her insan Kur'an ayetlerini indiği dilden anlamak ya da tefsirlerden derinlemesine araştırmak imkanına sahip olmayabilir. Bu durumda meal okumak Kur'an'ı anlamak için bir ilk adım niteliğindedir. Meallerin aslında ayetleri anlamada yeterli olmadığını, ayetin ancak tefsiri sayesinde anlaşılabileceğini unutmamak gerekir.

Tercüme veya meal, Kur'an'ın aslının yerini tutmaz ve namazda kıraat olarak okunmaz. Çünkü tercüme ya da meal, Kur'an'ın kendisi değil çevirenin Kur'an'dan anladığıdır. Bu nedenle meallerde bazı farklılıklar görülebilir.

BİLGİ KUTUSU

Meallerde görülen farklılıkların nedenlerinden bazıları
1. Kur'an ayetlerindeki kelimelerin bazen çevrildiği dilde bire bir karşılığı olmayabilir. Bu durumda ayetin anlamı çevrildiği dildeki yakın anlamlı kelimelerle verilmeye çalışılır. Bu da meallerde bazı farklılıklara yol açar.
2. Mütercimlerin farklı sosyal ve kültürel yapılarda yetişmiş olmaları, ayetleri anlama ve ifade etmelerinde bazı farklılıklara sebep olmaktadır.
3. İnsanların ayetleri algılama düzeyi ve ifade etme gücü farklıdır. Bu farklılık Kur'an'ı bir başka dile çeviren kimseler için de geçerlidir. Meallerde bazı farklılıkların görülmesinin nedenlerinden biri de budur.
4. Ayetlerin anlam zenginliği ve derinliği vardır. Meal yazanlardan biri, diğerinin esas aldığı anlamdan başka bir manayı tercih etmiş olabilir. Bu da meallerde bazı farklılıklara neden olur.

11 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, C 11, s. 32.
12 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 215-216.

ARAŞTIRALIM

- “İşte kitap, onda şüphe yok. Hidayettir müttakilere.” (Elmalılı M. Hamdi Yazır, Kur’an-ı Kerim Meali)
- “Üzerinde hiçbir şüpheye yer olmayan bu ilahi kitap, Allah’a karşı sorumluluklarının bilincinde olanlara bir rehber (olarak indirilmiş) dir.” (Muhammed Esed, Kur’an Mesajı)
- “Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.” (TDV, Kur’an-ı Kerim Meali)

Yukarıda Bakara suresinin 2. ayetinin anlamı üç ayrı mealden verilmiştir. Meallerdeki farlılıkları bularak sebeplerini araştırınız.

3. Tefsirle İlgili Diğer Terim ve İlimler

Kur’an-ı Kerim, doğrudan insana hitap eden ilahi bir kitaptır. İnsanın, onu doğru bir şekilde anlaması Allah’a (c.c.) karşı bir sorumluluğudur. Genel olarak Kur’an’ın ayetleri açık ve maksadı anlaşılır bir yapıdadır. Ancak bazen bir ayette geçen bir kelime okuyucu için anlam bakımından kapalı (müphem) olabilir. Bu kapalılık bazen bir ayet, bazen bir hadis, bazen de sözlük yardımı ile giderilebilir. İşte ayetlerin başka bir yardımcı ile açıklanabilmesi Müslümanları, çeşitli ilmî çalışmalara yönlendirmiştir. Bu gayretler zamanla Ulûmu’l-Kur’ân [عُلُومُ الْقُرْاٰنِ] adı verilen ilimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Kur’an ilimlerinin aslını Peygamberimizin Kur’an’ı tebliği ve yaşayışında görmekteyiz. Ondan sonra Kur’an’ı doğru anlama ve açıklama görevini sahabe üstlenmiştir. Onlar, vahyin inişi sürecinde yaşadıkları için hangi ayetin hangi olay veya soru üzerine indiğini biliyor, Peygamberimizin ayetlerle ilgili açıklama ve uygulamalarına şahit oluyorlardı.

Sahabe de ayetlerin açıklamasını soranlara sebeb-i nüzul, kelime manaları ve benzeri yönleri açıklayarak cevap vermişlerdir. Bazen de ayeti ayetle, hadisle veya dil ile ilgili deliller getirerek açıklamışlardır. Onlar mushaf çoğaltılırken ayetlerin yanlış okunmasını önlemek üzere özel imla kurallarını (Resmu’l-Mushaf) özenle korumuşlardır.

İslam coğrafyası genişleyince yeni Müslüman olanlar, Kur’an’ı okumak ve anlamakta bazı zorluklarla karşılaştılar. Bunun için lügat, rivayetler, israiliyyat, kıraat, Kur’an’ın faziletleri ve ahkamı gibi konulara dair çalışmalar hız kazandı. Örneğin, Hasan el-Basri (ö. 728), Hz. Peygamber, sahabe ve tâbiînden nakledilen tefsire ait rivayetleri bir araya toplamıştı. Hicri ikinci asırdan itibaren ise Kur’an ilimleri hakkında eserler yazılmaya başlandı. İbn Şihâb ez-Zührî’nin Tenzîlü’l-Kur’ân ve Mukâtil b. Süleyman’ın el-Eşbâh ve’n-nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerîm adlı eserleri bunlardandır.

NOT EDELİM

Hz. Muhammed (s.a.v.) buyuruyordu ki;
“Bir grup, Allah’ın (c.c.) kitabını okuyup müzakere etmek üzere bir araya gelecek olsalar, üzerlerine bir huzur ve güven duygusu iner ve onları Allah’ın (c.c.) rahmeti bürür. Melekler de onların etrafını sararlar. Allah da (c.c.) onları katındaki değerli kimselerle anar.”

(Müslim, Zikir, 38)

Hicri üçüncü asra gelindiğinde ise Kur'an'ın dil incelikleri tespit edilmeye başlandı. Bu amaçla Kur'an'ın dil ve içerik üstünlüğü, kıraat, vücûh-nezâir, nâsih-mensuh, müşkilü'l-Kur'an konularında bir çok eser yazıldı. Ahkâm ayetleri çok geniş ve çeşitli bakış açıları ile yorumlanmaya başlandı. Böylelikle Kur'an ilimlerinin sahası gittikçe genişlemiş oldu.

Kur'an üzerinden çalışma yaparken bunlara sebeb-i nüzul, muhkem-müteşâbih, hurûf-ı mukattaa, kıssalar, yeminler gibi konular da eklendi. Kur'an ilimlerini inceleyen usul kitapları ise hicri beşinci yüzyıldan itibaren yazılmaya başlandı. Örneğin İbnü'l-Cevzî Fünûnü'l-Efnân fi Ulûmi'l-Kur'an ve Zerkeşî el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân adlı eserlerini yazdılar. Sonuçta Kur'an ilimleri, kapsamlı ve zengin bir literatüre sahip oldu. Böylece Kur'an-ı Kerim'i her çağın aktüel bilgileriyle anlama ve yorumlama çalışmaları, Kur'an ilimlerini zenginleştirerek günümüze kadar geldi.

Peygamberimiz risaletinin on yılını hicret ettiği Medine şehrinde yaşamıştır.

Kur'an-ı Kerim'i doğru olarak anlamak ve tefsir edebilmek için Ulumu'l-Kur'an içinde yer alan ilim ve kavramları bilmek gereklidir. Bahsettiğimiz ilimlerin ve kavramların sayısı oldukça çoktur. Bunlar içinde en önemli olanlar incelenecektir.

3.1. Mekkîlik ve Medenîlik

Kur'an'ın sureleri, Mekkî sureler ve Medenî sureler olmak üzere ikiye ayrılır. Hicretten önce Mekke veya dışında inen sureye Mekkî; ondan sonra Medine veya dışında nazil olan surelere de Medenî sure denir. Ayet veya sureler, genel olarak farklı zamanlarda bölümler halinde nazil olmuştur. Mesela, Bakara suresi on yıl boyunca parçalar halinde Medine'de inmiştir. Yine Bakara ve Âl-i İmrân sureleri hariç başında hurûf-ı mukattaa bulunan sureler Mekkî'dir. Aynı şekilde içinde secde ayeti ve [كَلَّا] "Hayır, asla!" kelimesi bulunan sureler Mekkî'dir.

Bazı istisnaları hariç içinde geçmiş ümmetlerin kıssaları ve [يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ] hitabı bulunan sureler de Mekkî'dir. Mekkî surelerde sıkça Allah'a (c.c.) iman, tevhidin ispatı, her türlü şirkle mücadele, Allah'ın (c.c.) azameti, O'na itaatin gerekliliği ve kıyamet gününe iman gibi konular yer alır. Yine Mekkî surelerde, doğruluk, güçsüzü ve zayıfı korumak, iyilik, akraba ziyareti, anne-babaya iyi muamele, komşu hakları, dilin ve kalbin korunması gibi ahlak ilkeleri, zulüm, adam öldürme ve zinanın çirkinlikleri gibi konular işlenir.

Kur'an'ın 114 suresinin yaklaşık dörtte üçünü, Mekkî sureler oluşturur. Mekkî ayet ve sureler kısa, ifadeleri veciz ve vurguludur. Müşriklerin şiddetli tepkisiyle karşılaşan müminlere sabır ve direnç göstermeleri tavsiye edilmiştir.

NOT EDELİM

Mekkî surelerde, ayetler genellikle [يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ] **"Ey insanlar!"** çağrısıyla başlamıştır. Surelerin başında kasem yemin sık sık kullanılmıştır. Önceki peygamberlerin kıssaları daha çok bu surelerde anlatılmıştır.

Medenî surelerde, ayetler

[يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا]

"Ey İnananlar!" veya

[يَا اَهْلَ الْكِتَابِ]

"Ey kitap ehli!" çağrısıyla başlar. Evlilik, miras ve cihat (savaşma anlamında) gibi konularda hükümler gelmiş, münafıklardan bahsedilmiştir.

(bk. İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s. 57)

Medenî sureler ise veciz olmakla beraber genellikle daha uzundur. Bu surelerde daha çok hukuki meseleler, hadler, toplumsal hayatı düzenleyen kurallar, münafıklar, ehl-i kitap ile ilişkiler ve mukatele konuları yer almaktadır. Namaz hariç diğer ibadetler bu surelerde farz kılınmıştır. Medenî surelerde örnek bir İslam toplumunun oluşturulması hedeflenmiştir.

Ayetlerin veya surelerin indirildiği yeri ve ortamın şartlarını bilmek, Kur'an'ın doğru anlaşılmasına yardım eder. Dinî hükümlerin daha kolay anlaşılmasına imkan verir. Ayrıca Peygamberimizin ahlak ve yaşayışını öğrenmeye yardımcı olur.

3.2. Esbab-ı Nüzul

Esbab-ı nüzul terkibi, ayetlerin iniş sebepleri anlamına gelir. Terim olarak Peygamberimiz zamanında meydana gelen ve bir veya birkaç ayetin yahut bir surenin inmesine sebep olan olay, durum ya da Resûlullah'a sorulan soru demektir.[13] Kur'an-ı Kerim'in büyük bölümü, herhangi bir soru veya neden olmaksızın bir kısmı ise bazı sebeplere bağlı olarak inmiştir. Bu sorular çoğunlukla ashaba ait olup öğrenme maksadıyla sorulan sorulardı. Ehl-i kitabın soruları ise Peygamberimizi güç duruma düşürme veya İslamla alay gibi gerekçelere dayanıyordu.

Bir olay veya soru sebebiyle inen ayetler, bazen muhataplarını eğitmek amacı taşımıştır. Mesela Hz. Peygamber'e kıyametin ne zaman kopacağı, hem samimi bir niyetle vaktini merak edenler ve hem de onu kendilerine göre sınamak isteyenler tarafından sorulmuştur. Allah da (c.c.), **"Onun bilgisi Allah'a aittir. Ne bilirsin, belki de zamanı yakındır."**[14] ayetiyle, her iki gruba cevap vermiştir. Buna göre Peygamber de (s.a.v.) olsa Allah (c.c.) bildirmedikçe kıyametin vaktini kimse bilemez. Fakat kişi, küçük kıyameti sayılan ölümünü hesaba katmalı, kıyameti uzakta görmemeli ve sonsuz hayatı için hazırlıklı olmalıdır.

Kişisel sorular ve sorunlara cevap olarak inen ayetler, genel manalı olup sadece soranı değil, herkesi muhatap alır. Bu durum "sebebin özel olması, hükmün genel olmasına engel değildir" kuralıyla ifade edilir. Mesela sahabeden ağır hasta olan Câbir (r.a.) öleceğini tahmin ederek malını ne yapması gerektiğini Peygamberimize sormuştur. Bu soru üzerine miras hakkındaki Nisâ suresinin 11-12. ayetleri nazil olmuştur. Bu ayetler, miras bırakılan malların kimlere hangi oranda paylaştırılması gerektiği konusunda evrensel hükümler içermektedir.[15]

YAZALIM

Esbâb-ı nüzulü bilmenin Kur'an'ı anlama ve yorumlamada ne gibi faydaları vardır? Yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....

ARAŞTIRALIM

Faizin haram kılınma aşamalarını Rûm suresi, 39; Nisâ suresi, 160, 161; Âl-i İmrân suresi, 130. ve Bakara suresi, 275-279. ayetlerinden araştırınız.

13 Zerkânî, Menâhilu'l-İrfân, C 1, s. 106.
14 Ahzâb suresi, 63. ayet.
15 DİB İslam ve Toplum, C 2, s. 246.

PAYLAŞALIM

İçkinin haram kılınması:

Nahl suresi, 67. ayet.

Bakara suresi, 219. ayet.

Nisâ suresi, 43. ayet.

Mâide suresi, 90-91. ayetler.

Yukarıdaki ayetlerin meallerini bularak içkinin haram kılınma aşamalarını düşünüp arkadaşlarınızla paylaşınız.

Nüzul sebeplerine dair bilgiler, olayı bizzat yaşayan veya ona şahit olan sahabîler tarafından nakledilmiştir. Esbab-ı nüzul konusuyla alakalı bilgiler, Tedvin Dönemi'nde yazılan tefsirlerde ve hadis kitaplarının tefsir bölümünde, daha sonra özel kitaplarda toplanmıştır.

Ayetlerin nüzul sebebini bilmenin birçok faydası vardır. Öncelikle ayetin hangi olayla ilgili indirildiğini bilerek doğru anlaşılır ve yorumlanır. Mesela, hac veya umre yaparken Safâ-Merve arasında sa'y yapılması ile ilgili ayette **"Safâ ve Merve Allah tarafından konulmuş sembollerdendir; böylece, hac veya umre için mabede gelen birinin bu ikisi arasında gidip gelmesinde bir mahzur yoktur."**[16] buyrulur. Bu ayetten hac veya umre yapan kimseye sa'y yapıp yapmama serbestliği verdiği anlaşılabilir. Ayetin nüzul sebebinin Cahiliye Dönemi'nde bu iki tepeye put konulduğu için sa'y yapmayı caiz görmeyenlere bir cevap olarak indirilmiş olduğunu bilmek, yanlış anlamaya düşmekten korur. Yine sebeb-i nüzulü bilmek, bu ayetler veya surelerin arasında ilgi kurulmasına, ayetler açıklanırken muhataplarda dinleme arzusunun daha canlı olmasına vesile olur.

3.3. Nâsih ve Mensûh

Nesh, bir ayetin hükmünün, daha sonra gelen bir ayetle kaldırılmasıdır. Hükmü kaldırılan ayete mensûh, hükmü kaldıran ayete nâsih, bu olaya da nesh denir. Kur'an'da nesihten bahseden ayetlerden birisi şöyledir: **"Biz bir ayeti kaldırır veya onu unutturursak mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir."**[17]

Sadece emir ve yasaklarda söz konusu olan nesih, bir hükmün yürürlükten kaldırılıp yerine başka bir hükmün konulmasıdır. Nesh Hz. Peygamber'in risalet dönemiyle sınırlıdır. Nesh, itikad, ahlak ve kıssaslarda söz konusu değildir. Kur'an-ı Kerim, insan ve toplumu eğitmek ve geliştirmek için indirildiği toplumun doğrularını onaylamış, yanlışlarını yeni hükümlerle tedricen kaldırmıştır. Nesih, bir başka şekilde önceki dinlerin hükmünün Kur'an-ı Kerim tarafından kaldırılmasıdır.

Nesh, asla Allah'ın (c.c.) bir şeyi önceden bilmeyip anladıktan sonra önceki hükmü değiştirmesi olarak değerlendirilemez. Buna "beda" denir. Allah (c.c.) için bu söz konusu olamaz. Yüce Allah (c.c.), nesih yoluyla toplumun şartlarına uygun hükümler koyarak ahlaki gelişme zemini sunar. Nesh, ayrıca insanların hükümlere alışmalarını sağlayan bir kolaylıktır, başka bir deyişle ilahi tedrici bir eğitimdir.

BİLGİ KUTUSU

Neshin bazı şartları vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. Nâsih ve mensûh naslar arasında zaman bakımından bir fark olmalı ve aralarında neshi gerektirecek bir anlam uyuşmazlığı bulunmalıdır.
2. Neshe konu olan naslar bir hüküm taşımalı ve mensuhun ebedi olduğuna dair bir kayıt bulunmamalıdır.
3. Hüküm açısından nasihin mensuh seviyesinde veya ondan daha üstün olması gerekir. Ayet ayeti, ayet hadisi, hadis hadisi nesh edebilir.

16 Bakara suresi, 158. ayet.
17 Bakara suresi, 106. ayet.

Neshe, sarhoşluk veren içkinin kaldırılması örneğini verebiliriz. Hz. Peygamber'in nübüvvet görevinin başladığı sıralarda sarhoşluk veren içki tüketimi oldukça yaygındı. Kur'an-ı Kerim bu kötü alışkanlığı bir anda kesin bir emirle kaldırmamıştır. Bunun yerine insanları eğiterek onu aşamalı şekilde kaldırmayı tercih etmiştir. Allah (c.c.) ilk olarak hurma ve üzümlerden hem içki hem de güzel rızık elde edildiğini, bunda da düşünen bir toplum için ibret olduğunu beyan etmiştir.[18] İkinci adımda alkollü içkinin, bazı faydalarının yanında, günahının büyük olduğu vurgulanmıştır.[19] Bu uyarı, içki içen Müslümanların zihnine "içkinin günahının büyük olduğu" fikrini yerleştirmiştir. Bir sonraki aşamada sarhoş hâldeyken namaz kılmak yasaklanmıştır.[20] Bunun gereği olarak alkol kullanan Müslümanlar, namazların öncesinde içki içmeyi bırakmış ve böylece içki içmenin vakti daraltılmıştır. Son adımda ise şu ayetle bu alışkanlık kesin bir şekilde yasaklanmıştır: **''Ey iman edenler! İçki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar (putlar, heykeller) ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.''[21]** Bu ayetlerin indirilmesiyle Müslümanlar içki içmeyi tamamen bırakmış ve ellerinde kalan içkileri dökerek imha etmişlerdir.

Örneklerden de anlaşıldığı üzere, Kur'an-ı Kerim'in tefsiri yapılırken veya ondan hüküm çıkarılırken neshi dikkate almak gerekmektedir. Böylece, Kur'ani hükümlerin netleşmesi sağlanmakta ve insanlar için faydalı sonuçlar çıkarılabilmektedir.

3.4. Muhkem ve Müteşâbih

Muhkemin sözlük anlamı, sağlam; müteşâbih de iki şeyin birbirine benzemesi demektir. Muhkem ayetler, Kur'an-ı Kerim'in maksadı kolaylıkla anlaşılan ayetleridir. Müteşâbih ayetler ise manaları bilinemeyen, anlamlarında kapalılık bulunan ya da birden çok mana ihtimali olup bu manalardan birisini tercihte zorluk olan ayetlere denir.

Hud suresi 1. ayetinde Kur'an'ın tamamının muhkem olduğu ifade edilmektedir. Bunun anlamı bütün ayetlerin her yönüyle bozulmadan uzak, nazım ve i'câz güzelliğine sahip lafız ve manalarının kendi aralarında tam bir uyum içinde olmalarıdır. Yine Zümer suresi 23. ayette Kur'an'ın tamamının müteşâbih olduğu bildirilir. Bunun meali ise ayetlerin belagat, fesahat ve i'caz yönleriyle birbirlerinin benzeri olmaları ve birbirlerini tasdik eder nitelikte bulunmalarıdır.

18 bk. Nahl suresi, 67. ayet.
19 bk. Bakara suresi, 219. ayet.
20 bk. Nisâ suresi, 43. ayet.
21 Maide suresi, 90. ayet

NOT EDELİM

Müteşâbihlik, bazen lafızda bulunur. Mesela [وَفَاكِهَةً وَاَبًّا] ayetindeki اَبًّا lafzının devamındaki [مَتَاعًا لَكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ] "Sizi ve hayvanlarınızı yararlandırmak için" ayetinin (Abese suresi, 31. ayet) yardımıyla 'mera, otlak' anlamına geldiği anlaşılır. Müteşâbihlik bazen manada olur. Bu tür müteşâbihler, gayb aleminden bahseden ayetlerin anlamında bulunur. İnsan aklının kavrayamadığı konu ve olaylarla ilgili ayetlere hakiki müteşâbih ayetler denir. Müteşâbihlik lafız ve mananın ikisinde de olabilmektedir. Mesela **"…İyi davranış, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir."** *(Bakara suresi, 189. ayet)* ifadesi böyledir. Ayetin mealini çözebilmek için cahiliye Araplarının ihrama girdiklerinde evin kapısından girmeyip arkasından açtıkları yerden girme âdetlerini bilmek lazımdır. Ayetin lafzı bu detayı vermediği için lafzında ve mealinde gizlilik vardır.

Garib lafızların yer aldığı müteşâbih ayetlerin anlamını insanların çoğu bilebilir. Bir kısmını ise ancak derin bilgiye sahip olanlar bilebilirler. Şiir arabın divanıdır. Garibu'l Kur'an'ı Arap şiirindeki farklı kelimerden ve ayrıca Kur'an-ı Kerimdeki nahvi zor olan, kural dışı kelimelerden bilebiliriz. (bk. İ. Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s.150. Ragıb Isfehani, el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an, s. 373, 374.)

Müteşâbihleri anlamak için daha çok araştırma yapmak gerekir. Bu tür ayetlerin, Kur'an'ın edebî üstünlüğünün ortaya çıkmasında ve mana derinliğinin görülmesinde payı vardır. (Muhsin Demirci, Kur'an'ın Müteşâbihleri Üzerine, s. 54, 56, 85.)

DEĞERLENDİRELİM

“… (Kur’an’ın) bazı ayetleri muhkemdir ki bunlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih ayetlerin peşine düşerler. Halbuki onun tevilini ancak Allah bilir…”

(Âl-i İmrân suresi, 7. ayet.)

Yukarıdaki ayeti Kur’an’ın yorumlanması açısından arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

BİLGİ KUTUSU

Kur’an’da yer alan garib kelimelerin bazıları şunlardır:

Gassâk: Türkçe; kokuşmuş su, irin (Nebe’ suresi, 25. ayet)

Esbât: İbranice; kabileler (Bakara suresi, 236. ayet)

Rakîm: Rumca; levha (Kehf suresi, 9. ayet)

Siccîl: Farsça; pişerek taşlaşmış çamur (Fîl suresi, 4. ayet)

Ekvâb: Nabatça; testiler (Bakara suresi, 236. ayet)

Esfâr: Süryanice; kitaplar (Cuma suresi, 5. ayet)

Sefih: Kinâne Lehçesi; cahil (Bakara suresi, 13. ayet)

Sâika: Umman Lehçesi; ölüm (Bakara suresi, 55. ayet)

Bağy: Temîm Lehçesi; hased (Bakara suresi, 90. ayet)

Yemm: Kıpt Lehçesi; Deniz (A’râf suresi, 136. ayet)

Erâik: Habeşçe; koltuklar (Yâsîn suresi, 56. ayet)

Aslında ayetlerin muhkem ve müteşâbih olmaları lafızlarının ve manalarının sağlamlığını, kusursuzluğunu ve güzelliğini ifade etmektedir.[22] Âl-i İmrân suresinin 7. ayetinde hem muhkem hem de müteşâbih ayetlere vurgu yapılmaktadır: **“…(Kur’an’ın) bazı ayetleri muhkemdir ki bunlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih ayetlerin peşine düşerler. Halbuki onun tevilini ancak Allah bilir.”**

Muhkem ayetlerde ibadet, helal, haram ve amellere dair bilgiler yer alır. Bu ayetler gördüğümüz, yaşadığımız, hissettiğimiz ve akıl yürütebildiğimiz konularda bilgi verirler.

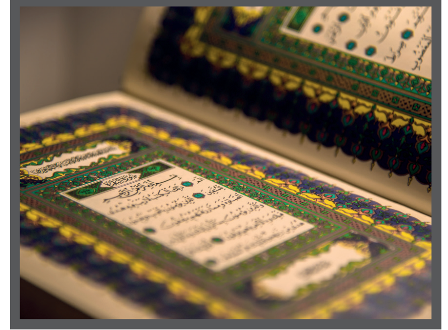
Müteşâbih ayetlerin ne anlama geldiği genel olarak iki kısımda incelenebilir: Birincisi, kıyametin ne zaman kopacağının bilgisi gibi bilinme imkanı olmayan ayetlerdir. Bunların manasını sadece Allah Teala bilir. İkincisi ise anlamı bilinmeyen kelimeler ve ilk bakışta anlamı tam açık olmayan ayetlerdir.

3.5. Garibu’l-Kur’an

Garib kelimesi sözlükte *yurdundan uzak kalan kimse, kapalı bir kelime* anlamlarına gelir. Terim olarak garibu’l-Kur’an, başka dillerden Arapça’ya girdiği veya az kullanıldığı için anlamı bilinmeyen kelimeler[23] demektir. Kur’an-ı Kerim, Kureyş lehçesinde indirilmiştir. Bu lehçeyle konuşan bir kimse, Kur’an’da yer alan başka bir lehçeye ait kelimeyi anlayamayabilir. Araplar, gerek ticaret ve gerekse başka vesilelerle zaman zaman temasta bulundukları yabancı toplumlardan bazı kelimeler alıp Arapçaya nakletmişlerdir. Bu kelimeler Kur’an’ın ilk muhataplarının bazıları tarafından bilinmiyordu. Bundan dolayı erken dönemlerde bu tür kelimeleri konu edinen bir ilim dalı olarak Garibu’l-Kur’an ilmi ortaya çıkmaya başlamıştır. Mesela, sahabeden Abdullah b. Abbas [اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ...] ayetindeki[24] [فَاطِرِ] kelimesinin “yoktan var eden” anlamını, bu kelimenin ait olduğu lehçeyle konuşan iki Arap köylüsünün bir kuyu başında yaptıkları tartışma esnasında öğrenmiştir. Birinci âyetteki fâtır kelimesinin kök anlamı “yaratmak, yoktan var etmek, bir şeyi yapmada ilk olmak, icat etmek”tir. Yüce Allah, evreni ve evrendeki bütün varlıkları ilk olarak yaratması, her varlığa aslî (fıtrî) özelliklerini vermesi sebebiyle kendi zâtını “Fâtır” olarak nitelemiştir.[25]

22 bk. Hûd suresi, 1. ayet; Yûnus suresi, 1. ayet; Zuhruf suresi, 4. ayet; Zümer suresi, 23. ayet.
23 Zemahşerî, el-Keşşâf, C 2, s. 1086.
24 Fâtır suresi, 1. ayet.
25 Zemahşerî, el-Keşşâf, C 3, s. 1266.

Doğal olarak bütün diller, yabancı dillerden kelimeler almış ve onları kendi potasında eriterek kelime hazinelerine katmıştır. Arap dili de yabancı dillerden aldığı bazı kelimeleri Arapçalaştırarak kullanmıştır. Kur’an-ı Kerim’de, indirildiği dönemin günlük konuşma dilindeki bu gibi bazı *garib* kelimeler bulunur. Bu garip kelimeleri (Garibu’l Kur’an) Arap şiirindeki farklı kelimelerde ve Kur’an-ı Kerim'deki nahvi zor olan, kural dışı kelimelerde görebiliriz.

Kur’an-ı Kerim Hz. Muhammed’in (s.a.v.) en büyük mucizesidir.

Günümüzde *garib* diye tabir edilen bu kelimelerin manaları tespit edilmiştir.[26] İlk zamanlarda bu bilgiler çoğunlukla şifahi yolla nakledilirken hicri II. asırda garibu’l-Kur’an bilgileri toplanarak kitaplara geçirilmiştir.

Bazı kelimelerin anlamının herkes tarafından bilinememesi, Kur’an’ın ona yüklediği yeni anlam sebebiyle de olabilmektedir. Mesela,

﴿خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْۜ وَعَلٰٓى اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌۘ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظ۪يمٌ ﴿٧﴾﴾

ayetindeki[27] [خَتَمَ] kelimesinin ‘mühürledi’ anlamı bilinmesine rağmen, ayetteki **“Allah onların kalplerini mühürledi...”** cümlesinin anlamı bir çok kimse tarafından bilinmiyordu.

Kelimelerin Kur’an’da nadir kullanılması da o kelimenin anlamının bilinememesine sebep olmuştur. Örnek olarak sadece

﴿وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكٰوةًۜ وَكَانَ تَقِيًّاۙ ﴿١٣﴾﴾

ayetinde[28] geçen [حَنَانًا] kelimesi böyledir. O “merhamet, ruh inceliği ve kalp yumuşaklığı” anlamındadır. Nitekim Abdullah b. Abbas (r.a.) bile bu kelimenin anlamını ilk anda bilmediğini söylemiştir.

Yabancı dillerden ve lehçelerden Arap diline geçerek Arapçalaşmış kelimelerle ilgili bilgiler, erken dönemden itibaren Garibu’l-Kur’an isimli eserlerde toplanmıştır. İmam Şafii (ö. 819) ve Ebu Bekr İbnu’l-Arabî (ö. 1148) gibi âlimler Kur’an’da yabancı kelime bulunmadığını, *garib* kelimelerin Arapça olup anlamlarının herkes tarafından bilinmediğini söyler. Buna karşı İbn Hazm (ö. 1063) ve İbn Atiyye (ö. 1151) gibi bir çok âlim de Kur’an’da Arapçadan başka dillerden kelimeler bulunduğunu kabul ederler.

Müfessirler garib kelimeleri nüzul zamanındaki anlamıyla tespit etmeye önem vermişlerdir. Aksi takdirde, Kur’an’ın doğru anlaşılması ve yorumlanması zorlaşırdı. Kur'an'da yer alan garib kelimelerin ne anlama geldiğini tespit etmek için cahiliye dönemindeki Arap şiiri başta olmak üzere o dönemin konuşulan diline başvurabiliriz. Ayrıca Kur’an’da birbirini açıklayan ayetler ile Peygamberimizin açıklamaları da garibu’l-Kuran’ı bilme yollarındandır.

26 Semih Ebu Muğuli, Kur’an’ın Dilleri (Kur'an'da Arapça Olmayan Kelimeler), s. 60.
27 Bakara suresi, 7. ayet.
28 Meryem suresi, 13. ayet.

3.6. İʻcâzu'l-Kur'an

İ'câz, sözlükte aciz bırakmak demektir. Terim olarak ise insanların Kur'an'ın benzerini getirmekten aciz kalmasıdır. Mucize kelimesi de i'câz ile aynı kökten olup 'aciz bırakan şey' anlamına gelir. Bu anlamda Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in en büyük mucizesidir.

Kur'an-ı Kerim, Arap lisanının mesel, yemin, kıssa gibi bütün dil özelliklerini kullanmakla birlikte, kendine özgü ifade tarzı çok farklıdır. Kur'an'ın meydan okumasına rağmen aynı dili kullananlar onun benzerini asla getirememişlerdir. Müşrikler, Kur'an'ı kendilerine okuyan Peygamberimizin risaletini kabul etmemişlerdir. Fakat, Kur'an'ın verdiği bilgi ve okunuşundaki ses fonetiğinin cazibesine kapılarak gizlice onu dinlemekten de kendilerini alamamışlardır.

Kur'an'ın nazil olduğu gün gibi hiç değişmemesi ve yaklaşık yirmi üç yılda parça parça inmesine rağmen ayet ve sureleri arasındaki mükemmel ahenk pek etkileyicidir. Benzerini getirmekten aciz kalanlar, onun nurunu söndürmek istemişler ama başaramamışlardır: **"Allah'ın nurunu ağızlarıyla (üfleyip) söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler hoşlanmasalar da Allah nurunu tamamlayacaktır."**[29]

Kur'an'ın okundukça anlam ve konu içeriğinin zenginleşmesi ve her yönüyle daima taze kalması dikkat çekicidir. Kur'an'da ayet ve surelerin alışılagelen nesir ve nazım şeklinden ayrı, kendine has bir şekilde dizilişi, okunuşu ve konuyu işleyiş tarzıyla muhataplarını kendine hayran bırakmaktadır.

Kur'an, kendisinin ilahi kaynaklı bir kitap olduğuna karşı çıkanlara meydan okuyarak onlardan, bir benzerini ortaya koymalarını istemiştir. Bununla ilgili olarak önce İsrâ suresi, 88. ayet, 'İnsanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar bile onun benzerini getiremeyeceklerini' ilan etmiştir. Müşrikler 'Kur'an'ı Muhammed uydurdu' şeklinde iddialarını devam ettirince, bu defa Hud suresi, 13. ayette, **"Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi siz de onun benzeri on sure getirin ve Allah'tan başka, çağırabileceğiniz kim varsa onları da yardıma çağırın."** diye meydan okumuştur. Yunus suresi, 38. ayette ise güçleri yetiyorsa Kur'an surelerinin benzeri sadece bir sure ortaya koymaları istenmiştir. Elbette buna da güçleri yetmemiştir. En sonunda Bakara suresi, 23-24. ayetler kesin hükmü şöyle vermiştir: **"Eğer kulumuza indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sure getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi de yardıma çağırın. Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kafirler için hazırlanmıştır."** Tarih boyunca bu meydan okumaya bir karşılık verilememiştir.

NOT EDELİM

Kur'an hakkında kullandığımız iʻcâz ile îcâz arasındaki fark şöyledir: Birincisi (iʻcâz), bir şeyin benzerini yapmada veya bir sözün benzerini söylemede herkesi susturma, acze düşürme, güçsüzleştirme, bir şeyi yapamaz hale getirmedir.

(İsra suresi, 88. ayet; Hud suresi, 13. ayet; Yunus suresi, 38. ayet; Bakara suresi 23-24. ayetler)

İkincisi (îcâz) ise kısaltma, özetleme anlamlarına gelir. Îcâz, edebiyatta, az sözle çok şey anlatma sanatıdır. Kur'an'da en çok karşımıza çıkan edebi sanatlardan birisidir.

BİLGİ KUTUSU

Mucizenin iki hedefi vardır. Birincisi, peygamberlerin risaletini ispat etmek, ikincisi, insanların hidayetine vesile olmaktır.

İnsan mucize karşısında üç şekilde acze düşer:

1. Aynısını yapamaz.
2. Yalanlayamaz.
3. Karşı koyamaz.

29 Tevbe suresi, 32. ayet.

Kur’an, insanın iman, ibadet, ahlak, düşünce ve sosyal hayattaki ihtiyaçlarını karşılama yönünden eşsizdir, hükümleri çağlar üstüdür. O; ilim, hüküm ve beyan bakımından insan gücünü aşan niteliklerle doludur. Bu meziyetler, Kur’an’ın nazım ve te’lifi, gaybi haberler vermesi, beşeri ihtiyaçları karşılaması ve bilimsel bazı mucizelere işaret etmesi konularında bariz olarak görülür.

Onun nazmı ve dizilişi, te’lifi öyle üstündür ki, daha güzel olsun diye tek bir harfini bile yerinden oynatmak mümkün değildir.

Kur’an’ın gaybi haber vermesine, Miladi 614 yılında Sasaniler tarafından kesin bir şekilde mağlup edilen Bizanslıların çok yakın bir zamanda onlara galip geleceğini bildirmesi ve yedi sene sonra bu galibiyetin gerçekleşmesi örnek verilebilir.[30]

Hidayet kitabı olan Kur’an zaman zaman bilimsel konulara da değinmiştir. Mesela, Dünya, Güneş, Ay ve bütün gök cisimlerinin birleşik bir gaz kütlesinden koptuğu, arzın yuvarlak olduğu, hava basıncının varlığı gibi birtakım bilgilerden kitapta söz edilmiştir.

3.7. Vücûh ve Nezâir

Vücûh yüz, cihet, yön manalarına gelen *vech* kelimesinin çoğuludur. Kavram olarak *vücûh* bir kelimenin Kur’an’da farklı anlamlarda kullanılmasıdır. Her dilde olduğu gibi Türkçede de eş sesli kelimeler bulunmaktadır. Örneğin ‘‘başın ön kısmı, dış taraf, 100 sayısı’’ anlamlarına gelen yüz kelimesi bunlardan biridir. Ayetlerde türevleriyle birlikte on yedi ayrı anlamda kullanılan Hüda kelimesini vücûha örnek olarak verebiliriz. Hüda kelimesi Kur’an’da açıklama (beyan), din, iman, sebat, Hz.Muhammed (s.a.v.), irşad ve hidayet etmek anlamlarında kullanılmıştır.[31]

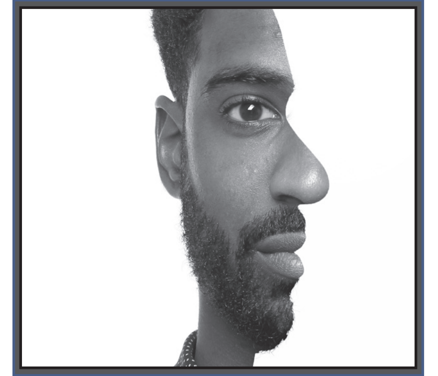
Nezair ise nazire kelimesinin çoğuludur. Nazire, sözlükte ‘şekil, tabiat ve sözlerdeki benzerlikler’ anlamına gelir. Terim olarak bazı ayetlerdeki farklı kelimelerin aynı manayı ifade etmesidir.[32] Mesela cehennem, sakar, hutame ve cehîm kelimeleri eş anlamlı kelimelerdir. Dilimizdeki çabuk, tez, seri, hızlı kelimeleri de eş anlamlı kelimelerin örnekleridir.

Vücuh ve nezairin Kur’an’ın anlaşılmasında çok önemli bir yeri vardır. Mesela bir kimse vücuh çerçevesine giren bir kelimeye her geçtiği yerde aynı manayı vermesi hatalı neticelerin doğmasına sebep olur. Nezair için de durum böyledir. Aynı anlama geldiği halde farklı kelimelerle ifade edilen nezâir, Kur’an kelimesinin kendisini örnek verebiliriz: Şöyle ki kitap, furkan, zikir, rahmet, şifa kelimeleri, Kur’an kelimesiyle eş anlamlıdır.

YAZALIM

Nar, naim, adn, hutame, me’va, cahim, daru's-selam, sakar, firdevs, daru'l-karar, saîr.

Kur’an’daki bu iki nezair örneklerini, cennet ve cehennem isimleriyle eşleştirerek defterinize yazınız.

Farklı yüzler ve anlayışlar

30 bk. Rûm suresi, 1-5. ayetler.
31 bk. Bakara suresi, 5. ayet.
32 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s. 184.

Aynı şekilde; ‘hesap günü, din günü, dirilme günü, kavuşma günü, pişmanlık günü’ kelimeleri de ‘ahiret günü'yle eş anlamlı yani nezâir kelimelerindendir. Vücûh ve nezâirle ilgili eserler büyük ölçüde Mukâtil’in görüşlerine dayandırılmış, bu eserlerde önceleri bir sistem gözetilmezken zamanla alfabetik sıralamaya geçilmiştir.

Konuya dair eserlerde ele alınan kelime sayısı yanında bu kelimelere atfedilen vücûh sayısında da farklılıklar vardır. Nitekim Mukātil b. Süleyman 185 kelime tesbit ederken Yahyâ b. Sellâm 115, İbnü’l-Cevzî 324, Dâmegānî 531, Hîrî 588 kelime tesbit etmiştir. Meselâ “emr” kelimesinin Mukātil, Yahyâ ve Hîrî’de on üç, Dâmegānî’de on yedi veçhi belirtilmiştir. “Hak” kelimesinin vücûh sayısı Mukātil’de on bir, Dâmegānî’de on iki, Hîrî’de yirmi dokuzdur.[33]

Ayet ve surelerdeki anlam zenginliği, ayetleri açıklamada ifade zenginliği kazandırmaktadır. Bu yüzden de vücuh ve nezair ilmi dikkate alınmadığında ayetlerin manalarını doğru bir şekilde anlamak mümkün olmaz. Bu ayetleri anlamada vücuh ve nezair ilmi dikkate alınmalıdır.

3.8. Hurûf-i Mukattaa

Hurûf, harf kelimesin çoğuludur. Mukattaa ise ‘kesilmiş şey’ anlamındadır. Terim anlamı ise bazı sure başlarında bulunan ve tek tek okunan harflerdir. Mukattaa harflerine hecâ harfleri de denilir. Mushafta [المر–ص–طس–الر–ق–ن] harfleri başlarında yer aldıkları ayetin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Diğer surelerdeki mukattaa harfler ise başlı başına müstakil birer ayettir.

BİLGİ KUTUSU

Yâsîn suresinin başında yer alan mukattaa harfleri müstakil bir ayettir.

Hurûf-i mukattaa on dört harftir ve bu sayı Arap alfabesinin yarısına tekabül etmektedir. Bu hafler Kur’an’da, harf sayıları bir ile beş arasında değişen on üç ayrı kalıpta kullanılmıştır. Bunların, yirmi yedisi Mekki ve ikisi Medeni olmak üzere yirmi dokuz surenin başında yer almıştır.

Hz. Peygamber onların manalarını bildiği halde onları açıklamamıştır. Dolayısıyla onları bilmek Müslümanlara bir sorumluluk getirmez.

NOT EDELİM

“Her kitabın bir sırrı vardır. Allah’ın (c.c.) Kur’an’daki sırrı mukattaa harfleridir.”

Hz. Ebu Bekir (r.a)

(İbnu’l-Cevzî, Zâdü’l-Mesîr, C 1, s. 20)

Genellikle ilk dönem müfessirleri, hurûf-ı mukattaayı, mealini yalnızca Allah’ın (c.c.) bildiği müteşâbihlerden saymışlardır. Manaları insanlara gizlendiğinden onları kesin bir mana ile yorumlamamışlardır. Hz. Ebu Bekir (ö. 634) der ki, “Her kitabın bir sırrı vardır, Allah’ın (c.c.) Kur’an’daki sırrı mukattaa harfleridir.”[34] Hz. Ali (ö. 660) de “Her kitabın bir özü vardır, bu kitabın özü de hurûf-ı mukattaadır.”[35] demiştir.

33 İsmail b. Ahmed el-Hîrî, Vücûhü’l-Ḳur’ân, Neşredenin girişi, s. 18-19.
34 İbnül-Cevzî, Zâdü’l-Mesîr, C 1, s. 20.
35 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 159; Subhi Sâlih, Mebâhis, s. 236; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 136.

Mukattaa harflerin, Allah'ın (c.c.) isim ve sıfatlarından bazısına işaret ettiği, başında bulundukları surelerin isimleri olduğu şeklinde görüşler de vardır. Yaygın diğer bir görüş ise bu harfler Kur'an'ın mucize oluşuna dikkat çekmektedir. Yüce Allah, müşrik Araplara konuştukları dilin alfabesinin bazı harflerini kullanarak: ''Bunlar sizin kullandığınız ve onlarla kelime ve cümleler oluşturduğunuz harflerdir, haydi siz de benzer bir kelam oluşturun.'' diyerek meydan okumuştur.

3.9. Meseller

Mesel, insanlar arasında kabul görüp yayılmış, teşbihe dayalı hikmetli ve kinayeli veciz sözlerdir. Çoğulu *emsâl*dir. Kur'an ilimlerinden Emsâlü'l-Kur'an, insan ruhunda iz bırakan ve hayranlık uyandıran biçimde özlü olarak ifade edilen ayetleri inceler. Kur'an'da bu kavram, darb-ı mesel tamlamasıyla kullanılmıştır.

Meseller, manaları somutlaştırmaya yarar. Çünkü o, duyu organlarının yardımı ile zihinde daha iyi yer eder. Ayrıca mesellerde amaç, gizli olanı açığa çıkarmak, görülmeyeni gözler önüne sermektir. Yine akılla kavranabilen soyut kavramların zihinde tutulması kolay değildir. Meseller bunların hafızada kalıcı hale gelmesine yardımcı olur. Kur'an-ı Kerim bu etkili ifade biçimine yer vermiştir.

Mesellerin büyük çoğunluğu başta tevhid olmak üzere itikadi konulardadır. Amelî ve ahlaki mesellere de yer verilmiştir.

Anlaşılması bakımından meseller iki gruba ayrılmıştır.

Birinci kısım açık mesellerdir. Geçimini ziraattan sağlayan halkın yaşadığı Medine'de inen Bakara suresi 261. ayeti buna örnektir. Ayette, helal mallarını ihlasla Allah (c.c.) yolunda harcamak, yüz taneli yedi başak bitiren bir tohum ekmeye benzetilmiştir. Hedef bu amelin, bire en az yedi yüz kat sevap kazandıracağını muhataplara kolayca anlatmaktır. Bir diğer hedef de insan hayatının kısalığının, bir fidenin çiçek açma, meyve verme ve kuruma aşamalarından geçerek rüzgarın önünde savrulan bitkiye benzetilmesidir.[36]

İkinci kısım ise gizli mesellerdir. Bunları kavramak, derin düşünmeyi gerektirir. **"Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi güzel çıkar; kötü olan bitkiden ise faydasız bir bitkiden başka bir şey çıkmaz..."**[37] ayetindeki güzel toprak mümine, iyi mahsul de onun salih ameline; çorak toprak ise kâfire, kıt ve kötü ürün de onun kötü ameline benzetilmiştir. Kur'an'da farklı lafızla geldiği halde, halk arasında yaygın mesellerin mealine uyanlar da vardır. Bunun en canlı misalini, **"...Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür..."**[38] ayetiyle ''Ne ekersen onu biçersin.'' atasözünün birbirine olan benzerliği oluşturur.

BİLGİ KUTUSU

Kur'an'da kıssaların en güzel olarak vurgulandığı kıssa Yusuf kıssasıdır. Kur'an-ı Kerim'de kıssaları anlatılan resuller içinde, hayatı, bir sure içerisinde ayrıntılarıyla muhataplara aktarılan tek peygamber Yusuf'tur (a.s.). Kıssada Yusuf'a (a.s.) karşı kardeşlerinin kıskançlığı ve Yusuf'u (a.s.) kuyuya atmaları, Yusuf ile Aziz'in karısı arasında geçen hadise, Yusuf'un (a.s.) hapse girmesi, kardeşleriyle karşılaşması, Mısır'a vezir olması, küçükken gördüğü rüyasının gerçekleşmiş olması, Hz. Yusuf'un (a.s.) göreve talip olması ve iktisadi sorunlara çözüm bulması gibi konulara yer verilmiştir.

ARAŞTIRALIM

Kur'an'da anlatılan aşağıdaki kıssaları araştırıp inceleyiniz.

Hz. Âdem-Şeytan kıssası: A'râf suresi, 11-26. ayetler,

Hz. Lokman kıssası: Lokman suresi, 12-19. ayetler,

Bir Mü'min kıssası: Mümin suresi, 38-46. ayetler.

36 bk. Kehf suresi, 45. ayet.
37 A'râf suresi, 58. ayet.
38 Nisâ suresi, 123. ayet.

YAZALIM

"And olsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur'an uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir."

(Yûsuf suresi, 111. ayet)

Yukarıdaki ayeti okuyunuz ve Kur'an kıssalarının dikkat çeken özelliklerini yazınız.

....

....

....

....

....

NOT EDELİM

Kur'an-ı Kerim'deki kıssalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Hz. Âdem (a.s.) ile melekler ve şeytan,
- Hz. Âdem ile Hz. Havva,
- Hz. Âdem ve oğulları,
- Lokman'ın (a.s.) oğluna yaptığı öğütler,
- Hz. Yusuf'un (a.s.) kıssası,
- Hz. Musa'ın (a.s.) peygamberliğinden evvelki hayatı, risaleti, mücizeleri, Firavun ile mücadelesi,
- İsrail oğullarını Mısırdan çıkarması,
- Hz. Süleyman (a.s.) ve Sebe Melikesi Belkıs,
- Hz. İsa'nın (a.s.) doğumu, nübüvveti, sofrası,
    - Zülkarneyn,
    - Ashab-ı Kehf …

3.10. Kıssalar

Sözlükte kıssa, birinin izini sürerek arkasından gitmek ve bir sözü birine açıklamak demektir. Kıssa sözcüğünün hikâye anlamında olmadığına dikkat etmek gerekir. Kur'an kıssaları, ibret alınmak üzere anlatılan, tarihî gerçeklik ve doğruluk niteliği taşıyan olaylardır.

Bir terim olarak kıssa, geçmiş kavimlere ait olaylar üzerinde dikkatleri yoğunlaştırarak insanı ders almak üzere derin tefekküre yönelten bir olgudur. Kur'an insanı eğitirken anlatım üslubunu zenginleştiren ve soyut gerçeklerin anlaşılmasını kolaylaştıran kıssaları bir metot olarak çok kullanmıştır.

Bütün kıssalarda tema, Allah (c.c.) merkezlidir ve bütün Peygamberlerin İslam'ı tebliğ ettiğini bildirmektedir. Kıssalar, geçmişten ders almak isteyenlere öğüt verirler. Öte yandan onların bir gayesi de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nübüvvetini ispat etmektir. Çünkü Peygamberimiz bu kıssaları okumadığı, tahsil etmediği halde onları doğru bir tarzda anlatması vahiy yoluyla aldığının bir delilidir.

Kıssalar iç ve dış dünyasında buhrana düşen insanlara kurtuluş yollarını göstermeyi ve yeri geldikçe onları teselli etmeyi hedef alır. Yûsuf suresindeki kıssa ile vefa, sadakat, pişmanlık, yardımlaşma, çözüm, siyaset, adalet gibi ahlaki hususlar anlatılır. Bu nedenle kıssalar Peygamberimiz ve müminlere meşakkatlere direnmelerini telkin eder ve onları teselli eder. Müminleri imanda sebat etmeye ve kendilerine güvenmeye yönlendirir. Allah'ın (c.c.) mü'minlere olan lütuf ve bağışını, müstehak olanlara cezasını canlı tablolar hâlinde açıklar.

Kıssalar tarihî gerçeklerdir. İnsana, tarihî olaylar üzerinden dinî bilinç kazandırır. Kur'an kıssaların ibretlik, ahlaki ve eğitici yönlerini taze tutar. O, kıssayı hangi maksatla zikretmek istiyorsa olayın sadece o kadarını verir. Kıssalar arasında, önceki peygamber ve milletlere dair kıssalar daha fazladır. Anlatım tarzı bakımından Kur'an kıssaları, Hz. Yusuf'un (a.s.) rüyası gibi okuyucuyu meraklandıran bir girişle başlamıştır. Önemli sahnelerde temsili anlatım tercih edilmiş; olaylar, canlı ve hareketli tasvirlerle anlatılmıştır.

Mekkî surelerin kıssaları sert ve özlü üslupla verilmiştir. Medenî surelerin kıssalarında ise geniş açıklama ve yumuşak ifadeler hâkimdir.

Kur'an-ı Kerim bazı kıssaları önemlerine binaen tekrar ederek kalplerde yer etmesini amaçlamıştır. Böylece dinin tebliği farklı üsluplarla tekrarlanmış ve Kur'an'ın belagati ortaya konulmuştur.

3.11. Mecazlar ve Deyimler

Mecaz, sözlükte yürüyerek geçmek ve yol katetmek demektir. Bir terim olarak mecaz, bir sözü, bir karine ve bir alakanın varlığı sebebiyle gerçek anlamı dışında başka bir manada kullanmaktır. Karineden maksat mecaz anlamı gerektiren delil ve işaretin bulunmasıdır. Alaka ise sözün hakiki mealiyle mecazi anlamı arasında olan irtibattır.

Mesela bir ayette **"Onlar hidayete karşılık dalaleti satın aldılar. Ancak onların bu ticareti kazanmamıştır..."**[39] buyrulur. Burada mecaz vardır. Çünkü onların bu ticareti kazanmamıştır sözü, esasen "Onlar bu ticaretlerinde kazanmamıştır." demektir. Karine ise aklen ticaretin kendi başına kazanmasının imkansız olmasıdır. Bu tür mecaza akli mecaz denir. Başka bir ayette de **"...O münafıklar ölüm korkusundan parmaklarını kulaklarına tıkarlar..."**[40] buyrulur. Bunda da mecaz vardır. Çünkü parmakların bütününün kulağa sokulması mümkün değildir. Parmak uçlarını kulaklarına tıkarlar demektir. Bu ifadede ''zikru'l-küll ve iradetü'l-cüz'' (bütünü söyleyip bir parçayı kastetme) adı verilen tarz vardır. Cüzün zikredilip bütünün kastedilmesi şeklinde de mecaz vardır. Bir başka örnek, Beled suresi 13. ayette geçen [فَكُّ رَقَبَةٍ] terkibidir. Buradaki "kölenin boynunun azat edilmesi" deyimi; kölenin şahsının azat edilmesi demektir. Burada cüz zikredilip bütün kastedilmiştir. Bu çeşit mecazlara lügavî mecaz denir.

Kur'an ayetlerindeki deyimler de ayrıcalıklı bir anlatım tarzıdır. Bunların Türkçedeki karşılıklarının bulunmasında dikkatli olmak gerekir. Mesela [وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ] ayetindeki *duribet aleyhim* tabirinin, **"...Üzerlerine alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu..."**[41] şeklinde lafzen tercüme edilmesi çok defa maksadı vermez. Oysa deyim olarak "zillete ve fakr u zarurete düçar olmak", veya "zillet ve hakarete maruz kalmak" şeklinde ifade edilmesi demektir. Bu durum kadim tefsirlerde, gayet net bir biçimde izah edilmiştir.

Mütercim, çeviri yaparken Arapça ve Türkçenin bütün inceliklerine nüfuz edebilmelidir. Bu çerçevede her iki dilde de kullanılan mecazi ifadelere ve deyimlere, atasözlerine ve terimlere tam anlamıyla vakıf olmalı, söz konusu ifadelerin kesiştiği ve ayrıştığı noktaları bilmelidir. Mesela "hammalete'l hatab"ın[42] "odun hamalı" diye tercüme edilmesi maksadı anlatmaz. Fakat bir deyim olarak düşünülüp "iğrenç söylentilerin taşıyıcısı kadın" veya "laf taşıyıp, kovuculuk yapan dedikoducu kadın" diye anlaşılması ve aktarılması mealini karşılar.

39 Bakara suresi, 16. ayet.
40 Bakara suresi, 19. ayet.
41 Bakara suresi, 61. ayet.
42 bk. Tebbet suresi, 4. ayet.

DEĞERLENDİRELİM

1. **"…insanların dalga dalga Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğünde…"**
(Nasr suresi, 2. ayet)

2. **"Şüphesiz, yeryüzünde yürüyen canlıların Allah katında en kötüsü, akıllarını kullanmayan (gerçeği görmeyen) sağırlar ve dilsizlerdir."**
(Enfâl suresi, 22. ayet)

3. **"Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır."**
(İsrâ suresi, 72. ayet)

Bu ayetleri hakikat ve mecaz açısından değerlendiriniz.

BİLGİ KUTUSU

Mecaz dilimizde de aynı manada kullanılmaktadır. Mecazın karşıtı hakikattir. Hakikat kendi yerinde duran, sabit olan nesne, doğru inanç ve maksada uygun düşen söz demektir.

Mecaz ve hakikat, her dilin vazgeçilmez ifade zenginliklerindendir. Diller, tatlılık ve çekiciliğini biraz da bu ifade tarzıyla kazanmaktadır. İlahî bilgileri insan diliyle ulaştıran Kur'an-ı Kerim'in, bu dilin inceliklerini kullanması doğaldır. Bu yüzden Kur'an, anlatımında teşbih, temsil, kinaye gibi edebî sanatlardan birisi olan mecazı da kullanmıştır.

4. Tefsirden Tefekküre

4.1. Fîl Suresi ve Tefsiri

بِسْــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْف۪يلِ ﴿١﴾ اَلَمْ يَجْعَلْ
كَيْدَهُمْ ف۪ي تَضْل۪يلٍ ﴿٢﴾ وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَاب۪يلَ ﴿٣﴾ تَرْم۪يهِمْ
بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجّ۪يلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.
1. Rabbinin fil sahiplerine ne yaptığını bilmez misin?
2. Onların kötü planlarını boşa çıkarmadı mı?
3. Üzerlerine sürüler halinde kuşlar gönderdi.
4. Onlar gökten taş yağdırıyorlardı.
5. Ve böylece onları yenmiş ekin yaprakları gibi yaptı.

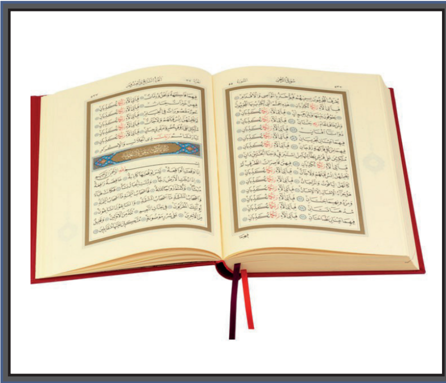
NOT EDELİM

Surenin "Görmedin mi?" diye başlaması, "Bilmiyor musun?" anlamında bir mecazdır. Çünkü olay Mekke halkı tarafından görülmüşçesine canlı, taze ve gerçektir.

(Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, C 23, s. 414)

Fîl suresi, adını ilk ayetinde geçen *Fîl* kelimesinden alır. Mekke'de inmiş olup ayet sayısı beştir. Nüzul sırası on dokuz, mushaftaki sırası ise yüz beştir. Sure Kâbe'ye saldıran ordunun olağan dışı bir şekilde hezimete uğratıldığını ve helak edildiğini anlatır.

Miladi 570 yılında Habeşistan yönetimindeki Yemen Valisi Ebrehe, Yemen'in San'a şehrinde bir kilise yaptırıp her yıl Mekke'de Kâbe'yi ziyaret eden Arap hacıları oraya yönlendirmek istedi. Yaptırdığı kiliseye karşı yapılan bir hakareti bahane ederek Kabe'yi yıkmaya yemin etti. On iki filin de bulunduğu yaklaşık altmış bin kişilik orduyla Peygamberimizin doğumundan iki ay kadar önce Mekke'ye doğru yola çıktı. Ordunun önündeki büyük fil nedeniyle bu olay Fil Olayı, yıl da Fil Yılı diye anıldı. Mekkeliler bu olayı tarih başlangıcı olarak kullanmışlardır. Bu olaydan sonra Kureyş'e ''Ehlullah'' denilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'deki konular çok çeşitli mesellerle insanlara anlatımıştır.

﴿ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْف۪يلِ ﴿١﴾ ﴾

Ey Peygamber, olayı gören insanların varlığı ve anlattıklarıyla fil ordusuna Rabbinin ne yaptığını gözle görür gibi kesin bir bilgi ile bilmedin mi? Başka bir deyişle, sen ve diğer insanlar bu olayı kesin olarak biliyorsunuz.

﴿ اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ ف۪ي تَضْل۪يلٍ ﴿٢﴾ ﴾

İLKELER ÇIKARALIM

Fîl suresinden çıkarılabilecek mesajları aşağıda bırakılan boşluğa yazınız.

....
....
....
....

Keyd, gizlice hile yapmak, aldatmak, tuzak kurmak demektir. Ayet, Ebrehe ve yandaşlarının Kâbe'yi yıkmaya

yönelik kötü niyet ve haince kurdukları hile ve tuzaklarının boşa çıktığını hatta yok olmalarına vesile olduğunu ifade eder.

﴿ وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَابِيلَۙ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجّٖيلٍۙ ﴿٤﴾
فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴿٥﴾ ﴾

Ebabil; sürü sürü, küme küme, peş peşe gelen kuşlar demektir. Siccîl; birinci kat semâ, katı, sert ve taşlaşmış çamur, balçıktan pişirilmiş taş anlamlarına gelir. Asf ise ekin anlamına gelir. Yüce Allah'ın, özel olarak yaratmış olduğu kuş sürüleri, gökten taşları bırakıyordu. O taşlar, Ebrehe ordusundan kimin başına isabet ederse onu hemen öldürüyordu. Öyle ki üzerilerine yağan taşlar sebebiyle bu insanlar haşereler tarafından "yenilip çiğnenmiş ekin" gibi delik deşik bir şekle dönüşmüştü. Böylece sürüler halinde gelen kuşlar, Ebrehe ordusunu yok etmiştir. Abdullah b. Abbas, Ebu Talib'in kızı Ümmü Hânî'nin evinde, kuşların attığı bu taşlardan zafer boncuğu gibi kırmızı çizgili olan bir tanesini gördüğünü söyler. Mekkeliler tarafından bilinen ve Kur'an'ın aktarımıyla da tüm insanlık tarafından öğrenilen Fil olayında bazı mesajlar vardır:

* Allah'ın (c.c.) gücü sınırsızdır, hakimiyet Allah'ındır (c.c.).
* Allah (c.c.) bildiğimiz ve bilemediğimiz pek çok şekilde yardım eder.
* Zalimlerden intikam alır.

Bu şekilde verilen ibretlerden, hem o dönemi daha iyi anlayabilir hem de günümüzde Allah'ın yardımını fark edebiliriz.[43]

NOT EDELİM

Asf, esasında eğip bükmek, kırıp dökmek mânâlarıyla ilgili olarak mastar ve isim olan bir kelimedir. Burada "yapraklı tane" Rahmân suresi, 12. âyetinde olduğu gibi isim olduğu bellidir. Tefsirciler bunun ekin yaprağı demek olduğunu söyleyerek birkaç vecih zikretmişlerdir:

1- Hasattan sonra tarlada kalan, rüzgar önünde savrulan ve hayvanlar tarafından yenen ekin yaprağı döküntüsü.
2- Kırılıp savrulan saman.
3- Başak çıkmadan önceki taze yapraklar.

(Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 10, s. 400)

43 Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, C 32, s. 97.

4.2. Kureyş Suresi ve Tefsiri

بِسْــــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
لِا۪يلَافِ قُرَيْشٍۙ ﴿١﴾ ا۪يلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَٓاءِ وَالصَّيْفِۚ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ
هٰذَا الْبَيْتِۙ ﴿٣﴾ اَلَّذ۪ٓي اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَاٰمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.
1. Kureyş’e alıştırılıp kolaylaştırıldığı için.
2. Evet, kış ve yaz seyahatleri onlara kolaylaştırıldığı için.
3. Onun için bu Beyt’in (Kabe’nin) Rabbine kulluk etsinler!
4. Ki (O) kendilerini açlıktan doyurmuş ve onları her çeşit korkudan emin kılmıştır.

DEĞERLENDİRELİM

Yüce Allah’ın özelde Kureyş’e genelde ise tüm insanlığa sunmuş olduğu kolaylıkları, içinde yaşadığınız coğrafya bağlamında değerlendiriniz.

Sure adını ilk ayetinde geçen Kureyş kelimesinden alır. Toplam dört ayet olup nüzul sırası yirmi dokuz, mushaftaki sırası ise yüz altıdır. Sure Mekkîdir. Tîn suresinden sonra nazil olmuştur.

﴿ لِا۪يلَافِ قُرَيْشٍۙ ﴿١﴾ ا۪يلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَٓاءِ وَالصَّيْفِۚ ﴿٢﴾ ﴾

Îlâf kolaylaştırmak, yönelmek, ülfet ettirmek ve alışkanlık anlamlarına gelir.

Kureyş, Hz. Peygamber'in mensup olduğu ve Kur’an’da da adı geçen büyük kabiledir.

"Bu Beyt’in (Kâbe’nin) Rabbine kulluk etsinler." (Kureyş suresi, 3. ayet)

Gasp, soygun ve saldırıların yoğun olduğu bir toplumda, Ebrehe ordusu mucizevi bir şekilde Yüce Allah tarafından helak edilmiştir. Bu durum Mekke’nin idaresini elinde bulundurmaları sebebiyle Kureyşlilere ve diğer insanlara da bir güven içerisinde ve dokunulmazlık algısı sağlamıştır. Bu sayede rahatlıkla güven içerisinde, ticari ve diğer seferlere çıkabiliyorlar, kazanabiliyorlardı. Peygamberimiz onlara bunun Yüce Allah’ın ikramı olduğunu bildirmişti. Bu *îlaf* yani (iyi geçim ve muvaffak olma) nimetinin Allah’tan (c.c.) olduğunun farkında olup putlara değil yalnız Allah’a (c.c.) kulluk etmeleri istenmiştir.

Kureyşliler, yaz ve kış diledikleri yerlere yolculuk etmede kolaylık ve başarıya ulaşmışlardı. Onlar, Kabe’nin bakımını üstlendiği için diğer kabileler arasında saygın bir yere sahipti. Fil olayından sonra Kâbe’nin önemi ve buna paralel olarak onların itibarı da artmıştı. Bu yüzden çevre kabileler onlara hürmet eder ve hiç dokunmazdı. Mekke, tarım ve hayvancılığa elverişli olmadığı için onlar, kışın Yemen’in ılık bölgelerine, yazın da Suriye’nin serin yaylalarına güvenle ulaşır, ticaret yaparlardı. Ayette, işte bu seyahatlerin onlara kolaylaştırıldığı ve güvenli kılındığı ifade edilmektedir.

İLKELER ÇIKARALIM

Kureyş suresinin tefsirini okuyarak çıkardığınız mesajları aşağıdaki boşluklara yazınız.

....

....

....

﴿ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِۙ ٣ ﴾

Bütün bu imkânların Allah (c.c.) tarafından olduğu düşünüldüğünde surede geçen ‘‘Öyleyse bu evin, Kabe’nin Rabbine kulluk etsinler!” çağrısı daha iyi anlaşılmaktadır.

﴿ اَلَّذٖٓي اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَاٰمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ٤ ﴾

Yüce Allah onları kıtlık ve açlıktan kurtarmıştır. Verilen akıl ve diğer yeteneklerle bütün bu ikramların Allah’tan (c.c.) olduğunun farkına varabilirler. Müşriklerin, Peygamberimizin dediklerini kabul ederek tek olan Allah’a (c.c.) kul olmaları ve Kâbe’de sergiledikleri putları kaldırmaları gerekir.[44]

4.3. Hucurat Suresi 10-12. Ayetler ve Tefsiri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ فَاَصْلِحُوا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ١٠ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسٰٓى اَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَٓاءٌ مِنْ نِسَٓاءٍ عَسٰٓى اَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّۚ
وَلَا تَلْمِزُٓوا اَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْاَلْقَابِۜ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْا۪يمَانِۚ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَاُو۬لٰٓئِكَ
هُمُ الظَّالِمُونَ ١١ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوا كَث۪يرًا مِنَ الظَّنِّۘ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ
بَعْضُكُمْ بَعْضًاۜ اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ اَخ۪يهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَح۪يمٌ ١٢

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.

10. Mü’minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah’a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.
11. Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler.
12. Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir namdır! Kim de tövbe etmezse, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.

Bu ayetler, yeryüzündeki tüm Müslümanların evrensel bir ailenin bireyleri gibi olduklarını ve birbirlerine öz kardeşmiş gibi dürüst ve samimi davranmaları gerektiğini bildirir. Aralarındaki bu kardeşlik anlayışının hiçbir dinde ve düşüncede örneği yoktur. Müslümanlar, her konuda olduğu gibi din kardeşlerinin arasını bulmada da adil ve duyarlı olurlar. Bu konuda yanlış yapmaktan pek sakınırlar.

44 Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, C 23, s. 428; Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 9, s. 163; Heyet, Kur’an Yolu, C 5, s. 694.

BİLGİ KUTUSU

Allah (c.c.), Peygamber ve mü'minler hakkında hüsnüzan beslemek ahlakın ve imanın bir gereğidir.

NOT EDELİM

"Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdâr olandır."

(Hucurat Suresi, 13. ayet)

"Mü'minler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücudun uzuvlarına benzerler..."
(Buharî, Edeb, 27; Müslim, Birr, 66)

Müslüman bir kimse başka Müslümanı, Müslüman bir gurup, diğer bir gurubu hakir görüp onunla alay etmemelidir. Ebu Said el-Hudri ve Ebu Hureyre'nin anlattığına göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Bir kimse için, bir Müslüman kardeşini hakir görmek kadar büyük bir kötülük yoktur."* [45]. Buradaki alay etmek sözüyle, sadece sözle yapılan alay değil, bir kimsenin rahatsız edici bir şekilde taklidini yapmak; sözleri, davranışları, tipi, giyimi ile eğlenmek veya bunlarda bir kusur, ayıp bulup başkalarının dikkatini çekmek şeklindeki tüm davranışlar kastedilmektedir.

Bu ayetlerin indirilme nedeni şöyle açıklanmaktadır: Bir rivayete göre Beni Temim kabilesinden gelen temsilciler; İslam'a ilk girenlerden Ammar, Habbab, Bilal, Süheyb, Salim (r.a.h.) gibi fakirleri alaya alıp onların hallerine gülmüşlerdi. O nedenle bu ayetler inmiştir. Ayrıca Hz. Safiye (r.a.) hakkında bazı kadınlar, "Yahudi kızı Yahudi" diye dedikodu yapmışlardı. Safiye üzülerek olup bitenleri Hz. Peygamber'e anlattı. Hz. Peygamber ona, *"Üzülme ve sen onlara atam Harun'dur, amcam Musa'dır, kocam da Muhammed'dir dersin."* buyurarak onu teselli etti.[46]

Ayette başkasını gücüne gidecek bir lakab ile çağırma yasaklanıyor. Söz gelimi bir kimseye fasık ve münafık diye hitap etmek; topal, *a'mâ* ve tek gözlü olan özürlü kimselere buna göre isim takmak; bir kimseye kendisinde, anne, baba veya ailesinde bulunan bir ayıbı dolayısıyla lakab takmak ya da yeni müslüman olmuş birine önceki dinine dayanarak bir ad vermek veyahut bir gruba, bir aileye, bir kabile ve sülaleye kendilerinde bulunan bir kusuru ortaya çıkaran bir isim takmak yasaklanmaktadır. Ancak hakaret ve kötülük kastedilmeksizin bir kimseyi tanıtmak için gerektiğinde kambur, topal vb. lakaplarla anmak yasak değildir.

Bu ayette kişi fazlaca zanda bulunmaktan ve her tahmin ettiğine tabi olmaktan menedilmiştir. Bunun sebebi olarak da zannın bir kısmının günah olması gösterilmiştir.

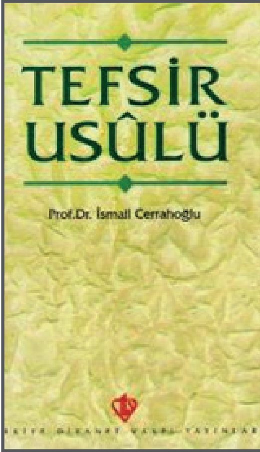
Suizan gerçekte günah olan zandır. Kişinin başka birine sebepsiz yere suizan beslemesi veya başkaları ile ilgili kanaat ve görüşlerinde daima suizanı ön plana alması yasaktır. Aynı şekilde dış görünüşleri ve hareketleri temiz ve iyi bir insan olduğunu gösteren kişilere suizan beslemek de yanlıştır.

Ayette (güvenlik araştırması gibi meşru bir sebep olmadan) insanların sırlarını, gizli yönlerini araştırmayın, birbirinizin kusurlarını soruşturmayın, başkalarının hal ve hareketlerini araştırmayın, denilmektedir. Bu hareketler ister suizandan dolayı

45 Müslim, Birr, 32; Ebû Dâvûd, Edeb, 35; Tirmizî, Birr, 18.
46 Tirmizî, Menâkib, 3892; Kurtubî, el-Câmi li Ahkâmi'l Kur'ân, C 16, s. 336; Elmalı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C 7, s. 204.

yapılsın, ister kötü niyetle birine zarar vermek için yapılsın veya sadece kendi merakını gidermek için yapılsın, her durumda da dinin yasakladığı tecessüstür. İki kişinin konuşmasına kulak kabartmak, komşuların evlerinin içini merak etmek, çeşitli yollarla başkalarının aile hayatını veya onların şahsi sır ve davranışlarını bir gerek olmadan araştırmak dinen yasaktır ve bu birçok kötülüğe kaynaklık eder. Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesâî ve diğer muhaddislerin naklettiği, Hz. Ebu Hureyre'nin (r.a.) rivayet ettiği hadisi şerifte Peygamberimiz gıybeti şöyle tarif etmiştir: *"Birinin, herhangi bir kimsenin arkasından, duyduğu zaman hoşuna gitmeyeceği sözler söylemesidir."* Bu tarif bizzat Peygamberimiz tarafından yapılmıştır. "Adamın biri Hz. Peygamber'e *'Gıybet nedir?'* diye sordu. O da 'İşittiğin zaman hoşuna gitmeyecek şekilde kişi hakkında konuşmandır.' buyurdu. Adam *'Ya sözüm doğru ise!'* deyince Peygamberimiz, *'Eğer sözün yanlışsa, o zaten iftiradır.'* buyurdu."[47]

Tefsir Usûlü ile İlgili Bazı Örnek Çalışmalar:

İsmail Cerrahoğlu: Tefsir Usûlü

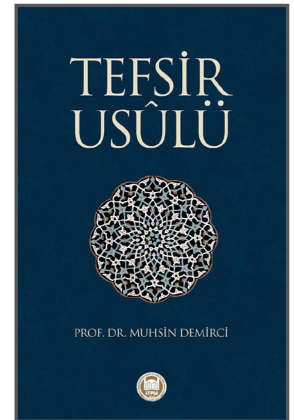
1932 yılında doğan İsmail Cerrahoğlu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk tefsir profesörüdür. Tefsir ilmi ile ilgili birçok kitap yazmıştır. Bunlardan birisi de Tefsir Usulü'dür ve alanında yazılan ilk eserdir.

Tefsir Usûlü, Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin nasıl anlaşılması gerektiğini anlatır ve tefsir ilmine yardımcı olacak önemli noktaları inceler. Kitap şu üç bölümden oluşur: Kur'an tarihi, Kur'ani ilimler ve Tefsir Tarihi.

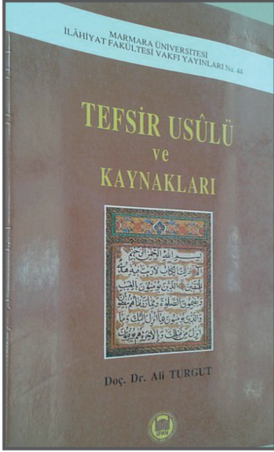
Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin hepsi aynı açıklıkta olmadığı için onda mevcut olan sanatların ve sırların çözülmesi gerekir. Bu işi de halletmeyi Tefsir Usûlü ilmi üzerine almıştır. Kur'an tarihi, Kur'ani ilimler ve Tefsir Tarihi olmak üzere üç bölümde takdim edilen bu eser, tefsir ilmine yardımcı olacak en mühim hususları ele alması bakımından önem taşımaktadır.

Muhsin Demirci: Tefsir Usûlü

Kitap dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tefsir usulü kaynakları tanıtılmaktadır. İkinci bölümde, Kur'an'ın tarihi incelenmektedir. Üçüncü bölümde, Kur'an ilimlerinden bahsedilmektedir. Dördüncü bölüm ise tefsir tarihinden bahseder. Bilindiği gibi Kur'an İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak esaslarının yan sıra, dünya ve ahiretle ilgili diğer konularda da aşkın ilkeler koyan yüce bir kitaptır. Bu yüzdendir ki, Müslümanlar onun telkin ettiği yüksek idealleri kendilerine rehber edinmişler ve hikmet dolu ifadelerini inceleme konusunda olağanüstü bir gayret ve titizlik göstermişlerdir. Hz. Peygamber ile başlayan bu gayretler, sahabeden tâbiîne ve onlardan da daha sonraki nesillere intikal ederek zamanımıza kadar gelmiştir.

47 Müslim, Birr, 70; Tirmizî, Birr, 23.

Ali Turgut: Tefsir Usûlü ve Kaynakları

İstanbul'da 1991'de basılıp Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı tarafından 30 numaralı ilmi eserler serisiyle yayımlanmıştır. Fihristlerle beraber 360 sayfadan meydana gelen eser dört ana bölümden oluşur.

Girişten sonra yer alan birinci bölüm, tefsir usulü kaynaklarına dairdir. İkinci bölüm Kur'ân tarihine ayrılmıştır. Kur'ân ilimlerine dair olan kitabın üçüncü bölümünde şu konulara yer verilmiştir: Mushaf ve kıraat bilgisine ilişkin çalışmalar ve Kur'ân ilimleriyle ilgili çalışmalar. Kitabın dördüncü bölümü tefsir tarihine ayrılmıştır. Bu bölümde tefsir çeşitleri ve tefsir hareketleri incelenmiştir.

İsmail Çalışkan: Tefsir Usûlü

Kitabın konusu tefsir usûlünün ne olduğunu anlatmaktır. Hedefi ise anlama ve yorumlamaya esas olacak tefsir teorisini, metodolojiyi ortaya koymaktır. Bunu yaparken tefsir usûlüne yardımcı olması bakımından kısaca Kur'an tarihi, tefsir usûlünün öncüsü durumundaki ulûmu'l-Kur'ân ve diğer çalışmalara değinilerek, bu süreçte tefsir usûlünün nasıl ortaya çıktığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bilgiler Kur'an'ı anlamak ve tefsir etmek için vazgeçilmez değere sahiptir. Ondan sonra, anlama ve yorumlamada takip edilecek sisteme geçilir. Son olarak da Kur'an'ı anlama ve yorumlamanın esasları diyebileceğimiz sistem, metodoloji anlatılmıştır.

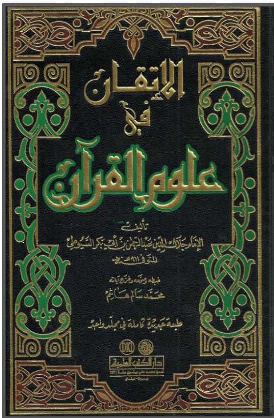

Suyutî: el-İtkân

Konular işlenirken önce aynı konuda eseri bulunan müellif ve eserleri zikredilerek değerlendirilmiş, ilgili meseleler âyet ve hadisler ışığında, bunlarda yoksa âlimlerin sözlerinden deliller getirilerek çözümlenmiş, faydalanılan kitaplardan özet metinler aktarılmıştır. Farklı görüşler nakledildikten sonra müellif kendi görüşünü ortaya koymuş, haberlerin kaynak ve isnadını belirtmiştir. Hadisler senetleriyle verilmiş, sıhhatleri üzerindeki değerlendirme ise araştırmacıya bırakılmıştır (Abdülhafîz Fergalî el-Karnî, s. 112).

Süyûtî, tefsiri derinleştiği ilimlerin başında saydığı gibi benzerlerinin yazılmadığını iddia ettiği eserlerinden ilk altısı da Kur'an ilimlerine dairdir. Bu alanda en çok eser veren âlimlerden olan Süyûtî, eserlerinin tefsirde okuyucusunu başka bir esere ihtiyaç duymayacak şekilde bir bütünlük oluşturduğu kanaatindedir.

Süyûtî'nin el-İtkân'ı ve Tefsîrü'l-Celâleyn'i günümüze kadar tefsir öğretimi ve araştırmalarında en çok başvurulan kaynaklar arasında yer aldığı gibi müfessirlerin biyografilerine dair eseri de bu literatürün öncüsü durumundadır. Dağınık şekilde bulunan bilgileri Kur'an ilimlerinde olgunluk dönemini temsil eden eserlerinde derli toplu halde bir araya getirmesi ve çoğunlukla bu bilgilerin kaynağına işaret etmesi araştırmacılara kolaylık sağlamıştır (Hüsnü'l-Muhâdara, I, 336-338; et-Tehaddüs, s. 105).

اَلْإتْقَانُ فِى عُلُومِ الْقُرْاٰنِ

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

Cevaplayalım

1. Tefsir ilminin tanımını yapınız.

2. Tefsir ve Tevilin temel farkını nedir?

3. Meallerde görülen farklılıkları yazınız.

4. Kur'an'ın tam bir tercümesi yapılabilir mi? Açıklayınız.

5. Kur'an'ın tercümesine neden meal denir? Açıklayınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

6. Aşağıdaki hükümlerden hangisi sebeb-i nüzul ile ilgili doğru bir ifadedir?

A) Esbab-ı nüzul, hadis kitaplarında yer almamıştır.

B) Esbab-ı nüzul hakkında Mekke Devrinde az, Medine Döneminde çok bilgi vardır.

C) Esbab-ı nüzul Kur'an'da yer almıştır.

D) Kur'an-ı Kerim'in büyük bölümü, soru ve sebep üzerine nazil olmuştur.

E) Esbab-ı nüzulü bilmek, ayetlerin doğru anlaşılmasına yardım eder.

7. Kur'an-ı Kerim'de başka bir dil veya lehçelerden alınan bazı kelimelerin bilinmesini konu edinen ilim dalı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Müşkilu'l-Kur'an

B) Garîbu'l-Kur'an

C) Müteşâbihu'l-Kur'an

D) Mübhemü'l-Kur'an

E) Meani'l-Kur'an

8. Kur'an-ı Kerim'in kısa açıklamalarla başka bir dile çevrilmesine ne denir?

A) Tefsiri tercüme B) Tevil C) Lafzi tercüme D) Tefsir E) Yorum

9. Tefsir ilmi varlıkların yaratılışı ve evrenin düzeni ile ilgili ayetleri açıklarken hangi bilim dallarıyla ortak çalışır?

A) Psikoloji

B) Tarih

C) Dilbilimleri

D) Fen bilimleri

E) Kelam

10. Tefsire olan ihtiyacın sebepleri aşağıdakilerden hangisi olamaz?

A) Kur'an'ın tefsirinin Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahirete irtihal etmesi ile başlaması

B) Ayetlerin doğru anlaşılması için ayetlerdeki kelime ve kavramların tahlili

C) Kur'an'da mecaz, kinaye, teşbih gibi edebi sanatların anlaşılma ihtiyacı

D) Güneş, Ay gibi gök cisimleri, göklerin ve yerin yaratılması, alemin ve dünyanın düzenini anlama

E) Kur'an'ın evrensel mesajını diğer insanlara ulaştırmak

C. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü/sözcükleri yazınız.

Boşlukları Dolduralım		
	Hz. Peygamber **tevil** **hadis ilmi** **dil ilimleri** **İslam tarihi** **tercüme**	**11.** Hz. Peygamber'in Kur'an'ı açıklayıcı söz ve davranışlarını inceleyen ilim dalı ....
		12. Tefsir ilmi, kıssalarda verilen bazı tarihi bilgilerin doğru anlaşılması için .... den faydalanır.
		13. Bir ayetin asıl anlamına ulaşmak için muhtemel anlamlarından birini tercih edip yorumlamaya .... denir.
		14. Tefsir ilmi, Kur'an lafızlarının anlamları ve kullanımlarını açıklamak için .... faydalanır.

D. Aşağıdaki cümlelerin başına ifade doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

(.....)	**15.** Alay etmek ve kötü lakap takmak ahlaki bir zaafiyet değildir.
(.....)	**16.** "Siccîl"; taşlaşmış çamur, pişkin tuğla demektir. O taşlar, Ebrehe ordusundan kimin başına isabet ederse onu hemen öldürüyordu. Sürüler halinde gelen kuşlar, Ebrehe ordusunun üzerine pişmiş taşlar atarak onları yok etmiştir.
(.....)	**17.** Vücuh ve nezair ilmi dikkate alınmadığında söz konusu kelimelerin yer aldığı ayetlerin manalarını doğru bir şekilde anlamak mümkün olabilir.
(.....)	**18.** Tefsir yapmada gerekli olan "Ulumu'l-Kur'an" bilgilerini dikkate almamak doğru bir yöntemdir.
(.....)	**19.** İnsanların dünya ve ahiret mutluluğunu gaye edinen Kur'an-ı Kerim, itikadi, ahlaki ve hukuki alanlarda insanlığa yol gösteren bilgi ve ölçüler sunar.

3. ÜNİTE

TEFSİR TARİHİ

Hazırlık Soruları

- Peygamberimizin Kur'an'ın insanlara ulaştırılması ve açıklanmasındaki rolü sizce ne olabilir?
- Sahabenin Kur'an'ı anlama noktasında sonraki nesillere göre avantajları neler olabilir?
- "Rivayet ve dirayet" kelimelerinin anlamları sizce ne olabilir?
- Bildiğiniz tefsir kitaplarından birkaçını söyleyiniz.
- Kevser kelimesi sizce ne anlam ifade ediyor?

1. Tefsirin İlk Dönemi

1.1. Hz. Peygamber Dönemi

Bir peygamber olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) üç temel görevi vardır: Vahiyle gelen bilgileri insanlara ulaştırmak (tebliğ), gelen vahyi insanlara açıklamak (tebyin) ve hüküm koymak (teşri'). Bu görevler Kur'an-ı Kerim'de **"Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et...", "...Sana da bu Kur'an'ı indirdik, insanlara kendilerine indirileni açıklayasın diye. Belki düşünürler."** ve **"O (peygamber); onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar. Onlara iyi ve temiz şeyleri helal, kötü ve pis şeyleri haram kılar. Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırır..."**[1] ayetleri ile açıklanmıştır.

Hz. Muhammed (s.a.v.), Allah (c.c.) tarafından peygamber olarak görevlendirildikten sonra Kur'an vahyedilmeye başlandı. O vahyedilen Kur'an ayetlerini insanlara tebliğ ediyor, onlara ulaştırıyor ve duyuruyordu. Peygamberimiz döneminde Müslüman olanlar hem Kur'an'ı öğreniyor hem de onun çizdiği doğrultuda nasıl yaşayacaklarını öğreniyorlardı. Kur'an'ın dili Arapça idi, onun dediklerini anlıyorlardı. Anlamadıkları ayetleri Peygamberimize soruyorlardı. Ayetlerin nasıl uygulanacağını ise zaten ondan görüyorlardı. Böylece Hz. Peygamber gerek uygulamaları, gerekse sözleri ile Kur'an'ı sahabeye anlatmaya ve açıklamaya özen gösteriyordu. O, Kur'an'ı en iyi bilen ve en doğru tefsir edendir. Çünkü o, Allah (c.c.) elçisidir.[2] Kur'an'ın tefsir edilmesi işte bu şekilde başlamış oluyordu.

Kur'an-ı Kerim'de namaz kılınması emredilmiş, ancak namazın vakitleri ve rekât sayıları Peygamberimiz tarafından açıklanmıştır. Yine Kur'an da oruç, hac ve zekat emredilmiş ama onların nasıl yapılacağı açıklanmamıştır. Peygamberimiz bunların yapılma şeklini uygulamalı olarak göstermiştir.

Örneğin hacla ilgili şu ayeti ele alalım: **"Biz, Kabe'yi insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin..."**[3] Câbir b. Abdullah (r.a) şöyle anlatmıştır: "Resûlullah, Mekke'ye gelince mescide girdi, önce Hacerü'l-Esved'i selamladı, sonra Kâbe'yi sol yanına alarak üç defa hızlıca yürüyerek ve dört sefer de normal yürüyerek tavafı tamamladı. Ardından Makam-ı İbrahim'e gelerek, '**... İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin...'**[4] ayetini okudu. Makamı kendisi ile Beytullah arasına alarak iki rekat tavaf namazı kıldı. Namazdan sonra Hacerü'l-Esved'i eliyle selamladı. Sonra Safa Tepesine çıktı.

NOT EDELİM

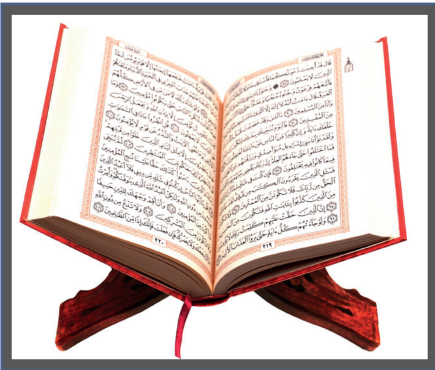
"(Onlar mı hayırlı) yoksa ilk baştan yaratan, sonra yaratmayı tekrar eden ve sizi hem gökten hem yerden rızıklandıran mı? Allah'tan başka bir ilah mı var! De ki: Eğer doğru söylüyorsanız siz kesin delilinizi getirin!"

(Neml suresi, 64. ayet)

NOT EDELİM

''Ey Peygamber! Allah'a karşı gelmekten sakın. Kâfirlere ve münafıklara itaat etme. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."

(Ahzâb suresi, 21. ayet)

Sahabîler şöyle demiştir; "Biz Kur'an'ı ilim ve amel olarak birlikte öğrendik."
(İbn Hanbel, Müsned, C 5, s. 410)

1 Mâide suresi, 67. ayet; Nahl suresi, 44. ayet; A'raf suresi, 157. ayet.
2 bk. Nahl suresi, 64. ayet.
3 Bakara suresi, 125. ayet.
4 Bakara suresi, 125. ayet.

“Safa ve Merve Allah’ın (c.c.) sembollerindendir...”[5] ayetini okudu."[6]

Öte yandan ilahi hitap, indirildiği toplumun seviyesini ve anlayışını gözetmiştir. Bu durumda Peygamberimizin mübelliğ kimliği ön plana çıkar. Bununla beraber o, ihtiyaç duyulduğunda ayetler hakkında sözlü açıklamalar yapmıştır. Açıklamalarını da genellikle de indirilen ayetlerin maksadını anlatmak, insanları ibadete teşvik etmek ve güzel ahlaka yönlendirmek gayesiyle yapmıştır. Bu tür açıklamaların bazı sebepleri vardır. Bunlar arasında Kur’an’ın eskiden kullanılan bazı kelimelere yeni anlamlar yüklemesi, ayetlerde kıssaların özlü bir şekilde anlatılması ve bazı ifadelerin kapalı üslupla dile getirilmesi sayılabilir.

Yine Peygamberimiz bazı kelime ve ayetleri bazen doğrudan, ya da soru üzerine, bazen de kendisi soru sorup ardından cevaplamak suretiyle açıklamıştır.

Peygamberimiz, yeri geldikçe kapalı biçimde ifade edilmiş (müphem) ayetleri beyan etme, müşkil lafzı açıklama ve umumi lafzı tahsis etme şeklinde tefsir etmiştir. Müphem (kapalı) bir ifadeyi beyanına örnek şudur: **“Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah’a (c.c.) saygı ve bağlılık içinde namaz kılın.”**[7] O, ayetteki mübhem “orta namaz” ifadesini *“Orta namaz ikindi namazıdır.”* şeklinde beyan etmiştir.[8]

Kendisine sorulan soruya cevap vererek tefsir etmesine şu ayet örnek gösterilebilirg: **“Bu, Hacc-ı Ekber gününde Allah ve Resulünden insanlara bir bildiridir: Allah ve Resulü müşriklerden uzaktır...”**[9] Hz. Ali buradaki “Hacc-ı Ekber günü”nün hangi gün olduğunu sormuş, Hz. Peygamber de *“Kurban Bayramı’nın birinci günüdür.”* diye cevap vermiştir.[10]

Peygamberimiz, müşkil anlaşılmasında zorluk olan ayetleri de beyan etmiştir. Örneğin, **“Sahurda beyaz iplik siyah iplikten ayırt edilinceye kadar yiyebilirsiniz...”**[11] ayetindeki beyaz ipliğin “şafağın aydınlığı”, siyah ipliğin de “gecenin karanlığı” mealinde olduğunu söylemiştir. Bu durumda ayetin meali şöyle olur: **“Sahurda şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye kadar yiyebilirsiniz.”**

Peygamberimizin umumi lafızları genel anlamlı ayetleri tahsis etmesine örnek de şu ayet hakkındaki sözüdür:

5 Bakara suresi, 158. ayet
6 Tirmizî, Kitâbu’l-Hacc, 33.
7 Bakara suresi, 238. ayet.
8 Tirmizî, Kitâbu’t-Tefsîr, 3.
9 Tevbe suresi, 3. ayet.
10 Tirmizî, Kitâbu’t-Tefsîr, 10.
11 Bakara suresi, 187. ayet.

PAYLAŞALIM

“...Sana da bu Kur’an’ı indirdik, insanlara kendilerine indirileni anlatasın diye. Belki düşünürler.”

(Nahl suresi, 44. ayet)

“Biz bu kitabı sana sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyi insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik.”

(Nahl suresi, 64. ayet)

Bu ayetlerde Peygamberimizin hangi görevi belirtilmiştir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

YORUMLAYALIM

“De ki, gelin, size Rabbinizin haram kıldığı şeyleri anlatayım. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyi davranın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin... Gizli veya açık hiçbir kötülüğe yaklaşmayın, Allah’ın haram kıldığı cana, haksız yere kıymayın...”

(En’am suresi, 151. ayet)

“Biz seni ancak bütün insanlara bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik...”

(Sebe’ suresi, 28. ayet)

Bu ayetlerde Hz. Peygamber'in hangi görevlerine değinilmektedir? Yorumlayınız.

PAYLAŞALIM

"Tefsire gelince bil ki Kur'an, Arap dili ve Arap dilinin üslup ve belagatiyle indirilmiştir. O indirildiğinde Arapların hepsi Kur'an'ı anlıyorlardı ve onun bütün ayrı ayrı kelime ve terkiplerindeki manalarını biliyorlardı. Kur'an tevhidi ve dinî farzları hadiselere uygun olarak beyan etmek maksadıyla cümle cümle, ayet ayet inzal ediliyordu. Nebi (s.a.v.) kapalı (mücmel) olanı açıklıyor, nâsih ve mensûhunu ayırt ediyor, sahabeye öğretiyordu ve onlar da öğreniyorlardı. Ayrıca sahabîler, ayetlerin nüzul sebebini ve bunun gerektirdiği durumları da öğreniyorlardı."

(bk. İbn Haldun, Mukaddime, C 1, s. 553)

İbn Haldun'un sahabenin tefsirle ilgili hangi özelliklerine dikkat çektiğini düşünerek arkadaşlarınızla paylaşınız.

NOT EDELİM

Peygamberimiz şöyle buyurdu;
"Kur'an'ı şu dört kişiden öğreniniz:
Abdullah ibn Mes'ud,
Muaz b. Cebel,
Übey b. Kaab ve
Ebu Huzeyfe'nin azadlısı Sâlim'den."

(Buhârî, Fezâilü'l Kur'ân, 8)

"Size ölü, kan, domuz eti haram edildi..."[12] Burada ölü ve kan umumi olarak (herhangi bir istisna yapılmadan) haram kılınmıştır. Ancak Peygamberimiz **"Bize iki ölü ve iki kan helal kılındı: İki ölü balık ve çekirgedir; kanlar ise karaciğer ve dalak kanıdır."** buyurarak ayeti tahsis etmiştir.[13]

Peygamberimizin Kur'an'ı tefsiri, sadece sözle değil, aynı zamanda fiilî bir tefsirdir. Ayette şöyle buyrulur: **"Biz bu Kitab'ı sana sırf hakkında ihtilafa düştükleri konudaki gerçeği insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik."**[14]

Bu anlatılanlar, onun tefsirinin ne kadar önemli olduğunu gösterir. Nitekim müfessirler de her zaman onun tefsirini esas almışlardır.

1.2. Sahabe Dönemi

Sahabe Kur'an'ın okunması, ezberlenmesi, yazılması, açıklanması, anlaşılması ve uygulanmasında Peygamberimizin yürüttüğü tüm faaliyetlere bizzat katılmışlardı. Anlayamadıkları bir ayeti doğrudan ona sormuş ve böylece asıl kaynağından öğrenmişlerdi. Sahabe, ayetlerin yorumlanmasında Kur'an'ın bütünlüğünü, Kur'an'ın Kur'an'la tefsirini, konuyla ilgili diğer ayetleri ve Peygamberimizin söz ve uygulamalarını esas almışlardır. Onlar, Tefsir ilminin temel bilgilerini gelecek nesillere aktarmışlardır.

Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: "Allah'a yemin ederim ki hangi ayetin nerede ve ne hakkında indiğini bilirim. Rabbim bana iyi anlayan bir kalp ve çok soran bir lisan lütfetmiştir. Bana Allah'ın (c.c.) kitabından sorun. Allah'a yemin ederim ki inen her ayetin gece mi gündüz mü, ovada mı yoksa dağda mı indiğini bilirim."[15] Allah (c.c.) ve Resûlü'ne mutlak bağlılıkları, imanları, ihlasları ve ilimlerini artırmaya yönelik gayretleri sahabe tefsirini önemli ve farklı kılan bir başka noktadır.

Bilgi düzeyleri, sebebi nüzule vakıf olmaları dilin inceliklerini bilmeleri ve Peygamberimizin sohbetine katılma oranları, sahabenin tefsir düzeyinin de farklı olmasına sebep olmuştur. Onlar arasında özellikle Ali b. Ebî Talib (r.a.), Hz. Aişe (r.a.), Hz. Ömer (r.a.), Abdullah b. Mesud (r.a.), Abdullah b. Abbas (r.a.) ve Ubey b. Ka'b (r.a.) gibi bazı isimler tefsir bilgisi ile öne çıkmışlardır.

Sahabenin Tercümanü'l-Kur'an ünvanını verdiği İbn Abbas'ın (ö. 687) tefsirle ilgili rivayetleri oldukça fazladır.

12 Mâide suresi, 3. ayet.
13 İbn Mâce, Et'ime, 31.
14 Nahl suresi, 44. ayet.
15 Zehebî, et-Tefsir ve'l-Müfessirûn, C 1, s. 89.

O, öğrencileri vasıtasıyla Mekke tefsir ekolünün öncüsüdür. İbn Abbas'ın tefsir rivayetleri bütün tefsir kitaplarına katkı sağlamıştır.[16] Mesela Nasr suresinin tam olarak inen son sure olduğu ve Hz. Peygamber'in görevini tamamlama ve vefat etme vaktinin yaklaştığı bilgisi sahabilere ait bir görüştür.[17]

Sahabenin tümü, aynı düzeyde Kur'ân tefsirine vakıf değildi. Ancak onlardan pek çok kişi, Kur'ân tefsiri alanında yorum ve rivayetlerde bulunuyordu. Kur'an ve tefsir bilgisi en fazla olan sahabîlerden biri de Abdullah b. Mesud'dur (r.a.) (ö. 652). Abdullah b. Mesud gençliğinden itibaren Hz. Peygamberin (s.a.v.) yanından hiç ayrılmamıştır. Bu sebeple esbab-ı nüzule genel olarak vakıftı. Ayrıca o Kur'an-ı Kerim'in son arzına (arza-ı ahîra) şahitlik edenlerden biridir.[18] O, Kûfe tefsir ekolünün hocasıdır. Onun rey ve içtihada dayanan tefsir anlayışı daha sonra Hanefî mezhebi tarafından esas alınmıştır. Mesela Mâide suresi 89. ayeti yemin kefaretinden bahseder, son kısmında da: **"... Bunları bulamayan üç gün oruç tutar..."** buyrulur. İbn Mesud, ayetin tefsirinde üç gün orucun [مُتَتَابِعَات] yani 'art arda' tutulacağını belirtmiştir. Bunun için Hanefi mezhebine göre yemin kefareti orucu, üç gün peş peşe tutulur.

Sahabîler, ayet ve surelerin nüzul sebeplerini yaşamış, manalarını Allah'ın (c.c.) elçisinden öğrenmiş ve Kur'an'ı tefsir etmenin büyük sorumluluğunu taşımışlardır. Onların tefsirleri nesilden nesile iftiharla nakledilmiştir.

Sahabe Döneminde tefsir Hz. Peygamber'in açıklamalarına dayanıyordu. Başka bir deyişle tefsir, Allah (c.c.) elçisinin açıklamalarından oluşuyordu. Onun açıklamalarında da hata ihtimali söz konusu değildi. Tefsir, daha sonraları sahabe açıklamalarını da içine almaya başladı. Bu dönemde fıkıh, kelam ve siyaset konularının Kur'an'a dayalı yorumları, daha sonraları fıkhi, kelami ve mezhebi tefsirlerin de alt yapısını oluşturduğu söylenebilir.

Sahabenin ayetlerin kelime ve terkiplerindeki manalarını açıklamaları önemlidir. Gerektiğinde yaptıkları içtihatlar da anlamlıdır. Bunlar mutlaka tefsirde göz önünde bulundurulmalıdır.

ARAŞTIRALIM

İslam'ın dünyaya yayılmasında ve öğrenilmesinde sahabe neslinin emeği büyüktür. Allah onlardan razı olsun.

Ülkemizde ve çevrenizde kabirleri bulunan sahabîleri araştırınız.

Resûlullah'a ev sahipliği yapmış olan Ebu Eyyüp El-Ensarî (Halid b. Zeyd) adına İstanbul Eyüp'te yaptırılan cami.

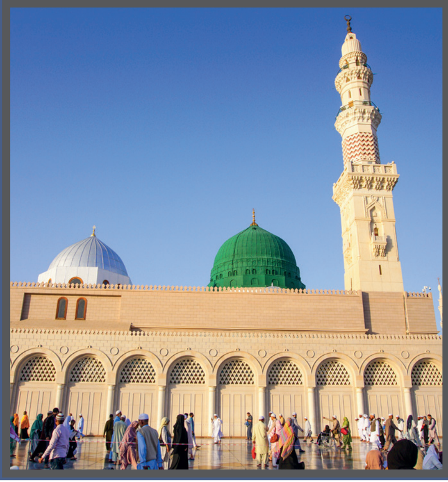
BİLGİ KUTUSU

Sahabe tefsirinin bazı özellikleri

- Ayeti ayetle, nüzul sebepleri ve Hz. Peygamber'den işitmiş oldukları açıklamalarla tefsir etmişlerdir.
- Kur'an'ı ayet ayet baştan sona tefsir etmemişlerdir.
- Tefsir yaparken daha çok garip lafızlarla ilgili kısa açıklamalar yapmışlardır.
- Ahkâm âyetlerini geniş bir tahlile tâbi tutarak hüküm istinbatmda bulunmamışlardır.
- Yaptıkları açıklamalar kendi dönemlerinde henüz tedvin edilmemişti.

(Muhsin Demirci, Tefsir Usulü ve Tarihi, s. 293)

16 İ. Lütfü Çakan-Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib", TDV İslam Ansiklopedisi, C 1, s. 78.
17 bk. Müslim, Tefsîr, 21.
18 Suyûtî, el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân, C 1, s. 158.

Medine, Peygamberimizin mescidi

1.3. Tâbiîn Dönemi

Hz. Peygamber zamanında Arap Yarımadası’nın en uzak sınırlarına kadar yayılan İslamiyet, onun vefatından sonra da hızlı bir biçimde yayılmaya devam etti. Yaklaşık otuz yıl sonra Mısır, Suriye, Kudüs, Irak ve İran toprakları fethedildi. Bunun sonucunda o bölgelerdeki Yahudi, Hristiyan, Zerdüşt ve Sâbiîlerden birçok kimse Müslüman olmuşlardı. Bu bölgelere vali, hakim ve öğretmenler gönderildi.

Gittikleri ülkelerde Kur’an’ı ve Hz. Peygamber'in uygulamalarını öğreten sahabe, Medine ve Mekke dışında Kûfe ve Şam gibi şehirlerde de ilmî faaliyetlerin başlamasına ve gelişmesine büyük katkıda bulundular. Bu arada Kur’an’ın anlaşılması ve tefsir edilmesine dair de insanlara bilgiler aktardılar. Bu şehirlerdeki sahabenin etrafında toplanıp onlardan ders alan öğrenciler, daha sonra bulundukları şehrin ismiyle anılan bir ekol haline geldiler. Bu ekoller şunlardır:

Mekke Ekolü: İbn Abbas’ın öğrencileri Said b. Cübeyr, Mücahid ve İkrime gibi tâbiînin önde gelen müfessirleri, Mekke ekolünün kurucuları sayılır. Onlar daha çok rivayeti esas almışlardır.

Medine Ekolü: Ubey b. Ka‘b’ın öğrencileri, Zeyd. b. Eslem ve Muhammed b. Ka‘b el Kurazî gibi tabiîler ise Medine ekolünü oluşturdular.

Kûfe Ekolü: Abdullah İbn Mesud’un öğrencileri İbrahim en-Nehâî, Hammad ve Alkame gibi tâbiînin önde gelen müfessirleri ise nakil yanında dirayet yöntemini kullanan Kûfe ekolünün temelini attılar.

BİLGİ KUTUSU

İsrailiyat: İslami kaynaklar dışında Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarından nakledilen efsane, kıssa, haber veya bilgi anlamına gelir. İsrailiyat haberlerin İslami kaynaklar açısından değerlendirilmesi şu şekildedir:

1. İslam'a Uygun Olan İsrailiyat: İslam'a uygun olan İsrailiyattan maksat, sahih sened ve metinlerle muteber hadis kitaplarımızda yer almış olan haberlerdir. Hz. Peygamber'in veya sahabenin ve sonra gelen nesillerin eski milletlerin (Yahudi ve Hıristiyanlar başta olmak üzere) daha ziyade dini kültürlerine ait olarak haber verdikleri ve anlattıkları şeylerdir.

2. İslam'a Zıt Olan İsrailiyat: Bu kısma giren (hangi konuya ait olursa olsun) İslam'ın esasları ile tenakuz halindedir. Bunları aklen ve naklen tasvibe imkan yoktur.

3. Tasdik veya Tekzib Edilemeyen İsrailiyat: Bu tür israiliyat (belki de tasdik veya tekzib edilemeyişinden dolayı) İslami olan eserlerde ve özellikle tefsirlerde geniş yer tutmuştur.

PAYLAŞALIM

Hz. Peygamber'in vefatından otuz yıl sonra Müslümanlar, İran topraklarının tamamını ve Bizans İmparatorluğu'na bağlı Mısır, Suriye, Kudüs ve Irak topraklarını fethetmişlerdi. Bunun sonucunda o bölgelerdeki Yahudi, Hristiyan, Zerdüşt ve Sâbiîler'den bazıları Müslüman olmuşlardı.

Farklı kültürlerden olup da İslam'a giren insanların daha önce Müslüman olan insanlarla arasında ne gibi kültürel etkileri olmuştur? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Tâbiîn, Peygamberimizle bizzat karşılaşmamış ve ayetlerin indirilişine tanıklık etmemişlerdi. Bundan dolayı Tâbiîn Dönemi müfessirleri, ayetleri yorumlarken daha fazla açıklama yapma gereği duymuşlardır. Bu dönemde Kur'an tamamen tefsir edilmeye başlanmıştır.

Sahabe Dönemi'nde sözlü olarak devam eden tefsir faaliyetleri, tâbiîn döneminde de aynı özelliğini büyük oranda sürdürmüştür. Ancak ayetlerin yorumunda rey ve içtihadın kullanımı daha fazla genişlemiştir.

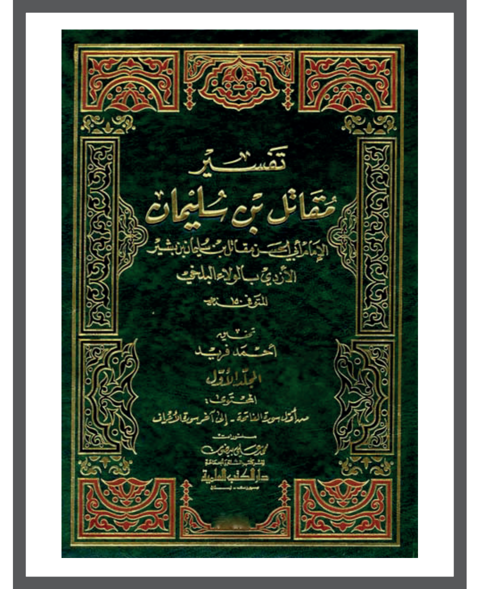
Tâbiîn Dönemi tefsir hareketinde lügat, sarf, nahiv ve belagat gibi dilbilimi ve anlam bilimi çalışmaları daha da yoğunlaşmıştır.

Müslümanlar, farklı kültürlerle karşılaşınca ortaya çıkan sorular tefsir çalışmalarını hızlandırdı. Hatta Arap olmayan milletlerden Müslüman olan pek çok kimse tefsir öğrenmeye yöneldi. Bunlar içinde bir de mevâli denilen kimseler vardı. Mevâlî, kölelikten azat edilen kimseler için kullanılan özel bir isimdir. Mevâlî, ilmi faaliyetlerde özellikle de tefsir hareketinde büyük bir rol almıştır.

Bu arada Müslümanlar da kıssaların tefsirinde ehl-i kitap denilen Yahudi ve Hristiyan kültüründen İsrailiyat adı verilen bilgileri kullanmada sakınca görmediler. Çünkü o bilgilere tefsirlerde yer verilmesi onları tasvip etme anlamına gelmez. Kur'an'a ters olmamak üzere Müslüman âlimler, İsrailiyattan ayetin anlamına uygun düşen bilgileri göstermek ve hakkında bilgi olmayan konuları da araştırılsın diye nakletmişlerdir. Bu tür bilgi ve haberler, özellikle Tevrat, İncil ve Kur'an'da geçen peygamberlerin hayatlarıyla ilgili bilgiler konusunda yoğunlaşır.

Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri anlayışı Sahabe Dönemi'nde olduğu gibi tâbiîn döneminde de aynı şekilde devam etmiştir.

Tâbiîn Dönemi tefsir faaliyetleri sonucunda bütün Kur'an ayetleri tefsir edilmiş ve tefsir müstakil bir ilim olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca bazı sahabîlerin tefsir yöntemlerini takip eden tâbiîler; Mekke, Medine ve Kûfe tefsir ekollerini oluşturmuşlardır.

Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 767) Kitabu't-Tefsiri'l-Kebir'i Kur'an-ı Kerim'i baştan sona tefsir eden ilk yazılı tefsirlerdendir.

2. Tedvin Dönemi ve Sonrasındaki Gelişmeler

Tedvin, toplamak, kaydetmek, yazıya geçirmek anlamındadır. Terim anlamı ise rivayet yoluyla nakledilen sözlü ve dağınık haldeki yazılı bilgileri toplamak, düzenli bir şekilde yazıya geçirerek kitap oluşturmak anlamına gelir. Buna göre tefsirin tedvini denilince, Kur'an tefsiriyle ilgili bilgilerin ve rivayetlerin düzenli bir şekilde kitaplarda toplanması anlaşılır. Tefsirle ilgili rivayetlerin tedvin edilmesi üç aşamada gerçekleşmiştir.

İlk aşama, Peygamberimiz ve sahabenin dönemidir. Sözlü kültürün yaygın olduğu bu zamanda Kur'an itina ile yazılmış, diğer yazılı veya sözlü bilgilerin ona karışması önlenmiştir.

İkinci aşamada Peygamberimizden sonra yazılmış hadis sahifeleri ve ezberlenen diğer rivayetler çeşitli mecmualarda toplanmaya başlandı. Tefsirle ilgili rivayetler hadis kitaplarında ''Kitabu't-Tefsir'' bölümlerinde toplandı. Yine bu dönemde Kur'an'daki kelimeler, başka dillerden Kur'an'a giren kelimeler, eş sesli ve eş anlamlı kelimeler üzerine araştırmalar yoğunlaşmıştır.

Üçüncü aşama ise Tâbiîn Döneminin sonlarından itibaren başlayan Tedvin Dönemidir. Bu dönemde tefsir rivayetleri yanında konu ile ilgili diğer bilgiler de bir araya getirilerek Kur'an baştan sona tefsir edildi, kitaplar yazılmaya başlandı.

Kur'an-ı Kerim'i baştan sona tefsir eden ilk yazılı kitap, Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 767) *Kitabu't-Tefsiri'l-Kebir*'idir. Ayrıca müellifin eş sesli ve eş anlamlı kelimeleri açıklayan *el-Eşbâh ve'n-Nezâir* adlı eseriyle Kur'an'daki ve ahkâm ayetlerinin açıklamasının yer aldığı *Kitâbu Tefsiru'l Hamsi Mi'e Aye* adlı eseri günümüze ulaşmıştır. Bundan başka şu tefsir vesikaları da vardır:

Ali b. Ebi Talha'nın (ö. 760) tefsir risalesi: Bu tefsir günümüze ulaşmamıştır. Sonraki tefsirler bu risaleden çeşitli nakiller yapmışlardır.

Süfyan es-Sevrî'nin (ö. 778) Arap dilinin filoloji kurallarına ve sebeb-i nüzule dayanarak bazı ayetleri açıklayan *Kitabu't-Tefsîr* adlı eseri.

Tefsir tarihine baktığımızda müfessirlerin, tefsir yaparken rivayet veya dirayet tefsir tarzını tercih ettiklerini görürüz.

PAYLAŞALIM

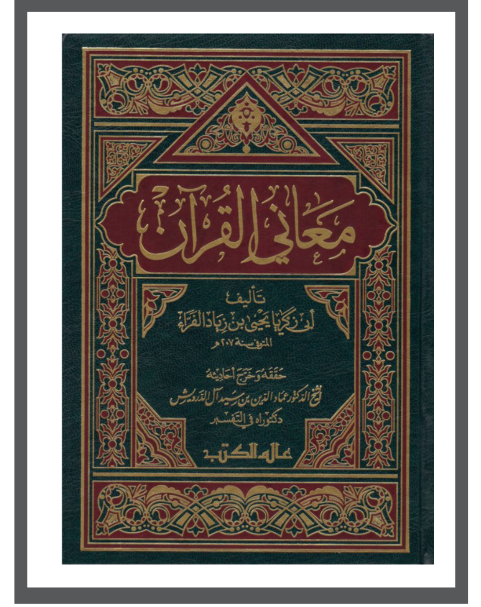
Okul kütüphanesinde veya evinizde bulunan bir tefsir kitabını inceleyerek, eser hakkında edindiğiniz bilgileri sınıf ortamında arkadaşlarınızla paylaşınız.

Rivayet Tefsirleri

Kaynak olarak Kur'an, hadis, sahabe ve tâbiîn sözlerine dayanan tefsirler, rivayet tefsiri olarak adlandırılır. Bu tefsirlere me'sur, menkûl ya da naklî tefsir adı da verilir.

Rivayet yönteminde bir ayet tefsir edilirken önce konuyla ilgili ayetlere, hadislere, sonra da sahabe ve tâbiîn sözlerine ve bunların dışında tarih bilgilerine başvurulur.

Rivayet tefsirleri Peygamberimizin ve sahabenin Kur'an ayetlerini nasıl anladıklarını ve uyguladıklarını anlatmaları bakımından önemlidir. Bu tür tefsirler arasında Muhammed b. Cerir et-Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân* adlı eseri önemli bir yere sahiptir.

Ferrâ'nın Meâni'l- Kur'ân isimli eseri

Rivayet Tefsirleri	
Yöntem	Konuyla ilgili haberleri nakletmek
Örnek	Taberî Tefsiri, Suyutî Tefsiri
İsim	Menkul Tefsir, Me'sur Tefsir, Naklî Tefsir
Kaynak	Hadis, sahabe ve tâbiîn sözleri, diğer tarihî haberler

Taberî'den başka başlıca rivayet tefsirleri şunlardır:

- İbn-i Ebî Hâtim (ö. 939): *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*
- Ebu'l-Leys es-Semerkandî (ö. 985): *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*
- Ebu Muhammed el-Huseyn el-Bagavî (ö. 1122): *Meâlimu't-Tenzîl*
- İbn Kesîr (ö. 1373): *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*
- Ebu Tâhir el-Firûzâbâdî (ö. 1413): *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîr-i İbn Abbâs*
- Celaleddin es-Suyûtî (ö. 1505): *ed-Durru'l-Mensûr*

YAZALIM

Rivayet tefsirinin genel özelliklerini aşağıda bırakılan boşluğa yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....

Dirayet Tefsirleri

Dirayet sözlükte "anlama, idrak, kavrayış" gibi anlamlara gelir. Peygamberimizin hadislerini, sahabe ve tâbiînin sözlerini esas almanın yanında Arap dili ve edebiyatının imkânlarına, içtihada, akli çıkarımlara ve gerektiğinde diğer ilimlere dayanan tefsir çalışmalarına da dirayet tefsirleri adı verilmiştir. Bu tür tefsirlere ma'kul ve re'y tefsiri adları da konulmuştur.

İslam toplumunun genişlemesi, yeni ülkelerin fethi ve Müslümanların değişik ilimler ve yaklaşımlarla yüz yüze gelmesi gibi sebeplerle dirayet tefsirlerine olan ihtiyaç artmıştır.

Dirayet yöntemini kullanan müfessirler, hadis, fıkıh ve kelam gibi ilimler yanında lügat, gramer ve edebiyat gibi dilbilimi ile ilgili ilimlere de önem verdiler. Böylece dirayet tefsirlerinden dilbilimsel tefsir, fıkhi tefsir, kelamî tefsir ve tasavvufî tefsir ortaya çıkmıştır.

BİLGİ KUTUSU

Mukâtil b. Süleyman'ın *Tefsîru'l-Hams Mie Âye mine'l-Kur'ân* adlı eseri *Ahkâm Ayetleri Tefsiri* ismiyle, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eseri de *Kur'ân Terimleri Sözlüğü* ismiyle M. Beşir Eryarsoy tarafından Türkçe'ye kazandırılmıştır.

Yöntem Bakımından Tefsirler	
1. Rivayet Tefsirleri	2. Dirayet Tefsirleri
	a- Dilbilimsel Tefsirler
	b- Fıkhî/Ahkam Tefsirler
	c- Kelamî Tefsirler
	d- Tasavvufî (İş'ari) Tefsirler

Dilbilimsel Tefsir: Peygamberimiz, ashabının anlamakta güçlük çektiği kelimelerin anlamlarını açıklamıştır. İlk tefsir çalışmaları da Kur'an'ın kelimelerinin anlamlarını araştıran *Meâni'l-Kur'an* isimli kitaplar olmuştur. Anlaşılması zor veya yabancı kökenli kelimelerin anlamlarını araştıran çalışmalar *Garîbu'l-Ku'ran;* eş sesli ve eş anlamlı kelimelerini araştıran çalışmalar ise *el-Vücûh ve'n-Nezâir* adlı kitaplarda toplanmıştır. Farklı milletlerden insanların Müslüman olmaları ve Kur'an'ı anlama istekleri de dilbilimsel tefsir çalışmalarını hızlandırmıştır. Kur'an'ın bu yöntemle açıklanmasına ve dilbiliminin gelişmesine Halil b. Ahmed (ö. 791) ve Sibeveyh (ö. 796) gibi dilbilimciler önemli katkıda bulunmuşlardır.

Bu müfessirlerin başında el-Ferra (ö. 822) gelmektedir. Onun *Meâni'l-Kur'an* adlı eseri kelimeleri lugavî açıdan tefsir eden ilk eserlerdendir. Yine Ebu Ubeyde'nin (ö. 825) bu yöntemle yazdığı *Mecâzü'l-Kur'an'ı,* İbn Kuteybe'nin (ö. 889) *Te'vîlü Müşkili'l-Kur'an'ı* ve Zemahşerî'nin *el-Keşşâf'ı* önemli dilbilimsel tefsir eserlerdendir. Râgıp el-Isfehânî'nin el-Müfredât fi Gârîbi'l-Kur'an adlı eseri de Kur'an kelimelerini ve anlamlarını içeren bir sözlük niteliğindedir.

BİLGİ KUTUSU

İmam Mâturîdî, Zemahşeri, Ebu's-Suûd ve İsmail Hakkı Bursevi gibi Arapça tefsir yazan çok sayıda Türk müfessir vardır.

Örnek olarak Ebu's-Suûd ve İsmail Hakkı Bursevi'yi verebiliriz.

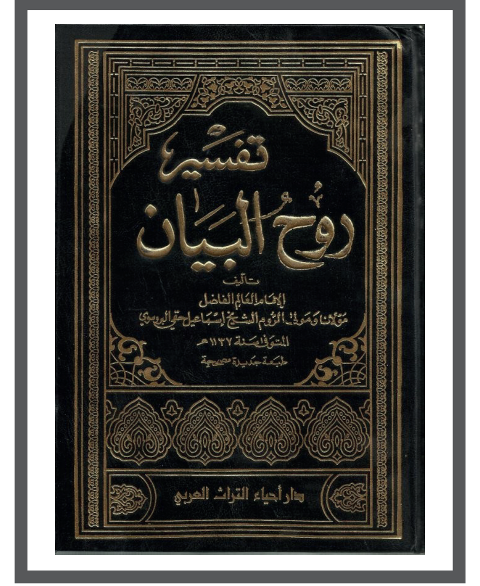
Ebu's- Suud Efendi Hanefi mezhebinin fıkhi görüşlerini esas almıştır. Tefsiri günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

(bk. Ahmet Akgündüz, "Ebûssuûd Efendi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 365-371)

Kelamî Tefsir: Allah'ın (c.c.) birliği, melekler, kitaplar, peygamberler, ahiret ve kader ile ilgili ayetlerin anlaşılması ve yorumlanması, Müslümanların inançlarının sağlam temellere dayanması ve inanç esaslarının savunulması, kelamî tefsirin doğmasına sebep olmuştur. İmam Mâturîdî'nin (ö. 944) *Te'vîlâtu'l-Kur'ân, Te'vîlât-ı Ehl-i Sünne* ve Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 1210) *Mefâtihü'l-Gayb* adlı tefsirleri kelamî tefsirlerdendir.

Fıkhî Tefsir: Bu tür tefsirler, ibadet ve muamelatı içeren ahkâm ayetlerinin tefsirini yapar. Fıkhî tefsirler, Kur'an'daki ahkâm ayetlerini açıklamalarından dolayı genellikle *Ahkâmü'l-Kur'an* diye isimlendirilmişlerdir. Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 767) *Tefsirü'l-Hams Mie Âye mine'l-Kur'an* adlı eseri ilk yazılı fıkhî tefsir olarak kabul edilmektedir.

İmam eş-Şafii'nin (ö. 819) *Ahkâmu'l-Kur'an'ı*, Hanefi âlim Cessas'ın (ö. 981) *Ahkâmu'l-Kur'an'ı*, Maliki alim Ebû Bekir İbnu'l-Arabî'nin (ö. 1148) *Ahkâmu'l-Kur'an'ı* ile yine Endülüslü Maliki âlim Kurtubî'nin (ö. 1273) *el-Câmî li Ahkâmu'l-Kur'an'ı* fıkhî tefsirlere örnek olarak verilebilir.

İsmail Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyân

Tasavvufi Tefsir: Tasavvufî tefsir, Müslümanlar arasında özellikle dünyevileşmeye tepki olarak ahlaki bir hayat sürme ve ruhu arındırma anlayışı gelişmiştir. Bu anlayışı benimseyen âlimlerden bazıları, kendi anlayışları ile ilgili gördükleri ayet ve hadisleri bir araya getirerek tefsir yapmışlardır. Bu tefsire "İş'ârî Tefsir" adı da verilmiştir.

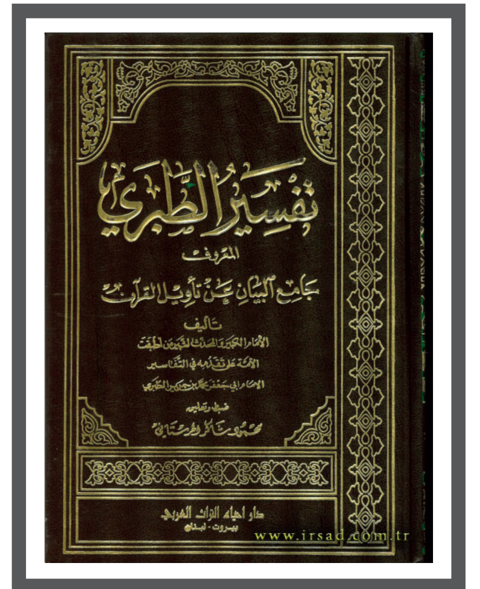
Tasavvufî tefsirlerin en başta gelenleri şunlardır:

- Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'nin (ö. 986): *Tefsîru'l-Kur'âni'l Azîm* (İlk tasavvufî tefsirdir.)
- Ebu Abdurrahman es-Sülemî (ö. 1021): *Hakâiku't-Tefsîr*
- Kuşeyrî (ö. 1072): *Letâifü'l-İşârât bi Tefsîri'l-Kur'ân*
- İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1724): *Ruhu'l-Beyân*

Bazı Arapça Tefsir Kitapları ve Müellifleri: Kur'an-ı Kerim, Arapça olarak indirildiği için onun tefsiri ile ilgili ilk yazılan eserler de Arapçadır.

Taberî Tefsiri: Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyil-Kur'an

Taberî, tefsir tarihindeki önemli müfessirlerden biridir. Bu eser "Kur'an ayetlerinin yorumlarına ait açıklamalar ansiklopedisi" özelliğini taşıyan ilk eserdir. Bu tefsir, defalarca basılmıştır. Taberî, tefsirinde hadislerden, sahabe ve tabiin sözlerinden, kıraat farklılıklarından, dilbilimlerinden, şiirden ve tarihten istifade etmiştir. Taberi, bir ayeti tefsir ederken önce ayet hakkında genel açıklama yapar, ayetin nasıl anlaşıldığını belirtir, sonra ayetin anlamı ve yorumu ile ilgili Hz. Peygamber, sahabe ve tabiinden kim ne demişse onları sırayla verir. Bazen rivayetler arasında anlamı ve yorumu en doğru tespit edeni belirtir.

Taberî, Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyil-Kur'an

Taberi Kimdir?

Muhammed b. Cerir et-Taberî, 225/839 yılında Hazar Denizi'nin güneyinde bulunan Taberistan'ın Âmûl şehrinde doğmuştur. İlim elde etmek için Rey, Basra, Kûfe, Medine, Suriye ve Mısır gibi beldeleri dolaştıktan sonra Bağdat'a yerleşmiştir. Burada dersler vermiş ve kendi fıkhi görüşlerini öğretmiş, bu arada ünlü tefsirini yazmıştır. Taberi'nin, *"Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk" (Taberi Tarihi)* adlı eseri onun aynı zamanda tarih alanında da söz sahibi olduğunu göstermektedir. Bağdat'ta 310/923 yılında vefat etmiştir.[19]

Mâturîdî Tefsiri: Te'vîlâtü'l-Kur'an

İmam Mâturîdî'nin tefsir alanındaki eseri, Tevilâtü Ehli's-Sünne ya da kısa adıyla *Te'vîlâtü'l-Kur'an*'dır. Mâturîdîlik adıyla bilinen itikadî mezhebin kurucusu olan İmam Mâturîdî, Te'vîlâtü'l-Kur'ân'da, tefsir ilmine, kelâm, fıkıh ve fıkıh usulüne dair konulara ağırlık verir. Eserde Hz. Peygamber, sahabe ve diğer âlimlerden nakledilen rivayetlere başvurulmakla beraber, dirayet yöntemi daha ağır basar. Aynı yöntemle yazılan tefsirler için örnek ve kaynaklık teşkil eder.

Ebu Mansur el-Mâturîdî Kimdir?

Ebu Mansur el-Mâturîdî, bugün Özbekistan sınırları içerisinde bulunan Semerkand'ın Maturid köyünde doğmuştur. Aslen Türk'tür. Hayatı hakkında kaynaklarda çok az bilgi olan Mâturîdî, Abbâsîler'in merkezî otoritelerinin oldukça zayıfladığı bir dönemde siyasî bakımdan hilâfete bağlı müstakil beyliklerden Sâmânoğullarının Mâverâünnehir'e hâkim oldukları devirde yaşamıştır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte miladi 9. yüzyılın başlarında doğduğu tahmin edilmektedir. Kelam, mezhepler tarihi, usûl-i fıkıh ve tefsir alanında yetkin bir alimdir.

Mâturîdî, İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin (ra) yolunu takip etmiştir. Bu yüzden Hanefi mezhebine tabi olanların büyük çoğunluğu Mâtüridî mezhebine bağlıdır.

Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd el-Mâturîdî'nin kabri, Özbekistan'ın Semerkant şehrindedir

Mâturîdî kelam, tefsir, fıkıh ve mezhepler tarihi alanlarındaki çalışmalarıyla tanınmaktadır. *Kitâbü't-Tevhîd* adlı eseri ehl-i sünnet kelamının klasiklerinden biri haline gelmiştir. Aynı şekilde *Te'vîlâtü'l-Ḳur'a*n isimli tefsiri bu alandaki önemli eserlerden biri olarak kabul edilmiştir. Kelamda imam olarak kabul edilen Mâturîdî, akideyi güçlendirme ve dini temel görüşleri çerçevesinde müdafaa etme konusunda gerek İslam dışı akımlara gerekse Mutezile, Havâric ve Bâtıniyye gibi İslami mezheplere karşı ciddi bir mücadele vermiştir. İmam Mâturîdî (ö. 944) Semerkand'da vefat etmiştir.[20]

19 Mustafa Fayda, "Muhammed b. Cerir et-Taberî", TDV İslam Ansiklopedisi, C 39, s. 314.
20 Şükrü Özen, "Mâturîdî", TDV İslam Ansiklopedisi, C 28, s. 146-151.

Zemahşerî Tefsiri: el-Keşşâf

El-Keşşâf bir dirayet tefsiridir. Kur'an'ın lügat, nahiv, belagat ve i'caz yönlerinden incelenmesine büyük önem vermiştir. Bununla birlikte ayetlerin yorumunda, sebeb-i nüzullerinin ve surelerin faziletinin belirlenmesinde hadisler ve sahabe sözleri nakledilmiştir. Hadislerden bazıları mevzudur.

Dilbilimsel özelliğinden dolayı kendinden sonraki müfessirler, Kur'an'ın, dilbilimi açısından incelenmesinde *el-Keşşâf*'ı dikkate almak zorunda kalmışlardır.

Zemahşeri Kimdir?

Carullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, bugün Türkmenistan sınırları içerisinde bulunan Zemahşer kasabasında 1075 yılında doğmuştur. Hayatı, Büyük Selçuklu Hükümdarı Melikşah'ın hüküm sürdüğü yıllarda geçmiştir. Mu'tezile düşüncesini benimseyen Zemahşerî, Buhara, Horasan, İsfahan, Bağdat, Şam, Mekke gibi şehirleri dolaşarak ilmini geliştirmiştir. Dil çalışmalarını ilerletmek için vaha ve çöllerdeki Arap kabilelerini ziyaret etmiştir. 1143 yılında Harizm'in Cürcâniyye kasabasında vefat etmiştir.[21]

Râzî Tefsiri: Mefâtihu'l-Gayb

Fahreddin er-Râzî tefsir dışında kelam, fıkıh, felsefe, tıp, matematik alanlarında da uzmanlaşmış bir âlimdir. Onun bu özelliği, Tefsir-i Kebir adıyla da bilinen Mefâtihu'l-Gayb adlı eserinde görülebilir. Bu yönüyle eser, tefsirle birlikte zamanının çeşitli bilimsel bilgilerini de içeren ansiklopedik bir kaynak niteliğindedir.

Fahreddin er-Râzî Kimdir?

Râzî, 543/1149 yılında Hazar Denizi'nin güneyinde bulunan Rey şehrinde doğmuştur. İlk eğitimini bu şehrin önde gelen âlimlerinden biri olan babasından almıştır. Felsefe, kelam, fıkıh, edebiyat, tıp ve zamanının diğer ilimlerini tahsil etmiştir. Merağa, Buhara, Semerkand, Gazne, Herat gibi şehirlerde, Harizm ve Hind beldelerinde dolaşıp vaazlar vermiş, ilmî tartışmalara katılmıştır. Başta kelam, tefsir, fıkıh, mantık ve felsefe olmak üzere mezhepler tarihi, tıp, sihir, astronomi dâhil çeşitli alanlarda yüze yakın eser yazmıştır. 606/1210 yılında Herat'ta vefat etmiştir.[22] Kur'an tefsirlerinin en büyüklerinden olan ve pek çok defa basılan Mefâtihu'l-Gayb, Türkçeye de tercüme edilmiştir.

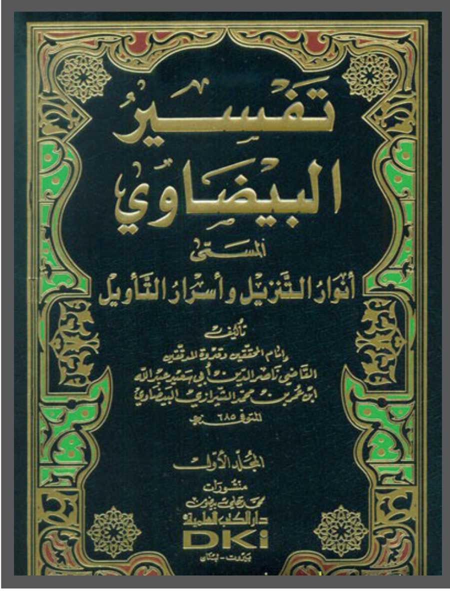
Zemahşerî, el-Keşşâf

PAYLAŞALIM

"Beyzâvî, tefsirinde okyanusu âdeta bir sürahiye sığdırmaya gayret gösterir."
(İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, C 2, s. 267)

Yukarıdaki ifadeyi okuyarak Beyzâvî tefsirinin hangi yönüne dikkat çekildiğini düşünüp arkadaşlarınızla paylaşınız.

21 Bedreddin Çetiner, "Zemahşerî", Şamil İslam Ansiklopedisi, C 8, s. 340-342.
22 Yusuf Şevki Yavuz, "Fahreddin er-Râzi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 12, s.89-95.

Beyzâvî, Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl

Beyzâvî Tefsiri: Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl

Beyzavî'nin tefsir kaynakları, Zemahşerî ve Râzî'nin tefsirleri ile Ragıp el-Isfehânî'nin el-Müfredat adlı eseridir. Bu tefsir, çok ilgi görmüş, medreselerde ders kitabı olarak okutulmuş ve üzerine yüzlerce şerh ve haşiye yazılmıştır. Avrupa'da ve İslam dünyasında birçok defa basılmıştır.

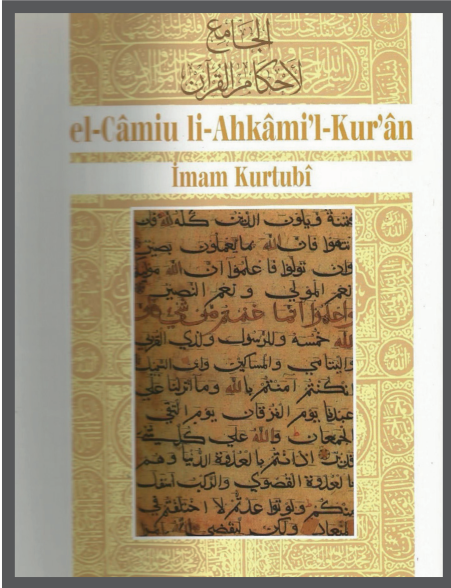
Beyzavi Kimdir?

Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, bugün İran sınırlarında bulunan Şiraz şehri yakınlarındaki Beyzâ'da doğmuştur. Şiraz'a baş kadı olmuş bundan dolayı da Kadı Beyzâvî diye ünlenmiştir. Kadı Beyzâvî, tefsir, fıkıh, kelam, mantık, nahiv ve belagatte yetkinleşmiş ve bu alanlarda eserler vermiştir. Hayatının sonunda yerleştiği Tebriz'de 685/1286 yılında vefat etmiştir.[23]

Kurtubî Tefsiri: el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an

Kur'an'daki ahkâm ayetlerini ele alan Kurtubî'nin başlıca kaynaklarından biri İbnu'l-Arabî'nin Ahkâmu'l-Kur'an adlı tefsiridir. Tefsirin girişi, "Ulûmu'l-Kur'an" olarak bilinen bölümlere ayrılmıştır. Bu bölümde Kurtubî, Kur'an'ın fazileti, tilaveti, ezberlenmesi, yazılması, toplanması, tertibi, tefsiri, harekelenmesi, i'câzı gibi konuları ele alır.

Tefsirin mukaddimesinde, ayetler açıklanırken hangi kaynaklardan istifade edildiğine değinilmiş, hangi görüşün kime ait olduğu belirtilmiştir. Kurtubî eserinde, ayetlerin nüzul sebeplerine, ayetlerdeki kıraat ihtilaflarına, lügat ve nahiv gibi konulara yer vermiştir. O, tefsirinde hem rivayet hem de dirayet tefsir metodunu uygulamıştır. Kurtubî, ayetlerdeki hükümlerle ilgili açıklama yaparken birinci mesele, ikinci mesele vb. şeklinde numaralandırma yapmış tefsir, hadis ve fıkıh gibi ilimlere başvurmuştur. Kendisi Maliki olmakla beraber mezhep taassubu gütmemiş ve diğer mezheplerin bazı görüşlerini tercih ettiği olmuştur.

Kurtubî Tefsiri, el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an

Kurtubî Kimdir?

Muhammed b. Ahmed Kurtubî, Endülüs'ün ilim merkezlerinden biri olan Kurtuba'da doğmuştur. Birçok İslam şehrini dolaşarak ilmini geliştirdikten sonra Mısır'a yerleşmiş ve 671/1273 yılında orada vefat etmiştir. Malikî mezhebine mensup olan Kurtubî, zühd ve takva hayatı yaşayan birisi, aynı zamanda da din ilimlerinde liyakatli bir âlimdir.[24]

23 Yusuf Şevki Yavuz, "Beyzâvî", TDV İslam Ansiklopedisi, C 6, 100-103.
24 Nuri Topaloğlu, "Kurtubî, Ahmed b. Ömer", TDV İslam Ansiklopedisi, C 26, s. 55.

BİLGİ KUTUSU

- **Taberî Tefsiri:** Taberî tefsirinin en önemli özelliklerinden biri, ayetlerin tefsiri ile ilgili Peygamberimizin (s.a.v.) hadislerini, sahabe ve tâbiîn sözlerini bize nakletmesidir.
- **Mâturîdî Tefsiri:** Mâturîdî tefsirinin en önemli özelliklerinden biri, ayetleri tefsir ederken ehl-i sünnetin yorumlarını içermesidir.
- **Zemahşerî Tefsiri:** Zemahşerî tefsirinin en önemli özelliklerinden biri, Kur'an'ın i'cazı ve dilbilimleri açısından bütün yönleriyle ele alınmasıdır.
- **Râzî Tefsiri:** Râzî tefsirinin en önemli özelliklerinden biri, ayetlerin yorumuyla ilgili bütün bilgileri içeren ansiklopedik bir eser olmasıdır.
- **Beyzâvî Tefsiri:** Beyzâvî tefsirinin en önemli özelliklerinden biri, kendinden önceki tefsirleri özlü bir şekilde özetlemiş olmasıdır.
- **Kurtubî Tefsiri:** Kurtubî tefsirinin en önemli özelliklerinden biri, ahkâm ayetlerini tefsir ederek onlardan çıkarılabilecek fıkhi hükümleri açıklamasıdır.
- **Celaleyn Tefsiri:** Celaleyn tefsirinin en önemli özelliklerinden biri, Kur'an'da geçen kelime ve ayetlerin anlamlarını kısa ve kolay bir şekilde açıklamasıdır.

3. Türkçe Tefsir Çalışmaları

Kur'an, Arapça olarak indirilmiştir ve bütün insanları muhatab almıştır. Bu yüzden diğer dillere mesajının aktarılması gerekir. Kur'an'ın Türkçe olarak birçok tefsir ve meali yazılmıştır. Türkçe olarak bazı surelerin tefsirlerini içeren küçük çaplı tefsirler ve ayrıca Kur'an'ı baştan sona ele alan tefsirler telif edilmiştir.

A) Türkçe Tefsirler

Bunların en önemlileri arasında *Tibyan Tefsiri, Hak Dini Kur'an Dili, Hülâsatü'l-Beyan ve Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri* adlı tefsirler sayılabilir.

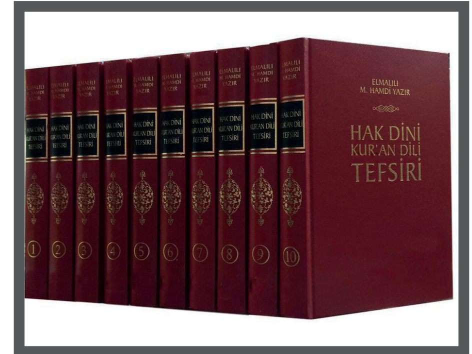

Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR (1878-1942)

Hak Dini Kur'an Dili: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır

Hak Dini Kur'an Dili, 1926-1938 yılları arasında Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın yazdığı tefsir kitabıdır. TBMM ve Atatürk'ün talebi üzerine Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk okuyucusunun Kur'an'ı anlamasını sağlamak amacıyla Hamdi Yazır'dan bu tefsiri hazırlaması istemiştir.

Türkçe bir tefsir telif etme kararı alan Hamdi Yazır on iki yılını vererek bu tefsiri hazırlamıştır. Eser ilk olarak, 1939'da Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından dokuz cilt halinde basılmıştır. Eserin başında tercüme, Tevil ve tefsir arasındaki farkları açıklamış ve tefsirinde bağlı kalacağı esasları, kaynaklarını belirtmiştir. Tefsirinde; ayet sayılarını, nuzül sebebini, surede geçen kavramları ve surelerin faziletini açıklamıştır.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kuran Dili

Yazır, tefsirini yazarken ayetler arasındaki münasebetleri ve ayetlerin nüzul sebeplerini vermiş; kıraat-i aşereyi ve gerektiği yerlerde kelime ve terkiplerin izahını yapmıştır. İtikatta ehl-i sünnet ve amelde Hanefi mezhebine bağlı kalmış ve Batılı müelliflerin yanlış yaptıkları konularda okuyucunun dikkatini çekmeyi ihmal etmemiştir. Tefsirin yazımında Taberî, Cessas, Zemahşerî, Râzî, Beyzâvî, Ebussuud ve Âlusî'nin Rûhu'l-Meânî tefsirleri ile Kütüb-i Sitte'den faydalanmıştır.

Hak Dini Kur'an Dili, İslam kültürünü temsil eden geleneksel ilmi birikimi (medrese ilimleri) en güzel şekilde yansıtan, bu birikim ile modern bilimler arasında köprü kurmayı hedefleyen bir eserdir. Eser bu özellikleri nedeniyle kelamdan felsefeye, fıkıhtan sosyolojiye uzanan geniş bir ilgi alanı ve konu çeşitliliğine sahiptir. Bu özellikleri nedeniyle eserde yazıldığı dönemde tartışma konusu olan ilmi, felsefi, kelami pek çok konuyla ilgili derinlikli bilgiler bulmak mümkündür.[25]

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Kimdir?

Antalya'nın Elmalı ilçesinde ilimle ilgilenen bir ailenin çocuğu olarak 1878 yılında doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı, hafızlık yaptı. Daha sonra İstanbul'da dinî ilimler, edebiyat, felsefe ve musiki öğrendi. Süleymaniye müderrisi oldu. Medreselerde mantık, usûl-ı fıkıh ve fıkıh; Mülkiye Mektebi'nde vakıf hukuku dersleri verdi. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Meclis-i Mebusan'da Antalya mebusu ve Evkaf Nazırı oldu. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte kendini ilme verdi. *Metâlib ve Mezâhib adlı eseri*n tercümesi ile adı geçen tefsirini bu dönemde yazdı. 1942'de vefat etti. İstanbul Sahrayı Cedit Mezarlığına defnedildi.[26]

BİLGİ KUTUSU

Muhammed Hamdi Yazır, tefsirini yazarken aşağıdaki esasları dikkate almıştır. Bu esaslar, aynı zamanda Diyanet İşleri Başkanlığı ve M. Hamdi Yazır arasında imzalanan protokol maddelerini göstermektedir.

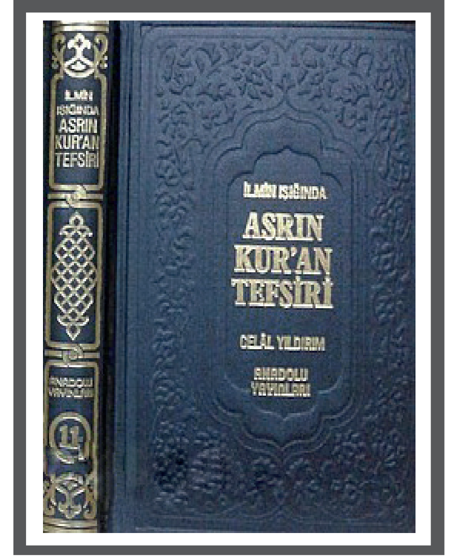
1. Ayetler arasında münasebetler gösterilecek.
2. Ayetlerin nüzul sebepleri kaydedilecek.
3. Kıraat-i aşereyi geçmemek üzere kıraatler hakkında bilgi verilecek.
4. Gerektiği yerlerde kelime ve terkiplerin dil izahı yapılacak.
5. İtikatta ehl-i sünnet ve amelde Hanefi mezhebine bağlı kalınmak üzere ayetlerin içerdiği dinî, şer'i, hukuki, içtimai ve ahlaki hükümler açıklanacak. Ayetlerin ima ve işarette bulunduğu ilmî ve felsefi konularla ilgili bilgiler verilecek. Özellikle tevhid konusunu ihtiva eden ibret ve öğüt mahiyeti taşıyan ayetler genişçe izah edilecek. Konuyla doğrudan ya da dolaylı ilgisi bulunan İslam tarihi olayları anlatılacak.
6. Batılı müelliflerin yanlış yaptıkları konularda okuyucunun dikkatini çeken gerekli açıklamalar yapılacak.
7. Eserin başında Kur'an hakikatini açıklayan ve Kur'an'la ilgili önemli konuları izah eden mukaddime (ön söz) yazılacak.

(Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C 1, s. 19, 20)

25 bk. Mustafa Bilgin, "Hak Dini Kur'an Dili", TDV İslam Ansiklopedisi, C 15, s. 153-163.
26 Yusuf Şevki Yavuz, "Elmalılı Muhammed Hamdi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 11, s. 62.

İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri: Celal Yıldırım

Son dönem İslam âlimlerinden Diyarbakırlı Celal Yıldırım (d. 1932) tarafından kaleme alınan Türkçe bir tefsirdir. İlk cildi 1985, son cildi ise 1990 yılında yayınlanan eser toplam 14 ciltten oluşmaktadır. Akıcı bir dile sahip olan bu tefsir kitabında Mushaf tertibine göre ayetler üzerinde ayrıntılı durulmaktadır. Bizzat müfessirin kendisi tarafından eserin girişinde açıklandığı üzere, ayetlerin tefsiri yapılırken genç kuşaklar göz önünde bulundurulmuş, dönemin ilmi çalışmaları dikkate alınmış, yeri geldikçe Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim arasında mukayese yapılmış, ayetlerin iniş sebepleri tespit edilerek özet mahiyetinde açıklama yapılmıştır. Tefsir edilen ayetler ilmî, ahlaki, hukuki, tarihî, psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan ele alınmış; ayetlerin nasihat ve ibret verici yönleri açıklanmıştır. Kıssaların hikmetleri, tekrar edilme sebepleri detaylı bir şekilde dile getirilmiş ve dirayete ağırlık verilmiştir. Yeri geldikçe İslam âlimlerinin ve tasavvuf erbabının görüş ve düşüncelerine atıfta bulunulmuştur. Eserin dikkat çeken bir özelliği ise konulu tefsir metodunu benimsemesidir.[27]

Celal Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri

Celal Yıldırım Kimdir?

1932 yılında Diyarbakır'ın Kulp İlçesinde dünyaya gelen Celal Yıldırım, ortaokulu bitirince önce babasından ardından Türkiye'deki ve Mısır'daki medreselerde on beş yıl boyunca din eğitimi almıştır. Ayrıca dönemin ünlü hocalarının özel derslerine katılmıştır. Değişik il ve ilçelerde müftülük yapan müellif, Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliği görevinde bulunmuş, 1977 yılında emekli olmuştur. İslami ilimler alanında adından söz ettiren birçok esere imza atmıştır. "Hanefi ve Şafii Mezheplerine Göre Büyük İlmihal", "İslam Fıkhı" ve "Tarihte Devlet Adamlarına Işık Tutan İslam Büyükleri", "Büyük Günahlar", "Büyük Sevaplar" çalışmalarından bazılarıdır.[28]

Celal YILDIRIM
(d.1932-)

Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri: Ömer Nasuhi Bilmen

Ömer Nasuhi Bilmen'in yazdığı *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, Kur'an'ın hem meal hem de tefsirini içermektedir. Surelerin tefsirine, o surenin nüzul yeri, nüzul zamanı, isimleri, muhtevası ve ayet sayısı verilerek başlanmıştır. Ayetlerin önce Arapça asılları, ardından Türkçe mealleri ve daha sonra da izah başlığıyla tefsirleri yapılmıştır. Bilmen, ayetlerdeki kelime ve kavramları açıklamış; kişi ve varlıklar hakkında kısaca bilgiler vermiştir. Yer yer güncel konulara değinmiş, izah sonlarında konuyla ilgili şiirler yazmış ve bazen başka şairlerden şiirler aktarmıştır.

Ömer Nasuhi Bilmen, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri

27 Celal Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, C 1, s. 13.
28 Ömer Dinç, Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı, Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 21, Sayı: 2, s. 279-280.

Her cilt sonunda konular okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla sayfa numarasına göre "münderecât" başlığıyla aktarılmıştır. 1964-1966 yılları arasında sekiz cilt olarak İstanbul'da yayınlandı. Bu tefsirin kaynakları arasında Beyzavî ve Ebussuud tefsirleri sayılabilir.

Ömer Nasuhi Bilmen Kimdir?

Ömer Nasuhi BİLMEN (1883-1971)

1882 yılında Erzurum'da doğdu. İlk eğitiminden sonra İstanbul'da hukuk öğrenimini tamamladı. Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendi. Medreselerde, İstanbul İmam-Hatip Okulunda ve İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünde fıkıh usulü ve kelam dersleri okuttu. Dârußşafaka Lisesinde yirmi yıla yakın ahlak derslerine girdi. İstanbul Müftülüğü ve Diyanet İşleri Başkanlığı yaptı. Emekli olduktan sonra tefsirini yazdı. Edebiyat ve dinî ilimler alanında birçok eseri vardır. Müslümanların pratik dinî ihtiyaçlarına cevap veren Büyük İslam İlmihali ile şöhret kazandı. Ayrıca Hukuk-i İslamiyye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu ile *Büyük Tefsir Tarihi* gibi eserleri de vardır. 1971'de İstanbul'da vefat etti. Edirnekapı mezarlığına defnedildi.[29]

B) Türkçe Mealler

Kur'an-ı Kerim, insanları doğru yola iletmek için gönderilmiş bir kitaptır. O, sadece belli bir ırka değil bütün insanlığa gönderilmiştir. Onun mesajlarının evrensel özelliği insanların anlaması için Kur'an'ın başka dillere çevrilmesi gereğini ortaya koymuştur. Kur'an, ilk muhataplarının dili olan Arapça ile indirilmiş ve böylece onların bu mesajı anlamaları mümkün hale getirilmiştir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: **"Biz, her peygamberi, bulunduğu kavminin diliyle gönderdik ki, onlara apaçık anlatsın…"**[30]

Kur'an-ı Kerim yeryüzündeki dillerin çoğuna tercüme edilmiştir. Türkler de İslamı kabul edip Arapçayı öğrendikten sonra Kur'an'ı kendi dillerine çevirmeye başlamışlardır. İlk kısmi tercümeler Uygur alfabesiyle yapılmıştır. Kur'an-ı Kerim'in mevcut Türkçe çevirilerinin en eskisi ise 734/1334 yılında Şirazlı Hacı Devletşah oğlu Mehmet tarafından Oğuz lehçesi ile yazılmıştır. Selçuklular ve Osmanlılar dönemi boyunca da tercümeler yapılmaya devam edilmiştir. Günümüzde birçok Türkçe meal vardır. En meşhurlarından birisi Hasan Basri Çantay'ın yazdığı mealdir.

Hasan Basri ÇANTAY (1887-1964)

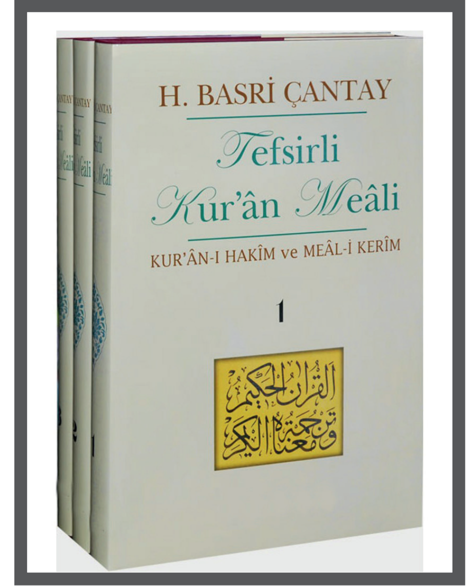
Kur'an'ı Hâkîm ve Meal-i Kerim: Hasan Basri Çantay

Hasan Basri Çantay, 1887 yılında Balıkesir'de doğdu. İlk tahsilinden sonra Arapça ve Farsça öğrendi. Edebiyat, felsefe, hukuk, iktisat ve maliye tahsili gördü. Bir ara ziraat ve ticaretle uğraşan Çantay, diğer yandan kendini ilmî çalışmalara adadı. 1964'te İstanbul'da vefat etti. Edirnekapı mezarlığına defnedildi.[31] En meşhur eseri *Kur'an'ı Hâkîm ve Meal-i Kerim*'dir.

29 Rahmi Yaran, "Ömer Nasuhi Bilmen", TDV İslam Ansiklopedisi, C 6, s. 162-163.
30 İbrâhîm suresi, 4. ayet.
31 Emin Işık, "Hasan Basri Çantay", TDV İslam Ansiklopedisi, C 8, s. 218- 219.

Çantay'ın yazdığı bu meal, ilk defa 1953 yılında üç cilt halinde basılmıştır. İçindekiler birinci cildin, özel isim indeksleri ise her cildin sonunda verilmiştir. Çantay, mealinin girişinde geçmiş dönemlerde yapılmış tercümeler üzerinde durmakta ve sade bir dille meal yazmayı arzu ettiğini söylemektedir.

Kur'an-ı Kerim'in iki sayfası genellikle yan yana konulmuş, altına ve karşı sayfasına da ayetlerin mealleri yapılmıştır. Kaynak metinden olmayan açıklayıcı ifadeler parantez içine alınmış ve başka gerekli geniş açıklamalar dipnotlarda gösterilmiştir. Dipnotlardaki açıklamalar bazen kısa bazen de oldukça uzun olduğundan bu meal, yer yer tefsir niteliği kazanmıştır. Dipnotta verilen bu açıklamalar çoğunlukla Beyzâvî ve Celaleyn gibi tefsir kaynaklarından, Buharî gibi hadis kitaplarından ve konuyla ilgili başka kitaplardan alınmıştır.

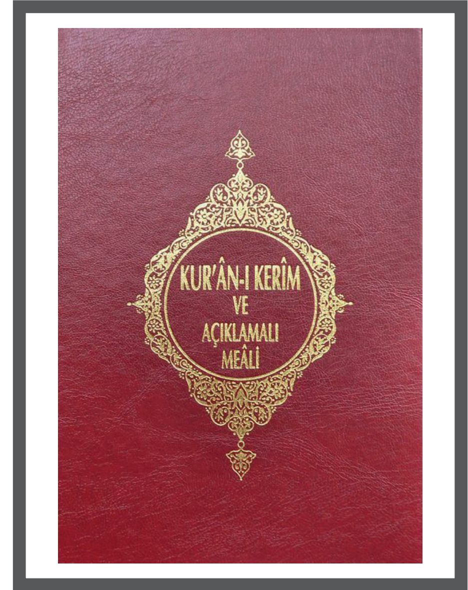

Hasan Basri Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm

Kur'an-ı Kerim Meali: Heyet

Diyanet İşleri Başkanlığı adına Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından yapılan bu meal, Ankara'da 2003 yılında Diyanet İşleri Başkanlığınca yayımlanmıştır. Girişte Kur'an'ın tarihi, i'cazı, tercüme ve meal arasındaki farkların neler olduğu üzerinde kısaca durulmuştur. Bu mealde günümüz okuyucusunun anlamasını kolaylaştıracak sade bir dil kullanılmıştır. Surelerin adı, ayet sayısı, nüzul yeri ile ilgili bilgiler kısaca verilmiş; içerikleri kısaca tanıtılmıştır.

Bu mealin en önemli özelliklerinden biri de dipnot açıklamalarıdır. Ayetlerde geçen kelime ve kavramlar dipnotlarda kısaca açıklanmış, konuyla ilgili kısa açıklamalar yapılarak verilen anlamın daha kolay anlaşılması sağlanmıştır.

TDV Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali: Heyet

Ali Özek, Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıcı, Ali Turgut ve Saadettin Gümüş'ten oluşan bir komisyon tarafından yapılan bu tercüme, Türkiye Diyanet Vakfı adına ilk defa 1993 yılında yayımlanmıştır.

Girişte Kur'an tarihi ve meal üzerine kısa bilgiler verilmiştir. Mealin kullanım kolaylığı için ayrıntılı konu fihristi ve sureler indeksi hazırlanmıştır. Sure girişlerinde surenin adı, nüzul sebepleri ve ayet sayısı üzerine kısa bilgiler verilmiştir. Mealde yer yer parantezler kullanılarak bazı kısa açıklamalarla ayetin daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Ayetlerin anlamları verildikten sonra yazarlar zaman zaman ekleme yapmışlar, parantez içinde küçük puntolarla bazı kelime ve kavramların açıklamalarını vermişlerdir.

Yukarıda anlatılanlardan başka Türkçe olarak özellikle son yıllarda çok sayıda meal yazılmıştır.

YAZALIM

Kur'an-ı Kerim'den yetimlerle ilgili üç ayet meali bularak defterinize yazınız.

LİSTELEYELİM

Aşağıdaki yerlere kitabımızda verilen müfessirlerin adını ve tefsir kitaplarını eşleştirerek listeleyiniz.

Müfessir	Tefsir Kitabı
Carullah Ömer ez-Zemahşerî	
Celaleddin es-Suyûtî	
Fahreddin er-Râzî	
İmam Mâturîdî	
Muhammed b. Ahmed Kurtubî	
Muhammed Cerir et-Taberî	
Celal Yıldırım	
Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır	
Hasan Basri Çantay	
Ömer Nasuhi Bilmen	

4. Tefsirden Tefekküre

4.1. Maûn Suresi ve Tefsiri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يُكَذِّبُ بِالدّ۪ينِۜ ١ فَذٰلِكَ الَّذ۪ي يَدُعُّ الْيَت۪يمَۙ ٢
وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْك۪ينِۜ ٣ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلّ۪ينَۙ ٤ اَلَّذ۪ينَ هُمْ عَنْ
صَلَاتِهِمْ سَاهُونَۙ ٥ اَلَّذ۪ينَ هُمْ يُرَٓاؤُ۫نَۙ ٦ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ٧

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.
1. Dini yalanlayanı gördün mü?
2. İşte o, yetimi itip kakar.
3. Yoksulu doyurmaya teşvik etmez.
4. Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki;
5. Onlar namazlarını ciddiye almazlar.
6. Onlar (ibadetlerinde hayır ve hasenatlarında) gösteriş yapanlardır,
7. Hayra da (her türlü infaka) mâni olurlar.

Maûn suresi, adını son ayetinde geçen *Maûn* kelimesinden alır. Yedi ayettir. İniş sırasına göre on yedinci, mushaftaki sıraya göre yüz yedinci suredir. Tekâsür suresinden sonra Kâfirûn suresinden önce Mekke'de inmiştir. 4-7. ayetlerin Medine'de münafıklar hakkında indiğine dair rivayet de vardır. Sure Mekke'de özellikle Ebû Cehil, Ebû Süfyan, Âs b. Vâil ve Velid b. Muğîre gibi yetimlerle ilgili incitici davranışlar sergileyen, dini yalanlayan, ahirette hesaba çekileceğine inanmayan, etrafındakileri hor gören kişiler hakkında nazil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.

﴿ اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يُكَذِّبُ بِالدّ۪ينِۜ ١ ﴾

Surede dini yalanlamak, insanların yaptıkları iyilik ya da kötülüklerin Allah (c.c.) katında bir karşılığı olduğunu reddederek hesap gününü yalanlamak anlamındadır.[32] "Sen gördün mü?" şeklindeki hitap, görünüşte Resûlullah'adır. Ama Kur'an'ın üslubu gereği, böyle durumlarda hitap her akıl sahibi insanadır. "Gördün mü?" sorusunun anlamı, hem gözle gördün mü hem de anlayıp bildin mi demektir. Bu soru ile başlanmasının nedeni, muhatabı, ahireti inkar eden insanda ne gibi bir itikadi sapkınlık olduğunu düşünmeye davet etmektir. Ayette geçen din kelimesi çoğunlukla kıyamet günü, İslam anlamında kullanılır.

NOT EDELİM

Mâûn suresinin "soru" ile başlamasının nedeni, muhatabı, ahireti inkar eden insanda ne gibi bir itikadi sapkınlık meydana geleceğini düşünmeye davet etmektir.

Peygamberimiz yaşadığı ortamda insan ve toplum düzenini bozan uygulamalara karşı çıkmış ve bu yüzden müşrikler tarafından ataların dinini inkâr etmekle suçlanmıştır.

32 Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, C 23, s. 439; Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 9, s. 175.

DEĞERLENDİRELİM

"Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş doldururlar. Zaten onlar alevli ateşe gireceklerdir."
(Nisa suresi, 10. ayet)

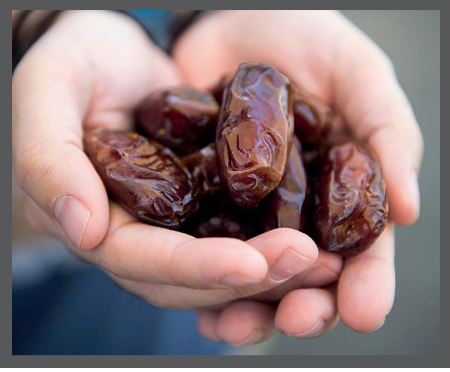
Yukarıdaki ayeti yetim malı yeme açısından değerlendirelim.

Peygamberimiz, yaşadığı ortamda insan ve toplum düzenini bozan uygulamalara karşı çıkmış ve bu yüzden müşrikler tarafından atalarının dinini inkâr etmekle suçlanmıştır. Halbuki Allah (c.c.) bu surede asıl dini inkâr edenlerin kendileri olduğunu açıklamaktadır. Burada dini yalanlamakla kastedilen şey hesap gününü yok saymaktır.

﴿فَذٰلِكَ الَّذٖى يَدُعُّ الْيَت۪يمَۙ ﴿٢﴾﴾

Babası ölmüş olan çocuğa yetim denir. ' İşte o, yetimi itip kakar' ayetinin birkaç manası vardır. Birincisi, yetimin hakkını yer ve babasının bıraktığı mirasa el koyarak yetimi kovar, şeklindedir. İkincisi, yetim ona yardım için gelirse merhamet etmez, hatta yanından kovar.

Üçüncüsü, o yetime zulmeder. Mesela yetimi evine akraba olarak aldıysa bütün ev halkına hizmet ettirir. Yetim evde herke sin kahrını çekmek zorunda kalır, şeklindedir.

"Bir yarım hurma ile de olsa (cehennem) ateşinden kendinizi koruyunuz."
(Buharî, Zekât, 9-10 ve Menâkıb, 25)

Yetimi itip kakma, yetim ve yoksullara gereken ilgiyi göstermeyerek onlarla ilgili toplumsal sorumluluğu reddetmek anlamına gelir. Yetim ve yoksul, sahipsiz ve zayıf kimselerdir. Bu yüzden onların velisi toplumdur. Şüphesiz bir zincirin kuvveti, en zayıf halkası kadardır. Bu öneminden dolayı yetim ve yoksul kimselerle ilgili olarak sorumluluk duymamak, hesap gününü yalanlamakla bir tutulmuş ve böyle davrananlar uyarılmıştır.

﴿وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْك۪ينِۜ ﴿٣﴾﴾

Miskin, yoksul ve düşkün demektir. Ayette ta'amu'l miskin denilmesi şu anlamı taşır: "Miskinin ihtiyacı olan yemeği vermez, ona kendi yemeğini vermediği gibi başkalarını da onu doyurmaya teşvik etmez." Diğer bir ifadeyle, o yemek fakire aittir, onun hakkıdır, yemeği verenlere ait değildir. Bu yemek, verenlerin üzerine vacip olan fakirin hakkıdır. Veren, onu bir bahşiş olarak vermemekte, tersine, fakirin hakkı olduğu için zorunlu olarak vermektedir.

"Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda karşılıklı bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışından ibarettir..."
(Hadid suresi, 20. ayet)

Ayrıca o şahsın kendisi bu işi yapmadığı gibi evdekileri de miskinlere yemek yedirmek için teşvik etmemektedir. Yine diğer insanları, toplumdaki fakir ve muhtaçlara yemek yedirmek için teşvik etmemesi de bunun içine girer.

Kur'an'da, **"Onların mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı isteyemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardır."**[33] Burada da yetim ve yoksulun hakları konusunda gerekli özeni göstermeyenler uyarılmaktadır.

33 Zâriyât suresi, 19. ayet.

﴿ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلّ۪ينَۙ ۝٤ اَلَّذ۪ينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَۙ ۝٥
اَلَّذ۪ينَ هُمْ يُرَٓاؤُ۫نَۙ ۝٦ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ۝٧ ﴾

(4-7.) Burada gerçek manada Allah'a (c.c.) karşı kulluk görevini yerine getirmeyenler eleştirilmektedir. Bu surede namaz kılmalarına rağmen olumsuz tutumları olanlara üç örnek verilmiştir.

- Namazın özünden uzak olmaları,
- İbadetlerinde gösteriş yapmaları,
- Hayra engel olmaları, mâli ve insani yardımlara karşı çıkmalarıdır.

Surede öne çıkan en önemli nokta; ibadetlerde şekil şartları vazgeçilmez olmakla birlikte iman, niyet, ihlas, huşu, takva, ihsan gibi kavramlara da önem vermemiz gerekir.[34]

"Yüce Rabbinin adını tesbih et."
(A'lâ suresi, 1. ayet)

4.2. Kevser Suresi ve Tefsiri

بِسْــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِنَّٓا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَۜ ۝١ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْۜ ۝٢ اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ ۝٣

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.
1. Biz sana kevseri verdik.
2. O halde, Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.
3. Asıl soyu kesik olan, şüphesiz sana hınç besleyendir.

Kevser suresi, Mushaf'taki sıralamada 108. iniş sırasına göre 15. suredir. Âdiyât suresinden sonra, Tekâsür suresinden önce Mekke'de inmiştir. Sure, adını ilk ayette geçen "Kevser" kelimesinden almıştır. Ayrıca "İnnâ A'taynâ" ve "Nahr" isimleri de verilmiştir. Üç ayettir. Kur'ân-ı Kerim'in en kısa suresidir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.

﴿ اِنَّٓا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَۜ ۝١ ﴾

Kevser, çok hayır ve çokluk demektir. Çok değerli şeyler için de kullanılır. Tefsirlerde bitip tükenmez iyilik, risalet, vahiy, rahmet, mağfiret, bereket, cennetteki bir havuz ve İslam Dini gibi farklı şekillerde yorumlanmıştır.[35] Kevserden amaç, bir hayır ve iyilik değil, iyilik ve nimetlerin çokluğudur.

﴿ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْۜ ۝٢ ﴾

"O halde namaz kıl." denilmesi sahip olduğun nimetlerin şükrünü yerine getirmeye devam et, demektir. Kur'an'da Bakara suresinin 45. ayetinde sabır ve namaz ile Allah'tan (c.c.) yardım istenmesi öğütlenir. Namaz, Allah'ı (c.c.) anmaktır ve bu yönüyle temel bir ibadettir.

ARAŞTIRALIM

"Kevser" kavramının hangi anlamlara geldiğini çevremizdeki Tefsir kitaplarından araştıralım.

PAYLAŞALIM

"...Hiçbir günahkâr diğerinin günahını çekmez..."

(Zümer suresi, 7. ayet.)

Yukarıdaki ayetin anlamını düşünüp arkadaşlarınızla paylaşınız.

34 Fâtiha suresi, 5. ayet.
35 Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, C 23, s. 463-471.

NOT EDELİM

﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُٓوا اَعْمَالَكُمْ ﴾

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin. Amellerinizi boşa çıkarmayın." (Muhammed suresi, 33. ayet)

Bazı müctehitler *"Namazdan kasıt beş vakit namazdır, bazıları da bayram"* demişlerdir. Bazıları da bundan kastın genel manada namaz olduğunu söylemişlerdir. Müfessirler ise "Nahr, *namazda* elleri bağlamak, namazda elleri kaldırarak tekbir getirmek, namaza başlarken, rükû ederken ve rükûdan kalktığında elleri kaldırmak" olduğunu söylerler. Bazılarına göre bununla kastedilen murad, Kurban bayramı namazı kılmak ve sonra kurban kesmektir. *Nahr* kelimesi ayetin bağlamı dikkate alındığında peygamberden kendisine bahsedilen hayırlar karşılığında tüm şükür biçimlerini karşılayan kurban ve namaz ibadetlerini yerine getirme anlamını içermektedir.[36]

Ayette kurban kesmek teşvik edilmiştir. Aynı şekilde herkesin kurban kesecek mali güce ulaşabilmek için çalışması ve bu ibadetin, sosyal dayanışmanın en güzel örneklerinden bir olduğu hatırlatılmıştır.

﴿ اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ ﴾

NOT EDELİM

"Gecenin bir kısmında uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın."
(İsrâ suresi, 79. ayet)

Müşriklerden bazıları, "Muhammed kendisinden sonra yerine geçebilecek bir oğlu bulunmayan biridir. O ölünce adı-sanı kesilecek, biz de ondan kurtulacağız." diyorlardı.[37] Onlar, Hz. Peygamberi kabile desteği olmadığı için güçsüz saymış ve erkek çocuğu olmadığı için 'soyu kesik' olarak nitelemişlerdir. Buna karşılık inen ayetler işin onların düşündüğü gibi olmadığına dikkat çekmiştir. *Ebter* kelimesi, 'soyu kesik' demek olduğu gibi her türlü hayırdan kesilmeyi, işin devamının gelmeyeceğini de içerir. Ayet, hayrın servet, mal ve evlat sahibi olmaktan ziyade güçlü bir düşünce, sağlam bir inanç ve sarsılmaz bir ahlak sahibi olmakla elde edilebileceğini anlatmıştır.[38]

Müşrikler, Peygamberimizin tevhid inancında ısrar ettiği sürece kabilenin ve şehrin bütün imkânlarından mahrum bırakılacağını düşünmüş, sırf kalabalık ve servet sahibi olmalarının haklı olmalarını sağlamayacağını anlayamamışlardı. Sure, Hz. Peygamberin şahsında doğru ve güzel davranışlarda bulundukları sürece mü'minlerin hayra ulaşacağını söyleyerek ümit verir. İnananlara buğzeden inkârcıların bu niyetlerini eyleme dökmeleri halinde bile sonuç alamayacaklarını belirtir.

36 bk. Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C, 9, s. 6193.
37 Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, C 23, s. 478; Ömer Nasuhi Bilmen, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlîsi ve Tefsiri, C 8, s. 4105.
38 Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, C 23, s. 481; Mehmet Vehbi, Hulasatu'l Beyan, C 15-16, s. 6590.

BİLGİ KUTUSU

Kur'an'ın indiği dönemde müslümanlar büyük zorluklar, maddî kayıplarla karşı karşıya kalıyorlar, işkence çekiyorlar ve hem fiziksel, hem de ekonomik baskı altında tutuluyorlardı. Müslümanların bu duasında yer alan yüce ideallerle, o dönemde çektikleri işkenceler arasındaki zıtlık, onların bu kritik dönemde bile ahlâkî yönden nasıl eğitildiklerini göstermektedir. İşte bu, her gerçek müminin ulaşmak için çalışması gereken yüce ahlakî seviyedir.

Suredeki "Ey Peygamber, Rabbin sana o kadar büyük iyilik yaptı ve o kadar büyük nimet verdi ki, şimdi onun için namaz kıl ve kurban kes!" emrinin, bütün Arabistan'daki müşriklerin kendi yaptıkları tanrılara ibadet etmekte ve onlar için kurban kesmekte iken indiğini düşünmek lazımdır. Burada müşriklerin tersine namaz ve kurban gibi ibadetlerin sadece Allah (c.c.) için olması gereği vurgulanıyor. Nitekim başka bir ayette şöyle buyrulur: **"De ki, namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm alemlerin Rabbı Allah (c.c.) içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Böyle emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim."**[39]

Resûlullah'ın (s.a.v.), Allah'ın (c.c.) emriyle kurban bayramı günü önce bayram namazı kılması sonra kurban kesmesi ve müslümanlara da böyle yapmalarını söylemesi bu ayetin bir gereğidir.
Onun ibadet ve uygulaması tabii olarak vahye dayanır. Ayette *şânieke* kelimesi kullanılmıştır. *Şânie, şe'n* kelimesinden olup 'buğz ve düşmanlık etmek' demektir. Dolayısıyla şanieke'den kasıt, özellikle Allah (c.c.) elçisi kimliğiyle Resûlullah'a ve vahye düşmanlık eden herkestir.

Hüve'l ebter (o ebterdir) buyruğu, o, Resûlullah'a *ebter* (kökten kesilmiş) diyor. Halbuki asıl ebter kendisidir, anlamına gelir.

Myanmar'da eziyet gördüğü için yurtlarından hicret eden Müslümanlar

39 En'âm suresi, 162-163. ayetler.

4.3. Bakara Suresi 285-286. Ayetler ve Tefsiri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّه۪ وَالْمُؤْمِنُونَۜ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه۪ وَكُتُبِه۪ وَرُسُلِه۪ۜ
لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِه۪ۗ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَص۪يرُ ﴿٢٨٥﴾
لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَاۜ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْۜ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَٓا اِنْ نَس۪ينَٓا
اَوْ اَخْطَاْنَاۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَٓا اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِنَاۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا
طَاقَةَ لَنَا بِه۪ۚ وَاعْفُ عَنَّاۗ وَاغْفِرْ لَنَاۗ وَارْحَمْنَاۗ اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِر۪ينَ ﴿٢٨٦﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.

285. Allah'ın elçisi ve müminler, rabbinden ona indirilene iman ettiler. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar. "O'nun elçileri arasında ayırım yapmayız" ve "İşittik, itaat ettik, bağışlamanı dileriz rabbimiz, gidiş sanadır" dediler.

286. Allah hiçbir kimseyi, gücünün yetmediği bir şeyle yükümlü kılmaz; lehinde olanı da kendi kazandığıdır, aleyhinde olanı da kendi kazandığıdır. Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi cezalandırma! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme! Üstesinden gelemeyeceğimiz şeyleri boynumuza borç kılma! Bizi bağışla, ayıplarımızı ört ve bize rahmetinle muamele buyur! Sen bizim sahibimiz ve yardımcımızsın; artık inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!

Bu ayette imanın temel maddelerinden bazıları sayılmaktadır. Allah'a (c.c.) meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, hayatın sonunda O'na verilecek hesaba inanmak, imanın temel şartlarındandır. Bunları kabul ettikten sonra bir Müslümanın tutumu, Allah'ın (c.c.) her emrine itaat etmek olmalıdır. Aynı zamanda iyi amellerine devam etmeli ve Allah'tan (c.c.) bağışlanma ve af dilemelidir.

Yüce Allah hiç kimseyi güç yetiremeyeceği bir şeyden sorumlu tutmaz ve onu yapmadığı için de kendisini cezalandırmaz.

Hem cezalar, hem de mükâfatlar her ferdin kendi işlediği iyi ve kötü amellerinin sonuçlarıdır. Kişi ancak kendi işlediği iyi amellerin mükâfatını görür, başkalarının yaptığı iyiliklerin karşılığını alamaz. Bununla birlikte, eğer bir kimse bir iyiliğe vesile olmuşsa onun sevabının bir mislini alır. Aynı şekilde eğer bir kimse, bir kötülüğe vesile olmuşsa onun günahının bir mislini yüklenmiş olur.

Bu ayetlerin Medine'ye hicretten yaklaşık bir yıl önce Miraç gecesinde vahyedildiği göz önünde bulundurulmalıdır. O dönemde imanla küfür arasındaki çatışma çok şiddetli idi ve müminlere yapılan işkenceler en aşırı dereceye ulaşmıştı. Bu şartlarla başa çıkabilmeleri için Müslümanlara bu dua öğretilmişti.

Yine o dönemde Müslümanlar büyük zorluklar, maddî kayıplarla karşı karşıya kalıyor, işkence çekiyor ve hem fiziksel hem de ekonomik baskı altında tutuluyorlardı. Müslümanların bu duasında yer alan yüce ideallerle, o dönemde çektikleri işkenceler arasındaki zıtlık, onların bu kritik dönemde bile ahlâkî yönden nasıl eğitildiklerini göstermektedir. İşte bu, her gerçek müminin ulaşmak için çalışması gereken yüce ahlakî seviyedir.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

Cevaplayalım

1. Peygamberimizin tefsirine bir örnek veriniz.
2. Sahabenin tefsirini önemli kılan özellikler nelerdir? Belirtiniz.
3. Tâbiîn Dönemi'nin tefsir özellikleri nelerdir? Maddeler halinde sıralayınız.
4. İlk yazılı tefsir çalışmaları hangileridir?
5. Hak Dini Kur’an Dili tefsirinin özelliklerini yazınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

6. Aşağıdakilerden hangisi tâbiîn tefsirinin özelliklerinden biri değildir?

A) Kur’an’daki bütün ayetler tefsir edilmiştir.
B) Arap olmayanlar (Mevâlî), tefsir hareketinde önemli rol almıştır.
C) Mekke, Medine ve Kûfe tefsir ekolleri oluşmaya başlamıştır.
D) Ayetlerin tefsirinde Peygamberimizin sünnetinden gördüklerini ve hadislerinden doğrudan duyduklarını aktarmışlardır.
E) Farklı kültürlerle karşılaşmalar sonucunda farklı görüşlere zemin teşkil eden tefsir anlayışları yaygınlaşmıştır.

7. Aşağıdakilerden hangisi rivayet tefsiridir?

A) Taberî Tefsiri
B) Râzî Tefsiri
C) Zemahşerî Tefsiri
D) Kurtubî Tefsiri
E) Beyzâvî Tefsiri

8. Aşağıdakilerden hangisi Türkçe tefsirdir?

A) Mefâtihu’l-Gayb
B) Tefsîrü’l-Celâleyn
C) el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân
D) Tevîlâtü’l-Kur’Ân
E) Hülâsatu’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân

9. Tefsirle ilgili rivayetlerin tedvin edilmesi kaç aşamada gerçekleşmiştir?

A) 1 B) 2 C) 3 D) 4 E) Hepsi

C. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü/sözcükleri yazınız.

Boşlukları Dolduralım	Kelimeler	Soru
Boşlukları Dolduralım	Dirayet, Hak dini Kur'an Dili, Tebbet, Rivayet, Abdullah b. Mesud, Maûn	**10.** Kaynağı sadece Kur'an, sünnet, sahabe ve tâbiîn sözleri olan tefsirlere .... tefsirleri adı verilir.
		11. Tefsirde Kur'an ve sünnet doğrultusunda kendi rey ve içtihatlarına da yer veren tefsirlere .... tefsirleri adı verilir.
		12. Kur'an'ın Türk okuyucusu tarafından anlaşılmasını sağlamak üzere TBMM'nin isteğiyle Diyanet İşleri Başkanlığının yazdırdığı tefsirin adı ....
		13. Kûfe tefsir ekolünün kurucusudur. Onun rey ve içtihada dayanan tefsir anlayışı daha sonra Hanefî mezhebi tarafından esas alınmıştır. Bu müfessir sahabinin adı ....
		14. Yetimin hakkını yer ve babasının bıraktığı mirasa el koyarak yetimi kovar. Yetim ona yardım için gelirse merhamet etmez, hatta yanından kovar. Yukarıdaki açıklamaların geçtiği sure ....

D. Aşağıdaki cümlelerin başına ifade doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

(.....)	**15.** Kur'an'daki namaz, oruç, hac gibi ibadetlerle ilgili ayetleri ve çeşitli toplumsal ilişkileri ele alan ayetleri açıklayan tefsirlerin genel adı Ahkâmu'l-Kur'an'dır.
(.....)	**16.** Müslümanlar arasında dünyevileşmeye tepki olarak yayılan daha ahlaki bir hayat sürme ve ruhu arındırma anlayışının gelişmesi sonucunda ortaya çıkan tefsir, kelamî tefsir olarak adlandırılır.
(.....)	**17.** Kur'an'ın tercümesini gerektiren en önemli husus onun Arapça konuşmayan milletler tarafından anlaşılmasını sağlamaktır.
(.....)	**18.** Hz. Ali şöyle demiştir: "Allah'a yemin ederim ki hangi ayet indi ise ben onun nerede ve ne hakkında indiğini bilirim." (Zehebî, et-Tefsir ve'l-Müfessirûn, C 1, s. 89.)
(.....)	**19.** Tâbiîn Dönemi tefsir faaliyetleri sonucunda bütün Kur'an ayetleri tefsir edilmiş ve tefsir müstakil bir ilim olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

4. ÜNİTE

KUR’AN'I ANLAMA VE YORUMLAMA

Hazırlık Soruları

- Kur’an-ı Kerim’i anlamak ve yorumlamak bizlere neler kazandırır?
- Meal ve tefsir çalışmalarında önemli olan siyâk ve sibâk kavramları hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- Leheb suresinin nazil olduğu ortam sizce nasıldır?
- Kur’an-ı Kerim’in sünnetle tefsiri sizce nasıl yapılmıştır?
- İman, ibadet ve ahlakla ilgili birer ayet söyleyiniz.

1. Kur'an'ı Anlama ve Yorumlama

NOT EDELİM

﴿ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

“And olsun biz, Kur’an’ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?”

(Kamer suresi, 17. ayet)

Anlam, “bir kelimenin, bir önermenin, bir tasarımın, bir düşüncenin ya da bir eserin anlatmak istediği şey”dir.[1] Anlama, duyu vasıtalarımızla algıladığımız bir kelimenin, sözün, işaretin, metnin anlatmak istediği düşünce veya duygunun kavranmasıdır.[2] Kur’an-ı Kerim’i anlama ise onun söz-anlam ilişkilerini bütün yönleriyle kavramaktır.

Kur’an-ı Kerim’i anlamanın altı unsuru vardır:

1. Anlatan: Allah (c.c.)
2. Anlayan: İnsan
3. Anlatılan: Ayetlerdeki konu ya da konular
4. Bağlam: Ayetlerin Kur'an-ı Kerim’deki yeri (metinsel bağlam) ve indiği ortam (harici bağlam)
5. Doğru anlam
6. Anlama[3]

Yorum, bir yazının veya bir sözün, ilk bakışta anlaşılması güç yönlerini açıklayarak anlaşılır hale getirme; yorumlama ise yorum işini yapmaktır. Müfessirin bir kelime veya cümlenin hangi anlamda kullanıldığını, ne dediğini, onunla neyin kastedildiğini ortaya koymasına yorum yapma denir. Tefsir literatüründe yorumlamayı anlatmak için tefsir ve tevil kavramları kullanılır.

LİSTELEYELİM

Kur’an’ın tefsirine niçin ihtiyaç duyulduğunu maddeler halinde yazınız.

....

....

....

....

....

....

Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim'i okumamızı ve ayetleri üzerinde düşünerek anlamamızı ister:

﴿ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُٓوا اٰيَاتِهٖ وَلِيَتَذَكَّرَ اُو۬لُوا الْاَلْبَابِ ﴿٢٩﴾

“Bu (Kur’an-ı Kerim), aklı olanların ayetlerini düşünmeleri ve öğüt almaları için sana indirdiğimiz kutlu bir kitaptır.”[4]

﴿ حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِۚ ﴿٢﴾
كِتَابٌ فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ قُرْاٰناً عَرَبِياًّ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَۙ ﴿٣﴾

“Hâ Mîm! O, Rahmân Rahîm Allah’ın indirmesidir. Bilen bir toplum için Arapça bir Kur’an-ı Kerim olarak ayetleri anlayacağınız dille ifade edilmiş bir kitaptır.”[5]

Kur’an-ı Kerim’i tanımamız ve anlamamız, için bu işin usulüne uygun ve ciddi bir şekilde yapılması gerekir. Bunun nasıl yapılacağına ve hangi kurallara uyulacağına dair bilgiler, Ulûmu’l-Kur’an ve Tefsir usûlü kitaplarında vardır. Yorumlamanın nasıl yapılacağını ise Tefsir usûlü öğretir.

1 Bedia Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü, Ankara, 1975, s. 18.
2 Muhsin Demirci, Tefsir Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 2009, s. 17.
3 Muhsin Demirci, Tefsir Terimleri Sözlüğü, 17; Halis Albayrak, Tefsir Usûlü, s. 124.
4 Sâ'd suresi, 29. ayet.
5 Fussilet suresi, 1-3. ayetler

Peygamberimiz hayatta iken Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasına dair hem açıklamalar yaptı hem de onu uygulayarak anlamanın hayata yansımasını gösterdi. Sahabe de Kur'an-ı Kerim'i anlamaya, yaşamaya ve başkalarına açıklamaya büyük çaba gösterdi. Tâbiin döneminde bu çaba, biraz farklılaşarak ve hız kazanarak devam etti. Bu arada ayetleri anlama ve yorumlama konusunda bazı problemler belirdi. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in iniş tarihinden uzaklaşılıyor, İslam'ı iyi bilenler azalıyor, farklı dilleri konuşan ve çeşitli kültürlerde yetişmiş insanlar Müslüman oluyordu.[6] İşte bu sıralarda Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılması ve hayata aktarılması için iki adım atıldı. İlk olarak, ileri gelen bilginler, ayetleri insanların anlayacağı şekilde, fakat ilmi disiplin içinde tefsir etmeye başladı. Böylece tefsir ilminin temelleri atılmış oldu. İkincisi de Kur'an-ı Kerim'i incelemeye ve tefsir yapmaya yardımcı bilgiler toplanmaya başlandı. Zamanla onlara Ulûmu'l-Kur'ân (Kur'an İlimleri) denildi. Bu arada yavaş yavaş Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmede uyulması öngörülen birtakım kurallar koyma gereği ortaya çıktı. İşte bu kurallara, Kur'an-ı Kerim'i anlama ve yorumlama yöntemine özel "temel ilkeler" denilmektedir.

NOT EDELİM

﴿ يَهْدٖى بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ
رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ
وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ
اِلَى النُّورِ بِاِذْنِهٖ وَيَهْدٖيهِمْ
اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ١٦ ﴾

"Allah, o (Kur'an) ile rızası peşinde olanları selâmet yollarına iletir ve onları izniyle, karanlıklardan aydınlığa çıkarıp kendilerini dosdoğru bir yola iletir." (Mâide suresi, 16. ayet)

2. Kur'an'ı Anlama ve Yorumlama Yönteminde Temel İlkeler

Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah'ın son peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) indirdiği ilahi kitaptır. Dili Arapçadır, İslamın temel kaynağıdır. Bu yüzden herhangi bir kitap gibi okunup anlaşılmak istenirse hatalar yapılabilir. Zaten onun anlaşılması ve yorumlanması için konulan özel ilkeler de hatalara düşmeyi önlemek içindir. Bu ilkelere bağlı kalınarak okumaya ve anlamaya çalışıldığı müddetçe yanlışa düşme oranı azalır. Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmek isteyen müfessir de bu kurallara uyarak tefsirini yazmak zorundadır. Bunu yapmazsa ayetlerin anlamına ve maksadına uygun olmayan bir tefsir ortaya koymuş olabilir.

Kur'an-ı Kerim'i anlamada ve yorumlamada temel ilkeler şunlardır:

1. Arap diline vukufiyet
2. Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri
3. Kur'an'ın sünnet ile tefsiri
4. Kur'an'ın sahabe ve tâbiinin görüşleri ile tefsiri
5. Nüzul ortamını dikkate alma
6. Bilimsel verilerden faydalanma

YORUMLAYALIM

"Allah (c.c.) yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rablerinin verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar."

(Âl-i İmran suresi, 169. ayet)

Yukarıdaki ayeti yorum metodu ilkeleri doğrultusunda yorumlayınız.

6 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, C 1, s. 113 vd.

Kur'an-ı Kerim'i anlama ve yorumlamanın temel ilkeleri

1. Arap diline vukufiyet
2. Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri
3. Kur'an'ın sünnet ile tefsiri
4. Kur'an'ın sahabe ve tâbiinin görüşleri ile tefsiri
5. Nüzul ortamını dikkate alma
6. Bilimsel verilerden faydalanma

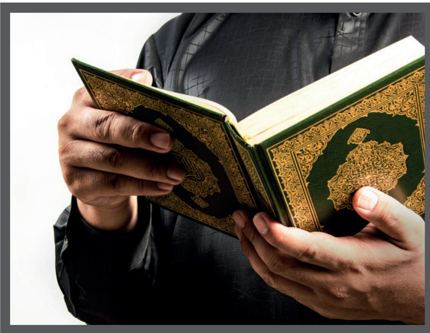
Bunlara ilaveten gözetilmesi gereken şu ilkeler de vardır: Metinsel bağlam ve Kur'an-ı Kerim bütünlüğü, ayetlerin iniş sebepleri, önceki müfessirlerin yorumlarından yararlanma, Kur'an-ı Kerim'in ilgilenmediği konulara girmeme, zorlama yorumlar yapmama, akıl ile elde edilen sonuçlara değer verme, dinin gayesini ve hedefini gözetme.

Bu sayılan kuralların hiç birisi tek başına Kur'an-ı Kerim'in tamamını anlama ve yorumlamada yeterli değildir. Her birinin ayrı bir yeri ve değeri vardır. Bu bölümde ilk altı maddedeki ilkeler ayrıntılı bir şekilde açıklanacak diğerlerine de yeri geldikçe değinilecektir.

2.1. Arap Diline Vukufiyet

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın (c.c.) kelamıdır, İslam'ın aslını ve özünü anlatır. Bu nedenle, çok çeşitli konulara ve zengin bir içeriğe sahiptir. O, insana gelmiş, anlatacaklarını muhatabının anlayacağı şekilde anlatabilmek için onun dilini, Arapça'yı kullanmıştır. Bu dili kullanarak, harika bir anlatım tarzı ve en güzel ifade biçimleri ile muhatabını kendisine bağlamıştır. Onun amacı, anlatacaklarını en güzel tarzda söylemek, böylece meramını ve maksadını en uygun dille anlatmaktır. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'in kendine özgü dil yapısı ile ayetlerinin anlamı, ayrılmaz bir bütündür.

Kur'an-ı Kerim'i anlama ve yorumlamada öncelikle onun dil açısından incelenmesi gerekir. Kur'an-ı Kerim dilinin kendine özgü bir yapısı ve çok çeşitli üslup özellikleri vardır. Esaslı bir dil incelemesi ayetlerin çözümlemesinde başarıya götüren ilk aşamadır.[7] Böylesi bir incelemeyi yapmadan, ayetler doğru bir şekilde anlaşılamaz.

"Biz onu, anlayasınız diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik."
(Yusûf suresi, 2. ayet)

Ayetler üzerinde dil incelemesi yapılırken mutlaka Arapçanın dil kaidelerine uymak gerekir. Yine ayetlerdeki incelikleri, mantığı, kelimelerin hangi mana için kullanıldıkları ve nüzul çağındaki Arapçanın özelliklerini, sarf, nahiv, cahiliye şiiri, belağat, deyimler vs. dikkate almak gerekir. Belağat, Arapça'nın edebi kaideleri ve sanatlarını içerecek şekilde konuşmak veya yazmak demektir. Kur'an-ı Kerim, Arapça'nın en güzel tarzlarını ve sanatlarını içinde barındıran harika bir dil yapısına sahiptir. Bu nedenle onun dil inceliklerini, kelimelerin ve ifadelerin ayetlerde hangi anlamlarda kullanıldıklarını tespit etmeden Kur'an-ı Kerim'in manası sağlıklı bir şekilde tespit edilemez.

"Kur'an-ı Kerim'in dili" derken kendi orijinal dili kastedilmektedir. Onu orijinal dilinden okumak ile tercümesi veya tefsirinden okumak aynı şey değildir. Çünkü her dilin ifade tarzı, söylem biçimi ve mantığı farklıdır. Bu yüzden o, öncelikle kendi dilinden okunup anlaşılmaya çalışılmalıdır.

7 Zerkeşî, el-Burhân, C 2, s. 173-174.

Kur'an-ı Kerim'i tefsir veya tercüme edecek bir kimsenin iyi derecede Arapça bilmesi, ayrıca kendi dilinin inceliklerine de vâkıf olması gerekir. Aksi takdirde o tefsir ve tercüme gayesine ulaşamaz. Yine Kur'an-ı Kerim'i anlamak isteyen okuyucu veya tefsir yapan kişi, vahiy dilini çözmekle uğraştığını unutmamalıdır. Her ne kadar ayetleri oluşturan kelimeler günlük dilden alınmışsa da bazı kavramların içeriği değiştirilmiş ya da sadece dinî anlam yüklenmiştir. Mesela, آيَةٌ kelimesi Kur'an-ı Kerim öncesi günlük dilde *"işaret, alamet"* anlamında kullanılırken, Kur'an-ı Kerim'de *"işaret"*;[8] "Allah'ın (c.c.) peygamberlere gönderdiği vahiy"; "Allah'ın (c.c.) yüce kudretinin işareti" ve "mucize"[9] anlamlarında kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'i dil bakımından incelemede bize en fazla yardım eden bazı kaynaklar şunlardır:	
Arapça sözlükler	Halil b. Ahmet, Kitâbu'l-Ayn; İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab
Kur'an-ı Kerim sözlükleri	er-Râgıb el-İsfehânî, el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân; İbnü'l-Cevzî, Nüzhetü'l-'Uyûn en-Nevâzir
Kur'an-ı Kerim ilimleri kitapları	Mukâtil b. Süleyman, el-Eşbâh ve'n-Nezâir; en-Nisâbûrî, Bâhiru'l-Burhân fî Meâni Müşkilâti'l-Kur'ân

2.2. Kur'an'ın Kur'an ile Tefsiri

Kur'an-ın Kur'an ile tefsiri; bir konuyu, bir ayeti ya da ayetteki bir cümleyi hatta kelimeyi başka ayetler yardımıyla açıklamaktır. Kur'an-ın Kur'an ile tefsirinde yapılan işlem, Kur'an-ı Kerim içindeki bir ifadeyi yine Kur'an-ı Kerim bütünlüğü içerisinde anlamak veya açıklamaktır. Kur'an-ı Kerim'in en iyi tefsirinin yine Kur'an-ı Kerim yardımıyla olacağı, ayetlerin bir kısmının diğer bir kısmını tefsir ettiği, genel kabul gören bir kaidedir. Tefsir alimleri bu durumu, Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri (*tefsîru'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*) ya da ayetin ayetle tefsiri saymıştır. Bu ilke, tefsir yapılırken ihmal edilmemesi gereken kaidelerindendir.

Ayetleri bu şekilde açıklamanın ilk örnekleri Resûlullah ile başlar. Abdullah b. Mesud şöyle anlatır: **"İman edip de imanlarına zulmü bulaştırmayanlar var ya! İşte emniyette olmak onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır."**[10] ayeti indiğinde durum sahabeye ağır geldi. Hz. Peygamber'e "Hangimiz kendine zulmetmez ki!" dediler.

DEĞERLENDİRELİM

"Sonra şüphesiz o Kur'an-ı Kerim'i açıklayıp yorumlamak bize düşer."

(Kıyâmet suresi, 19. ayet)

Yukarıdaki ayeti okuyunuz ve Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri açısından değerlendiriniz.

8 bk. Yûsuf suresi, 35. ayet; Âl-i İmrân suresi, 97, 190. ayetler; Bakara suresi, 99, 252. ayetler; İsra suresi, 101. ayet.
9 bk. Âl-i İmran suresi, 190. ayet; İsra suresi, 101. ayet.
10 En'âm suresi, 82. ayet.

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'in üzerinde inceleme yapılırken, farklı zamanlardaki anlatımların iç bağlantıları araştırılmalıdır.

İç bağlantılar şu üç farklı düzeyde değerlendirilebilir:

1. Ayet bütünlüğü

2. Suredeki yakın çevre ilişkileri (siyâk-sibâk).

3. Kur'an-ı Kerim bütünlüğü.

NOT EDELİM

"Ribâ (faiz) yiyen kimseler, şeytan çarpan kimse nasıl kalkarsa ancak öyle kalkarlar. Bu ceza onlara, 'alış-veriş de faiz gibidir' demeleri yüzündendir. Oysa Allah, alışverişi helal, faizi de haram kılmıştır. Bundan böyle her kim, Rabbinden kendisine gelen bir öğüt üzerine faizciliğe son verirse, geçmişte olanlar kendisine ve hakkındaki hüküm de Allah'a kalmıştır. Her kim de yeniden faize dönerse işte onlar cehennem ehlidirler ve orada süresiz kalacaklardır."

(Bakara suresi, 275. ayet)

Ayetin ilk cümlesi esas alındığı zaman bazı insanların kıyamet gününde şeytan çarpmış kimseler gibi kalkmalarının sebebinin, sadece faizi yemeleri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak ayetin devamı okunduğunda bu şekilde kalkanların faizi yemekle yetinmeyip ayrıca onu alışverişe benzetmek suretiyle helal sayanlar olduğu ortaya çıkmaktadır.

(Ali Bakkal, Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü, s. 14)

Bunun üzerine O da ayette kastedileni şöylece açıkladı: "Zannettiğiniz gibi değil. Buradaki zulüm Lokman'ın oğluna dediği şu sözdeki zulümdür: **"Evladım sakın Allah'a ortak koşma. Çünkü şirk büyük bir zulümdür."**[11] Görüldüğü gibi, Allah'ın Elçisi bu cevabıyla En'âm suresi 82. ayetinde bahsedilen zulmü, Lokman suresinin 13. ayeti ile açıklamıştır.

Kur'an-ı Kerim, yirmi üç yılda inmiş bir kitap olduğu için yerleştirilmek istenen kurallar, hükümler ve problemlere çözüm amacıyla gönderilen ayetler, aynı anda inmemiş aksine zamana yayılmıştır. Kur'an-ı Kerim'in inmeye başladığı ilk yıllarda kısaca bahsedilen bazı hususlar, ilerleyen yıllarda genişçe işlenmiştir. Bir yerde çok kısa işaret edilen konu, başka bir yerde uzunca anlatılmıştır. Kur'an-ı Kerim incelenirken, işte bu farklı zamanlardaki anlatımların iç bağlantıları araştırılmalıdır. İç bağlantılar şu üç farklı düzeyde değerlendirilebilir:

Ayet bütünlüğü, suredeki ayetler arası ilişki (siyâk-sibâk), Kur'an-ı Kerim bütünlüğü.[12] Ayet bütünlüğü, en dar çerçevedir. Bir ayet tefsir edilirken ondaki bütün unsurlar göz önüne alınmalıdır. Ayet içinde dikkat çeken bir kelime diğer kelimelerden kopuk, kendi başına anlaşıldığında bir eksiklik veya yanlışlık yapılabilir. Fakat kelime ve cümleler, ayetin tamamında anlatılan mevzu ile bir arada değerlendirildiğinde mana net bir biçimde ortaya çıkar.[13]

İkinci düzey suredeki ayetler arası ilişkidir. Surelerde bazen birkaç konu işlenir. Bir konu ile ilgili ayetler peş peşe sıralanır ve bir pasaj oluşur. Bu tür yerlerde şayet bir kelime veya cümle inceleniyorsa, ondan önce ve sonra gelen diğer ayetlerle birlikte değerlendirilir. Buna siyâk-sibâk ilişkisi, başka bir deyişle ayetin öncesi ve sonrası ile bağlantısı *"metinsel bağlam"* denir. Eğer bu bütünlük gözetilmezse parçacı bir yaklaşım ortaya çıkar ki bu sakıncalı bir tefsir olur. Çünkü böyle bir yorum, pasajdaki fikri bütünlükten, asıl konudan, verilmek istenen mesajdan ve gözetilen hedeften uzaklaştırır. Mesela bazı müfessirler **"Ne Mesih Allah'a kul olmaktan çekinmiştir ne de büyük melekler..."**[14] ayetini tefsir ederken, melekler ile insan karşılaştırması yapmıştır. Halbuki burada bir karşılaştırma yapılmamaktadır. Mesele şudur: Hristiyanların 'İsa Mesih Allah'ın oğlu olduğunu iddia ediyor, müşrikler de 'melekler Allah'ın kızlarıdır' diyorlardı. Ayet işte bu iddiaları reddetmektedir.

11 Taberî, Câmi'u'l-Beyân, C 9, s. 370; İbn Ebî Hâtim, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, C 4, s. 1333.
12 Halis Albayrak, Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine, s. 43.
13 Halis Albayrak, Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine, s. 44-56.
14 Nisâ suresi, 172. ayet.

Bir önceki ayetten itibaren Allah (c.c)'ın bir oğlunun olmadığı, olamayacağı; Mesih'in, yani Hz. İsa'nın da (meleklerin de) sadece Allah'ın kulu olduğu belirtilir ve Ehl-i kitabın bu konuda aşırıya gitmemesi uyarısı yapılır. Sonra da hem Mesih'in hem de meleklerin Allah (c.c)'ın kulu olmaktan başka bir varlık nedeninin ve amaçlarının olmadığı vurgulanır. Bu durumda ayet yorumlanırken bu çerçevede kalmak uygun bir tutum olacaktır.

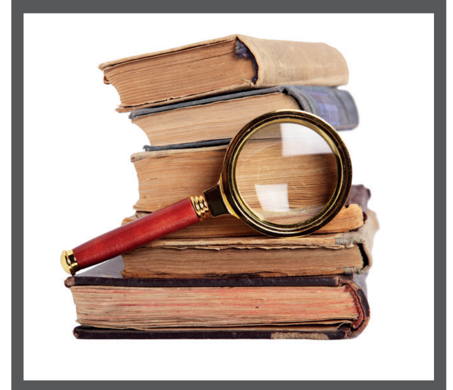
Üçüncü düzey ise Kur'an-ı Kerim'in kendi içinde bütünlüğüdür. Kur'an-ı Kerim'in Kur'an-ı Kerim ile tefsiri denildiğinde, onun kendi iç bütünlüğü içinde yorumlanması akla gelir. O, Allah (c.c.) kelamı olması nedeniyle, baştan sona kendi içinde tutarlı, surelerin her birisi diğerleri ile bağlantılıdır. Bu nedenle onu, tek bir sure gibi kabul edenler bile olmuştur.[15]

Bütünü görmeden parça ile hüküm verilmemelidir.

Mesela, bir kıssa, bir surede özet olarak başka bir surede ise ayrıntılı anlatılmıştır. Böylece öncekinde kapalı kalan husus tekrar edildiği yerde açıklığa kavuşmuş olabilir. Kıssa tekrarları karşılaştırmalı bir şekilde gözden geçirilirse bu çok rahat görülebilir. Musa (a.s.) kıssası bunun en iyi örneğidir. İlk inen surelerden olan Nâziât ve Tekvir surelerinde birkaç cümle ile bahsedilen kıssa, sonra inen surelerde uzun uzadıya anlatılmıştır.

Bazen de bir mevzu insanların zihinlerine yerleşecek şekilde aynı ya da benzer ifadelerle birçok surede tekrarlanmıştır. Mesalâ, Allah'ın (c.c.) sevdiği mümin olmanın nasıl elde edileceğine ilişkin ayetler böyledir. Bunun yanı sıra bir kelime bulunduğu bağlama göre farklı anlamda kullanılmış olabilir. Mesela elli ayette tekrar eden *fesâd* kelimesi ve türevleri çok farklı kullanımlarıyla dikkat çeker. Bazen kozmik düzenin bozulması, bazen kişinin Allah'a (c.c.) karşı gelmesi, bazen de toplumsal gidişatın tahrip edilmesi ve teröre sebep olunması anlamlarında kullanıldığını görürüz. Bu ayetler bir arada değerlendirildiğinde Kur'an-ı Kerim'in hem bu kelime ile hangi ayette neyi anlattığı hem de fesâd konusunu nasıl işlediği ortaya çıkar. Bunun gibi birçok kelime, incelendiğinde Kur'an-ı Kerim bütünlüğü içerisinde nasıl bir anlam farklılığına sahip olduğu ortaya çıkar. Tabii ki bu işlemi yaparken dilden ve rivayetlerden yardım almak gerekecektir.

"Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur..."
(Âl-i İmrân suresi, 164. ayet)

Kur'an-ı Kerim bütünlüğünde birbirine zıt gibi gözüken durumlar, Kur'an-ı Kerim'i Kur'an-ı Kerim'le anlama tarzı netliğe kavuşturulabilir. Yine bir konuya ait hükümler farklı zamanlarda ve farklı surelerde açıklanarak tamamlanmıştır. Bu süreç takip edilerek ayetlerin birbiriyle açıklanması isabetli sonuca götürecektir. Son olarak bu metodu takip etmek suretiyle, bir konunun veya kıssanın neden tekrar tekrar sunulduğu tespit edilebilir.

15 Zerkeşî, el-Burhân, C 2, s. 173-174.

NOT EDELİM

Kur'an-ı Kerim kendisini dört şekilde tefsir eder:

Ayetin kendi içinde tefsiri;* Bakara suresi 187. ayette **"...siyah iplik beyaz iplikten ayırt edilene kadar sahurda yiyin için..." buyurulduktan sonra 'fecr' kelimesi ile bu kapalılık tefsir edilmiştir.

**Bir sonraki ayet ve ayetler tarafından tefsir edilmesi*; Bakara suresinin 2. ayetindeki 'takva sahipleri' bir sonraki 3, 4 ve 5. ayetlerde tefsir edilmiştir.

Ayetin aynı sure içinde tefsiri;* Mâide suresi 1. ayette **"...ileride size bildirilecek olanlardan başka En'am denen hayvanlar size helal kılındı..." buyurulmuştur. Aynı surenin 3. ayetinde haram kılınanlar açıklanıp tefsir edilmiştir.

Ayetin başka surede tefsir edilmesi;* Fâtihâ suresi 7. ayetinde **"...kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yoluna bizi ilet!" buyurulmuş, bu kimseler Nisâ suresinin 69. ayetinde açıklanmıştır.

Bütün bu faydaları nedeniyle Kur'an-ı Kerim'in Kur'an-ı Kerim ile tefsiri, en güzel tefsir ilkesi kabul edilmiştir.[16] Tefsir tarihindeki müfessirlerin hemen tamamı tefsirlerinde bu ilkeyi esas almışlardır. Hatta sırf bu ilkeyi esas alarak tefsir yazanlar bile olmuştur. Çağımızda da bu ilkeye önem verilmektedir. Bu nedenle, Kur'an-ı Kerim'deki bir konuyu bu yolla araştırarak ortaya koymayı amaçlayan *Konulu Tefsir* tarzı çok itibar görmektedir.

Bir ayetin tefsiri başka ayet ya da ayetlerle net bir şekilde anlaşılıyorsa bu yeterli olabilir. Fakat dil incelemesi ve diğer ayetlerin yardımıyla hâlâ anlaşılamayan noktalar varsa, o zaman başka prensipler devreye girer. Bunların başında da rivayetler gelir. rivayetler ya Peygamberimizden ya da sahabe veya tâbiîn-den gelir. Peygamberimizden gelen riayetlerden yardım alınarak yapılan yoruma 'Kur'an-ı Kerim'in sünnet ile tefsiri' denir.

NOT EDELİM

Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın (c.c.) kitabını en iyi anlayan ve açıklayan insandır. Onun maksadını ondan daha iyi bilen kimse yoktur.

2.3. Kur'an'ın Sünnet ile Tefsiri

Tefsir faaliyeti, geleneksel olarak Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) ile başlatılır. Onun, Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması ve yorumlanmasına dair sözleri ve yaptıkları bu ilmin temelini oluşturur.[17] Hz. Peygamber'in vahiy yoluyla aldığı Allah (c.c.) kelamını tebliğ (ulaştırma) ve tebyin (açıklama) etmesi görevinin bir parçasıydı. Mâide suresi 67. ayet bunu beyan eder: **"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun..."** Bu nedenle Peygamberimizin ayetleri açıklamaya dair sözleri ve fiilleri Kur'an-ı Kerim'i en iyi açıklayan kaynak olmaktadır.

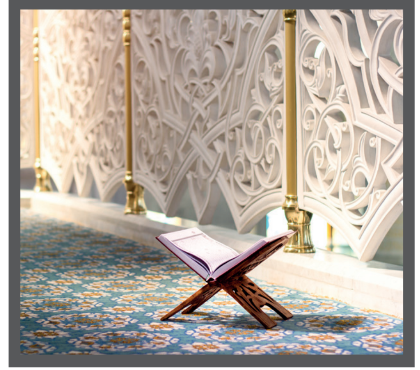
16 Zerkeşî, el-Burhân, C 2, s. 175; Fazıl Hasan Abbas, et-Tefsîr: Esâsiyyâtuhu ve İtticâhâtuhu, s. 123 vd.
17 Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn, C 1, s. 32-57; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, C 1, s. 41 vd.

Tefsir genellikle *rivayet* ve *dirâyet* diye ikiye ayrılır. Tefsir tarihinde yazılan tefsirler, bu iki yönteme göre yazılmıştır. Rivayet tefsiri Hz. Peygamber'in hadisleri, sahabe ve tâbiin sözlerine dayanır. Bir ayetin yorumuna dair rivayet, özellikle de hadis varsa, aklın hareket alanı biraz daralmış olur. Fakat rivayet olsa bile bu, artık her şey bitmiş anlamına gelmez. Rivayetle birlikte ayetler üzerindeki inceleme ve tahlil daha ileri boyuta taşınabilir.[18]

Allah'ın (c.c.) kitabını en iyi anlayan ve açıklayan insan Hz. Muhammed'dir (s.a.v.). Çünkü onun maksadını ondan daha iyi bilen kimse yoktur. Bu çerçevede ondan gelen sahih rivayetler, ayetlerin anlaşılmasında ve izah edilmesinde en değerli, vazgeçilmez kaynaktır. Söz konusu rivayetler, Taberî, İbn-i Ebî Hatim (ö. 939), Suyûtî (ö. 1505) ve İbn-i Kesir (ö. 1372) gibi müfessirlerin yazdığı tefsirlerde, Buharî (ö. 870) ve Müslim (ö. 874) gibi âlimlerin derlediği hadis kitaplarında yerini almıştır. Müslümanlar, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ait sözlerini, "hadis", fiillerini ise "sünnet" olarak kabul etmiş, böylece onları diğer sözlerden ayırmışlardır.

Allah Resûlü, bir keresinde Allah'ın (c.c.) cennetlikler için hazırladığı ödüllerden bahsederken, *"Orada hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir beşerin düşünemediği, hiç bilmediğiniz şeyler vardır.'* demiş sonra da eklemiştir: İsterseniz **'Hiçbir kimse, kendisi için memnun edici nelerin saklandığını bilemez.'**[19] ayetini okuyun."[20] Demek ki Allah Resûlü, cennetle ilgili fikrini, bu ayetin yorumundan çıkarmıştır. Bu misalde hadis, bir ayetin üstü kapalı geçtiği "saklanan şeyler"in neler olduğunu açıklamıştır.

Sünnetin yardımı ile ayetin maksadının tespiti, anlaşılması zor ifadelerin çözümü, genel hükümlerin sınırları, özlü anlatımların geniş izahı mümkündür.[21] Mesela, Hacc'ın farz oluşunu bildiren ayette, **"Kâbe'ye yol bulabilenlerin onu ziyaret etmesi Allah (c.c.)'ın insanlar üzerinde hakkıdır..."**[22] buyrulur. Bir adam bu ayetteki "yol bulabilenlerin" mealini sorunca Resûlullah , "azık" ve "binek" olduğunu söylemiştir.[23] Bunun gibi Kur'an-ı Kerim'de açıklanmayan haccın yapılışı, namazın kılınış şekli, zekâtın miktarı ve ibadetlerle ilgili diğer hususları Resûlullah'tan öğreniriz. Onun bunlar hakkında ya hadisleri vardır veya onun nasıl uyguladığına dair sahabeden gelen haberler vardır. Onlara bakarak ayetleri tefsir yaparız. Benzer şekilde suçlar ve günahlar için getirilen hükümlerin detayları Kur'an-ı Kerim'de yer almaz, onları yine Hz. Peygamber'in açıklamaları veya uygulamalarından öğrenir, ayetleri de ona göre detaylandırırız.[24]

"Andolsun Allah'ın Resûlü'nde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır."
(Ahzab suresi, 21. ayet)

18 Zerkeşî, el-Burhân, C 3, s. 80.
19 Secde suresi, 17. ayet.
20 Zerkeşî, el-Burhan, C 2, s. 130; Secde suresi, 17, 32. ayetler.
21 Suyûtî, el-İtkân, C 2, s. 244-264.
22 Âl-i İmrân suresi, 97. ayet.
23 Taberî, Câmi'u'l-Beyân, C 5, s. 612.
24 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, C 1, s. 46-47.

PEYGAMBERİMİZDEN TEFSİR ÖRNEKLERİ

TEFSİR EDİLEN AYET	TEFSİR	TEFSİR ŞEKLİ
﴿ وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَرٖٓيءٌ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ وَرَسُولُهُۜ... ﴾ ***"Hacc-ı Ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resulünden insanlara bir bildiridir: Allah ve Resülü müşriklerden uzaktır..."*** (Tevbe suresi, 3. ayet)	Hz. Ali, Resûlullah'a bu ayette geçen [يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ] Hacc-ı Ekber gününün hangi gün olduğunu sormuş, Peygamberimiz de Kurban Bayram'nın birinci günü olduğunu söylemiştir. (Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, 10)	Peygamberimiz kendisine sorulan sorular üzerine bazı kelime ve ayetlerin anlamını açıklamıştır.
﴿ حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتٖينَ ٢٣٨ ﴾ ***"Namazlara ve orta namazlara devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın."*** (Bakara suresi, 238. ayet)	[قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ: صَلٰوةُ الْوُسْطٰى صَلٰوةُ الْعَصْرِ] Resûlullah buyurdu ki: *"Orta namaz, ikindi namazıdır."* (Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, 3)	Peygamberimiz kapalı (müphem) bir ifadeyi açıklamıştır (beyan).
﴿ فٖيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهٖيمَۚ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًاۜ وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبٖيلًاۜ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمٖينَ ٩٧ ﴾ ***"Orada apaçık nişaneler, (ayrıca) İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır."*** (Âl-i İmrân suresi, 97. ayet)	Peygamberimiz ayetteki [سَبٖيلًا] "yol" kelimesini [اَلزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ] *"azık ve binek"* olarak tefsir etmiştir. (Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, 4)	Hz. Peygamber mücmel ayetleri (delaleti açık olmayan, açıklamaya ihtiyaç duyulan ayetleri) tefsir etmiştir.
﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهٖيدًاۜ... ﴾ ***"Böylece sizi orta bir ümmet yaptık ki insanlara şahit olasınız. Resul de size şahit olsun..."*** (Bakara suresi, 143. ayet)	Hz. Peygamber [اَلْوَسَطُ الْعَدْلُ] *"Orta, adalettir."* buyurarak ayette geçen [وَسَطًا] "orta" kelimesini [اَلْعَدْلُ] "adalet" olarak tefsir etmiştir. (Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, 3)	Hz. Peygamber, bir kelimenin anlamını açıklamıştır (lügavî beyan).
﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا ... وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰىۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ شَدٖيدُ الْعِقَابِ ٢ ﴾ ***"Ey iman edenler! ... İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkun çünkü Allah'ın cezası çetindir."*** (Mâide suresi, 2. ayet)	Bu ayette ve başka ayetlerde geçen اَلْبِرُّ "iyilik" hakkında soru sorulduğunda Hz. Peygamber şöyle cevap vermiştir: [اَلْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ] *"İyilik, güzel ahlaktır."* (Müslim, Birr, 14)	Hz. Peygamber, bazen de kavramı tarif ederek tefsir etmiştir.

2.4. Kur'an'ın Sahabe ve Tâbiîn Görüşleri ile Tefsiri

Kur'an-ı Kerim'i anlama ve yorumlama sırasında takip edilmesi gereken bir ilke de sahabe ve tâbiîn sözlerini kullanmaktır. Bunun sebebini şöyle izah edebiliriz: Hz. Peygamber'den sonra Kur'an-ı Kerim'i anlama, kelime ve cümlelerinin manalarını derinlemesine kavrama ve tefsir etmede en yetkin nesil sahabedir. Sahabe Dönemi'nde dinî ve dünyevi bazı sorunlar ortaya çıktı. İşte Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması ve açıklanmasını içine alan tefsir ihtiyacı, böyle bir ortamda doğdu. Bu sorunlar yine sahabe tarafından çözüldü.

Sahabe, eğitim ve terbiyesini Hz. Peygamber'den almıştı. Kur'an-ı Kerim'in hayat tarzının uygulanışını ondan görmüş, gerektiği zaman ondan sorarak öğrenme şansına sahip olmuştu. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'in nüzulüne şahit oldukları için ayetlerin inişine sebep olan olayları biliyorlardı. Kısaca, sahabenin tefsir konusundaki üstünlüğü, nüzul dönemi olaylarını ve ayetlerin iniş sebeplerini bilmeleri, ayetlerde verilmek istenen hakiki manaya vâkıf olmaları nedeniyledir. Bu nitelikli bilgilere sahip olan sahabenin tefsiri ayetlerin nüzul sebeplerini aktarma, kelime veya ifadelerin manalarını belirtme, bir kelime veya ayetteki kapalılığı açıklama ve bazı ayetlerden hüküm çıkarmadan ibaret idi. Sahabeden gelen rivayetler, genel olarak ikiye ayrılır. Birincisi Hz. Peygamber'den duyarak ya da görerek naklettikleridir. Bunlara "merfû rivayet" denir. Hz. Ali'nin Bakara suresi 198. ayette bahsedilen vakfenin yeri hakkındaki şu hatırası bunun canlı örneğidir: "Resullullah Müzdelife'de sabahladığında Kuzeh tepesinin üzerinde durdu ve 'Burası vakfe yeridir. Müzdelife'nin her tarafı vakfe yeridir." dedi."[25] Buna göre Hz. Ali (r.a.), vakfe yerinin neresi olduğunu doğrudan Resûlüllah'tan (s.a.v.) hem duymuş hem de görmüştür. Bu tür rivayetler onun nüzul dönemindeki bilgi birikimini gösterir.

DEĞERLENDİRELİM

Sahabeden Ebu Huzeyfe (r.a) diyorki: "Bir keresinde Ali'nin yanına gittim. Dedi ki, 'Size, her müminin dikkate alması gereken bir söz söyleyeyim mi?' Biz de onaylayınca **"Başınıza her ne musibet gelirse kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder."** Şûrâ suresi, 30. ayetini okudu ve şunları ekledi; "Allah (c.c.), dünyada verdiği cezayı kıyamet günü tekrar vermekten ve dünyada gösterdiği toleransı aynen kıyamet günü de göstermekten imtina eder."

(İbn Ebî Hâtim, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, C 9, s. 327)

Yukarıdaki parçayı okuyunuz ve Kur'an'ın sahabe ve tâbiîn görüşleri ile tefsiri bağlamında değerlendiriniz.

25 Taberî, Câmi'u'l-Beyân, C 3, s. 522.

YAZALIM

Tâbiîn neslinin tefsirde önemli bir kaynak olmasının nedenlerini yazınız.

....

....

....

....

....

....

....

....

BİLGİ KUTUSU

Nüzul sebebinin özel olması hükmün evrensel olmasına (sebebin hususiliği, hükmün umumiliğine) engel değildir.

Sahabe rivayetlerin ikincisi, nüzul ortamı ve iniş sebeplerini anlatanlar ile kendi görüş ve içtihatlarına dayanarak ortaya koydukları yorumları içeren rivayetlerdir. Bunlara da "mevkûf rivayet" denir. Sahabeden gelen bu tür rivayetler de delil olarak kabul edilir. Mevkûf bir rivayet hakkında sahabe ittifak etmişse bu tür rivayetler bağlayıcıdır.

Sahabenin tefsirde kıymeti, kendi görüşleri ile ayetlere getirdikleri açıklama, yorum ve tercihlerinden kaynaklanır. Resûlullah ve ashabınınkiler dışında mutlak, nesnel bir bilgi, anlama ve özellikle yorum gerçekleşmemiştir, onlar özneldir.

Tâbiîn nesli sahabe gibi bizzat Kur'an-ı Kerim'in nüzul ortamında bulunmamıştır. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'i anlamak ve tefsir etmek için dil bilgisi yanında, ek bilgilere de ihtiyaçları vardı. Bunu sağlayan kaynak ise sahabe oldu. Onlardan çok şey öğrendiler. Mesela, tâbiin âlim Tâvûs (ö. 724), İbn-i Abbas'tan (ö. 687), **"Allah (c.c.) sizi farkına varmadan yaptığınız yeminlerden (bi'l-lağvi fî eymânikum) sorumlu tutmaz..."**[26] ayeti hakkında, kızgın anda yapılan yeminin lağvu'l-yemîn olduğu, onun da geçerli olmadığı bilgisini alıp rivayet etmiştir.[27]

Tâbiîn nesli tefsir yaparken sırasıyla Kur'an-ı Kerim'e, hadislere ve sahabeden öğrendiklerine müracaat ettiler. Ayrıca ihtiyaç dahilinde kendi reyleriyle de tefsir yaptılar. İşte bu yüzden onlar tefsirde önemli kaynak kabul edilmiştir.[28]

Bakara suresinin 65.ayetinde geçen **"... alçalmış maymunlar olunuz."** ifadesinin Tâbiîn âlimlerinden Mücahid, insan kamilliğinden hayvan rezilliğine dönüşme, onlar gibi sefil, rezil ve başıboş yaşamak anlamında yorumlamıştır. Buna göre "maymun olun" ifadesi; maymunlar gibi başkalarının emir ve egemenlikleri altında bulunun; hür ve bağımsız şekilde hareket etme nimetinden mahrum yaşayın şeklinde yorumlamıştır.[29]

Tâbiînin Hz. Peygamber ve sahabeden naklettiği sahih rivayetlerin alınması gerekir. Nitekim başlangıçtan günümüze kadar müfessirler tâbiîlerden gelen sağlam rivayetleri tefsirlerine almıştır. Fakat onların yaptıkları kişisel yorumlar, Peygamber (s.a.v.) ve sahabeninki kadar kesin değildir. Çünkü onlar bilgilerini Hz. Peygamber'den doğrudan almamışlardır. Bir de onların devrinde tefsire İsrailiyat girdiği için daha dikkatli olunmalıdır. Bu nedenle bazı müfessirler onların şahsi görüşlerini almamıştır.[30]

26 Bakara suresi, 225. ayet.
27 Taberî, Câmi'u'l-Beyân, C 4, s. 26-27; İbn Ebî Hâtim, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, C 2, s. 410.
28 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, C 1, s. 116-120.
29 Tantavî Cevherî, el-Cevâhir fî Tefsiri'l Kur'ân, C 4, s. 277.
30 Zerkeşî, el-Burhân, C 2, s. 158; Fazıl Hasan Abbas, et-Tefsîr, s. 168-169, 183-185.

Ebu Hanife (ö.767) ise meseleye farklı bir boyut katmıştır. Onun şöyle dediği nakledilir: “Resûlullahtan gelenin başımızın üstünde yeri var. Sahabeden gelenler arasında tercihte bulunuruz. Tâbiîne gelince onlar da adam biz de adamız.”[31] Bu söz Tâbiînin görüşlerini küçümseme değil, “onların yaptığı gibi hem öncekilerden alır hem kendi görüşümüzü belirtiriz.” anlamındadır. Onların ortak görüşleri, tefsirde makbuldür. İhtilaflı görüşleri ise destekleyici diğer deliler bulunduğu takdirde tercih edilir.[32]

Sahabe, ilmi Hz. Peygamber'den almaları ve sebebi nüzula vâkıf olmaları nedeniyle tefsirde önemli başvuru kaynağıdır. Tâbiîn de sahabeden aldığı terbiye ve bilgi ile tefsirde çığır açtıkları için sahabeden sonra rivayet kaynağı durumundadır.

2.5. Nüzul Ortamını Dikkate Alma

Bir sözün, öncelikle kullanıldığı metin içindeki yerini, öncesi ve sonrası ile bağlantısını (metinsel bağlam), ikincisi de hangi ortam ve koşullarda ortaya çıktığını (harici bağlam) bilmek, onu doğru anlamaya götüren en değerli araçlardır.[33] Bu ilke, Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması ve yorumlanması için de çok faydalıdır. Kur'an-ı Kerim'in metinsel bağlamından, Kur'an-ı Kerim'i Kur'an-ı Kerim ile tefsir konusunu işlerken bahsedilmişti. Burada harici bağlamdan, nüzul ortamından bahsedeceğiz.

Harici bağlam, sözün ifade edildiği sıradaki olaylar ve sosyal durumdur. Ayetlerin iniş sebepleri, indikleri yer ve zaman, muhatapların kimlikleri ile sosyal, siyasal, ekonomik, psikolojik durumları, vahyin muhataplar üzerindeki etkisi gibi olaylar, harici bağlamı (nüzul ortamı) betimler.

Kur'an-ı Kerim, miladi 610-632 tarihleri arasında yirmi üç yıl gibi bir sürede, Arabistan'da bulunan Mekke ve Medine şehirlerinde inmiştir. Onun indiği bu ortamda, Arap tarihi ve geleneği hakim, şirk dini yaygındı. Hristiyanlık, Yahudilik, Sâbiîlik gibi başka dinler ile arayış içindeki hanifler vardı. İlk başta müşrikler, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) ciddiye almadılar, bir peygamber olarak kabul etmediler. Onu delirmek, sihirlenmek, cinlerin etkisinde kalmak, masal anlatmak, şiir söylemek vs. ile itham ettiler.[34] Uzun yıllar, gittikleri yolun doğruluğunu savundular. Müslümanların sayısı çoğalıp toplumsal muhalefete dönüşünce, onlara eziyete başladılar. Bir müddet sonra Müslümanlar Medine'ye hicret ettiler. Medine'de Müslümanlardan başka Yahudiler, çevrede ise Hristiyanlar vardı.

PAYLAŞALIM

“Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: 'Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?' diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir.”

(Yâsîn suresi, 78-79. ayetler)

Yukarıdaki ayetlerin nüzul sebebini öğreniniz ve nüzul sebebini bilmenin önemini düşünüp arkadaşlarınızla paylaşınız.

BİLGİ KUTUSU

Ayetlerin nüzul sebebini bilmenin faydaları:

- Ayeti doğru anlamayı sağlar.
- Ayetin hikmetini kavramaya yardımcı olur.
- Ayetten isabetli hüküm çıkarmamızı sağlar.

31 Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn, C 1, s. 128.
32 M. Zeki Duman, “Tabiun Döneminde Tefsir Faaliyeti”, s. 233-235.
33 Halis Albayrak, Tefsir Usûlü, s. 124-127; Mustafa Ünver, Kur'an-ı Kerim'i Anlamada Siyakın Rolü, s. 54 vd.
34 bk. A'râf suresi, 203. ayet; Furkân suresi, 5. ayet; Enbiyâ suresi, 5. ayet.

Onlar da İslam'a çağrıldı fakat çoğunluğu kabul etmedi. Peygamberimiz tebliğe devam etti. Müşriklerle birkaç defa savaş bile yapıldı. Yahudiler onlara destek verdi. Zamanla Müslümanların sayısı çoğaldı ve Arabistan'da tevhid egemen oldu.[35]

Yukarıda çizilen nüzul ortamındaki tabloya ait ayrıntılar Kur'an-ı Kerim'de yer alır. Dolayısıyla onu doğru anlayabilmenin ve amacına göre yorumlayabilmenin ilkelerinden birisi de işte bu nüzul ortamını dikkate almaktır. Bu bilgileri, tefsirlerde, Ulûmu'l-Kur'an eserlerinde, siyer, dil ve tarihe dair kitaplarda bulabiliriz.

Ayetler Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ağzından çıkan lafızlarla yazıya geçirilmiştir. Ancak iniş ortamına dair bilgiler, muhatapların o anki durumları vs. mushafta yer almamıştır. Bunlarla ilgili bilgileri bilmek, ayetin ne söylediğinin ve ne söylemek istediğinin aydınlanmasına ışık tutacaktır. Bunu yaparken öncelikle ayetin kim veya hangi olay hakkında, ne zaman indiğini tespit için nüzul sebebi araştırılır. Sağlam bir rivayet varsa dikkate alınır. İniş sebepleri (esbâb-ı nüzûl), sözün kavranmasını araştırırken sorulan soruların bir kısmını cevaplar. Nüzul sebeblerini bilmek, ayetlerin anlaşılmasında çok değerli bir yere sahiptir; nüzul ortamını, ayetlerin inişinin arka planını ve sebep-sonucu, bir ayetin diğer ayetlerle ilişkisini, yine bir ayetin Kur'an-ı Kerim'in bütünündeki yerini ancak onlar sayesinde öğrenebiliriz.[36]

Fizik, kimya, tıp, astronomi gibi bilimlerin verileri ışığında Kur'an tefsir edilebilir.

2.6. Bilimsel Verilerden Faydalanma

Kur'an-ı Kerim, insana yaratıcısı olan Allah'ı (c.c.) tanıtır ve O'nun dini üzere yaşamasını öğretir. Onun içerdiği konular da bu amaca göre şekillenmiştir. Dolayısıyla Allah'ı (c.c.) ve onun kâinattaki fiillerini, yapılması ve kaçınılması istenenleri, inanılacak şeyleri, ibadetleri, insanların kendi aralarında ve diğer canlılarla ilişkilerdeki ahlak ölçüleri, dünya ve ahirette mutluluğu kazandıran hayat biçimini anlatan ayetlerinin yanında bazen tarihten, bazen insanın ve evrenin yaratılmasından, bazen evrenin düzeni ve işleyişinden, bazen varlıkların özel durumlarından bahseden ayetler de yer almaktadır.

İkincil konular ana konuların arasına serpiştirilmiş, onları besleyen unsurlardır. Dahası bu tür ayetlerde işaret edilen olayların, Yüce Allah'ın kudretinin birer nişanı olduğu ve insanın onları düşünerek ibret alması gerektiği hatırlatılır. Bu tür ayetler her devirde insanların dikkatini çekmiş, o devirdeki bilimi merkeze alan bir Kur'an-ı Kerim okumasına vesile olmuştur.

ARAŞTIRALIM

Yâsin suresinin 38-40. ayetlerini anlamada bilimsel verilerden nasıl yararlanıldığını araştırınız.

35 Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, C 1, s. 27-80.
36 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 116-118; Muhsin Demirci, Tefsir Usûlü, s. 240-242.

Böylece onlar, kendi devirlerindeki bilgi birikimi ile o ayetleri incelemeye almışlar, birtakım yorumlara gitmişlerdir.

Çağımızda da Kur'an-ı Kerim'deki çeşitli ifadeleri ilmi veriler olarak kabul edip fizik, kimya, tıp, astronomi gibi bilimler ışığında tefsir etme eğiliminde olanlar vardır. Hatta bu tarz tefsir yazanlar bile çıkmıştır. Onlar, ayetleri bilimin verileri ile anlaşılır hale getirmeye çalışırlar. Bazıları da ayetlerdeki bilgileri bilimsel veriler ile doğrulamaya çalışmakta, hatta daha ileri giderek birçok buluşun ve bilimin kaynağının Kur'an-ı Kerim'de bulunduğu gibi görüşleri savunmaktadır. Tersi fikre sahip olup ayetleri bilimsel verilerle açıklamayı reddedenler de vardır.[37]

Kur'an'ın "Oku" diye başlaması, kâinattaki muhteşem yapının ve varlıklar üzerinde düşünmenin insanı Allah'ı (c.c.) tefekkür etmeye yönlendirmesi, bilimin verileri ile çelişmez. O, bilimin uğraş alanına giren olayları ve nesneleri, ayrıntıya dalmadan genel prensipler şeklinde takdim eder. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in ve bilimin konusu ve gayesi farklıdır.

Kur'an-ı Kerim'de, insanı, kâinatın muhteşem yapısı ile ilgili tefekküre yönelten ayetlerden bazıları şöyledir:

"Sen dağları görürsün de onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar bulutların yürümesi gibi yürümektedirler..."[38]

"Kâfirler görmezler mi ki, gökler ve yer birbirine bitişik idi, onları biz ayırdık. Biz her canlı şeyi sudan meydana getirdik. Hâlâ iman etmiyorlar mı?"[39]

"Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmış! Göğe bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiş! Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmişler! Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl yayılmış!"[40]

"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun göğsünü İslama açar; kimi de saptırmak isterse onun göğsünü (o kimse) göğe çıkıyormuş gibi dar ve tıkanık yapar..."[41]

"Rüzgarları, aşılayıcı gönderdik, gökten de su indirip sizi suladık. Onu (suyu) hazinelerde tutan siz değilsiniz."[42]

Bu tür ayetleri anlama ve yorumlamada çeşitli ilim dallarından yardım alırken rastgele değil usulünce hareket etmek gerekir.[43] Bu usule dair bazı kurallar şunlardır:

Kur'an-ı Kerim'i anlamada bilimsel verilerden faydalanırken Kur'an'ın gayesinden uzaklaşmamak gerekir.

37 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 305-311; Celal Kırca, Kur'an-ı Kerim ve Bilim, s. 38-57; Süleyman Gezer, Kur'an-ı Kerim'in Bilimsel Yorumu, s. 9-12, 23-38.
38 Neml suresi, 88. ayet.
39 Enbiyâ suresi, 30. ayet.
40 Gâşiye suresi, 17-20. ayetler.
41 En'âm suresi 125. ayet.
42 Hicr suresi, 22. ayet.
43 Veysel Güllüce, Bilimsel Tefsirde Usûl, s. 96-111.

Allah (c.c.) iman edenlerin her zaman yardımcısıdır.

- Kur'an-ı Kerim'in bir bilim kitabı değil din kitabı olduğunu, İslam'ın onun üzerine bina edildiğini unutmamak,
- Kur'an-ı Kerim'in ana gayesinden uzaklaşmamak,
- Bilimsel konularda ayrıntıya girmemek,
- Bilgiler sıkça değiştiği için bilimsel konularla ilişkilendirilen ayetlerin yorumunda kesin yargıda bulunmamak, kesinleşmemiş teorilere yer vermemek,
- Kur'an-ı Kerim'in bilimsel gerçekler ve buluşlar ile uyum içinde olduğunu ispata çalışmamak ya da bilimsel teorilerin zaten Kur'an-ı Kerim tarafından haber verildiği iddiasına girmemek,
- Kur'an-ı Kerim'i bilimsel bilgilerin tahakkümü altına sokmamak,
- Bilgi alanımızın dışında kalan ve çözemeyeceğimiz bilimsel konuları, ya onların uzmanına danışarak çözmek ya da tamamen o konulara girmemek.

3. Tefsirden Tefekküre

3.1. Nasr Suresi ve Tefsiri

"Onlar mutlaka zafere ulaşacaklardır."
(Sâffât suresi, 172. ayet)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذَا جَٓاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُۙ ﴿١﴾ وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ ف۪ي د۪ينِ
اللّٰهِ اَفْوَاجًاۙ ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُۜ اِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.

1. Allah'ın yardımı ve fethi geldiğinde
2. Ve insanların Allah'ın dinine bölük bölük girdiğini gördüğünde,
3. Rabbine hamd ederek onu yücelt ve bağışlanma dile. Çünkü o tövbeleri kesinlikle kabul edendir.

Bu sure, ismini ilk ayetteki *nasr* kelimesinden alır. Kur'an-ı Kerim'de 110. sırada yer alır. Bütün olarak inen son suredir. Nüzulü Medine Dönemi'nin 8. yılına, Resûlullah'ın vefatından yaklaşık iki yıl öncesine denk gelir. Onun vefatından çok kısa bir süre (80 gün) önce indiği de söylenir.[44]

44 Nîsâbûrî, Esbâbu'n-Nüzûl, s. 261; Bedrettin Çetiner, Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl, C 2, s. 977.

Surede birbirine bağlı iki konu vardır: Allah’ın (c.c.) yardımı ile zafer(ler)in gerçekleşmesi ve bu başarılar karşısında Allah’a (c.c.) teşekkür edilmesi.

Surenin iniş zamanı ile meydana gelen olaylar arasında sıkı bir bağlantı vardır. İslam’ın tebliğ sürecinde Hz. Peygamber ve Müslümanlar birçok sıkıntı ve engellerle karşılaştılar ama hiçbir zaman yılmadılar. Her seferinde Yüce Allah, Peygamberine ve ona inananlara yardım edeceği sözünü vermiş, başarıya ulaşacaklarını, çalışmaya ve çabalamaya devam etmelerini tavsiye etmiştir. Hakikaten de öyle olmuş, yirmi üç yıl içinde İslam Arabistan yarımadasının sınırlarını çoktan aşmış, Mekke fethedilmiş, uzak ve yakın diyarlardan insanlar bölük bölük Allah’ın (c.c.) dini İslama girmişti. İşte ilk iki ayet bu hakikati bütün çıplaklığı ile sergiler: **“Allah’ın yardımı ve fetih geldiğinde ve insanların Allah’ın dinine bölük bölük girdiğini gördüğünde, ...”**

Fetih ve zafer elde edildiğinde insanlar grup grup İslam dinine girdiğinde, Allah (c.c.), Resûlü Muhammed’den (s.a.v.), kendisine yardım eden Rabbine hamd etmesini, O'na karşı şükrünü yerine getirmesini ve O'nu yüceltmesini istedi. Surenin üçüncü ayeti bu durumu anlatır: **“Rabbine hamd ederek onu yücelt ve bağışlanma dile. Çünkü o tövbeleri kesinlikle kabul edendir.”**

Hz. Muhammed (s.a.v.) bir elçidir, aynı zamanda o bir insandır. O, Allah (c.c.)’ın yardımı, müminlerin desteği ile kısa zamanda büyük bir başarıya ulaşmıştı.

NOT EDELİM

Nasr suresi zafer duygusunu inşa eder. Nasr suresine göre asıl fetih, İslam ile gönülleri fethetmektir.

BİLGİ KUTUSU

Üç çeşit zulüm vardır.

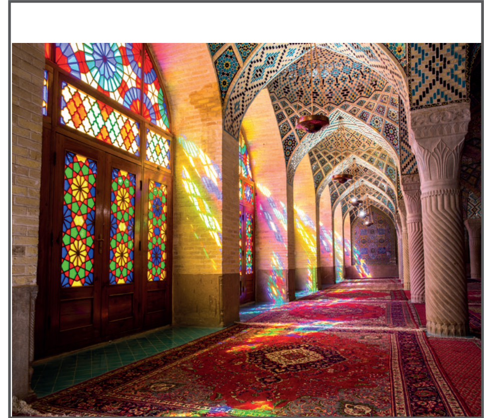
* Zulmetmek,
* Zulme destek olmak,
* Zulme sessiz kalmak.

NOT EDELİM

﴿ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ
وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٥٥﴾

“Şimdi sen sabret. Çünkü Allah’ın vaadi gerçektir. Günahının bağışlanmasını iste. Akşam sabah Rabbini hamd ile tesbih et.”

(Mü’min suresi, 55. ayet)

Bunun karşılığında Allah Teala ise sadece O'ndan övgünün yegane sahibi olan Allah'ı (c.c.) övmesini ve kendisinin yüceltilmesini istemiştir. Resulü, her zaman Allah'a (c.c.) hamd etmiştir. O'nun ismini zikretmiş ve O'na ibadet etmiştir. O'nun emirlerini insanlara ulaştırmıştır. Bu çabaları ile insanlar Allah'ın (c.c.) dinini bölük bölük kabul etmeye başlamıştır. Bu ayetin inmesinden sonra daha fazla ibadet etti; şöyle diyerek Rabbini daha fazla andı: *"Allahım! Sana hamd eder ve seni her şeyden yüce sayarım. Beni bağışla. Çünkü sen tövbeleri kabul edensin."*[45] Allah Resûlü vefat edinceye kadar bunu yapmaya devam etti. Bunda ümmetine de örnek oldu.

Ayrıca bu sure, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) insan olarak ömrünü tamamlandığına ve vefatının yakın olduğuna işaret etmiştir. Peygamberimiz ve İbni Abbas (r.a.) gibi bir çok sahabe bu durumu dile getirmiş ve bu surenin Peygamberimizin vefatına işaret ettiğini ifade etmiştir.[46]

Bu sure nüzul çağında, İslam'ın yayılması, hak ve adaletin gerçekleşmesi uğrunda üstün çaba gösteren insanlara Allah'ın (c.c.) yardımının gerçekleştiğini ispat etmiştir. Peygamberimizden sonraki devirlerde de benzer çaba gösterenlere Allah'ın (c.c.) yardımı her zaman gerçekleşebileceği mesajını vermektedir. Kur'an-ı Kerim'in öğrettiği Allah (c.c.) anlayışı böyledir. Hiçbir Müslüman Allah'ın (c.c.) istediklerinin ve vaadinin gerçekleşeceğinden ve gerçekleştiğinden şüphe etmez.

NOT EDELİM

Kur'an'da cennet ehlinin ve meleklerin yaptığına benzer şekilde surede söz konusu edilen "tesbih" kavramı, çoğu kere tenzih ile bazen namazla bazen de "Subhanallah" demekle tefsir edilmiştir.

(bk. Yûnus suresi, 10. ayet; Bakara suresi, 30. ayet; Ra'd suresi, 13. ayet)

İnsanın hayat mücadelesinde ve dini tebliğde tek başına başaramayacağı çok şey vardır. Bunun için her zaman Allah'ın (c.c.), bazen de insanların yardımına ihtiyaç duyar. O, hiçbir başarısı karşısında böbürlenmemeli ve kibirlenmemelidir. Unutmamalıdır ki her başarının arkasında bir destekçi vardır. Şüphesiz desteğin en büyüğü her zaman Yüce Allah'tandır.

Mescid-i Nebi

Allah'ın (c.c.) yardımı, nimeti ve lütfuna teşekkür etmeyen kimse, insanların yaptıklarına da teşekkür etmez. Yine Allah'tan (c.c.) her daim bağışlanma dilemek gerekir. Bağışlanma günah işlendiğinde Allah'tan (c.c.) istenir. Fakat insan, günah işlemese de Rabbinden bağışlanma ister. Böylece onunla bağını, imanının ve dininin desteklenmesini talep etmiş olur.[47]

45 Buhârî, Tefsir, 110.
46 bk. Müslim, Tefsîr, 21.
47 Mukâtil b. Süleymân, Tefsîru Mukâtil, C 3, s. 530; Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 9, s. 6233-6255; Heyet, Kur'an Yolu, C 5, s. 706-708.

3.2. Tebbet Suresi ve Tefsiri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

تَبَّتْ يَدَٓا اَب۪ي لَهَبٍ وَتَبَّۜ ١ مَٓا اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَۜ ٢ سَيَصْلٰى نَارًا

ذَاتَ لَهَبٍۚ ٣ وَامْرَاَتُهُۜ حَمَّالَةَ الْحَطَبِۚ ٤ ف۪ي ج۪يدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ٥

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.

1. Ebu Leheb kahrolsun; (zaten yakında) kahrolacaktır.
2. Onu ne malı kurtardı, ne de kazandığı.
3. O, alevli bir ateşe girecektir.

4-5. O, dedikoducu (fitneci) hanımı da boynunda bükülmüş bir urgan olduğu hâlde (ateşe atılacaktır).

Tarih 611, yer Mekke. Hz. Muhammed (s.a.v.), Allah (c.c.) tarafından peygamber seçileli bir yıl kadar olmuştu. Fakat İslama davetini gizlice sürdürmüştü. Yüce Allah, **“Artık yakınlarından başlayarak davetini açıkça yap!”**[48] diye emredince yakın akrabalarını topladı ve onları Allah’ın (c.c.) dinine çağırdı. Bunu duyan amcası Abdüluzzâ her zamanki gibi öfkeli bir şekilde öne atıldı ve “Kahrolasıca! Bizi bunun için mi çağırdın?” diye bağırdı. Öfkesinden yüzü kıpkırmızı idi, âdeta yüzünden alev fışkırıyordu. Öfkelendiğinde yüzünün bu hâlini ifade için babası ona “Ebû Leheb (Ateş Babası)” lakabını vermişti. Çok sevdiği yeğeni Muhammed’e işte o günden sonra en azılı düşmanlardan birisi oldu. Çok zengin, gururlu, kibirli biriydi. Hz. Peygamber’in insanların eşit olduklarını, dini ve ahlakı güzel olanın kurtuluşa ereceğini duyurması hiç hoşuna gitmiyordu, eşitliği asla kabul edemezdi. Resûlullah'ı takip eder, onun İslama davet ettiklerini bulur, onlara yeğeninin yalancı olduğunu söylerdi. Karısı Ümmü Cemil’le birlikte ona en kaba hakaretleri yapar, eziyet üstüne eziyet eder, elinden geleni arkasına koymazdı. Ümmü Cemil, dikenli dalları geceleyin Resûlullahın yoluna serer, olmadık dedikoduları çıkarırdı. Karı kocanın engel tanımaz kin ve düşmanlığı Allah’ın (c.c.) gücüne gittiği için onları lanetleyen bir sure indirdi. “Ebu Leheb helak olsun, helak oldu.” diyerek onun kahrolup gitmesini ve gideceğini anlattı. Sadece onun değil karısının da... Aradan on iki yıl geçti. Müslümanlar zulüm karşısında Medine’ye hicret etmiş, hatta Mekkeli müşrikleri Bedir Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğratmışlardı. Haberi alan Ebû Leheb kahrından öldü gitti. Çiçek hastalığına yakalandığı için hastalık

YORUMLAYALIM

“Dünyada eşinin zulmüne destek olan ahirette ateşine ortak olur.”

Yukarıdaki sözü Tebbet suresi ışığında yorumlayınız.

YAZALIM

Tebbet suresinin tefsirini okuyunuz ve çıkardığınız mesajları aşağıda bırakılan boşluğa yazınız.

....

....

....

....

....

....

48 Şuâra suresi, 214.ayet.

bulaşmasın diye akrabaları cenazesine katılmadı, ücretle adam tutup onu gömdürdüler.[49] Çok güvendiği onca malı mülkü, evlatları kendisine hiçbir fayda sağlamadı, çabaları boşa gitti. Üstelik bu sadece dünyadaki cezasıdır. Kendisinin ve karısının ahiretteki cezası ise çok daha ağır olan "alevli ateşe girmek" olacaktır. Dünyada sahip olduğu şeyler, orada, ona zerre miktarı fayda vermeyecektir.[50]

Ebu Leheb ve onun gibilerin tutumunu tarih boyu hiç bir müslüman kabullenemedi. Ondan önce de ondan sonra da böylesi çok kimse geldi geçti, lakin hiç birisi emeline ulaşamadı.

3.3 Haşr Suresi 21-24. Ayetler ve Tefsiri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَاَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ
نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذٖى لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِۚ
هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحٖيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذٖى لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ
الْمُهَيْمِنُ الْعَزٖيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُۜ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ
الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰىۜ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٢٤﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.

21. Eğer bu Kur'an-ı Kerim'i bir dağa indirseydik, sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün. İşte! İnsanlara bu misalleri, düşünsünler diye veriyoruz.
22. O, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır. Gaybı da görünen âlemi de bilendir. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir.
23. O, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal, esenlik kaynağı, güven veren, gözetip koruyan, en güçlü, dilediğini yaptıran ve en büyük olan Allah'tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır.
24. O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur.Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nu anarak yüceltir. O, en güçlü, her şeyi yerli yerince yapandır.

NOT EDELİM

Haşr suresinin 21-24. ayetlerini her sabah okumak sünnettir.

Bu ayetler, Haşr suresinin son üç ayetidir. Sure Medine dönemi'nin 4. yılında nazil olmuştur. Medineli Yahudi kabilesi olan Nadroğullarının anlaşmalarını bozması üzerine sürgün edilmeleri olayı ile gizlice onlarla işbirliği yapan münafıkların hainlikleri üzerine inmiştir.[51]

49 M. Ali Kapar, "Ebû Leheb", TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 178.
50 Mukâtil b. Süleymân, Tefsîru Mukâtil, C 3, s. 532-533; Vâhidî, Esbâbu'n-Nüzûl, s. 261-262.
51 Nîsâbûrî, Esbâbu'n-Nüzûl, s. 236-239; Bedrettin Çetiner, Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl, C 2, s. 865-869.

Surede beş konu vardır: Nadroğullarının başına gelenler; münafıkların azgınlıkları; Müslümanlara (ensâr ve muhâcir) yapılan çağrı; Kur’an-ı Kerim’in azameti; Allah’ın (c.c.) tanıtımı. Bu konular içinde Allah’ın (c.c.) yüceliğinin ve kudretinin göstergesi olan olaylar, müminlere salih amel üzere kalmaları, Allah’ı (c.c.) asla unutmamaları (takvâ) ve ahiret için çalışmaları tavsiyesi surenin büyük kısmını oluşturur. Son dört ayette ise Kur’an-ı Kerim’in muazzam ve yüce bir kitap olduğu, onun yüceliğinin de Allah’tan (c.c.) kaynaklandığı haber verildikten sonra, isim ve sıfatları etrafında Allah’ın (c.c.) nasıl bir varlık olduğu anlatılır. Surenin ilk ayeti ile son ayetin son kısmı, çok küçük farkla, Allah’ın (c.c.) yüceliğinin anlatıldığı aynı cümlelerden oluşur; ortada ise O’nun yüceliğinin alameti olan örnekler sıralanmıştır.

Haşr suresinde son üç ayet Kur’an-ı Kerim’in çeşitli surelerinde anılan Allah’ın (c.c.) isim ve özelliklerini bir araya toplamıştır. Buna göre Allah (c.c.), iman ile bilinir, isimleri ve vasıfları ile anlatılabilir. O halde bu ayetlerde takdim edilen o Ulu Zatın isimlerini ve manalarını görelim:

Allah: Bütün varlıkların yaratıcısı ve Rabbinin Kur’an-ı Kerim’daki özel adıdır; O’nun en büyük ismi (ism-i azam) budur.

Âlimü’l-ğaybi ve’ş-şehâdet: İnsanların duyu vasıtaları ile kavrayamayacakları ve kavradıkları, gördükleri her şeyi bilen. Allah’ın (c.c.) bu ismi Kur’an-ı Kerim’de el-‘Alîm (Her şeyi bilen) şeklinde geçer. Burada ise terkip olarak çok daha özel bir ifade ile anlatılmıştır.

Esmâ-i Hüsnâ, Yüce Allah’ı çeşitli yönleri ve nitelikleri ile tanıtır. Biz de O’nun varlığını, birliğini ve eşsizliğini isimleri ile tanır, isimlerinin anlattığı fiillerine iman ederiz. Hasılı, insana düşen, kendisini var eden, sayısız nimetleri bahşeden ve bu surede birkaç ismi ile tasvir edilen Allah’ı (c.c.) tanıması, güçlü bir imanla O’na bağlanması, ibadet edilecek ve sığınılacak yegâne ilahın O olduğunu gönlüne ve aklına yerleştirmesidir. O’nun kelamı olan Kur’an-ı Kerim’e hürmetle sahip çıkmalı ve tabi olmalıdır.

Biz Müslümanlar Resûlullah’ın tavsiyesi doğrultusunda dualarımızda esmâ-i hüsnâ'ya yer verir, sabah namazından sonra Haşr suresinin son üç ayetini okur, böylece hem günün başında Rabbimizi anar hem de onun emri doğrultusunda bir gün geçireceğimize dair ahdimizi yenileriz.

NOT EDELİM

Esmâ-i Hüsnâ

(اَلْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى)

Allah’ın güzel isimleri demektir. Bu ifade Kur'an'da 4 yerde geçmektedir. Bu isimleri Allah (c.c.) kendisi vermiştir. O’nun kelimelerle anlatılamayacak kadar sıfat ve fiilleri vardır.

BİLGİ KUTUSU

er-Rahman: Merhametli; dünya ve ahirette merhametini sergileyen.

er-Rahim: Şefkatli, kendisine inananlara sevgi dolu.

el-Melik: Her şeyin sahibi ve meliki, insanların hakimi, buyruklar veren.

el-Kuddûs: Kutsal, mübarek, eksikliklerden uzak, tertemiz.

es-Selâm: Esenlik veren, esenlik kaynağı.

el-Mü’min: Kendisine güvenilen, güven veren.

el-Müheymin: Her şeyi görüp gözeten, denetleyen, koruyan.

el-Azîz: En üstün, tahayyül edilemeyecek kadar güçlü, intikamı sert.

el-Cebbâr: İradesi sınırsız, gücüne karşı konulamayan.

el-Mütekebbir: Büyüklükte eşsiz.

el-Hâlik: Yaratıcı.

el-Bâri: Bir örneğe bakmadan yaratan, yaratma evrelerindeki incelikleri kendisi takdir eden, her yarattığını ayrı şekilde yaratabilen.

el-Musavvir: Yarattıklarına dilediği biçimi veren.

el-Hakîm: Her şeyi yerli yerince yapan.

NOT EDELİM

Haşr suresinde Allah'ın (c.c.) isimleri sayılırken bir yandan da dört önemli konu vurgulanır:

a. 22. ve 23. ayetin başında **"Allah'tan başka ilah olmadığı, olamayacağı"**

﴿هُوَ اللّٰهُ الَّذ۪ي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ ...﴾

b. 23. ayetin sonunda **"Allah'ın, insanların ilah kabul ettiği bütün varlıklardan yüce olduğu"**

﴿... سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

c. 24. ayette, **"Yerde ve göklerde olan bütün yaratılmışların Allah'ı andığı, onun yüceliğini haykırdığı"**

﴿... يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ ...﴾

d. Yine 24. ayette **"En güzel isimlerin (el-Esmâu'l-hüsnâ), en mükemmel vasıfların ve özelliklerin O'na ait olduğu"** açıklanmıştır.

﴿...لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى...﴾

BİLGİ KUTUSU

El-Esmâü'l-Hüsnâ ibaresi Kur'anda dört yerde geçer:

﴿وَلِلّٰهِ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوهُ بِهَاۖ وَذَرُوا الَّذ۪ينَ يُلْحِدُونَ ف۪ٓي اَسْمَٓائِه۪ۜ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ١٨٠﴾

"En güzel isimler Allah'ındır. O'na o güzel isimleriyle dua edin ve O'nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasına çarptırılacaklardır." (A'râf suresi, 180. ayet)

﴿قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَۜ اَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰىۚ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَب۪يلًا ١١٠﴾

"De ki: '(Rabbinizi) ister Allah diye çağırın, ister Rahmân diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O'nundur.' Namazında sesini pek yükseltme, çok da kısma. İkisi ortası bir yol tut." (İsrâ suresi, 110. ayet)

﴿اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى ٨﴾

"Allah, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayandır. En güzel isimler O'nundur." (Tâhâ suresi, 8. ayet)

﴿هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰىۜ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ٢٤﴾

O, yaratan yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nu tesbih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Haşr suresi, 24. ayet)

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

Cevaplayalım

1. Haşr süresinde geçen Allah'ın (c.c.) isimlerini yazınız.

2. Kur'an-ı Kerim'i anlamak ve yorumlamak niçin önemlidir? Kısaca açıklayınız.

3. "Sen dağları görürsün de onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar bulutların yürümesi gibi yürümektedirler..." (Neml suresi, 88. ayet) ayetinin anlamını açıklayınız.

4. Kur'an-ı Kerim'de ahlakla ilgili olarak hangi temel ilkeler üzerinde durulmuştur? Açıklayınız.

5. Kur'an-ı Kerim, toplumsal ilişkilerin sağlıklı olması için insanlara hangi çağrıyı yapmaktadır? Belirtiniz.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

6. Aşağıda verilen ilkelerden hangisi Kur'an-ı Kerim'i anlamak ve yorumlamak için gerekli ilkelerden <u>değildir</u>?

A) Kur'an-ı Kerim'i kendi bütünlüğü içinde anlama
B) Tarihsel bağlamı dikkate alma
C) Sünnetin açıklayıcılığından yararlanma
D) Bilimsel verilerden yararlanma
E) Kur'an-ı Kerim'i ezberleme

7. Kur'an-ı Kerim'in iç bütünlüğüyle ilgili verilen bilgilerden hangisi <u>yanlıştır</u>?

A) Sünnetin kendi içindeki bütünlüğü
B) Kur'an-ı Kerim'deki cümlelerin kendi aralarında oluşturduğu bütünlük
C) Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin önceki ve sonraki ayetlerle oluşturduğu bütünlük
D) Bir konuyla ilgili ayetlerin kendi aralarında oluşturduğu bütünlük
E) Kur'an-ı Kerim'deki kelimelerin kendi aralarında oluşturduğu bütünlük

8. Kur'an'ın kendi iç bütünlüğü içinde yorumlanması akla gelir. O, Allah kelamı olması nedeniyle, baştan sona kendi içinde tutarlı, surelerin her birisi diğerleri ile bağlantılıdır. Bu nedenle onu, tek bir sure gibi kabul edenler bile olmuştur.
Yukarıdaki açıklamalara göre en güzel tefsir ilkesi aşağıdakilerden hangisi olabilir?

A) Kur'an'ın sünnetle tefsiri
B) Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri
C) Kur'an'ın sahabe sözüyle tefsiri
D) Kur'an'ın hadisle tefsiri
E) Kur'an'ın sahih haberle tefsiri

9. "(Allah'ım!) Yalnız sana kulluk ederiz ve yalnız senden yardım dileriz." (Fâtiha suresi, 5.ayet) **Bu ayet Kur'an-ı Kerim'in ana konularından hangisinin kapsamına girer?**

A) Yaratılış ve evren B) İbadet C) Tarih (kıssalar) D) İnsan ilişkileri E) Ahlak

10. Aşağıdakilerden hangisi Kur'an-ı Kerim nazil olmadan önce Arap Yarımadası'ndaki dinî inanışlardan birisidir?

A) Zerdüştlük B) Hinduizm C) Şamanizm D) Yahudilik E) Budizm

C. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü/sözcükleri yazınız.

Boşlukları Dolduralım	Allah Rab Ebu Leheb Nasr Nuzül ortamı Bedi'	**11.** Allah'ın isimlerinden ''Bir örneğe bakmadan yaratan, yaratma evrelerindeki incelikleri kendisi takdir eden, her yarattığını ayrı şekilde yaratabilen'' anlamındaki isme .... denir.
		12............................. ayetlerin iniş sebeplerini, indikleri yer ve zamanı, muhatapların kimliklerini, sosyal, siyasal ve psikolojik durumlarını ve vahyin harici bağlamını ifade eder.
		13. Bütün varlıkların yaratıcısı ve Rabbinin Kur'an-ı Kerim'deki özel adıdır; O'nun en büyük ismi (ism-i azam) ....
		14. ''...Aradan on iki yıl geçti. Müslümanlar zulüm karşısında Medine'ye hicret etmiş, hatta Mekkeli müşrikleri Bedir Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğratmışlardı. Haberi alan .... kahrından öldü gitti. Çiçek hastalığına yakalandığı için hastalık bulaşmasın diye akrabaları cenazesine katılmadı, mezarına bile gitmedi, ücretle adam tutup onu gömdürdüler. Çok güvendiği onca malı mülkü, evlatları kendisine hiçbir fayda sağlamadı, çabaları boşa gitti.[52]
		15. Bu sure, ismini ilk ayetteki .... kelimesinden alır. Kur'an'ı Kerim'de 110. sırada yer alır. Bütün halinde inen son suredir. Nüzulü Medine Dönemi'nin 8. yılına, yani Resûlullah'ın vefatından yaklaşık iki yıl öncesine denk gelir. Onun vefatından çok kısa bir süre (80 gün) önce indiği de söylenir.

D. Aşağıdaki cümlelerin başına ifade doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

(.....)	**16.** Haşr suresinde son üç ayet Kur'an-ı Kerim'in çeşitli surelerinde anılan Allah'ın (c.c.) isim ve özelliklerini bir araya toplamıştır. Buna göre Allah (c.c.), iman ile bilinir, isimleri ve vasıfları ile anlatılabilir.
(.....)	**17.** Bilgiler sıkça değiştiği için bilimsel konularla ilişkilendirilen ayetlerin yorumunda kesin yargıda bulunmak gerekir.
(.....)	**18.** Müfessirin bir kelime veya cümlenin hangi anlamda kullanıldığını, ne dediğini, onunla neyin kastedildiğini ortaya koymasına yorum yapma denir. Tefsir literatüründe yorumlamayı anlatmak için tefsîr ve tevîl kavramları kullanılır.
(.....)	**19.** Ayetlerdeki incelikleri, mantığı, kelimelerin hangi mana için kullanıldıkları ve nüzul zamanındaki Arapçanın özelliklerini dikkate almak gerekmez.
(.....)	**20.** Unutulmamalıdır ki her başarının arkasında bir destekçi vardır. Şüphesiz desteğin en büyüğü her zaman Yüce Allah'tandır.

5. ÜNİTE

ÖRNEK METİNLERLE KUR'AN TEFSİRİ

Hazırlık Soruları

- Kur'an'daki rabbu'l-âlemîn, sırat-ı müstakîm, muhsin, fesâd kelimelerinin mealini sözlüklerden bulalım, sınıfta tartışalım.
- Ulûhiyet ve vahdaniyet kelimelerinin anlamını sözlükler yardımıyla öğreniniz.
- Kur'an-ı Kerim'de Felak ve Nâs surelerinde olduğu gibi benzer sığınma ayetleri hangi surelerde olabilir.
- İsimleri bilinen peygamberlerinin listesini yapalım.
- "İnsan için dünya hayatı mı daha değerlidir ahiret hayatı mı?" Tartışalım.

1. Örnek Metinlerle Kur’an’ın Ana Konuları

Kur'an, Allah’ın (c.c.) kelamı ve İslam dininin temel kaynağıdır.

Kur’an-ı Kerim’in muhtevası gayesine göre şekillenmiştir. Onun gayesi insana yol göstermek (hidâyet), böylece insanın dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmasına yardımcı olmaktır. O, Allah’ın (c.c.) kelamı ve İslam dininin temel kaynağıdır, bu nedenle dinle ve insanla ilgilidir. Doğal olarak her bir surede, Allah’ın (c.c.) alemle özellikle de insan ile ilişkisi, insanlar arası ilişkiler ve ahiret konuları işlenir. Dolayısıyla Allah (c.c.), insan, nübüvvet ve dünya Kur’an-ı Kerim’in ana konularıdır.

1.1. Allah

Kur’an-ı Kerim en fazla Yüce Allah’tan (c.c.), onun ulûhiyet ve vahdaniyetinden bahseder. Öyle ki hangi konu anlatılırsa anlatılsın mutlaka Allah’a (c.c.) bir atıf yapılır. Konunun bu kadar ön plana çıkmasının başlıca sebepleri şunlardır: Allah (c.c.), bütün varlığın yaratıcısı, âlemin işleyişini elinde bulunduran tek kudrettir. Her şey Allah’a (c.c.) bağımlıdır, O hiçbir şeye muhtaç değildir. Allah (c.c.), sonsuz rahmet sahibidir. Rahmet her şeyden önce insan ile ilgilidir, bu da insan Allah (c.c.) arasında özel bir ilişkiyi gerektirir. Bu ilişki, kul ile kulluk edilen, abd-ma‘bud veya abd-Rabb ilişkisidir. Kur’an-ı Kerim, rahmete dayalı bu ilişkinin sadece iki varlık arasında kalmamasını, müminin diğer varlıklarla ilişkilerine, kişisel ve sosyal hayatına yansımasını hedefler. Din de bunun için vardır.

Allah Samed'dir. her şey var olmak için kendine muhtaç olan ama kendisi başka hiçbir şeye muhtaç olmayandır.

Kur'an nazil olmadan önce bazı insanlar, Allah’ın (c.c.) artık yaratmayı bıraktığını, kendi halinde köşesine çekildiğini, tarihe ve tabiata müdahale etmediğini ve dünyayı kendi haline bıraktığını zan ediyorlardı. Allah’ın (c.c.), oğul edindiğini veya bazı insanlara hulül ettiğini (onların suretine girdiğini) iddia ediyorlardı. Oysaki Yüce Allah, tüm bu düşünce, vehim, hayal, kuruntu ve inançlardan uzak (münezzeh) olduğunu, vahiyle tarihe, mucize ile tabiata müdahil olduğunu, her an yeni bir yaratma üzerinde bulunduğunu, dilediğini dilediği anda yapma kudret ve keyfiyetine sahip bulunduğunu beyan etmektedir. Allah (c.c.), bazı filozofların iddia ettiği gibi kâinat üzerinde tasarrufta bulunmaktan vaz geçmiş, insanı kendi aklı ve hevasıyla baş başa bırakmış, ilgisiz bir ilah değildir. O, “fa’alü’l-lima yurîd” (dilediğini dilediği anda yapma kudret ve keyfiyetine sahip), hay (diri) ve kayyum (her şeyin varlığı kendisine bağlı olan, kâinatı idare eden) bir ilahtır.

“...Göklerdeki ve yerdekiler hep O'nundur...” (Bakara suresi, 116. ayet)

Kur'an-ı Kerim'de birçok ayet Rabbimizi çeşitli yönlerden tanıtır. Mesela Ayetü'l-kürsî diye bildiğimiz Bakara suresi 255. ayeti şöyledir**: "Allah, O'ndan başka ilah yoktur; O, hayydir, kayyûmdur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür."**

BİLGİ KUTUSU

İhlâs suresi bütün olarak Allah'ı tanıtan tek suredir.

Bu ayette olduğu gibi Yüce Allah (c.c.), farklı yönleriyle çok sayıda ayete konu olmuştur. Onlardan birkaçını şöyle bir tabloda gösterebiliriz:

SURE ADI - AYET NO :	KONU :
Fâtiha 1-2; Bakara 163; En'âm 164; Meryem 35-36; Duhân 8.	Allah (c.c.) bütün canlıların Rabbidir.
Fâtiha 3; Mâide 98; En'âm 12	Sonsuz rahmet ve şefkat sahibidir.
Fâtiha 4; Bakara 116; En'âm 12; Yunus 68; Şûrâ 49.	Her şeyin sahibidir.
Bakara 117; Âl-i İmrân 18; En'âm 12, 73, 101; Hûd 107; Hicr 85-86; İsrâ 99; Tâhâ 50; Lokman 28; Fâtır 3; Yâsin 82; Mü'min 62; Rahmân 29; Kamer 49; Şuarâ 77-83; Necm 43-55; Kamer 55; Hadîd 3	Her şeye gücü yetendir; her şeyi yaratan, ölçülü ve düzenli yaratır, ondan başka yaratıcı yoktur.
Bakara 163; Âl-i İmrân 2, 18; Tevbe 116; Nahl 51; İsrâ 42-43, 111; Fâtiha 1; Kehf 110; Meryem 35-36; Tâhâ 98; Enbiyâ 25; Neml 70; Kasas 88; Sâffât 4-5; Şûrâ 19, 31; Zuhruf 84-86	İbadete layık yegane varlıktır, ondan başka ilah yoktur, her şey onu tespih eder, bütün hamd ona yapılır, gerçek dost ve yardımcıdır.
Şuâra 62, Bakara 186; Şûrâ 25; Tâhâ 82; Mü'min 2; Kâf 16.	Allah (c.c.) insana şah damarından yakındır, insanla beraberdir; bağışlayandır.
Âl-i İmrân 2; Kasas 88; Mü'min 65	Allah (c.c.) daima diridir.
Mâide 98; Şûrâ 25	Allah'ın (c.c.) azabı çetindir.
Tevbe 116; Arâf 54; Neml 59; Rum 19, 40; Yâsin 12	Allah (c.c.) hayatı ve ölümü var edendir.
Yunus 44;	Allah (c.c.) adildir, asla zulmetmez.
En'âm 73, 101, 103, 164; Yunus 61; R'ad 8-10; Hicr 24, 86; Neml 74; Fâtır 38	Allah (c.c.) her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.
İsrâ 43; Şuarâ 217; Rum 40	Allah (c.c.) her şeyden yücedir, büyüktür, uludur.
Rum 15-37; Yâsin 33; Zümer 5	Olmuş ve olmakta olan her şey Allah'ın (c.c.) varlığının ve kudretinin delilidir.

Ayetlerdeki anlatımlardan yola çıkarak Alemlerin Rabbini tanıyalım: Allah (c.c.), bütün varlığı yaratan, idare eden, daima diri, her şeye gücü yeten, kainattaki her şeyin sahibi ve Rabbi, her şeyi bilen, her şeyi yerli yerince yapandır; bütün yaratılmışlardan yücedir. Daima diridir, her şeyin başı ve sonudur. Bütün canlıların yaşamı için gerekli olan şeyleri yaratır, evrenin gidişatını düzenler. İnsana hayatı bahşettiği gibi, her mevsimin ihtiyaçlarına göre dünyayı yaşama elverişli hale getirir; insan yaşamının her anını kontrol eder, insanın eceli de O'nun elindedir, bu dünyanın sonunu getirecek de ahirette hükmü geçen ve tek söz sahibi de O'dur. Demek ki evrendeki her oluşun öznesi bizzat Allah'tır (c.c.). Tarihi ve olayları yönlendiricidir. O hiçbir şeye benzemez, hiçbir şey de ona benzemez, O'ndan başka bu sıfatlara sahip hiçbir varlık yoktur. O, daima insanın yanındadır, ulaşılmaz bir varlık değildir, insana en yakın olan, en iyi dost, en büyük destektir, o en büyük güven kaynağı, dayanılıp güvenilecek varlıktır; emniyet ve esenlik veren, huzur verendir. Seven, bağışlayan, merhamet eden, hak edene sevap veren veya azab eden, yarattıklarına karşı adil olandır. İbadete yegâne layık O'dur; insanlar iman ve amel bakımından hayat boyu O'na karşı sorumludur, ahirette yaptıklarının hesabını verecektir.[1] *Lâilâhe illâllâh* ifadesi, bütün bu anlatılanların tek cümlelik özetidir. Tevhidin zıddı şirk ve küfürdür. Allah'ı (c.c.) bu evsafı ile tanımayan bütün düşünce ve inançlar, tevhide aykırı sayılır.[2]

Allah'tan başka ilah yoktur.

Allah'ın (c.c.) bu kadar detaylı tanıtılmasının sebebi, inanmaya ve tapınmaya layık sadece O'nun olduğunu (tevhid) ispat etmektir. Tevhidin, Allah'ı (c.c.) birlemenin özü, varlığında, sıfatlarında ve fiillerinde eşsiz ve benzersizliğinin kabul edilmesidir.[3] Allah'ın (c.c.) eşsizliğini İhlâs suresi veciz bir şekilde şöyle özetler: **"De ki; 'O Allah tektir. Her şey Allah'a muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir. O doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'na denk olamaz."**

İnsan aklı, sayılan özellikleri ile Allah'ı tanıyabilir. Mümin ise O'na candan ve güvenle bağlanır. Bu bağlılık onun dinî duygularını en güzel şekilde tatmin edebilir.[4] Bir kimsenin mümin ve muvahhid sayılabilmesi, yukarıda anlatıldığı vasıflarıyla Allah'a (c.c.) iman etmesi, aklında, gönlünde ve düşüncesinde O'nu birlemesi ve yaşantısını buna göre düzenlemesi, aynı zamanda hayatının her anında ve her işinde bu imanını sergilemesidir. O, her işinde Allah'ı gözetir; her türlü iyiliğin ve güzelliğin temelinde O'nun olduğunu kabul eder. İbadetlerini, şükrünü ve duasını O'na yapar.[5] Çünkü **"... İnananlar, Allah'ı çok severler..."**[6]

NOT EDELİM

"O öyle bir Rab'dır ki sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de onun katındadır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz."

(En'âm suresi, 2. ayet)

1 M. Sait Şimşek, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 67-77; Muhsin Demirci, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 35-52.
2 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, C 7, s. 4872.
3 Ebu Hanife, el-Fıkhu'l- Ekber, s. 8.
4 İsmail R. Faruki, Tevhid'in Düşünce ve Hayata Yansıması, s. 14-15, 39; İsmail Çalışkan, Kur'an'da Din Kavramı, s. 210-213.
5 Muhsin Demirci, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 44.
6 Bakara suresi, 165. ayet.

1.2. İnsan

Kur’an-ı Kerim’in ana konularından birisi de insandır. Bu konudaki ayetleri iki gurupta toplayabiliriz. Birinci gurupta insanın yaratılışına ve nasıl bir varlık olduğuna, ikincide ise onun değerine ve Allah’a (c.c.) karşı sorumluluğuna ilişkin ayetler yer alır.

Kur’an-ı Kerim’in açık ifadelerine göre diğer varlıklar gibi insanı yaratan da Allah’tır (c.c.). İlk yaratılışta onun asıl hammaddesi topraktır. Allah kudreti ile onu şekilden şekle çevirmiş, sonra ruh, can vererek “insan” yaratmış, böylece Hz. Âdem var olmuştur.[7] Hz. Âdem (a.s.) ve eşinden de insan nesli çoğalmıştır. Onlardan sonra da her insan bir anne babadan doğmuştur. İşte bu çoğalma yani anne-babadan olma da Allah’ın (c.c.) yaratması ile gerçekleşir. Bu mesele Mü’minûn suresi 12-14. ayetlerinin konusudur ve şu şekilde ifade edilir:

“Biz insanı (başlangıçta), çamurdan, süzülmüş çamurdan yarattık. Sonra (her bir insanın biyolojik yaratılışında, önce) onu bir su damlası halinde sağlam bir yere (ana rahmine) yerleştirdik. Sonra bu az suyu embriyoya (alaka) çevirdik. Alaka'yı da bir et parçası haline (mudğa) getirdik. Mudğayı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir varlık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir!”

İnsanın yaratılışı diğer varlıklara göre özeldir. O, şerefli bir varlıktır, en güzel surette yaratılmıştır; diğer yaratılanlara verilmeyen akıl, ilim, düşünme, konuşma, irade ve seçim yapma nimeti ona verilmiş, böylece evrenin seçkin varlığı olmuştur. İşte buna Kur’an-ı Kerim’in dilinde ‘fıtrat’ denir.[8] Bu niteliklere sahip olduğu içindir ki insan sorumluluk yüklenmiştir. Kur’an-ı Kerim’in insanın yaratılışına çok yer verilmesinin asıl nedeni de onun kendisini yaratan Rabbini tanıması ve onunla sağlıklı bir ilişki kurmasını sağlamaktır.[9]

Yüce Allah, rahmetinin göstergesi olarak evreni insanın emrine sunmuş, yaşam için ihtiyaç duyacağı bütün imkânları önüne sermiştir. Karşılığında da sadece kendisini tanımasını ve inanmasını istemiştir. Her insan kendi nasibince bu dünyadan faydalanır, kazanır ve onunla yaşamını devam ettirir. Fakat insan, ufacık bir eksiklik gördüğünde hemen nankörce Allah’ı suçlar. Fecr suresinde 15-16. ayetlerde insanın bu tutarsızlığına işaret vardır:

“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”
(Zariyat suresi, 56. ayet)

NOT EDELİM

“Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir. Azamet ve kerem sahibi Rabbinin zâtı ise bâki kalır. Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz? Göklerde ve yerde bulunanların hepsi O’ndan ister (O’na muhtaçtır). O her an yaratma halindedir. Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?”
(Rahmân suresi, 26-30. ayetler)

7 bk. Hac suresi, 5. ayet; Sâffât suresi, 11. ve 71. ayetler; En’âm suresi, 2. ayet.
8 bk. İsrâ suresi, 70. ayet; Tîn suresi, 4-5. ayetler; İnsân suresi, 2. ayet; Rûm suresi, 30. ayet.
9 Muhsin Demirci, Kur’an’ın Ana Konuları, s. 79-94, 100-106.

PAYLAŞALIM

"Biz insana doğru yolu gösterdik, artık ister şükreder ister nankörlük eder."

(İnsan suresi, 3. ayet)

Yukarıdaki ayeti okuyunuz ve insanın iradesi açısından düşünüp arkadaşlarınızla paylaşınız.

"İnsan, her ne zaman Rabbi onu imtihan eder, ona ikram eder ve nimetler verirse, o vakit 'Rabbim bana cömertçe verdi. Fakat her ne zaman da imtihan eder, rızkını daraltırsa o vakit de 'Rabbim bana lütfu kesti.' der."

Rabbimizin, insana olan rahmetinin başka bir göstergesi de vahiydir. Allah, onu vahiyle muhatap almıştır. Bu sayede o Rabbini tanır, O'nun razı olduğu dinini bilir, doğruyu ve yanlışı, bu dünyada ve ahirette mutlu olmanın yolunu bulur. Tarih boyu birçok peygamber Allah'tan (c.c.) aldığı vahyi insanlara iletmiş, Allah'ın (c.c.) yolunu göstermiştir. Şüphesiz kıyamete kadar en doğru ve en gerçekçi yolu Kur'an-ı Kerim göstermektedir ve gösterecektir.[10] Yol göstermek Allah'a (c.c.), seçim yapmak insana aittir. O, doğruyu ve yanlışı, hakkı ve batılı tercihte özgürdür, kendi irade ve isteği ile yolunu seçer, kimse zorla iman ettirilmez. Şu ayetleri bu doğrultuda okuyalım:

"Resulüm! İnsanlara ulaştırman için bu kitabı sana biz indirdik. Kim doğru yola giderse kendi yararına gitmiş olur. Kim sapıtırsa kendi zararına sapıtmış olur. Sen onlardan sorumlu değilsin."[11]

"Biz insana doğru yolu gösterdik, artık ister şükreder ister nankörlük eder."[12]

Bir kısım insanlar Allah'ın (c.c.) bu çağrısına kulak verir ve iman eder, O'nun dinini kabul eder, mü'min ve Müslüman olur. Ne var ki, bazı insanlar Rabbini tanımaz, gösterdiği yolda yürümeyi kabul etmez; bazıları inanıyormuş gibi yapar; bazıları da başka ilahlar edinirler. Böylece ya kâfir, ya münâfık veya müşrik adıyla anılır. Kendisini yaratanı tanımayan bir kâfîr[13] üzerinden şöyle sorulmuştur: **"Ey insan! Cömert olan Rabbine karşı seni gurura sürükleyen nedir? Halbuki O, seni yarattı, sana en güzel biçimi verdi, her şeyini yerli yerince yaptı. İnsana dilediği bir şekil verdi."**[14]

"...O, seni yarattı, sana en güzel biçimi verdi, her şeyini yerli yerince yaptı..."
(İnfitâr suresi, 7-8. ayetler)

İnsanın sorumlu olması ve yaptıklarından hesap vermesi de işte bu özgür seçimine dayanır. Özgürce yaptığı eylemlerinden ahirette hesap verecek, bunun sonucuna göre iyi veya kötü karşılık alacaktır.[15]

Kur'an-ı Kerim, insana inmiş, ona hitap eden bir kitaptır. O, sahih bir dini, iç ve dış benliğinde mümin kimliğini oluşturmuş bir insanı ve böyle müminlerin meydana getirdiği Müslüman bir toplumu hedefler. Böyle güzel insanları ayetler şöyle tasvir eder:

10 bk. İsrâ suresi, 9. ayet.
11 Zümer suresi, 41. ayet.
12 İnsân suresi, 3. ayet.
13 Taberî, Câmi'u'l-Beyân, C 24, s. 178.
14 İnfitâr suresi, 5-14. ayetler.
15 Muhsin Demirci, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 79-94, 110-128.

"... Müminler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, Allah'ın (c.c.) ayetleri okunduğu zaman da imanlarını artırır. Onlar sadece Allah'a (c.c.) güvenip dayanırlar, namazlarını dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiklerimizden karşılıksız infak ederler. İşte bunlar gerçek müminlerdir. Onlar için Rableri katında derece derece mükâfat, bağışlanma ve bol rızık vardır."[16]

"Rabbinize sessizce ve gönülden yakarın. Doğrusu O aşırı gidenleri sevmez. Düzen sağlandıktan sonra yaşadığınız yerde bozgunculuk yapmayın. Allah'a (c.c.) korkarak ve umutla yalvarın. Doğrusu Allah'ın (c.c.) rahmeti iyi davrananlara yakındır."[17]

"De ki: 'Gelin, size Rabbinizin haram kıldığı şeyleri anlatayım. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyi davranın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin... Gizli veya açık hiçbir kötülüğe yaklaşmayın, Allah'ın haram kıldığı cana, haksız yere kıymayın... Erginlik çağına erişene kadar yetimin mallarını koruyun, kendinize almayın, ölçüyü-tartıyı adaletle yerine getirin. Bir kimseye ancak gücünün yeteceği kadar yükümlülük veririz. Akrabanız da olsa konuştuğunuzda adaletten ayrılmayın. Allah'ın antlaşmasını yerine getirin. Allah bunları size öğüt alıp düşünesiniz diye anlatmaktadır."[18]

Ayetlerin bize anlattıklarından anlıyoruz ki olgun bir mümin, özgür iradesi ve aklı ile yaratanına kesin iman ve itaat eder. Mümin, sorumluluk bilincine sahiptir. Bu nedenle yaptıklarını neye göre, niçin yaptığının farkındadır. Yine o, Rabbine her zaman ibadet ve dua eder; ibadetlerini huşu ve samimiyetle yapar. Kur'an-ı Kerim'in ve Resûlullah'ın öğretileri doğrultusunda ahlaklı bir insan olmaya çalışır. Bu yüzden o, sosyal hayatta insanlarla iyi münasebetler kurar; bütün yaratılanlara şefkat ve hoşgörü prensibine[19] göre davranır. İnsana hürmet eder, insanın haklarını ve hayatını korur; adalet, eşitlik ve iyiliğin egemenliği, kötülüklerin önlenmesi, yaşadığı toplumun, hatta bütün insanlığın refahı ve mutluluğu için mücadele eder.[20]

1.3. Nübüvvet

İnsan, bu dünyadaki hayatını kendi başına idare edecek yetkinliğe sahiptir. Fakat o, her zaman ve her konuda doğruyu bulma ve tespit etme kapasitesine sahip değildir. Allah, din ve ahiret konuları böyledir. Tarihten bugüne insanların

ARAŞTIRALIM

Ulü'l azim kavramını ve ulü'l azim peygamberleri araştırınız.

"(Ey Resûlüm!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."
(Enbiya suresi, 107. ayet)

16 Enfâl suresi, 1-4. ayetler.
17 A'râf suresi, 55-56. ayetler.
18 En'âm suresi, 151-152. ayetler.
19 bk. A. Hamdi Akseki, İslam Dini, s. 227-288.
20 İsmail Çalışkan, Kur'an'da Din Kavramı, s. 218-240.

PAYLAŞALIM

Peygamberlerin sıfatlarının neler olduğunu araştırarak düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

NOT EDELİM

Kur'an-ı Kerim'in ifadelerine ve tarihsel tecrübelere göre peygamber olmadan dinin doğru bir şekilde öğrenilmesi ve yaşanması mümkün değildir.

zaman zaman haktan sapmaları, kötülüklere dalmaları da bunun göstergesidir. Nübüvvet (peygamberlik), gerek Allah ve din hakkında doğruyu göstermek, gerekse batıl yoldan kurtarmak, kulluğun sadece Allah'a (c.c.) yapılmasını sağlamak için insanlığın daimi rehberi olmuştur.[21] Nübüvvet, Allah'ın (c.c.) emir ve yasaklarını insanlara bildirme görevi ve yetkisidir. Bu görevi üstlenen kişiye, "nebi" veya "rasûl" denir. Her ikisinin yerine dilimizde "peygamber" kelimesi kullanılır. Allah, peygamberine bilgileri ve emirlerini vahiy yoluyla verir. Allah'tan (c.c.) peygambere vahyi Cebrail (a.s.) adlı melek getirir.[22]

Allah, insanı başıboş bırakmadığının somut işareti olarak daima peygamberler göndermiştir. Nisâ suresi 163-165. ayetler peygamberleri ve gönderiliş amacını şöyle özetler:

"Biz, Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyüb'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyetmiştik. Davud'a da Zebûr vermiştik. Nice peygamberler gönderdik ki onların bir kısmının kıssasını sana daha önce anlattık, bir kısmını da anlatmadık. Allah, Musa ile de konuştu. Müjdeleyici ve uyarıcı peygamberler gönderdik ki, peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah, üstündür, her şeyi yerli yerince yapandır."

Peygamberler silsilesi Hz. Muhammed (s.a.v.) ile tamamlanmış, nübüvvet son bulmuştur.

Peygamberlerin görevi, insanlara Allah'ın (c.c.) yolunu göstermek, dinini ulaştırmak, iyileri müjdelemek, adaleti gerçekleştirmek, insanlar arasındaki ihtilafları çözmek, yanlışa ve sapkınlıklara karşı uyarmaktır.[23] O halde nübüvvetin hedefini, dünya hayatında insana yol göstermek, ahirette kurtuluşuna vesile olmak diye özetleyebiliriz. Bu nedenle peygamber gönderilmeden insanlar sorumlu tutulmayacaktır.[24] Öte yandan bütün peygamberler Allah'ın (c.c.) dini İslam'ı tebliğ etmişlerdir. Kaynak tek, tebliğ edilen şey aynıdır. Farklı din adları peygamberlerden sonra insanlar tarafından ortaya çıkarılmıştır.

Gerek Kur'an-ı Kerim'in ifadeleri gerekse tarihsel tecrübe gösteriyor ki, peygamber olmadan dinin sahih bir şekilde öğrenilmesi ve yaşanması zordur. Yine Allah'ın (c.c.) kitabının anlaşılması ve hayata aktarılmasında peygamberin rehberliğinden vazgeçilemez. Ancak peygamberler, din

21 bk. Nahl suresi, 36. ayet.
22 Muhsin Demirci, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 131-132.
23 bk. Bakara suresi, 213. ayet; Yûnus suresi, 74. ayet; Hadîd suresi, 25-27. ayetler; Şûrâ suresi, 13. ayet; En'âm suresi, 48, 84-86. ayetler; A'raf suresi, 35. ayet; İbrâhîm suresi, 4. ayet; İsrâ suresi, 94. ayet.
24 bk. En'âm suresi, 131. ayet.

kurucusu veya din koyucusu değildir, sadece Allah'ın (c.c.) din adına vahyettiklerini insanlara tebliğ ederler.[25] Onlar, Allah'ın (c.c.) dinini anlatır ve bizzat yaşayarak örnek olurlar.[26] Şüphesiz onlar insandırlar,[27] fakat Allah'ın (c.c.) seçtiği en seçkin kişilerdir. Onlar, yaşamları, üstün mücadeleleri ve iyi insan örneklikleri ile dinde güven kaynağıdırlar. Bu örneklikleri, insanların dini tanımaları ve kolayca kabul etmelerini sağlar. Yine de tarihte peygamberlerin Allah'tan (c.c.) alıp insanlara bildirdiklerini kabul etmeyen ve inkârda direnenler olmuştur. Bazıları da bir mucize getirmesi halinde inanacağını söylemiş, peygamberler de Allah'ın (c.c.) izni ve kudreti ile mucizeler göstermişlerdir. Fakat nankörler yine de iman etmemişlerdir.

Peygamberler silsilesi Hz. Muhammed (s.a.v.) ile tamamlanmış, nübüvvet son bulmuştur. Onun önceki peygamberlerden farkı bütün insanlığa ve bütün zamanlara gönderilmiş olmasıdır.[28] Onun en büyük ve evrensel mucizesi Kur'an-ı Kerim'dir. Artık Allah'ın (c.c.) dininin öğrenilmesi ve yaşanması Kur'an-ı Kerim aracılığıyla ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliğ ettiği ve gösterdiği şekilde olacaktır. İnsanlar, dini anlama ve yorumlamada doğruyu yaptıkları gibi yanlış da yapabilirler. Kur'an-ı Kerim ise her zaman ve mekânda öğretme, uyarma ve müjdeleme işlevini yerine getirmektedir. Böylece Allah'ın (c.c.) vahyi hem süreklilik kazanmakta hem de dünya hayatındaki önemini korumaktadır.[29]

1.4. Dünya

Kâinatın yaratılışı ile ilgili ayetler, gökleri, yeri ve ikisi arasındaki bütün varlıkları yaratanın Yüce Allah olduğunu, bunların tasarruf ve hâkimiyetinin O'nun elinde bulunduğunu anlatır. Özel olarak arz (yeryüzü) kelimesi, insanın yaşadığı dünya için kullanılır. Bitki, hayvan, dağ, deniz, nehir gibi varlıklara yapılan atıflarda, onların dünya hayatının bir parçası olduğu ve insanın istifadesine sunulduğu belirtilir. Buna göre dünya, bir yandan Allah'ın (c.c.) emrindeki varlıklardan bir varlık, öte yandan insanın hizmetine ve yaşamına sunulmuş en büyük nimettir.[30]

Kur'an-ı Kerim Allah'ın (c.c.) kudretinin delili bakımından dünyanın ve dünyadakilerin yaratılışını öne çıkarır. Fakat

"...Allah, her şey üzerinde kudret sahibidir." (Kehf suresi, 45. ayet)

YAZALIM

"Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü ziynetini takınıp, (rengârenk) süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (âfetimiz) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için âyetlerimizi böyle açıklıyoruz."

(Yûnus suresi, 24. ayet)

Yukarıdaki ayette verilen örnekten anladıklarınızı defterinize yazınız.

25 bk. A'râf suresi, 35. ayet; Yûnus suresi, 15-16. ayetler; İbrâhîm suresi, 11. ayet; Ahzâb suresi, 39. ayet; Şûrâ suresi, 48. ayet; Mülk suresi, 44-46. ayetler.
26 bk. Ahzâb suresi, 21. ayet; Mümtehine suresi, 4, 6. ayetler.
27 bk. İsrâ suresi, 95. ayet; Enbiyâ suresi, 8. ayet; Furkân suresi, 20. ayet.
28 bk. Enbiyâ suresi, 107. ayet; Furkân suresi, 1-2. ayetler; Sebe suresi, 28. ayet; Şûrâ suresi, 7. ayet; A'raf suresi, 158. ayet.
29 bk. Sait Şimşek, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 98-132; Muhsin Demirci, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 132-148.
30 Muhsin Demirci, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 55-76.

DEĞERLENDİRELİM

“Dünya hayatı, bir oyundan, bir oyalanmadan başka nedir? Ahiret yurdu korunan müttaki için daha hayırlıdır. Bu gerçeği hâlâ düşünmeyecek misiniz?”
(En'âm suresi, 32. ayet)

“Bu dünya hayatı bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!”
(Ankebût suresi, 64. ayet)

Yukarıdaki ayetleri dünya-ahiret dengesi açısından değerlendirelim.

“dünya hayatı”na karşı, ahiret hayatının değerli olduğunu her zaman ifade eder. Bu, Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde tasvir edilir: **“Onlara dünya hayatının örneğini ver: O, gökten indirdiğimiz yağmur gibidir. Onunla yeryüzündeki bitkiler boy verip birbirine karışır. Fakat bütün bu canlılık sonunda rüzgârın savurduğu kuru çer çöpe döner. Allah, her şey üzerinde kudret sahibidir.”**[31] Burada anlatıldığı gibi, dünya hayatı, yağmurla şenlenen bir yere benzer; güzeldir, hayat doludur, neşe ve mutluluk vardır. Mevsimler ilerledikçe o güzelim bitki örtüsü solar gider, insan hayatı da ilerledikçe solar ve bir gün tamamen sonlanır. İşte bu hayatta karşımıza çıkan güzellikler, türlü türlü nimetler, yaşam için gerekli olan şeylerdir.[32] Fakat bunların bir başka anlamı daha vardır, o da imtihandır. Yüce Rabbimiz ayette bunu bize şöyle bildirir: **“İnsanların hangisinin daha güzel amel yaptığını deneyelim diye yeryüzündeki şeyleri ona bir ziynet yaptık.”**[33]

Dünya hayatı, özünde imtihandır. İyinin kötünün, mü'minin kâfirin, adilin zalimin ortaya çıktığı yerdir. İmtihan dünyasındayız, bizi yaratana, bu nimetleri önümüze serene iman etmeliyiz ve onun buyurduğu şekilde yaşamaya çalışmalıyız. Dünya hayatı, insanın insanlığını ve Müslümanlığını sergilediği bir alandır. Bu imtihanı başarıyla geçen ahireti de kazanmış demektir. İnanmayan ise sadece dünyadan istifadesi ile kalır, ahirete götüreceği bir şeyi yoktur.[34]

Kur'an-ı Kerim nazarında dünya hayatı, kötülenmez değer de verilmez, hele hele aşırı bağlanılacak bir nesne gibi hiç görülmez. Sadece dünya hayatını tercih edip dini umursamayan, diğer insanları unutan, daha kötüsü Allah'ı (c.c.) ve ahireti yok sayan kimseler kınanır.[35] Hesabını bilmediği bir zenginliğe kavuşan, fakat bunu sırf kendi çabasıyla elde ettiğini iddia eden, Allah'ı, ahireti ve o malda hakkı olan fakir fukarayı unutan Karun'un hikayesi[36] bunun için anlatılır. Halbuki insanın bütün kazandıklarının asıl sahibi Allah'tır (c.c.), rızkı veren de O'dur. Bu nedenle müminler kazandıklarından başkalarını da faydalandırırlar.[37] İnfak ve sadaka, sahip olduklarını başkalarıyla paylaşmak demektir. Müslüman, elinden geldiği kadarıyla başka insanlara gönülden bağışta bulunur. Zekât ise her zengin Müslümanın yılda bir defa muhtaçlara yaptığı farz olan yardımdır. Böylece dünya hayatının zorlukları birlikte aşılmaya çalışılır.[38]

İnsan helal ve temiz kazancına sahip çıkmalıdır.

31 Kehf suresi, 45. ayet.
32 bk. Câsiye suresi, 13. ayet.
33 Kehf suresi, 7. ayet.
34 bk. A'râf suresi, 32. ayet.
35 bk. Nisâ suresi, 94. ayet; En'âm suresi, 29; Tevbe suresi, 38. ayet.
36 bk. Kasas suresi, 76-84. ayetler.
37 bk. Bakara suresi, 265. ayet.
38 Sait Şimşek, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 258-263.

Kur'an-ı Kerim'in sıkça vurguladığı bir gerçek de dünya hayatının geçici, ahiret hayatının ise kalıcılığıdır. Bu durumda dünya, ahirete hazırlığın yeridir. İnsan bu hakikati görerek hazırlıklı olmalıdır. Allahu Teala'nın şu uyarısı bunun için değil midir?: **"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Hiçbir babanın çocuğuna bir yarar sağlayamayacağı, hiçbir çocuğun da babasına bir yarar sağlayamayacağı günden korkun! Şüphesiz Allah'ın vaadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. O aldatıcı şeytan da Allah'la sizi aldatmasın."**[39]

Kur'an-ı Kerim'e göre, insan helal ve temiz kazancına sahip çıkmalı, onu artırmak için var gücüyle çalışmalıdır.[40] O yüzden mümin, dünya hayatının bütün imkânlarından yararlanır, dünya hayatını insanî ve İslami ölçülerde en iyi şekilde değerlendirir, güzel bir hayat yaşamaya çalışır. Fakat burada kalıcı olmadığı şuurundadır. Bilir ki her şeyin asıl sahibi Allah'tır (c.c.), asıl mülk ve hükümranlık O'na aittir; kendisi de ölecek, dünyanın da sonu gelecektir.[41] Bu yüzden kazandığını kaybettiğinde kriz hali yaşamaz, ölümden de hiç korkmaz, çünkü o her zaman ahirete, Allah'a (c.c.) hesap vermeye hazırdır. Kur'an-ı Kerim'in öğrettiği gibi, dünya ve ahirette iyi bir hayat için şu şekilde dua etmeyi ihmal etmez: **"...Rabbimiz! Bize dünyada bir iyilik ahirette de bir iyilik ver! Bizi ateşin azabından koru!"**[42]

1.5. Ahiret

'Son, sonraki' anlamına gelen ahiret kelimesi, dünya hayatından sonra yaşanacak bir hayatı anlatır. Kur'an-ı Kerim'in kâinat ve zaman tasavvuru, görünen alemle ve dünya ile sınırlı değildir. Öteki dünya (ahiret) başlı başına bir alemdir ve o bu dünyanın devamıdır, yeni bir hayatın adıdır. Gerek kıssalar ve gerekse yapılan işlerin akıbeti anlatılırken mutlaka ahiret söz konusu edilir. Bu nedenle Allah'a (c.c.) imandan sonra en çok bahsedilen konu ahirete imandır. Kısaca, Allah (c.c.) ve ahiret hayatı fikri, Kur'an-ı Kerim'in tamamında yer alır. Dolayısıyla tevhid ve ahiret, İslamın iki temelidir, birbirinden ayrılamaz. İslam alimleri, bu durumu göz önüne alarak, İslam'ın Allah'a (c.c.) ve ahirete iman olmak üzere iki temele dayandığını söylemişlerdir.

Ahiret yurdu, bu dünyada insanın yaptıklarının karşılığının görüleceği, meyvelerinin alınacağı yerdir. Dünya, mükellefiyet, sorumluluk ve imtihan yeri, ahiret ise karşılık yeridir. Eğer ahiret olmazsa, dünya hayatının anlam ve

Dünya mükellefiyet, sorumluluk ve imtihan yeri; ahiret ise karşılık yeridir.

YAZALIM

"Rablerinin huzuruna getirilirken sen onları bir görsen! Allah "Bu (yeniden dirilme haberi) hak değil miymiş?" diyecek. Onlar da "Evet Rabbimize andolsun ki öyleymiş" diyecekler. Allah da "inkâr ettiğinizden dolayı tadın azabı!" diyecek."

(En'âm suresi, 30. ayet)

Yukarıdaki ayette Allahu Teala'nın hangi özellikleri vurgulanmıştır? Yazınız.

....

....

....

....

....

39 Lokmân suresi, 33. ayet; Fâtır suresi, 5. ayet.
40 bk. Mâide suresi, 87-88. ayetler; Mülk suresi, 15. ayet.
41 bk. Zümer suresi, 6. ayet; Şûrâ suresi, 49. ayet; Hadîd suresi, 5. ayet.
42 Bakara suresi, 201. ayet.

Allah kimin ne yaptığını bilmektedir.
(bk. Zümer suresi, 70. ayet)

DEĞERLENDİRELİM

"O gün insanlar amellerini görmeleri (karşılığını almaları) için darmadağınık geri dönüp gelirler. Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür."

(Zilzal suresi, 6-8. ayetler)

Yukarıdaki ayetleri okuyunuz ve ahirette insanları karşılaşacağı durumlar açısından değerlendiriniz.

YORUMLAYALIM

"Yaptıklarından dolayı hoşnutturlar. Yüksek bir cennettedirler. Orada hiçbir boş söz işitmezler. Orada akan bir kaynak vardır. Orada yüksek tahtlar, konulmuş kadehler, sıra sıra yastıklar, serilmiş gösterişli yaygılar vardır."

(Ğaşiye suresi, 9-16. ayetler)

Yukarıdaki ayetleri okuyunuz ve inanan insanların cennette görecekleri mükafat açısından yorumlayınız.

hikmeti kalmazdı; ahiret olmazsa dünyada yaptıklarımızın bir değeri olmazdı, Allah'a (c.c.) kulluk yapmanın sonucu da görülmezdi.

Ayetlerden anladığımıza göre ahiret hayatının belli başlı aşamaları şöyledir:

1. Her bir insanın ömrünü tamamlayıp ölmesi (ecel, mevt), kabre konulması ve berzah alemi (dünya-ahiret arasındaki geçiş),
2. Bu dünyanın sonunun gelmesi (es-sâ'ah, yevmü'l-kıyâme),
3. Yeniden dirilme (ba's),
4. Allah'ın (c.c.) huzurunda toplanma (haşr),
5. Amel defterine göre hesabın görülmesi ve karşılığının verilmesi (mizân, yevmü'l-hisâb, yevmü'l-cezâ),
6. Cennet veya cehennem hayatının başlaması.

Kur'an-ı Kerim'de bu aşamaların her biri hakkında ayrıntılı bilgi buluruz.

Yukarıdakilere benzeyen çok sayıdaki ayette kıyametin mutlaka kopacağı, dirilmenin kesinlikle gerçekleşeceği, herkesin kendi hesabını kendisinin vereceği ve cennet-cehennem sahneleri tekrar eder. Tekrarın ilk sebebi bir çok insanın ahiret konusunda şüpheye kapılması, ölümden sonra yeniden dirilmeyi imkansız görmesidir. Halbuki ahiret, Allah'ın (c.c.) dilemesi ve kudreti ile gerçekleşecektir. Dolayısıyla ahireti ya da ahiretin bir aşamasını inkar eden Allah'ı (c.c.) inkâr etmiştir. Allah'ı (c.c.) inkar eden ahireti de inkar etmiş sayılır.

İnkârcılar yeniden diriltildiklerinde gerçeği anlayacak ve şaşkın şaşkın etraflarına bakacaklardır. Hesap vermenin de gerçek olduğunu görünce Allah'tan (c.c.) 'Beni dünyaya gönder de benden istediklerini kat kat fazlasıyla yapayım.' diye istekte bulunacaklardır, ama artık çok geç kalmışlardır, iş işten geçmiştir.

Şayet insan Allah'ı (c.c.) iyi tanırsa, O'nun yeniden diriltebileceğini, kullarını hesaba çekeceğini, onlara hak ettikleri karşılığı vereceğini kabul eder ve öylece de inanır. Elbette O, peygamberler dahil bütün insanlara bu dünyada yaptıklarının veya yapmadıklarının hesabını soracaktır. O, kimin ne yaptığını bilmektedir. Kimse itiraz etmeye cesaret edemeyecektir. Terazi o gün en doğru şekilde tartacak, artık kimin iyilik tarafı ağır basarsa o kurtulacak, kimin de iyilik tarafı hafif gelirse o da kendine yazık eden diğerleri gibi acı bir azabı hak etmiş olacaktır.[43]

43 bk. A'râf suresi, 6-9. ayetler.

İLKELER ÇIKARALIM

"Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Bunda şüphe yoktur, fakat insanların çoğu inanmıyorlar." (Mü'min suresi, 59. ayet)

"Sûr'a üfürüleceği ve Allah'ın dilediği kimselerden başka göklerdeki ve yerdeki herkesin korkuya kapılacağı günü anlat. Hepsi de boyunlarını bükerek O'na gelirler." (Neml suresi, 87. ayet)

"O gün gökyüzü erimiş maden gibi ve dağlar savrulmuş yün gibi olur. Hiçbir dost dostunu sormaz." (Meâric suresi, 8-10. ayetler)

"Düşün o günü ki dağları yürütürüz, yeryüzünü çıplak görürsün ve onların hepsini mahşere toplamışızdır da hiç bir kimse bırakmamışızdır." (Kehf suresi, 47. ayet)

"İnsan görmüyor mu ki, biz onu bir damla sudan yarattık. Bir de bakıyorsun ki, açıkça isyan ediyor. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal vermeye kalkışıyor ve 'Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?' diyor. De ki, onları ilk defa yaratmış olan diriltir. Çünkü O, her türlü yaratmayı çok iyi bilir." (Yâsin suresi, 77-79. ayetler)

"O gün varıp durulacak yer sadece Rabbinin huzurudur." (Kıyâmet suresi, 12. ayet)

"Kim bir iyilik getirirse ona bundan daha üstün karşılık vardır. Kim bir kötülük getirirse, o kötülükleri işleyenler ancak yaptıkları kadar ceza görürler." (Kasas suresi, 84. ayet)

"İman edip güzel işler yapanlar, Rablerinin izniyle içinde ebedi kalacakları ve altından ırmaklar akan cennetlere sokulacaklardır... Allah'ın nimetlerini inkâr ile değiştirenleri ve kavimlerini helak yurduna sürükleyenleri görmedin mi? Onlar cehenneme girecekler. O ne kötü karargahtır." (İbrâhîm suresi 23, 28-29. ayetler)

Yukarıdaki ayetleri okuyunuz ve ahiret hayatıyla ilgili ilkeler çıkarınız.

Sonuç olarak, ölüm, bir son değil, yeni bir hayata başlangıçtır. Ölüm ile kişinin bu dünyaya ait bütün tasarruf ve bağlantıları kesilir. Onun için artık ahiret hayatı başlamış demektir. Haklının-haksızın, adilin-zalimin, müttakinin-günahkârın ortaya çıkacağı, ona göre de ödül ya da ceza alacağı yerdir ahiret. Allah adaleti gereği kimseye zulmetmez, herkes hak ettiği karşılığı alır. Kim zerre miktarı iyilik yapmış, güzel iş ortaya koymuşsa mutlaka onun karşılığını görecektir. Tersi de geçerlidir, zerre miktarı kötü iş yapan da kesinlikle karşılığının görecektir.[44] Cennetlikler Allah'ın (c.c.) büyük ikramı ile karşılaşacak, hayal edemeyecekleri mutlu bir hayata kavuşacaklardır.[45] Cehennem de dayanılmaz acılar yurdu olacaktır.

Ahirete, hesaba ve karşılık görmeye inanan insan, dünya hayatında yanlış, günah, haksızlık, zulüm gibi dinin yasakladığı, insanların hoş görmedikleri ve Allah'ın (c.c.) razı olmadığı şeyleri yapmaz; hukuktan, adaletten ve ahlaktan sapmaz. Allah'a (c.c.) ve insanlara karşı bütün sorumluluklarını eksiksiz yerine getirmeye bütün gücüyle çalışır. Kimsenin hakkını yemez, kendi hakkını yedirmez, hakkına razı olur; zulüm yapmaz zulme razı olmaz. Dünyanın zorluklarına dayanır, acılarına katlanır. Ölüm düşüncesi, onu dünyaya tapacak kadar bağlanmaktan uzak tutar; sahip olduklarını kaybedince kendisini kaybetmez. İbadetlerini yerli yerince yapar, hayır hasenatı eksik etmez; bunların karşılığını da Rabbinden bekler. Hasılı bu dünyada gerçek bir mümin hayatının, ahirette mutluluk demek olduğunu bilir. Allah'ın (c.c.) razı olduğu salih amel yapmanın ahirette karşılığının kat kat kendisine döneceğinden emindir. Böyle insanların oluşturduğu bir toplum her gün daha güzele, daha mutlu bir hayata doğru sürüklenir.[46]

44 bk. Zilzâl suresi, 6-8. ayetler.
45 bk. Fussilet suresi, 30-32. ayetler.
46 Sait Şimşek, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 140-150; Muhsin Demirci, Kur'an'ın Ana Konuları, s. 269-302.

2. Arapça Tefsir Metinleri

2.1. Asr Suresi (Taberî'den)

بِسْــــــــــمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالْعَصْرِ ۝١ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ۝٢ اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ۝٣ ﴾

اختلف أهل التأويل في تأويل قوله : {وَالْعَصْرِ} فقال بعضهم : هو قَسَم أقسم ربنا تعالى ذكره بالدهر ، فقال : العصر : هو الدهر . ذكر من قال ذلك : حدثني عليّ ، قال : حدثنا أبو صالح قال : ثني معاوية ، عن عليّ ، عن ابن عباس ، في قوله : { وَالْعَصْرِ } قال : العصر : ساعة من ساعات النهار .

حدثنا ابن عبد الأعلى ، قال : حدثنا ابن ثور ، عن معمر ، عن الحسن { وَالْعَصْرِ } قال : هو العشيّ . والصواب من القول في ذلك : أن يقال : إن ربنا أقسم بالعصر { وَالْعَصْرِ } اسم للدهر ، وهو العشيّ والليل والنهار ، ولم يخصص مما شمله هذا الاسم معنى دون معنى ، فكلّ ما لزِمه هذا الاسم فداخل فيما أقسم به جلّ ثناؤه .

وقوله : { اِنّ الْاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ } يقول : إن ابن آدم لفي هلَكة ونقصان .

وكان عليّ رضي الله عنه يقرأ ذلك : { اِنّ الاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ ، وإنه فيه إلى آخر الدهر } .
حدثني ابن عبد الأعلى بن واصل ، قال : حدثنا أبو نعيم الفضل بن دكين ، قال : أخبرنا إسرائيل ، عن أبي إسحاق ، عن عمر ذي مرّ ، قال : سمعت عليا رضي الله عنه يقرأ هذا الحرف : {وَالْعَصْرِ وَنَوَائِبِ الدّهْرِ ، اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ ، وإنه فيه اِلى آخر الدهر } .
حدثنا بشر ، قال : حدثنا يزيد ، قال : حدثنا سعيد ، عن قتادة { اِنَّ الاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ } ففي بعض القراءات : {وإنه فيه الى آخر الدهر } .
حدثنا أبو كُرَيب ، قال : حدثنا وكيع ، عن سفيان ، عن أبي إسحاق ، عن عمرو ذي مرّ ، أن عليا رضي الله عنه قرأها : {وَالْعَصْرِ وَنَوَائِبِ الدّهْرِ ، اِنّ الاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ } .
حدثني محمد بن عمرو ، قال : حدثنا أبو عاصم ، قال : حدثنا عيسى وحدثني الحرث ، قال : حدثنا الحسن ، قال : حدثنا ورقاء ، جميعا عن ابن أبي نجيح ، عن مجاهد

{ اِنَّ الاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ } إلاّ من آمن . { اِلاَّ الّذِينَ اٰمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحاتِ } يقول : اِلاَّ الذين صدّقوا الله ووحّدوه ، وأقرّوا له بالوحدانية والطاعة ، وعملوا الصالحات ، وأدّوا ما لزمهم من فرائضه ، واجتنبوا ما نهاهم عنه من معاصيه ، واستثنى الذين آمنوا عن الإنسان ؛ لان الإنسان بمعنى الجمع ، لا بمعنى الواحد وقوله :{ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقّ } يقول : وأوصى بعضهم بعضا بلزوم العمل بما أنزل الله في كتابه ، من امره ، واجتناب ما نهى عنه فيه . وبنحو الذي قلنا في ذلك قال أهل التأويل . ذكر من قال ذلك : حدثنا بشر ، قال : حدثنا يزيد ، قال : حدثنا سعيد ،

عن قتادة { وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ } والحقّ : كتاب الله .
حدثنا ابن عبد الأعلى ، قال : حدثنا ابن ثور ، عن معمر ، عن الحسن { وَتَوَاصَوْا بالْحَقِّ } قال : الحقّ كتاب الله . حدثني عمران بن بكّار الكُلاعِيّ ، قال : حدثنا خطاب بن عثمان ، قال : حدثنا عبد الرحمن بن سنان أبو رَوْح السّكونيّ ، حِمْصيّ لقيته بإرمينية ، قال : سمعت الحسن يقول فى { وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ } قال : الحقّ : كتاب الله . وقوله : { وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ } يقول : وأوصى بعضهم بعضا بالصبر على العمل بطاعة الله . وبنحو الذي قلنا في ذلك قال أهل التأويل . ذكر من قال ذلك : حدثنا بشر ، قال : حدثنا يزيد ، قال : حدثنا سعيد ، عن قتادة { وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ } قال : الصبر : طاعة الله .
حدثني عمران بن بكار الكُلاعي ، قال : حدثنا خطاب بن عثمان ، قال : حدثنا عبد الرحمن بن سنان أبو روح ، قال : سمعت الحسن يقول في قوله { وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ } قال : الصبر : طاعة الله . حدثنا ابن عبد الأعلى ، قال : حدثنا ابن ثور ، عن معمر ، عن الحسن { وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ } قال : الصبر : طاعة الله .

2.2. Kâfirûn Suresi (Zemahşerî'den)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ قُلْ يَٓا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ ١ لَٓا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَۙ ٢ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۚ ٣ وَلَٓا اَنَا۬ عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْۙ ٤ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۜ ٥ لَكُمْ د۪ينُكُمْ وَلِيَ د۪ينِ ٦ ﴾

مكية ، وهي ست آيات ، ويقال لها ولسورة الإخلاص المقشقشتان ، أي المبرئتان من النفاق . المخاطبون كفرة مخصوصون ، قد علم الله منهم أنهم لا يؤمنون . روي أنّ رهطاً من قريش قالوا : يا محمد ، هلم فاتبع ديننا ونتبع دينك : تعبد آلهتنا سنة ونعبد إلهك سنة ، فقال : {معاذ الله أن أشرك بالله غيره } ، فقالوا : فاستلم بعض آلهتنا نصدقك ونعبد إلهك ، فنزلت ؛ فغدا إلى المسجد الحرام وفيه الملأ من قريش ، فقام على رؤوسهم فقرأها عليهم ، فأيسوا .

{ لاَ أَعْبُدُ } أريدت به العبادة فيما يستقبل ؛ لأنّ {لا} لا تدخل إلاّ على مضارع في معنى الاستقبال ، كما أن {ما} لا تدخل إلاّ على مضارع في معنى الحال ، ألا ترى أن {لن} تأكيد فيما تنفيه {لا} . وقال الخليل في {لن} : إنّ أصله {لا أن } ، والمعنى : لا أفعل في المستقبل ما تطلبونه مني من عبادة آلهتكم ، ولا أنتم فاعلون فيه ما أطلب منكم من عبادة إلهي .{ وَلَا اَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ } أي : وما كنت قطّ عابداً فيما سلف ما عبدتم فيه . يعني : لم تعهد مني عبادة صنم في الجاهلية ، فكيف ترجى مني في الإسلام .

{ وَلاَ اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا اَعْبُدُ } أي : وما عبدتم في وقت ما أنا على عبادته .

فإن قلت : فهلا قيل : ما عبدت ، كما قيل : ما عبدتم ؟ قلت : لأنهم كانوا يعبدون الأصنام قبل المبعث ، وهو لم يكن يعبد الله تعالى في ذلك الوقت . فإن قلت : فلم جاء على {ما } دون {من } ؟ قلت : لأن المراد الصفة ، كأنه قال : لا أعبد الباطل ، ولا تعبدون الحق . وقيل : إن {ما } مصدرية ، أي : لا أعبد عبادتكم ، ولا تعبدون عبادتي .

{ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ } لكم شرككم ، ولي توحيدي . والمعنى : أني نبيّ مبعوث إِليكم لأدعوكم إلى الحق والنجاة ، فإذا لم تقبلوا مني ولم تتبعوني ، فدعوني كفافاً ولا تدعوني إلى الشرك .

عن رسول الله صلى الله عليه وسلم : { مَنْ قَرَأَ (سُورَةَ الْكَافِرُونَ) فَكَأَنَّمَا قَرَأَ رُبُعَ الْقُرْآنِ ، وتباعدت منه مردة الشياطين ، وبرئ من الشرك ، ويعافى من الفزع الأكبر } .

2.3. İsrâ Suresi 23-39. Ayetler (Celâleddîn el-Mahallî - Celâleddîn es-Suyûtî'den)

﴿وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًاۜ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَٓا اَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَٓا اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَر۪يمًا ﴿٢٣﴾﴾

وقضى ربك ألا تعبدوا إلا إياه وبالوالدين إحسانا إما يبلغن عندك الكبر أحدهما أو كلاهما فلا تقل لهما أف ولا تنهرهما وقل لهما قولًا كريمًا { وقضى } أمر { ربك } أن أي بأن { الا تعبدوا الا اياه } أن تحسنوا { وبالوالدين احسانا } بأن تبروهما { اما يبلغن عندك الكبر احدهما } فاعل { او كلاهما } وفي قراءة يبلغان فأحدهما بدل من ألفه { فلا تقل لهما اف } بفتح الفاء وكسرها منونا وغير منون مصدر بمعنى تبا وقبحا { ولا تنهرهما } تزجرهما { وقل لهما قولا كريما } جميلا لينا

﴿وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَان۪ي صَغ۪يرًاۜ ﴿٢٤﴾﴾

واخفض لهما جناح الذل من الرحمة وقل رب ارحمهما كما ربيانى صغيرا
{ واخفض لهما جناح الذل } ألن لهما جانبك الذليل { من الرحمة } أي لرقتك عليهما
{ وقل رب ارحمهما كما } رحماني حين { ربيانى صغيرا }

﴿ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا ف۪ي نُفُوسِكُمْۜ اِنْ تَكُونُوا صَالِح۪ينَ فَاِنَّهُ كَانَ لِلْاَوَّاب۪ينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾﴾

ربكم أعلم بما في نفوسكم إن تكونوا صالحين فإنه كان للأوابين غفورا{ ربكم أعلم بما في نفوسكم } من إضمار البر والعقوق { إن تكونوا صالحين } طائعين لِلّهِ { فإنه كان للاوّابين} الرجاعين الى طاعته {غفورا} لما صدر منهم في حق الوالدين من بادرة وهم لا يضمرون عقوقا

﴿ وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْك۪ينَ وَابْنَ السَّب۪يلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذ۪يرًا ﴿٢٦﴾﴾

وآت ذا القربى حقه والمسكين وابن السبيل ولا تبذر تبذيرا{وآت} أعط { ذا القربى } القرابة

{حقه} من البر والصلة { والمسكين وابن السبيل ولا تبذر تبذيرا } بالانفاق فى غير طاعة اللّٰه

﴿ اِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُٓوا اِخْوَانَ الشَّيَاطِينِۜ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّه۪ كَفُورًا ٢٧ ﴾

اِن المبذرين كانوا اخوان الشياطين وكان الشيطان لربه كفورا

{ إن المبذرين كانوا اِخوان الشياطين } أي على طريقتهم

{ وكان الشيطان لربه كفورا } شديد الكفر لنعمه فكذلك أخوه المبذر

﴿وَاِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَٓاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ٢٨﴾

واما تعرضن عنهم ابتغاء رحمة من ربك ترجوها فقل لهم قولا ميسورا

{ وإما تعرضن عنهم } أي المذكورين من ذي القربى وما بعدهم فلم تعطهم

{ ابتغاء رحمة من ربك ترجوها } أي لطلب رزق تنتظره يأتيك فتعطيهم منه

{ فقل لهم قولا ميسورا } لينا سهلا بأن تعدهم بالإعطاء عند مجيء الرزق

﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ٢٩﴾

ولا تجعل يدك مغلولة إلى عنقك ولا تبسطها كل البسط فتقعد ملوما محسورا

{ ولا تجعل يدك مغلولة إلى عنقك } أي لا تمسكها عن الإنفاق كل المسك

{ ولا تبسطها } في الإنفاق { كل البسط فتقعد ملوما } راجع للأول

{ محسورا } منقطعا لا شيء عندك راجع للثانى

﴿اِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُۜ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِه۪ خَب۪يرًا بَص۪يرًا ٣٠﴾

إن ربك يبسط الرزق لمن يشاء ويقدر إنه كان بعباده خبيرا بصيرا

{ إن ربك يبسط الرزق } يوسعه { لمن يشاء ويقدر } يضيقه لمن يشاء

{ إنه كان بعباده خبيرا بصيرا } عالما ببواطنهم وظواهرهم فيرزقهم على حسب مصالحهم

﴿وَلَا تَقْتُلُٓوا اَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلَاقٍۜ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَاِيَّاكُمْۜ اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْـًٔا كَب۪يرًا ٣١﴾

ولا تقتلوا أولادكم خشية إملاق نحن نرزقهم وإياكم إن قتلهم كان خطءا كبيرا

{ ولا تقتلوا أولادكم } بالوأد { خشية } مخافة { املاق } فقر

{ نحن نرزقهم واياكم إن قتلهم كان خطأ } إثما { كبيرا } عظيما

﴿ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰٓى اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةًۜ وَسَٓاءَ سَب۪يلًا ٣٢﴾

ولا تقربوا الزنى إنه كان فاحشة وساء سبيلًا{ ولا تقربوا الزنى } أبلغ من لا تأتوه

{ إنه كان فاحشة } قبيحا { وساء } بئس { سبيلا } طريقا هو

﴿ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّت۪ي حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّۜ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّه۪ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِۜ

اِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ٣٣﴾

ولا تقتلوا النفس التي حرم الله إلا بالحق ومن قتل مظلوما فقد جعلنا لوليه سلطانا فلا يسرف
في القتل إنه كان منصورا {ولا تقتلوا النفس التي حرم الله إلا بالحق ومن قتل مظلوما فقد
جعلنا لوليه} لوارثه { سلطانا } تسلطا على القاتل { فلا يسرف } يتجاوز الحد { في القتل }
بأن يقتل غير قاتله أو بغير ما قتل به { إنه كان منصورا }

﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُۖ وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِۚ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُ۫لًا ﴿٣٤﴾﴾

ولا تقربوا مال اليتيم إلا بالتي هي أحسن حتى يبلغ أشده وأوفوا بالعهد إن العهد كان مسؤولا
{ ولا تقربوا مال اليتيم إلا بالتي هي أحسن حتى يبلغ أشده وأوفوا بالعهد }
إذا عاهدتم الله أو الناس { إن العهد كان مسؤولا } عنه

﴿وَاَوْفُوا الْكَيْلَ اِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَق۪يمِۜ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْو۪يلًا ﴿٣٥﴾﴾

وأوفوا الكيل إذا كلتم وزنوا بالقسطاس المستقيم ذلك خير وأحسن تأويلا { وأوفوا الكيل }
أتموه { إذا كلتم وزنوا بالقسطاس المستقيم } الميزان السوي {ذلك خير وأحسن تأويلا} مآلا

﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِه۪ عِلْمٌۜ اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُو۬لٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُ۫لًا ﴿٣٦﴾﴾

ولا تقف ما ليس لك به علم إن السمع والبصر والفؤاد كل أولئك كان عنه مسؤولا
{ ولا تقف } تتبع { ما ليس لك به علم إن السمع والبصر والفؤاد } القلب
{ كل أولئك كان عنه مسؤولا } صاحبه ماذا فعل به

﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْاَرْضِ مَرَحًاۚ اِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْاَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾﴾

ولا تمش في الأرض مرحا إنك لن تخرق الأرض ولن تبلغ الجبال طولا
{ ولا تمش في الأرض مرحا } أي ذا مرح بالكبر والخيلاء
{ إِنَّك لن تخرق الأَرْض } تثقبها حتى تبلغ آخرها بكبرك
{ ولن تبلغ الجبال طولا } المعنى أنك لا تبلغ هذا المبلغ فكيف تحتال

﴿كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾﴾

كل ذلك كان سيئه عند ربك مكروها { كُلُّ ذَٰلِكَ } المذكور { كان سيئه عند ربك مكروهًا }

﴿ذٰلِكَ مِمَّٓا اَوْحٰٓى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِۜ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتُلْقٰى ف۪ي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾﴾

ذلك مما أوحى إليك ربك من الحكمة ولا تجعل مع الله إلها آخر
فتلقى في جهنم ملومًا مدْحورًا { ذلك مما أوحى إليك } يا محمد
{ ربك من الحكمة } الموعظة
{ ولا تجعل مع الله إلها آخر فتلقى في جهنم ملوما مدحورا } مطرودا من رحمة الله

2.4. Mü'minûn Suresi 1-10. Ayetler (Muhammed Ali es-Sâbûnî'den)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

التفسِير: ﴿ قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَۙ ١ ﴾ أى فاز وسعد وحصل على البغية والمطلوب المؤمنون المتصفون بهذه الأوصاف الجليلة، و { قَدْ } للتأكيد والتحقيق فكأنه يقول لقد تحقَّق ظفرهم ونجاحهم بسبب الإيمان والعمل الصالح، ثم عدَّد تعالى مناقبهم فقال ﴿ اَلَّذ۪ينَ هُمْ ف۪ي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَۙ ٢ ﴾

قال ابن عباس: خاشعون: خائفون ساكنون أى هم خائفون متذللون في صلاتهم لجلال الله وعظمته لاستيلاء الهيبة على قلوبهم ﴿ وَالَّذ۪ينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَۙ ٣ ﴾ أى عن الكذب والشتم والهزل قال ابن كثير: اللغو: الباطل وهو يشمل الشرك، والمعاصي، وما لا فائدة فيه من الأقوال والأفعال

﴿ وَالَّذ۪ينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَۙ ٤ ﴾ أى يؤدون زكاة أموالهم للفقراء والمساكين، طيبة بها نفوسهم طلباً لرضى الله ﴿ وَالَّذ۪ينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَۙ ٥ ﴾ هذا هو الوصف الرابع أي عفّوا عن الحرام وصانوا فروجهم عمَّا لا يحل من الزنا واللواط وكشف العورات ﴿ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوم۪ينَۚ ٦ ﴾ أى هم حافظون لفروجهم في جميع الأحوال إلا من زوجاتهم وإمائهم المملوكات { فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوم۪ينَ } أى فإنهم غير مؤاخذين ﴿ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَٓاءَ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْعَادُونَۚ ٧ ﴾ أى فمن طلب غير الزوجات والمملوكات { فَاُو۬لٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ } أى هم المعتدون المجاوزون الحدَّ في البغي والفساد ﴿ وَالَّذ۪ينَ هُمْ لِاَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَۙ ٨ ﴾ أى قائمون عليها بحفظها وإصلاحها، لايخونون إذا ائتمنوا، ولا ينقضون عهدهم إذا عاهدوا قال أبو حيان: والظاهر عموم الأمانات فيدخل فيها ما ائتمن الله تعالى عليه العبد من قولٍ وفعلٍ واعتقاد، وما ائتمنه الإنسان من الودائع والأمانات ﴿ وَالَّذ۪ينَ هُمْ عَلٰى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَۢ ٩ ﴾ هذا هو الوصف السادس أى يواظبون على الصلوات الخمس ويؤدونها فى أوقاتها قال في التسهيل: فإن قيل كيف كرّر ذكر الصلوات أولاً وآخراً؟ فالجواب أنه ليس بتكرار، لأنه قد ذكر أولاً الخشوع فيها، وذكر هنا المحافظة عليها فهما مختلفان.﴿ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَۙ ١٠ ﴾ أي أولئك الجامعون لهذه الأوصاف الجليلة هم الجديرون بوراثة جنة النعيم.

اَلْبَلاَغَة: تضمنت الآيات الكريمة وجوهاً من البيان والبديع نوجزها فيما يلي:

١- الإخبار بصيغة الماضي لإفادة الثبوت والتحقق {قَدْ أَفْلَحَ المؤمنون} كما أنَّ {قَدْ} لإفادة التحقيق أيضاً.

٢- التفصيل بعد الإجمال { الذين هُمْ فِي صَلاَتِهِمْ خَاشِعُونَ والذين هُمْ عَنِ اللغو مُّعْرِضُونَ }

﴿ اَلَّذ۪ينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَۜ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ١١ ﴾ {الذين يرثون الفردوس} اي الذين يرثون اعالي الجنة التي تتفجر منها انهار الجنة. وفي الحديث:اذا سالتم الله فسلوه الفردوس,فانه اوسط الجنة، و اعلي الجنة ، ومنه تفجر انهار الجنة { هم فيها خالدون} اي هم دائمون فيها لا يخرجون منها ابدا, ولا يبغون عنها حولا

YORUMLAYALIM

"Akşamın hayrından sabahın şerri yeğdir."
Atasözünü Felak suresi bağlamında yorumlayınız.

3. Tefsirden Tefekküre

3.1. Felak Suresi ve Tefsiri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِۙ ﴿١﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَۙ ﴿٢﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَۙ ﴿٣﴾
وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِۙ ﴿٤﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

Rahmân Rahîm olan Allah´ın adıyla.
1-6. De ki: "Sabahın Rabbine sığınırım; yarattığı şeylerden gelebilecek kötülüklerden; karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden; düğümlere üfürenlerin şerrinden; bir de kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden!".

Sure ismini ilk ayetteki el-felak kelimesinden almıştır. Kur'an-ı Kerim'de 113. sırada yer alır. Bu sure ve Nas suresi Allah'a (c.c.) sığınmayı emrettiği için ikisine birden Muavvizeteyn (iki koruyucu, iki sığınılan) ismi verilmiştir. Her iki sure de Mekke döneminin ilk yıllarında, peş peşe inmiştir. Medine döneminde indiğine dair rivayetler var ise de surelerin içerik ve üslubu Mekke dönemine uygundur.[47]

E'ûzü (sığınırım), fiili, 'başkasına sığınmak, iltica etmek, ona bağlı olmak' anlamındaki a- ve -ze kökünden gelir. Kur'an-ı Kerim'de "Allah'a (c.c.) sığınmak" ile ilgili olarak birkaç defa geçer. Felak, "bir şeyi yarmak, bir kısmını diğerinden ayırmak" demektir. Kelime En'âm suresi 95, 96. ve Şuarâ suresi 63. ayetlerde bu manada geçer. Ğâsik, "karanlığın çökmesi"; neffesâti fi'l-ukad ise "düğümlere üfleyen büyücüler" demektir. Dört defa tekrar eden şerr kelimesi 'herkesin kaçtığı şey, kötülük' anlamına gelir.[48]

YORUMLAYALIM

﴿اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُواۙ يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِۜ...﴾

"Allah iman edenlerin velisidir. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır..."
(Bakara suresi, 257. ayet)

Felâk suresi ve 15 Temmuz'u düşünerek bu ayeti yorumlayınız.

Surenin ilk kelimesi olan 'Kul' (de, söyle) ile Allah Tealâ, peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) hangi kelimelerle sığınacağını öğretmektedir. Buna göre, **"Karanlığı ortadan kaldırıp sabahın aydınlığını çıkaran Allah'a sığınırım."** demesi istenmiştir. Bu ayette, Allah'ın (c.c.) manevi olarak cahiliye ve küfür karan-

47 Taberî, Câmi'u'l-Beyân, C 24, s. 741 vd.; Heyet, Kur'an Yolu, C 5, s. 3798.
48 Râgıb el-İsfehânî, el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân, s. 377, 510, 527, 579, 762.

lığını yarıp tevhid aydınlığına kavuşturması da ima edilmiştir. Allah'a (c.c.) sığınılacak kötülüklere gelince, onlar da 2-5. ayetlerde bahsedilen şu dört şeydir: Yaratılanların şerri, karanlıktan istifade edilerek yapılan kötülükler, sihirbazların şerri, hasetçinin şerri.

Surede dört şeyden kaynaklanan kötülük sayılmıştır. Yaratılanlar, karanlık, haset ya da sihir yapan insanlar, varlık olarak kötü değildir. Fakat yaratılan herhangi bir varlık başkalarına kötülük yapabilir, başkalarının sahip olduğu şeyleri kıskanarak haset edebilir, yine dünyalık çıkar için başkalarına sihir yapar ya da yaptırabilir. Haset, birçok insanda hastalık derecesindedir, onu kendisi ile yüzleşerek, kendi gerçekliğini kabullenerek aşabilir.

Sihir yapanlar ise çeşitli yol ve araçlar kullanarak hem başkalarına zarar verir hem de hak etmedikleri kazançlar sağlarlar. Bunu yapan ve yaptıranlar lanetlenmiştir. Haset, sihir ve benzeri kötülüklerin çoğu gizli, çeşitli hile ve desiselerle yapıldığı için insanlar farkına varamayabilir. Burada örneği verilen ve benzeri başka kötülüklerden haberimiz olursa sakınmaya çalışırız, ancak hakkımızdaki düşmanca ve haince birçok kötülüğün farkına varamayız. İşte o zaman her şeyi görüp gözeten, her şeyden haberdar olan Yüce Rabbimizin korumasına sığınmaktan başka çaremiz kalmaz. Şüphesiz O, farkına varmadığımız nice bela ve kötülükten bizi korumuştur da biz farkında değilizdir. Nitekim Allah Resulü Mekke'de kendisi hakkında gizli ve açık kötülük planlayanların şerrinden Allah'a (c.c.) sığınarak korunmuştur. Resulünü çok seven Rabbi ise hiçbir zaman onu yalnız bırakmamış, daima onu korumuştur. O, bu korumayı kendisine sığınan her kuluna yapar.[49]

Burada hemen belirtelim ki surenin son iki ayetinde bahsedilen sihir yapmak ve haset etmek, insanların kaçınması gereken kötü işler olarak anılmıştır. Buna göre bir Müslümanın, inandığı kitabın kötü gördüğü bir işi işlememesi gerekir. Onlardan kaçınması, yapanları da uyarması gerekir. İyi mü'min olmak aynı zamanda başkalarına zarar veren şeyleri yapmaktan kaçınmakla olur. Çünkü dinimiz sadece Allah'a (c.c.) karşı vazifeler yüklemez, aynı zamanda O'nun yarattığı insanlara karşı da görev ve sorumluluklar yükler. Bu surede onların bir kısmına işaret edilmiştir.

3.2. Nâs Suresi ve Tefsiri

بِسْــــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِۙ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِۙ ﴿٢﴾ اِلٰهِ النَّاسِۙ ﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ
الْخَنَّاسِۙ ﴿٤﴾ اَلَّذ۪ي يُوَسْوِسُ ف۪ي صُدُورِ النَّاسِۙ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah´ın adıyla.

1-6. De ki: Cinlerden olsun insanlardan olsun, insanların kalplerine vesvese sokan sinsi şeytanın şerrinden insanların Rabbine, hâkimine ve mâbuduna sığınırım!

Bu sure yapı, üslup, mahiyet, maksat ve sebeb-i nüzul bakımından Felak suresi ile bütünleşir. İsmini ilk ayetteki *en-nâs (insanlar)* kelimesinden alır. Kur'an-ı Kerim'in 114. ve son suresidir, 6 ayettir. el-Vesvâs (çok vesvese veren) ismi vesvese kökünden gelir. Vesvese, "şüphe, tereddüt, gizli fısıltı, boş kuruntu, gereksiz yere meşgul eden düşünce" demektir. Hannâs, "geride kalan, yakalayan, gizlice sokulan", sadr, "göğüs, kalp, akıl",

49 Taberî, Câmi'u'l-Beyân, C 24, s. 741-752; Heyet, Kur'an Yolu, C 5, s. 719-722.

el-cinnet, "cinler topluluğu" anlamına gelir.[50]

Sure birbirinin devamı olan iki bölümden oluşur. Birinci kısmı ilk üç ayetteki Allah'a (c.c.) sığınmadır. "İnsanlar" kelimesi üç defa tekrar ederken, her birinde onun Allah ile olan ilişkisinin farklı bir boyutunu ifade eden Rab, Melik, İlah kelimeleri seçilmiştir. Rab, yaratan, terbiye eden ve ihtiyaçları gideren; Melik, insanların hakimi, onlara buyruklar veren; İlah tapınılacak yegâne varlık demektir.

İkinci kısım ise sığınılacak şeyi, insanları, sinsice kötülüğe sürükleyen cinlerin ve insanların şerrini konu edinir. "İnsanlardan ve cinlerden vesveseciler" şeklindeki ifade sadece bu surede vardır. Her iki kelime de çoğuldur, ortak noktaları insanların kalplerine şüphe düşürmek, akıllarını karıştırarak anlamsız düşüncelerle meşgul etmek ve yıpratmaktır. Bunlar vesveseyi, bir sanat haline getirmiş, çeşitli sinsi yollarla icra ederler. Cinlerden olan şeytanlar, görünmeyen varlıklar olduğu için böyle bir işi kolayca yapabilirler. Fakat başkalarının kalbine ve aklına Allah ve yapacağı doğru işler hakkında şüpheler bırakan ve bunu da sinsi yollarla uygulayan insan da şeytan ile aynı kategoriye girmiştir. Onun için ikisi birlikte anılmıştır. Esasında insanın iman ve amel konusunda asıl düşmanı şeytandır, fakat öyle insanlar var ki şeytanı bile geride bırakacak metotlar ile insanları yoldan çıkarır. İşte şeytanların ve onlara benzeyen insanların şerrinden korunmak için Allah'a (c.c.) sığınma tedbirini almak gerekir. Sonra da iman, amel ve ahlakı sağlamlaştırarak ve güzelleştirerek onlara üstün gelmeye çalışmalıdır.[51]

İnsan-Allah ilişkisi dediğimizde çok genel bir ilişkiyi anlatırız. Fakat Rab-kul ilişkisi çok özel bir ilişkidir. Rab-kul ilişkisi kısaca, Allah ile O'na inanan, tapan ve O'ndan yardım isteyen, O'nu Rab edinen insan ilişkisi demektir. Felak ve Nâs sureleri işte bu özel durumu anlatır. Her ikisinde de Hz. Peygamber'in şahsında öğretilen sığınma duaları onun ümmetine öğretilmiş, dolayısıyla onların da bu sığınmayı yapmaları istenmiştir. Böylece birçok ayet'i kerimede olduğu gibi Kur'an-ı Kerim'in ilk suresinde de son iki suresinde de bu ince nokta perçinlenmiştir. Konuya ilişkin bir incelik de şudur: Kur'an-ı Kerim'in hem nüzul sırasına göre ilk inen Alak suresi 1. ayette ve son inen sure olan Nasr suresinin son ayetinde hem de normal sıralamada ilk ve son ayette Rabbe sığınma ve onun yardımı söz konusu edilir.

Allah'a (c.c.) sığınmanın gerekçesi çok açıktır. İnsan bu dünyada sahip olduğu yetenekleri, makamı, serveti vs. ile hayatını devam ettirebilir. Fakat İslam'a göre insan sadece dünya, maddi varlık ile sınırlı değildir. Her şeyden önce bir dünya hayatı bir de ahiret hayatı vardır. Yine o, dünyaya kendi başına gelmemiş, her şeyi kendi çabası ile elde etmemiştir. Onu yaratan, çeşitli imkan ve yeteneklerle donatan, çalıştığında onun karşılığını veren bir Yüce Kudret vardır. İşte O, Allah'tır (c.c.). O, insandan sadece gösterdiği yolda yürümesini, kendisini unutmamasını ister. Onu unutmamanın, ilişkiyi sıcak tutmanın yollarından birisi de Rabbine teşekkür etmesi, O'nu yüceltmesi, dua etmesi ve O'na sığınmasıdır.

DEĞERLENDİRELİM

"...Şeytan bir kimseye arkadaş olursa, ne kötü bir arkadaştır o!"
(Nisâ suresi, 38.ayet)

"(Şeytan) onlara söz verir ve onları ümitlendirir; halbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir."
(Nisâ suresi, 120.ayet)

"Şeytan, kendilerine yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için doğru yolu bulamıyorlar."
(Neml suresi, 24.ayet)

"...Şeytan onlara yaptıkları işleri güzel gösterip onları doğru yoldan çıkardı. Oysa bakıp görebilecek durumdaydılar."
(Ankebût suresi, 38.ayet)

Yukarıdakileri ayetleri Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri bağlamında değerlendiriniz.

YORUMLAYALIM

Şeytana külâhı (pabucu) ters giydirmek. Şeytana parmak ısırtmak. Şeytan dürtmek.

Yukarıdaki deyimleri insan ve şeytan ilişkisi açısından arkadaşlarınızla yorumlayınız.

50 Râgıb İsfehânî, el-Müfredat fî Ğarîbi'l-Kur'ân, s. 139, 228, 408, 819.
51 Taberî, Câmi'u'l-Beyân, C 24, s. 753-756; Elmalı, Hak Dini Kur'an Dili, C 9, s. 10, 6410-6429.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

Cevaplayalım

1. "Sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı evrede yaratan ve arşa kurulan; geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan; güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna amade kılan Allah'tır. Bilin ki yaratmak da idare etmek de yalnız O'na aittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah yücedir." (A'râf suresi, 54. ayet) Yukarıda anlamı verilen ayeti yorumlayınız.

2. Kur'an-ı Kerim'de ahlakla ilgili olarak hangi temel ilkeler üzerinde durulmuştur? Açıklayınız.

3. Kur'an-ı Kerim, toplumsal ilişkilerin sağlıklı olması için insanlara hangi çağrıyı yapmaktadır? Belirtiniz.

4. "Asr" kelimesininin anlamını Taberî'ye göre açıklayınız.

5. Rab-kul ilişkisi nasıl olmalıdır? Açıklayınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

6. Ahiret hayatının belli başlı aşamaları vardır. Aşağıdakilerden hangisi bu aşamalardan <u>değildir</u>?

A) Her bir insanın ömrünü tamamlayıp ölmesi (ecel, mevt), kabre konulması ve berzah alemi (dünya ahiret arasındaki geçiş)
B) Bu dünyanın sonunun gelmesi (yevmü'l-kıyâme, es-sâ'ah)
C) Yok oluş
D) Allah'ın (c.c.) huzurunda toplanma (haşr)
E) Amel defterine göre hesabın görülmesi ve karşılığının verilmesi (mizân, yevmü'l-hisâb, yevmü'l-cezâ)

7. Peygamberlerin görevi, insanlara Allah'ın (c.c.) yolunu göstermek, O'nun dinini ulaştırmak, iyileri müjdelemek, adaleti gerçekleştirmek, insanların arasındaki ihtilafları çözmek, yanlışa ve sapkınlıklara karşı uyarmaktır.

Yukarıdaki bilgilere göre nübüvvetin en doğru hedefi ne olabilir?
A) Dünya hayatında insana yol göstermek, ahirette kurtuluşunu sağlamak
B) Ahirette kurtuluşunu sağlamak
C) Dünya hayatında insana yol göstermek
D) İnsanı mutlu etmek
E) Tebliğ

8. "(Resûlüm)! Şüphesiz biz bu Kitab'ı sana, insanlar için hak olarak indirdik. Artık kim doğru yolu seçerse kendi lehinedir; kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapmış olur. Sen onların üzerinde vekil değilsin." (Zümer suresi, 41. ayet.) **"Biz insana doğru yolu gösterdik, artık ister şükreder ister nankörlük eder."** (İnsân suresi, 3. ayet.)

Yukarıdaki ayetlerden çıkarılabilecek sonuç hangisi değildir?

A) İnsana rehber gönderilmiştir.
B) İnsan doğru yolu bulabilir.
C) İnsana kitap gönderilmiştir.
D) Kim sapıtırsa kendi zararına sapıtmış olur.
E) İnsan asla hidayeti bulamaz.

9. "Şüphesiz Allah (hiç kimseye) zerre kadar zulüm etmez. (Yapılan) çok küçük bir iyilik de olsa onun sevabını kat kat arttırır ve kendi katından büyük bir mükâfat verir." (Nisâ suresi, 40. ayet.)
Yukarıdaki ayete göre Allah'a (c.c.) inanan birisi tam olarak nasıl davranmalıdır?

A) Dünya hayatında yanlış yapmaz.
B) Günah, haksızlık ve zulüm yapmaz.
C) Dinin yasakladığı, insanların hoş görmedikleri ve Allah'ın (c.c.) razı olmadığı şeyleri yapmaz.
D) Hukuktan, adaletten ve ahlaktan sapmaz.
E) Allah'a (c.c.) ve insanlara karşı bütün sorumlulukların eksiksiz yerine getirmeye bütün gücüyle çalışır. Kimsenin hakkını yemez, kendi hakkını yedirmez.

10. "Kim izzet ve şeref istiyor idiyse, bilsin ki, izzet ve şerefin hepsi Allah'ındır. O'na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır). Onları da Allah'a amel-i salih ulaştırır. Kötülüklerle tuzak kuranlara gelince, onlar için çetin bir azap vardır ve onların tuzağı bozulur." (Fâtır suresi, 10. ayet.)
Yukarıdaki Fâtır suresinin 10. ayeti hakkında aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Herhangi bir ayet birden fazla konuya temas edebilir.
B) Bu ayeti anlamak için aynı konulardan bahseden diğer ayetlere bakmaya gerek yoktur.
C) Güzel söz ile salih amel arasında bir ilişki vardır.
D) İnanç ve ahlakla ilgili hususlar aynı ayet içinde yer alabilir.
E) İnsanın yaptığı her türlü davranışın ahirette bir karşılığı vardır.

C. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü/sözcükleri yazınız.

Boşlukları Dolduralım	hususi Hz. Peygamber ahlak ibadet mesaj takva	
		11. İnsanın kendi özgür iradesiyle, ihlas ve samimiyetle ortaya koyduğu güzel tutum ve davranışlar bütününe .... denir.
		12. Allah’a (c.c.) karşı şükür görevimizi yerine getirmenin yolu tüm içtenlikle yalnızca O'na .... etmektir.
		13. Kur’an kıssalarında anlatılan olayların detaylarından daha çok kıssaların vermek istediği .... üzerinde yoğunlaşmak bu amaçların gerçekleşmesi için daha önemlidir.
		14. Ayetlerin iniş sebepleri ve tarihsel bağlamları .... olup ayetlerin verdikleri mesajlar ise geneldir.
		15. Vahyin mesajlarını hayata aktaran ve bu mesajların nasıl yaşanacağı konusunda insanları aydınlatan kaynak .... sünnetidir.

D. Aşağıdaki cümlelerin başına ifade doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

(.....)	**16.** Ahirete ve hesaba inanan insan, dünya hayatında yanlış, günah, haksızlık, zulüm gibi dinin yasakladığı, insanların hoş görmedikleri ve Allah’ın (c.c.) razı olmadığı şeyleri yapmaz.
(.....)	**17.** İnsanın Allah (c.c.) ile olan ilişkisinin farklı bir boyutunu ifade eden Rab, Melik, İlâh kelimeleri seçilmiştir. Rab, yaratan, terbiye eden ve ihtiyaçları gideren; Melik, insanların hakimi, onlara buyruklar veren; İlah tapınılacak yegâne varlık demektir.
(.....)	**18.** Velayet, Allah’ın (c.c.) emir ve yasaklarını insanlara bildirme görevi ve yetkisidir. Bu görevi üstlenen kişiye, “nebi” veya “rasul” denir. Her ikisinin yerine dilimizde ‘peygamber’ kelimesi kullanılır.
(.....)	**19.** İnsanın yaratılışı diğer varlıklara göre özeldir. O, şerefli bir varlıktır, en güzel surette yaratılmıştır; diğer yaratılanlara verilmeyen akıl, ilim, düşünme, konuşma, irade ve seçim yapma nimeti ona verilmiş, böylece evrenin seçkin varlığı olmuştur.
(.....)	**20.** Allah’a (c.c.) sığınmanın gerekçesi çok açıktır. İnsan bu dünyada sahip olduğu yetenekleri, makamı, serveti vs. ile hayatını devam ettirebilir. İslam'a göre insan sadece dünya ve maddi varlık ile sınırlıdır.

SÖZLÜK

A

adalet: Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk, türe. Haklıya hakkını verip suçluyu da işlediği suça denk bir ceza ile cezalandırma.

adab-ı muaşeret: Görgü kuralları.

ağız: Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili.

ahiret: Dinî inanışa göre, insanın öldükten sonra dirilip sonsuza dek kalacağı ve Tanrı'ya hesap vereceği yer, öbür dünya.

ahkâm: Hükümler.

amel: Yapılan iş, edim, fiil. Bir kimsenin dinin buyruklarını yerine getirmek için yaptıkları.

amel-i salih: Dine göre makbul olan işler.

amentü: Arapça "İnandım." anlamına gelen ve İslamiyetin temel inançları olan "Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanma"yı dile getiren söz.

ana fikir: Bir yazının temeli olan asıl düşünce, temel fikir.

analiz: Çözümleme.

antoloji: Şairlerin, yazarların, bestecilerin eserlerinden alınmış seçme parçalardan oluşan kitap, seçki, güldeste.

astroloji: Yıldız falcılığı.

astronomi: Gök bilimi.

arife günü: Dinî bayramlardan önceki gün.

ashâb: Bk. sahabî.

aşevi: Yoksullara parasız yemek yedirilen veya dağıtılan yer, aşhane. Lokanta.

atasözü: Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darb-ı mesel.

atıf: Yöneltme, çevirme. İlişkili bulma.

ayet: Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri.

ayin: Dinî tören.

B

ba's: Yeniden dirilme, diriltme.

bağışlamak: Herhangi bir kötü davranış için ceza vermekten vazgeçmek, affetmek. Bir mal veya hakkı karşılık beklemeden birine vermek, teberru etmek.

bağlam: Bir düşüncenin kendinden önceki ve sonraki düşünceye uygunluğu, o düşüncelere bağlı olarak beliren anlamı, onlar arasında çelişmeye yer vermeyen bağlantı.

batıl inanç: Doğaüstü olaylara, gizli ve akıl dışı güçlere, kehanetlere aşırı derecede bağlı boş inanç.

bâtın: Gizli, görünmeyen.

belagat: İyi konuşma, sözle inandırma yeteneği. Söz sanatlarını inceleyen bilgi dalı, retorik. Konuyu bütün yönleriyle kavrayarak hiçbir yanlış ve eksik anlayışa yer bırakmayan, yorum gerektirmeyen, yapmacıktan uzak, düzgün anlatma sanatı.

besmele: ''Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adı ile" anlamına gelen ve bir işe başlarken söylenilen bismillahirrahmânirrahîm sözü, bismillah.

bid'at: 1. Daha önce mevcut olmayan ve sonradan meydana çıkan inançlar, ameller. 2. Hz. Peygamber döneminden sonra ortaya çıkan, dinî bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranışlar.

botanik: Bitki bilimi.

buğz: Nefret, kin, düşmanlık, tiksinme, iğrenme.

burhan: Kanıt, delil.

büyü: Tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad, efsun, sihir.

C-Ç

cami: Müslümanların namaz kılmak için toplandıkları yer.

Cebrail: Allah tarafından peygamberlere vahiy getirmekle görevlendirilen, dört büyük melekten biri.

cehennem: Dinî inanışlara göre, dünyada günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekleri yer.

cennet: Dünyada iyilik yapanların, günahsızların, öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer.

cüz: Kur'an'ın bölünmüş olduğu otuz parçadan her biri, Kur'an'ın yirmi sayfası.

çorak: Toprak damlara çekilen, su geçirmeyen killi toprak. Verimli olmayan toprak.

D

darb-ı mesel: Atasözü.

dedikodu: Başkalarını çekiştirmek ve kınamak üzere yapılan konuşma, kıylükâl.

deyim: Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir.

dilbilimi: Yeryüzündeki dilleri ses, biçim, anlam ve söz dizimi bakımından genel ya da karşılaştırmalı olarak inceleyen bilim.

din: Allah'ın insanları dünya ve ahirette rahat, huzur ve saadete (mutluluğa) kavuşturmak için peygamberleri vasıtasıyla bildirdiği yol, emirler ve yasaklar.

dua: Yakarış. Allah'a yalvarma, yakarış için söylenen dinî metin.

E

ebedî: Sonsuz, ölümsüz.

ebru: Kâğıt süslemeciliğinde kitre, kola vb. yapıştırıcılarla yoğunlaştırılmış su üzerine, neft yağı ile sulandırılmış yağlı boya damlatılarak yapılan ve kâğıda geçirilen süs.

edebî: Edebiyatla ilgili, edebiyata ilişkin, yazınsal, edebe dâir.

ehl-i kitap: İslam literatüründe Yahudi ve Hristiyanlar.

ekol: Bir bilim ve sanat kolunda ayrı nitelik ve özellikleri bulunan yöntem veya akım, okul.

erdem: Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet.

esbab-ı nüzul: Kur'an-ı Kerim ayetlerinin inme nedenleri.

Esma-i Hüsna: Allah'ın en güzel, en şerefli isimleri.

estetik: Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu, bedii. Güzelliği ve güzelliğin insan belleğindeki ve duygularındaki etkilerini konu olarak ele alan felsefe kolu.

evkaf: Vakıflar. Vakıf mallarını yöneten kuruluş. ezelî: Başlangıcı olmayan, öncesiz.

F

farz: Müslümanlıkta, özür olmadıkça yapılması zorunlu, yapılmaması günah sayılan ibadet.

fıkıh: İslam hukukunda din ve dünya işleri ile ilgili ana kaynaklardan yararlanarak konulmuş olan kuralların bütünü.

fıkhî: Fıkıhla ilgili.

fıtrat: Yaradılış, hilkat. İnsanın yaratılıştan sahip olduğu fiziki özellikler.

fıtri: Doğuştan.

filoloji: Dili ve yazılı belgeleri dil ve tarih açısından inceleme. Dil yoluyla bir toplumun kültürünü inceleyen bilim, lisaniyat.

G

galaksi: Gök ada. Milyarlarca yıldızdan, yıldız kümelerinden, bulutsu ve gaz bulutlarından oluşmuş, Samanyolu gibi bağımsız uzay adası.

gazi: Müslümanlıkta düşmanla savaşan veya savaş yapmış kimse.

gelenek: Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları nedeniyle saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane.

gıybet: Çekiştirme, yerme, kötüleme.

göçebe: Değişik şartlara bağlı olarak belli bir yöre içinde çadır, hayvan ve öteki araçlarla yer değiştiren, yerleşik olmayan kimse veya topluluk; göçer, göçkün.

görenek: Bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığı, âdet, alışkı.

günah: Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal.

H

hadis: Hz. Muhammed'in söz ve davranışları. Bu söz ve davranışları inceleyen bilim.

hafız: Kur'an'ı başından sonuna kadar ezberleyip okuyabilen kimse.

haham: Yahudi din adamı.

halife: 1. Birinin yerine geçen, vekil; vekili olduğu kişi adına görev yapan kimse. 2. Allah'ın emir ve yasaklarının muhatabı olan üstün varlık, insan.3. Hz. Peygamber'in vefatından sonra onun yerine devlet başkanlığına geçen yöneticilerin ortak adı.

haram: Din kurallarına aykırı olan, dinî bakımdan yasak olan, helal karşıtı. Yasak.

haşiye: Bir yazmada yazarın verdiği bilgiyi açıklamak ya da aynı konuda daha ayrıntılı bir bilgi vermek amacıyla başka bir yazarca oluşturulan yazma. Dipnot.

havari: Hz. İsa'nın öğüt ve inançlarını yayma işiyle görevlendirdiği on iki yardımcısından her biri.

havza: Bölge, mıntıka.

hayâ: Utanma duygusu, utanç, utanma, sıkılma.

helal: Dinin kurallarına aykırı olmayan, dinî bakımdan yasaklanmamış olan, haram karşıtı. Kurallara, geleneklere uygun.

hendese: Geometri.

hicret: İslam takviminde tarih başı sayılan Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi.

hile: Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, desise, entrika.

hitabet: Etkili söz söyleme sanatı.

hurafe: Dine sonradan girmiş yanlış, batıl inanç.

huşu: Alçak gönüllülük. Allah'a boyun eğme, gönlü korku ve saygı ile dolu olma.

hutbe: Cuma ve bayram namazlarında minberde okunan dua ve verilen öğüt.

hüsnüzan: Bir konuda güzel düşünmek.

İ

ibadet: Allah'ın buyruklarını yerine getirme, Allah'a yönelen saygı davranışı.

İbranice: Bugün İsrail'de kullanılan Sami dili.

i'caz: Bir şeyin benzerini yapmada veya bir sözün benzerini söylemede herkesi susturma, cevap veremez duruma düşürme, çaresiz ve âciz bırakma.

îcaz: Az sözle çok şey anlatma sanatı.

içtihat: Görüş, özel görüş, anlayış, kavrayış.

iffet: Temizlik. namus.

iftira: Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleme, kara çalma, bühtan.

ihanet: Gerektiğinde yardımda bulunmama, bir kimsenin güvenini yok etme. Evlilikte, sevgide aldatma, sadakatsizlik. Hıyanet, hainlik.

ihram: Hac veya umreye niyet eden kimsenin diğer zamanlarda yapılması helal olan bazı davranışları, bu ibadetlerin esaslarını veya bütün adabını tamamlayıncaya kadar kendisine haram kılması. Hac veya umre yapmak isteyenlerin Kabe'ye varmadan önce yasakların başladığı sınır yerleri olan (Mi'kat) bölgelerinden birinde niyet ederek giyindikleri dikişsiz, altlı-üstlü iki parçadan oluşan giysi.

ihsan: İyilik etme, iyi davranma, bağışlama, bağışta bulunma.

ihtilaf: Ayrılık, anlaşmazlık, aykırılık, uyuşmazlık.

ikrar: Saklamayıp doğruca söyleme, açıkça söyleme. Benimseme, onama, kabul, tasdik.

iktisadî: Ekonomi ile ilgili.

ilham: Allah'ın ve peygamberlerin yüreğine doldurduğu ilahî âleme özgü duygu ve düşünceler.

inanç: Bir düşünceye gönülden bağlı bulunma. Allah'a, bir dine inanma, iman, itikat.

indeks: Bir belgenin ya da bir kitabın içindeki bilgilerin bulundukları yerlere yollama yapan ya da bunun için anahtar niteliği taşıyan göstergeler listesi. Dizin.

infak: Nafaka verip bir kimsenin geçimini sağlama.

inkâr: Yaptığını, söylediğini, tanık olduğunu saklama, gizleme, yadsıma.

inziva: Dış dünyayla bütün bağlarını keserek Allah'la birleşebilmek için insanın kendi içine kapanması. Toplum hayatından kaçıp tek başına yaşama.

irşat: Doğru yolu gösterme, uyarma.

israf: Gereksiz yere para, zaman, emek vb.harcama, savurganlık, tutumsuzluk. Eşyayı çarçur etme.

İsrailiyat: Kitab-ı Mukaddes kaynaklı kıssalar, yorumlar.

itikat: İnanma, inan, inanç.

izzet: Büyüklük, yücelik, ululuk.

K

Kâbe: Mekke'de bulunan, Müslümanlarca ziyaret ve tavaf edilen kutsal yer.

kadı: Mahkemelerin başkanı, hakim, yargıç.

kâinat: Evren.

kavim: Aralarında töre, dil ve kültür ortaklığı bulunan, boy ve soy bakımından da birbirine bağlı insan topluluğu, budun.

kefaret: Bir günahı Tanrı'ya bağışlatmak umuduyla verilen sadaka veya tutulan oruç.

kelam: Söz. Söyleyiş biçimi, söyleme. Tanrı'nın varlığını ve İslam dininin doğruluğunu konu edinen bilim.

kevnî: İnsan veya kainatın yaratılışıyla ilgili olan.

kıraat: Okuma. Kur'an'ı belli kural ve işaretlere göre okuma.

kıskançlık: Bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin, başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takınılan olumsuz tutum.

kıssa: Ders alınması gereken kısa hikâye.

kıyamet: Dünyanın sonu ve bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman, kıyamet günü, mahşer günü.

kibir: Kendini beğenme, başkalarından üstün tutma, büyüklenme, benlik.

kinaye: Üstü kapalı, sitemli, dokunaklı söz.

kitabet: Yazmanlık, kâtiplik. Kompozisyon, tahrir.

Kitab-ı Mukaddes: Kitâb-ı mukaddes, Hıristiyanların mukaddes bilip inandıkları Ahd-i Atîk ve Ahd-i Cedîd kısımlarından meydana gelen kitap. Ahd-i Atîk, Tevrat'ın tahrif edilmiş şeklidir, Ahd-i Cedîd ise İncil'in tahrif edilmiş şeklidir.

kozmoloji: Evren bilimi.

kozmik: Evrenle ve onun genel düzeniyle ilgili.

kronoloji: Zaman bilimi. Zaman dizini.

kul hakkı: İnsanların birbirlerine geçen emekleri, hakları.

kutsal: Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes. Tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen. Allah ve peygamberin önem verdiği, dinî değeri olan şey.

külfet: Zahmet, sıkıntı, zorluk, zorlu iş.

külliye: Bir caminin çevresinde cami ile birlikte kurulmuş medrese, imaret, sebil, kitaplık, hastane vb. yapıların bütünü.

kültür: Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.

L -M

lafız: Söz, kelime.

lehçe: Bir dilin tarihsel, bölgesel, siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu, diyalekt.

lütuf: Önem verilen, sayılan birinden gelen iyilik, yardım, ihsan, inayet, atıfet.

lügat: Sözlük.

mahrem: Yakın akrabadan olduğu için nikâh düşmeyen kimse. Başkalarına söylenmeyen, gizli.

mahşer: Kıyamet günü dirilenlerin toplanacakları yer. Büyük kalabalık.

mahya: Ramazan gecelerinde, camilerde iki minare arasına gerilen ipler üzerine kandil veya elektrik ampulleriyle yazılan yazı veya yapılan resim.

materyal: Gereç. Yazılı, sözlü, görüntülü, kaydedilmiş her türlü belge.

meal: 1. Anlam, kavram, mefhum. 2. Kur'an ayetlerinin tam karşılıkları başka dillere aktarılamadığından, ayette anlatılmak istenileni kelimesi kelimesine değil de biraz eksiği ile başka bir dile çevirme, yakın anlamlar verme. "Meal" kelimesi Kur'an-ı Kerim'in aynen tercümesine imkân olmadığı için kullanılmaktadır

mecaz: Bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan söz. Bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma, metafor.

medeniyet: Uygarlık.

medrese: İslam ülkelerinde, genellikle İslam dini kurallarına uygun bilimlerin okutulduğu yer. Fakülte.

melek: Allah ile insan arasında aracılık yapan manevi varlık. Erkeklik ve dişilikleri olamayan, doğmayan ve doğurmayan, Allah'ın izniyle çeşitli şekillere girebilen, gözle görülmeyen, Allah'a tam itaat eden varlık, elçi.

merhamet: Bir kimsenin, veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan duyulan üzüntü, acıma.

mescit: Cami. İçinde ibadet edilen, özellikle namaz kılınan özel mekan

mesel: Belirli bir kaynaktan çıkmış olmakla birlikte zamanla yaygınlaşarak halka mal olan anonim özdeyiş, atasözü.

metafizik: Fizik ötesi.

mevali: Emevi ve Abbasi dönemlerinde Arap olmayan Müslümanlara verilen ad.

mezhep: Bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri.

mihrap: Cami, mescit vb. yerlerde Kâbe yönünü gösteren, duvarda bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk veya girintili yer.

minber: Camilerde hutbe okunan merdivenli, yüksekçe yer.

miras: Birine, ölen bir yakınından kalan mal mülk, para veya servet. Bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey.

mucize: Peygamberlerin kendilerine inanmayan insanlara peygamberliklerini ispat etmek amacıyla Allah'ın iznine bağlı olarak gösterdikleri olağanüstü olaylar, hâller. İnsanları hayran bırakan, tabiatüstü sayılan olay.

mufassal: Ayrıntılı.
muhatap: Kendisine söz söylenilen kimse, kendisiyle konuşulan kimse.
mukabele: Toplu yerlerde yüksek sesle hatim okunurken Kur'an okumasını bilenlerin gözleriyle Kur'an'ı takip etmesi, bilmeyenlerin dinlemesi.
mukaddime: Ön söz, başlangıç.
mushaf: Aslında türlü sayfalardan oluşan kitap anlamı taşıyan, sonradan Kur'an anlamına kullanılan bir terim.
musibet: Ansızın gelen felaket, sıkıntı veren şey.
mutasavvıf: Tasavvuf inançlarını benimseyerek kendini Allah'a adamış kimse, sofi.
mutmain: İnanmış, gönlü kanmış, emin olan.
müttaki: Allah korkusuyla günahlardan korunan, takva üzere yaşayan insan.
muttasıl: Bitişik, yan yana olan. Aralık vermeden, aralıksız, durmadan, biteviye.
mübelliğ: Tebliğ eden.
müfessir: Kur'an-ı Kerim'i insanların anlayabileceği şekilde Kur'an ilimlerinden yararlanarak yorumlayan din bilgini.
mülkiye mektebi: Siyasal Bilgiler Fakültesi.
münafık: Dinî kurallara inanmadığı hâlde inanmış gibi görünen.
münderecât: İçindekiler.
münezzeh: Temiz, arı.
müphem: Açık ve belirgin olmaksızın.
müslüman: 1. özel, isim, din. İslam dininden olan kimse, Muhammedî, Müslim, Müselman, mümin
2. özel İslam dininin kurallarını yerine getiren kimse
3. özel Doğru, haktan ayrılmaz kimse
müspet bilimler: Fizik, kimya, matematik gibi bilimler. Fen bilimleri.
müstesna: Bir bütünün veya kuralın dışında olan, kural dışı, şaz. Benzerlerinden üstün olan, benzerleri az bulunan.
müşrik: Allah'a ortak koşan kimse.
mütevazı: Alçak gönüllü. Gösterişsiz, iddiasız.

N

nahiv: Arapçada söz dizimi, sentaks.
nass: Kur'an-ı Kerim ve hadislerde bir konu hakkındaki açık hüküm ve bunu gösteren sözler.
nebi: 1. Elçi, peygamber, resul, yalavaç.2. Allah'ın kendisine vahyettiği şeyleri öğrenip olduğu gibi insanlara aktaran, onları vahye inanmaya ve itaat etmeye çağıran peygamber.
nesil: Aynı çağda yaşayan ve hemen hemen aynı yaşta bulunan kimselerin tümü, kuşak.
nüsha: Bir yapıtın, bir yazının basılmış ya da yazılmışlarından her biri.

Ö

örf: Yasalarla belirlenmemiş olan, halkın kendiliğinden uyduğu gelenek, âdet.
özdeyiş: Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir ilkeyi kısa ve kesin bir biçimde anlatan, genellikle kim tarafından söylendiği bilinen özlü söz, vecize, kelamı kibar.

P-R

panayır: Belli zamanlarda ve genellikle küçük yerleşim birimlerinde kurulan, sergi niteliğini de taşıyan büyük pazar.
peyderpey: Azar azar, bölüm bölüm, yavaş yavaş.
peygamber: İnsanlara Allah'ın buyruklarını bildiren, onları dine çağıran kimse, elçi, resul.
put: 1. Bazı ilkel toplumlarda doğaüstü güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesne, tapıncak, sanem, fetiş.
2. Kendisine tapılmak, ibadet edilmek üzere taş, ağaç, maden, toprak vb. şeylerden yapılmış olan heykel, resim ve oymalar.
Rahîm: Koruyan, acıyan, merhamet eden Allah.
Rahmân: Herkese, her canlıya merhamet eden Allah.
rahmet: Birinin suçunu bağışlama, merhamet etme. Halk ağzında yağmur.
ramazan: Oruç tutulan ay. Ay takviminin dokuzuncu ayı, üç ayların sonuncusu.
resul: İnsanlara Allah'ın buyruklarını bildiren, onları dine çağıran kimse, elçi, peygamber.
re'y: Düşünce, görüş, fikir.
riayet: Uyma, boyun eğme.
rivayet: Bir olay, bir haber veya sözü nakletme.
riya: İkiyüzlülük, gösteriş.

S- Ş

Sâbiîlik: Güneşi tanrının sembolü ve kendisi olarak düşünen bir inanış biçimi.
sahâbî: 1. Arkadaş, dost, veli. 2. Hz. Peygamber zamanında yaşamış, Müslüman olarak Peygamberi çok kısa bir süre olsa da görmüş, onun sohbetinde bulunmuş ve yine Müslüman olarak ölmüş kimse. Çoğulu ashâb, sahabe.
salavat: Hz. Muhammed'e saygı bildirmek için okunan dua.
sarf: Dil bilgisi, yapı bilgisi.
sarih: Açık, net.
sebil: Kutsal günlerde karşılık beklemeden hayır için dağıtılan içme suyu. Genellikle camilere bitişik özel bir biçimde yapılmış, karşılık beklemeden hayır için içme suyu dağıtılan taş yapı, sebilhane. Halk ağzında meyan kökü şerbetini bir hayır için dağıtma.
sentez: Yalından karmaşık olana, külliden cüziye, zorunludan olasıya, ilkeden onun uygulanmasına, genel yasadan bireysel duruma, nedenden etkiye, öncülden varılan sonuca giden düşünme biçimi, bireşim.
sevap: Hayırlı bir davranış karşısında Allah tarafından verileceğine inanılan ödül.
sistematik: Belli bir sistem üzerine kurulu, yönteme dayalı.
sosyoloji: Toplum bilimi.
suizan: Kötü zan, kuşku, ön yargı. Bir kişi hakkında bilmeden, onu tanımadan, sormadan peşin yargı sahibi olmak.
suhuf: Dört büyük kitap dışında bazı peygamberlere gönderilen ilahi bildirim.
sûr: İsrafil'in kıyamet kopmadan önce ve yeniden dirilişi bildirmek üzere üflediği niteliğini bilmediğimiz alet.

sure: Kur'an'ın yüz on dört bölümünden her biri.

sünnet: Hz. Muhammed'in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu söz.

şadırvan: Genellikle cami avlularında bulunan, çevresindeki musluklardan ve ortasındaki fıskiyeden su akan, üzeri kubbeli veya açık havuz.

şahit: Tanık.

şehit: Allah yolunda veya Allah'ın kutsal kabul ettiği din, vatan, namus, mal ve can güvenliği için cihat ederken öldürülen mümin.

şerh: Açma, ayırma. Bir anlatım veya kitabı açıklama, yorumlama. Bir şeyi açıklamak amacıyla yazılmış kitap. Açık ve ayrıntılı anlatma.

şirk: 1. Denklik, ortaklık, ortak olma, eş koşma. 2. Allah'a inanmakla birlikte başka varlıkları da tanrı kabul etme. 3. Zatında, sıfatlarında, fiillerinde, yaratma ve emretme konularında Allah'a başka bir varlığı denk görme.

T

taassup: Bağnazlık.

Tâbiîn: Sahabîleri görmüş olan Müslümanlara verilen isim.

tahrif: Bir şeyin aslını bozma, kalem oynatma, değiştirme.

takva: Allah'tan korkma. Dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp buyurduklarını yerine getirme, züht.

tan yeri: Güneşin doğmak üzere olduğu sırada, ufukta hafifçe aydınlanan yer.

tarikat: Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan, Allah'a ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri.

tasavvuf: İslam dininde varlık birliğini, kamu tanrıcılığı temel düşünce olarak alan, felsefeye bağlı, gizemci bir özel inanış ve anlayış.

tashih: Düzeltme, düzeltim, düzelti.

tasnif: Bölümleme, sınıflama.

tavaf: İslam dininde hac sırasında Kâbe'nin çevresini yedi kez dönme.

tebeu't tâbiîn: İslam dininde Tâbiîni görmüş Müslümanlar.

tebliğ: İnsanları dine davet etme. Bildirme, haber verme.

tecvit: Kur'an'ın doğru okunmasını sağlayan bilim. Kelimelerin söylenişinde, seslerin çıkışlarına, uzunluk ve kısalıklarına göre okunması.

tefekkür: Düşünme, düşünüş.

tedvin: Derleme, toplama.

tefecilik: Hizmet ve emek karşılığı olmaksızın paranın kullanılmasına karşılık olarak elde edilen ve dinen helal olmayan kazanç.

telkin: Bir duyguyu, bir düşünceyi aşılama.

teori: Bir olay, bir yapı ya da düzenin nedenlerini açıklamak isteyen genel düşünce, görüş; kuram.

tenkit: Eleştiri.

terkip: Birleşim, birleştirme, bir araya getirme.

tertip: Uygun bir sıraya, düzene koyma, sıralama.

tesadüf: Yalnız ihtimallere bağlı olduğu düşünülen olayların kesin olmayan, değişebilen sebebi. Rastlantı, rast geliş.

teşbih: Benzetme.

tevazu: Alçak gönüllülük.

tevekkül: Herhangi bir işte elinden geleni yapıp daha sonrasını Allah'a bırakma.

tevhid: Allah'ın birliğine inanma, bir sayma, bir olarak bakma.

tevil: Yorum, açıklama.

tezhip: Yazma kitaplarda, sayfaların yaldız ve boya ile bezenmesi, yaldızlama. Süsleme, bezeme.

tilavet: Kur'an'ı güzel ve yüksek sesle, usulünce okuma.

tövbe: İşlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme.

U-Ü

urvetü'l-vüskâ: Sağlam ip, kulp.

usul: Bir amaca erişmek için izlenen düzenli yol, tutulan yol, yöntem, tarz.

ümmet: Din ve inanç birliği temelinde bir araya gelen ve aynı peygambere bağlanan insanlar topluluğu, bir din üzerinde birleşen millet.

üslup: Anlatma, oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz.

V-Y

vaaz: Cami, mescit vb. yerlerde vaizlerin yaptığı, genellikle öğüt niteliği taşıyan dinî konuşma. Bir kimseye kalbini yumuşatacak, kendisini doğruluğa, iyiliğe götürecek biçimde söz söyleme.

vacip: İslam dinine göre yapılması gerekli olan.

vaftiz: Hristiyanlıkta yeni doğan çocuğa ilk günahı silmek ve onu Hristiyanlaştırmak amacıyla yapılan kutsal işlem.

vahiy: Allah tarafından Hz. Muhammed'e bildirilen ve Kur'an-ı Kerim'de bir araya getirilen ilahi bilgiler, ayetler.

vahiy kâtibi: Allah tarafından gönderilen buyrukları yazan kimse. Peygamberimize gelen vahiyleri, onun emri ile yazan sahabîlere verilen isim.

vasiyet: Bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey.

yörünge: Bir gök cisminin hareketi süresince izlediği yol. Hareketli bir noktanın izlediği veya çizdiği yol, mahrek.

Z

zahit: Şeytanın hile ve tuzaklarına, aşırı istek ve tutkulara karşı durabilen, dünya nimetlerine gereğinden fazla bağlanmayıp kendini Allah'a vermeye gayret eden; bu sayede ahlaken ve ruhen gelişen kimse.

zahir: Açık, belli.

zekât: 1. Temizlenme, temizleme, arınma. 2. Çoğalma, bereketlenme, gelişme, büyüme. 3. Dinen zengin olan Müslümanların dinî bir görev olarak her yıl mallarının ve paralarının yüzde iki buçuğunu ibadet niyetiyle, fakirler başta olmak üzere Kur'an-ı Kerim'in belirlemiş olduğu yerlere vermeleri.

zikir: Anma, söyleme, sözünü etme. Bir tarikata bağlı olanların Allah'ın adını art arda söylemesi.

zirâ: Eskiden kullanılan ve günümüzde altmış dört cm'ye denk gelen bir çeşit uzunluk ölçüsü birimi.

zooloji: Hayvan bilimi.

zulüm: Güçlü bir insanın yasaya veya vicdana aykırı olarak başkasını uğrattığı kötü durum, kaygı, acımasızlık, haksızlık, cefa.

züht: Allah'ı anmaktan alıkoyacak şeylerden yüz çevirme, dünyaya ve dünyalıklara bağlanmama.

KAYNAKÇA

ABBAS FAZIL HASAN, **et-Tefsîr: Esâsiyyâtuhu ve İtticâhâtuhu,** Mektebetu Dendis, Amman, 1426/2005.
AHMED B. HANBEL, **el-Müsned,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
AKARSU, Bedia, **Felsefe Terimleri Sözlüğü,** Türk Dil Kurumu, Ankara, 1975.
AKSEKİ, Ahmed Hamdi, **İslam; Fıtrî, Tabiî ve Umumî Bir Dindir (İslam),** Matba-i Ebu Ziya, İstanbul, 1943.
AKGÜNDÜZ, Ahmet, "Ebu Suud Efendi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 10, İstanbul, 1994.
ALBAYRAK, Halis, **Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine -Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri,** Şule Yayınları, İstanbul, 1992.
ALBAYRAK, Halis, **Tefsir Usûlü,** Şule Yayınları, İstanbul, 2009.
ÂLÛSÎ, Şehâbeddîn Mahmûd, **Rûhu'l-Meânî,** Beyrut, ts.
ÂSIM EFENDİ, Kâmus Tercümesi, **Matbaatü Bahriyye,** İstanbul, 1304-1305.
ATEŞ, Süleyman, **Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri,** Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988.
BAKKAL, Ali, **Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsİr Usûlü,** İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, İstanbul, 2009.
BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli ve Tefsiri,** C 8, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1971.
ATEŞYÜREK, Remzi, "Mehmet Vehbi Efendi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 28, İstanbul, 2002.
BİLGİN, Mustafa, "Hak Dini Kur'an Dili", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 15, İstanbul 1997.
BUHARÎ, **Sahih-i Buhari,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
CERRAHOĞLU, İsmail, **Tefsir Tarihi,** DİB Yayınları, Ankara, 1988.
CERRAHOĞLU, İsmail, **Tefsir Usûlü,** Ankara Üni. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara, 1971.
CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerif, **et-Ta'rifât,** Kahire, 1357.
ÇAKAN, İ. Lütfü – Eroğlu, Muhammed, "Abdullah B. Abbas B. Abdülmuttalib", **TDV İslam ansiklopedisi,** C 1, İstanbul, 1988.
ÇALIŞKAN, İsmail, **Kur'an'da Din Kavramı,** Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016.
ÇETİN, Abdurrahman, **Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi,** Dergah Yayınları, İstanbul, 1982.
ÇETİNER, Bedreddin, **Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl: Kur'an Ayetlerinin İniş Sebepleri,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 2002.
DÂNÎ, Ebu Amr Osman b. Said, **el-Muhkem fî Nakti'l-Mesâhif,** Dımaşk, 1379/1960.
DEMİRCİ, Muhsin, **Kur'an'ın Ana Konuları,** İFAV Yayını, İstanbul, 2016.
DEMİRCİ, Muhsin, **Kur'an'ın Müteşabihleri Üzerine,** Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996.
DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Terimleri Sözlüğü,** İFAV Yayınları, İstanbul, 2009.
DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Usûlü,** İFAV Yayınları, İstanbul, 2014.
DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Usulü ve Tarihi,** Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
DUMAN, M. Zeki, **"Tabiun Döneminde Tefsir Faaliyeti",** Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 4, Kayseri, 1987.
EBÛ HANİFE, **"el-Fıhu'l Ekber",** Ankara, 1984.
EL-CASSÂS, Ebu Bekir, **Ahkâmu'l-Kur'ân,** tah.: M. Sadık Kamhâvî, Beyrut, 1405/985.
EL-İSFEHÂNÎ, er-Râgıb, **el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân,** Kahraman Yay., İstanbul, 1996.
EL-KARDAVÎ, Yusuf, **İbadet,** çev: Hüsamettin Cemal, Çığın Yayıncılık, İstanbul, 1974.
EL-VÂHİDÎ EN-NÎSÂBÛRÎ, **Esbâbu'n-Nüzûl,** Beyrut, ty.
EN-NESEFÎ, Ebu'l-Berekât, **Medariku't-Tenzil ve Hakaiku'l-Te'vil,** C 1, Daru'l-Kalem, Beyrut-Lübnan, 1989.
ERDOĞAN, Mehmet, **Akıl-Vahiy Dengesi Açısından Sünnet,** Marmara Üni. İlahiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1995.
ESED, Muhammed, **Kur'ân Mesajı (Meâl-Tefsir),** İşaret Yayınları, İstanbul, 2001.
ES-SUYÛTÎ, Celâleddîn, **el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân,** tah.: Merkezu'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye, Medine, ty.
ES-SUYÛTÎ, Celâleddîn, **Târîhu'l-hulefâ,** thk. M. Abdulhamid, Mısır, 1952.
ET-TABERÎ, Muhammed b. Cerîr, **Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân,** tah.: Abdullah b. A. et-Türkî, Kahire, 1422/2001.
EZ-ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin, **et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn,** Kahire, 1396/1976.
EZ-ZERKÂNÎ, Abdülazim, **Menâhilu'l İrfân fî Ulûmi'l Kur'ân,** Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî,. Beyrût 1995.
EZ-ZERKEŞÎ, Bedreddin, **el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân,** tah. M. Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Beyrut, 1972.
FARUKİ, İsmail Raci, **Tevhid'in Düşünce ve Hayata Yansıması,** çev.: Dilaver Yardım, İstanbul, 1987.
FAZLURRAHMAN, **Ana Konularıyla Kur'an,** çev. Alparslan Açıkgenç, Fecr Yayınevi, Ankara, 1993.
GEZER, Süleyman, **Kur'an'ın Bilimsel Yorumu,** Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2009.
GÜLLÜCE, Veysel, **Bilimsel Tefsirde Usûl,** Aktif Yayıncılık, Erzurum, 2009.
HALEBÎ, es-Sîretu'l-Halebiyye, **el-Mektebetü'l-İslâmiyye,** Kahire, 1320/1902.
HAMİDULLAH, Muhammed, **İslam Peygamberi,** çev. Salih Tuğ, İmaj Yayınları, Ankara, 2003.

HAMİDULLAH, Muhammed, **Kur'ân'ı Kerîm Tarihi,** Beyan Yayınlar, İstanbul, 2010.
HEYSEMÎ, Nûruddîn, Ali b. Ebî Bekir, **Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-feâid, (I-X),** Beyrut, 1967.
HÎRÎ, **Vücûhü'l-Ḳur'ân** (nşr. Fâtıma Yûsuf el-Hıyemî), Dımaşk, 1996.
IŞIK, Emin, "Hasan Basri Çantay", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 8, İstanbul, 1993.
İBN EBÎ DÂVÛD, **Kitâbu'l-Mesâhif,** (nşr. Arthur Jeffery), Beyrut, 1985.
İBN EBÎ HÂTİM, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm,** tah.: E. Muhammed et-Tayyib, el-Mektebetu'l-asriyye, Beyrut, 1419/1999.
İBN HACER, **Fethu'l-Bârî bi Sahîhi Şerhi'l-Buhârî,** Kahire, 1398/1978.
İBN HİŞÂM, **es-Sîretü'n-Nebeviyye,** Mısır, 1355/1936.
İBN KESÎR, **Tefsîru Kur'ani'l-Azîm,** tah.: M. Seyyid Muhammed ve diğerleri, Kahire, 2000/1421.
İBN-İ MANZÛR, **Ebu'l-Fâdıl Cemâle'd-dîn M. b. Mükrim,** Lisânu'l-Arab, Beyrut,1994.
İBNU'L-ESÎR, **en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs,** Kahire, 1311.
İBNÜL-CEVZÎ, **Zadu'l Mesir Fi İlmi't Tefsir,** C 1, el-Mektebetü'l-İslamî, Beyrut, 1987.
İSFAHÂNÎ, Ragıb, **Müfredat fi Garibi'l-Kur'an,** Kahraman Yay., İstanbul, 1986.
İZMİRLİ, İsmail Hakkı, **Tarih-i Kur'an,** Böre Yayınevi, İstanbul, 1956.
KAPAR, M. Ali, "Ebû Leheb", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 10, İstanbul, 1994.
KARAMAN Hayrettin, M. Çağrıcı, İ. Kâfi Dönmez, S. Gümüş , **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, I-V,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
KIRCA, Celal, **Kur'an ve Bilim,** Marifet Yayınları, İstanbul, 1996.
KONEVÎ, Sadreddin, **Fâtiha Suresi Tefsiri** (trc. Ekrem Demirli), İz Yayıncılık, İstanbul, 2009.
KURTUBÎ, Ebu Abdillah Muhammed, **el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân,** Beyrut, 1405/1985.
MÂVERDÎ, **en-Nüket ve'l-uyûn,** Beyrut ts.
MENNÂU'L-KATTÂN, **Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân,** Beyrut, 1973/1393.
MENNÂU'L-KATTÂN, **Mebâhis fî ulûmu'l-Kur'an,** Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1973.
MUHAMMED EBU ŞEHBE, **el-Medhal li dirâseti'l-Kur'âni'l-Kerîm,** Mısır, ts.
MUKÂTİL B. SÜLEYMAN, **Tefsîru Mukâtil b. Süleymân,** tah.: Ahmed Ferîd, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1424/2003.
MÜNÂVÎ, **Feyzü'l-kadîr,** Beyrut, 1972.
NESÂÎ, Ahmed b . Şayb, **es-Sünen,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
ÖZEN, Şükrü, "MÂTÜRÎDÎ", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 28, İstanbul, 2003.
RÂFİÎ, Mustafa Sâdık, **İ'câzu'l-Kur'ân,** Mısır 1345/1926.
RAZİ, Fahreddin, **Mefatihu'l Gayb (Tefsir-i Kebir),** Huzur Yayınları, C 1-23, İstanbul, 2008.
REŞİD RIZA, Muhammed, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakim (Tefsiru'l-Menar),** Menar Matbaası, Mısır, 1328.
SABUNİ, Muhammed Ali, **"Saffatü't Tefâsir",** Daru Kur'an-ı Kerim, Beyrut, 1981.
SEMİH, Ebu Muğuli, **Kur'an'ın Dilleri Kur'an'da Arapça Olmayan Kelimeler,** İnsan Yayınları, 2003.
SIBÂÎ, Mustafa, **Uzamâunâ fi't-tarih,** Beyrut, ty.
SUBHİ, Sâlih, **Mebâhisfî ulûmi'l-Kur'ân,** Beyrut, 1985.
SUYÛTİ, Celalüddin, **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân,** nşr:. Mustafa Dîb el-Buğâ, Dımeşk, 1987,
SUYÛTİ, **"Tarihu'l- Hülefâ",** thk. M. Abdülhamid, Mısır, 1952.
ŞİMŞEK, M. Sait, **Kur'an'ın Ana Konuları,** Beyan Yayınları, İstanbul, 2005.
TABERÎ, **Câmiu'l-Beyan an Tevîlu'l- Kur'an,** Dâru's- Selam, C 1-10, Kahire, 2007.
TÂHİR B. ÂŞÛR, **Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr,** Tunus, 1984.
TANTAVİ el-Cevherî, **el-Cevahir fi Tefsiri'l-Kur'ân,** C 4, Beyrut, ty.
TEHÂNEVÎ, **Muhammed İbn A'lâ İbn Ali el-Farukî el-Hanefî,** Kitabu Keşşâfu Istılâhâti'l fünûn, İstanbul, 1984.
TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre, **Sünen,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
TOPALOĞLU, Nuri, "KURTUBÎ, Ahmed b. Ömer", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 26, İstanbul, 2002.
ÜNVER, Mustafa, **Kur'an'ı Anlamada Siyakın Rolü,** Sidre Yayınları, Ankara, 1996.
VÂHİDÎ, **Esbâbu'n-Nüzûl,** Mısır, 1968.
YARAN, Rahmi, "Ömer Nasuhi Bilmen", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 6, İstanbul, 1992.
YAVUZ, Yusuf Şevki, "Vahiy", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 42. İstanbul, 2012.
YAVUZ, Yusuf Şevki, "Beyzâvî", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 6, İSTANBUL, 1992.
YAVUZ, Yusuf Şevki, "Elmalılı Muhammed Hamdi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 11, İstanbul, 1992.
YAVUZ, Yusuf Şevki, "FAHREDDİN er-RÂZİ", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 12, İstanbul, 1995.
YAZIR, Elmalılı Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili,** Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, 1979.
ZEMAHŞERÎ, Keşşaf, **Dâru'l- Kütübü'l-İlmiye,** C 1-4, Beyrut, 1995.
ZENCÂNÎ, Ebû Abdillah, **Târîhu'l-Kur'ân,** Beyrut, 1388/1969.
ZERKÂNÎ, Muhammed Abdülazîm, **Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân,** Daru'l Kelam, Beyrut, ts.

GENEL AĞ KAYNAKÇASI

http://www.tdk.gov.tr
http://www.diyanet.gov.tr
http://kuranmeali.com
http://kuran.diyanet.gov.tr
http://hadis.diyanet.gov.tr
https://www.shutterstock.com
https://islamansiklopedisi.info

GÖRSEL KAYNAKÇA

1. Ünite
Kapak görseli; shutterstock_538945615
Sayfa 12: Kur'an görseli; DÖGM (Din Öğretimi Genel Müdürlüğü) fotoğraf arşivi.
Sayfa 13: Arap Yarımadası haritası; DÖGM fotoğraf arşivi.
Sayfa 14: Hıra mağarası görseli; DÖGM fotoğraf arşivi.
Sayfa 14: Yazı görseli; shutterstock_451992502
Sayfa 19: "el-Rahman" hat görseli; shutterstock_571070857
Sayfa 20: Cemaat görseli;shutterstock_447493093, dua görseli; shutterstock_348350612
Sayfa 21: Hat görseli; shutterstock_508200424
Sayfa 22: Yol görseli; shutterstock_394364599
Sayfa 23: Dua görseli; shutterstock_450704611
Sayfa 24: Namaz görseli; shutterstock_575037163
Sayfa 25: Kase görseli; shutterstock_212999554
Sayfa 27: Hat görseli; shutterstock_606902264, bebek görseli; shutterstock_124023367
Sayfa 28: Yazma görseli; shutterstock_176615030

2. Ünite
Kapak görseli; shutterstock_642019486
Sayfa 32: Uzay görseli; shutterstock_287705705
Sayfa 35: Deniz görseli; shutterstock_39678670
Sayfa 38: Mescidi Nebevi görseli; shutterstock_351023768
Sayfa 43: Kur'an görseli; shutterstock_390201223
Sayfa 44: Kafa görseli; shutterstock_580933558
Sayfa 46: Kur'an görseli; DÖGM fotoğraf arşivi
Sayfa 51: Kâbe görseli; shutterstock_298483886
Sayfa 52: Eller görseli; shutterstock_118928809
Sayfa 54, 55: Kitap kapak görselleri; DÖGM fotoğraf arşivi

3. Ünite
Kapak görseli; shutterstock_605331614
Sayfa 60: Kur'an görseli; shutterstock_22712002
Sayfa 63: Eyüp Sultam Camii görseli; shutterstock_716794450
Sayfa 64: Mescidi Nebevi görseli; shutterstock_540175378
Sayfa 65, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75: Kitap görselleri; DÖGM fotoğraf arşivi
Sayfa 69: el-Mâturîdî'nin kabri görseli; DÖGM fotoğraf arşivi
Sayfa 73: Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR görseli; DÖGM fotoğraf arşivi
Sayfa 74: Mehmed Vehbi EFENDİ görseli; DÖGM fotoğraf arşivi
Sayfa 75: Ömer Nasuhi BİLMEN görseli; DÖGM fotoğraf arşivi
Sayfa 76: Hasan Basri ÇANTAY görseli; DÖGM fotoğraf arşivi
Sayfa 78: Hurma görseli; DÖGM fotoğraf arşivi
Sayfa 79: Tesbih görseli; DÖGM fotoğraf arşivi
Sayfa 80: Para/ev görseli; DÖGM fotoğraf arşivi, secde görseli; shutterstock_402775468
Sayfa 82: Myanmar hicret fotoğrafı DÖGM arşivi.

4. Ünite
Kapak görseli; shutterstock_606902252
Sayfa 88: Kur'an okuma görseli; shutterstock_431474137
Sayfa 91: Fil görseli; DÖGM fotoğraf arşivi
Sayfa 92: Mercek/kitaplar görseli; shutterstock_46496818
Sayfa 93: Cami içi/rahle görseli;shutterstock_424004026
Sayfa 98: Laboratuvar görseli; shutterstock_189036473
Sayfa 99: Kur'an okuyan görseli; shutterstock_470607923
Sayfa 100: Kabe görseli; shutterstock_650104459
Sayfa 101: Cami içi görseli;shutterstock_279451577, Lafzatullah hat görseli; shutterstock_612548990
Sayfa 103: Mescidi Nebevi görseli; shutterstock_452598712

5. Ünite
Kapak görseli; shutterstock_539908480
Sayfa 110: "Lafzatullah" hat görseli; shutterstock_410947942, uzay görseli; shutterstock_337818386
Sayfa 111: "Allah Samed" hat görseli; shutterstock_440915983
Sayfa 112: "Allah tekdir" hat görseli; shutterstock_596107205
Sayfa 113: İnsan/doğa görseli; shutterstock_323380451
Sayfa 114: Bebek görseli; shutterstock_189429203
Sayfa 115: Mescidi Nebevi görseli; shutterstock_618311447
Sayfa 116: Cami/hat görseli; shutterstock_522273112
Sayfa 117: Dünya görseli; shutterstock_113914618
Sayfa 118: İşçiler görseli; shutterstock_114098614
Sayfa 119: Çiçekli yol görseli; shutterstock_143204701
Sayfa 120: Kar/kabristan görseli; shutterstock_553398535
Sayfa 129: Gece/yol görseli; shutterstock_380957857

Ayetlerinin yazımında Diyanet İşleri Başkanlığının 2017 Bilgisayar hatlı Kur'an-ı Kerim Mushafı kullanılmıştır.